

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΡΩΜΑΪΚΗ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΜΕΧΡΙ ΤΗΝ ΥΦΟ ΤΟΥ ΚΕΓΑΛΟΥ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ
ΤΙΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΠΟΛΕΩΣ
ΑΙΑ ΤΗΝ Υ ΤΙΣΕΙΝ ΤΟΥ ΓΥΦΑΖΙΟΥ
ΤΗΟ
ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΣΑΓΡΗ

*Εγκειθ. Β. Σα.
τη σε πατά τον νόμον 124 διαπιστωθεί
τις την επεργίαν 1869-1913

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
πλοται. Ι. ΤΕΡΖΗΝΟΥ & Η. ΖΑΛΙΖΕΡΟΥ
1869

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ

26·5^η

ΕΙΚΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΒΛΟΤΗΜΟΣΥΝΗ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Αριθμ. Πρωτ. 15,501
Διεκπ.

'En 'Athήnaiς tῆ 21 Σεπτεμβρίου 1909.

Πρὸς τὸν κ. Δ. Χ. ΤΕΡΖΟΠΟΥΛΟΝ

Γνωρίζουμεν ὑμῖν ὅτι κατ' ἀπόφασιν τῆς ἐπὶ τῆς ἐκδόσεως τῶν διδακτικῶν βιβλίων Ἐποπτικῆς Ἐπιτροπείας ἡ τιμὴ τῆς **Ρωμαιο-κῆς** καὶ **Ἐλληνικῆς** **Ιστορίας** διὰ τὴν Β' τάξιν τῶν Γυμνασίων ἐκ φύλων τυπογραφικῶν 11 ὁρίσθη εἰς δραχμὰς δύο καὶ λεπτὰ εἴκοσι (2,20), τὸ δὲ ἐπιθετέον βιβλιόσημον χρώματος ὁδίνου ἔσται ἀξίας λεπτῶν δγδοήκοντα καὶ τριῶν (83).

⁷Εντελλόμεθα, ὅπως συμμορφωθῆτε πρὸς τὰς ἀποφάσεις ταύτας, ἐκτυπώσητε δὲ τὴν παροῦσαν ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς ὅψεως τοῦ περικαλύμματος τοῦ βιβλίου κάτωθι τῆς θέσεως, εἰς ἣν κατὰ νόμον ἐπικολλᾶται τὸ βιβλίον.

·Ο ·Υπουργὸς

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Ν. ΖΑΪΜΗΣ

Γ. ΒΕΝΟΥΛΟΣ

Thom. 2645 H

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΣΑΓΡΗ

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΡΩΜΑΪΚΗ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΥΠΟ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ
ΚΤΙΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ
ΔΙΑ ΤΗΝ Β' ΤΑΞΙΝ ΤΟΥ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Έγκριθεῖσα ἐν τῷ κατὰ τὸν νόμον „ΓΣΑ” διαγωνισμῷ
διὰ τὴν τετραετίαν 1909—1913

ΕΚΔΟΤΑΙ Δ. Χ. ΤΕΡΖΟΠΟΥΛΟΣ & Μ. ΣΑΛΙΒΕΡΟΣ

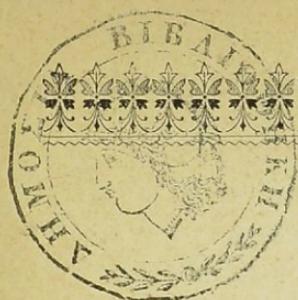
1909

357 ΑΝΤ. 909

ψ

Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τοῦ τυπογραφείου τῶν Καταστημάτων
Δ. Χ. Τερζοπούλου καὶ Μ. Σαλιβέρου

ψ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΡΩΜΑΪΚΗ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΗ

Η ΡΩΜΗ ΒΑΣΙΛΕΥΟΜΕΝΗ

Α' Η περίοδος τῆς βασιλείας.

§ 1. Κτίσις καὶ συνοικισμὸς τῆς Ῥώμης.

Οἱ Ῥωμαῖοι ἀπομιμούμενοι τοὺς Ἑλληνας περιέβαλλον τὰ περὶ τῆς ἔσωτῶν καταγωγῆς διὰ θαυμαστῶν μυθικῶν παραδόσεων. Κατὰ τὰς μυθικὰς ταύτας παραδόσεις ὁ Αἰνείας μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Τροίας ἥλθε μετὰ τοῦ υἱοῦ Ἀσκανίου εἰς τὸ Λάτειον τῆς Ἰταλίας, ὅπου ἐβασίλευεν ὁ Λατῦνος. Λαθὼν δὲ σύζυγον τὴν θυγατέρα αὐτοῦ Λαθηνίαν ἔκτισε πρὸς τιμὴν αὐτῆς τὴν πόλιν Λαθηνίου. Τὸν Λατῦνον διεδέχθη εἰς τὴν βασιλείαν ὁ Αἰνείας καὶ τοῦ τον ὁ υἱός του Ἀσκάνιος, διτις ἔκτισε νέαν πρωτεύουσαν, τὴν Ἀλεξανδρεῖαν Λόγγαν¹. ἐπὶ τριακόσιᾳ δὲ περίπου ἦτη ἐβασίλευον ἐν αὐτῇ

1. Η Ῥωμαϊκὴ χρονολογία ἥρξατο ἔχουσα βάσεις ἀσφαλεῖς μετὰ τὴν πυρπόλησιν τῆς Ῥώμης ὑπὸ τῶν Γαλατῶν. Πρὸ δὲ τοῦ χρόνου ἐκείνου ὑπελογίζοντο τρεῖς αἰῶνες, δύο διὰ τὴν βασιλείαν καὶ εἰς διὰ τὴν ἐλευθέραν πολιτείαν, ἐξ ἐκατὸν εἴκοσιν ἐτῶν ἐκαστος. "Οτε δὲ οἱ Ῥωμαῖοι ἐγνώρισαν τοὺς χρονολογικοὺς πίνακας

ἀλληλοδιαδόχως οἱ ἀπόγονοι τοῦ Αἰνείου. Τελευταῖος τούτων ἦτο
ὁ Νουμήτωρ, ἀλλ' ὁ γεώτερος αὐτοῦ ἀδελφός, Ἐμούλιος, ἐκθρο-
νίσας αὐτὸν κατέλαβε τὸν θρόνον καὶ, διὰ νὰ ἔξασφαλίσῃ αὐτὸν
καὶ εἰς τοὺς ἀπογόνους του, τὸν μὲν υἱὸν τοῦ ἀδελφοῦ ἐφόνευσε,
τὴν δὲ θυγατέρα αὐτοῦ, Ἄρεαν Σιλβίαν, κατέστησεν ἵερειαν τῆς
θεᾶς Ἔστίας, διὰ νὰ μείνῃ ἄγαμος· ἀλλ' αὕτη ἔτεκεν ἀπὸ τοῦ
θεοῦ Ἀρεως δίδυμα τέκνα. Οἱ Ἐμούλιοις τὴν μὲν Σιλβίαν κατε-
δίκασεν εἰς θάνατον, τὰ δὲ τέκνα αὐτῆς θέσας ἐντὸς σκάφης ἔφε-
ψεν εἰς τὸν ποταμὸν Τίθεριν. Ἀλλὰ τὰ παιδία παραδόξως διεσώ-
θησαν ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὥχθης τοῦ ποταμοῦ, λύκαινα δὲ προσερ-
χομένη ἐθήλαζεν αὐτά. Μετ' ὀλίγον εὐρών αὐτὰ ποιμήν τις μετε-
κόμισεν εἰς τὸν οἶκόν του καὶ ἀνέθρεψεν αὐτὰ ὡς ἴδια τέκνα, ὄνο-
μάσας τὸ μὲν Ῥωμύλον, τὸ δὲ ἄλλο Ῥώμον. Οἱ δίδυμοι οὗτοι
ἀδελφοί, ἡλικιωθέντες καὶ μαθόντες τὴν καταγωγὴν των, τὸν μὲν
Ἐμούλιον ἐφόνευσαν, τὸν δὲ πάππον των Νουμήτορα ἀνεβίβασαν
πάλιν εἰς τὸν θρόνον καὶ ἔλαθον παρ' αὐτοῦ τὴν ἀδειαν νὰ κτίσω-
σιν ἴδιαν πόλιν εἰς τὸ μέρος, ὅπου εἶγον διατωθῆ (754 π. Χ.).
Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡγέρθη φιλονεικία μεταξὺ αὐτῶν τὶς νὰ δώσῃ τὸ
ὄνομά του εἰς τὴν πόλιν, ἀνέθηκαν τὴν λύσιν τῆς διαφορᾶς των
εἰς τοὺς θεούς, οἱ δὲ οἰωνοὶ ηγύνονται τὸν Ῥωμύλον, καὶ οὗτος
ἐπωνόμασεν αὐτὴν Ῥώμην καὶ περιέβαλεν αὐτὴν διὰ περιτειχί-
σματος. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ Ῥώμος πρὸς περιφρόνησιν ὑπερεπήδησε
τὸ περιτειχίσμα αὐτό, ἐφονεύθη παραχρῆμα ὑπὸ τοῦ Ῥωμύλου.

Θέλων ὁ Ῥωμύλος ν' αὐξήσῃ τὸν πληθυσμὸν τῆς πόλεως ἐκή-
ρυξεν αὐτὴν ἀσυλον πάντων τῶν καταφευγόντων εἰς αὐτὴν δι' οἰ-

τοῦ Ἐρατοσθένους, δι' ὃν ὁ τρωϊκὸς πόλεμος προσεγράφετο εἰς τὸν
δωδέκατον αἰῶνα (1193-1184 π. Χ.), ἡσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην
νὰ συμπληρώσωσι τὸ κατόπιν ἀνακαλυφθὲν χάσμα μεταξὺ τῆς
ἄλωσεως τῆς Τροίας καὶ τῆς κτίσεως τῆς Ῥώμης καὶ παρεισή-
γαγον μεταξὺ τοῦ Αἰνείου καὶ τοῦ Ῥωμύλου σειρὰν βασιλέων τῆς
Ἀλβας Λόγγας. Ἡ δὲ χρονολογία ἀπὸ κτίσεως τῆς Ῥώμης, ἡ
ἄλλως καπιτωλίνη λεγομένη, χοργεται τῷ 754 π. Χ.

ανδήποτε αἰτίαν· οὕτω δὲ συνέρρευσαν πλεῖστοι εἰς αὐτήν. Ἐπειδὴ δὲ δὲν εἶχον γυναικας, ἐζήτησαν τοιαύτας παρὰ τῶν γειτονικῶν λαῶν, ἀλλ’ ἔκεινοι ἡρονθῆσαν νὰ δώσωσι τὰς θυγατέρας των εἰς ληστὰς καὶ κακούργους. "Οθεν ὁ 'Ρωμύλος ἐμηχανεύθη τὸ ἔξης μέσον· προεκήρυξε δημοσίους ἀγῶνας πρὸς τιμὴν τοῦ Ποσειδῶνος καὶ προσεκάλεσεν εἰς αὐτοὺς πάντας τοὺς πέριξ οἰκουντας λαούς. Πολυάριθμοι δὲ τούτων προσῆλθον μετὰ γυναικῶν καὶ θυγατέρων καὶ, ἐν φούτοι ἔθεωντο ἀνυπόπτως τοὺς ἀγῶνας, ἐφώρημησαν αἴφνης οἱ 'Ρωμαῖοι καὶ ἤρπασαν τὰς θυγατέρας αὐτῶν. Οἱ λαοὶ οὗτοι, μὴ ἀνεχόμενοι τὴν ὕδριν, ἔλαθον ἀλληλοδιαδόχως τὰ σπλα κατὰ τῶν 'Ρωμαίων, ἀλλ’ ἡττήθησαν. Ἀλλὰ τελευταῖον ἐπελθόντες οἱ γενναῖοι Σαβῖνοι ἐνίκησαν καὶ ἔξηνάγκασαν τοὺς 'Ρωμαίους νὰ κλεισθῶσιν εἰς τὴν ἀκρόπολιν αὐτῶν, τὸ Καπιτώλιον. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ ἐκυριεύθη διὰ προδοσίας τῆς Ταρπονίας, θυγατρὸς τοῦ φρωρόρχου. Μετὰ ταῦτα ἐπηκολούθησεν αίματηρα μάχη, καθ’ ἥν αἱ ὄρπαγεῖσαι θυγατέρες τῶν Σαβίνων ἐρρίφθησαν εἰς τὸ μέσον τῶν διαμαχομένων καὶ διὰ δακρύων καὶ παρακλήσεων ἔπεισαν αὐτοὺς νὰ καταθέσωσι τὰ ὅπλα καὶ νὰ συμφιλιωθῶσιν. Οὕτω δὲ οἱ Σαβῖνοι ἡράθησαν μετὰ τῶν 'Ρωμαίων καὶ ἀπετέλεσαν μίαν πολιτείαν ὑπὸ τοὺς δύο αὐτῶν βασιλεῖς, τὸν 'Ρωμύλον καὶ παρὰ τὸν Καπιτωλῖνον λόφον ἔκτισαν ἴδιαν πόλιν ἐπὶ τοῦ Κυριναλίου λόφου. Μετὰ πενταετίαν ἀποθανόντος τοῦ Τατίου ἔμεινε μόνος βασιλεὺς ὁ 'Ρωμύλος, δστις, ἀφ’ οὐ δι’ εὔτυχῶν πολέμων ἐπεξέτεινε τὸ κράτος αὐτοῦ, ἀπέθανε δολοφονηθεὶς ἐν τῷ πεδίῳ τοῦ Ἀρεως ὑπὸ τῶν συγκλητικῶν, οἵτινες, διὰ νὰ καθησυχάσωσι τὸν λαόν, διέδωκαν ὅτι ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανούς. Ο δεισιδαίμων λαὸς ἐπίστευσε τοῦτο καὶ ἔκτοτε ἐλάτρευεν αὐτὸν ὡς θεὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου.

+   § 2. Οἱ μετὰ τὸν Ἀρωμάτιον βασιλεῖς τῆς Ἀρώμης.
 (715—510 π. Χ.)

Τὸν Ἀρωμάτιον διεδέχθη μετὰ μεσοβασιλείαν ἐνὸς ἔτους ὁ Νουμᾶς Πομπίλιος, Σαβίνος τὸ γένος, ἀνὴρ εὐσεβής καὶ εἰρηνικός (715-672 π.Χ.). Ἡ παράδοσις εἰς μὲν τὸν Ἀρωμάτιον ἀποδίδει τοὺς πολιτικούς νόμους τῆς πόλεως, εἰς δὲ τὸν Νουμᾶν τοὺς θρησκευτικούς.

Καὶ ὁ μὲν Ἀρωμάτιος διοργανώσας τὴν πολιτείαν ἔθεσε νόμους, καθ' οὓς ὅφειλεν αὔτη νὰ διοικηται, καὶ συνέστησε τὴν σύγκλητον, ἥτοι τὴν βουλήν, ἐκ 200 μελῶν, ἥτοι ἐξ 100 Ἀρωμαίων καὶ ἐξ 100 Σαβίνων. Ὁ φιλειρηνικός Νουμᾶς, ἵνα καταπραῦνῃ τὸν ἄγριον καὶ φιλοπόλεμον χαρακτῆρα τῶν πρώτων κατοίκων τῆς Ἀρώμης καὶ ἵνα καταστήσῃ αὐτοὺς εἰρηνικούς καὶ φιλοπόνους γεωργίους, ἡσχολήθη ἰδίως εἰς τὰς θρησκευτικὰς διατάξεις. Ἶνα δώσῃ δὲ εἰς αὐτὰς μεγαλειτέραν σπουδαιότητα καὶ καταστήσῃ μᾶλλον σεβαστάς, διέδοσεν ὅτι συνέταξεν αὐτὰς κατ' ἔμπνευσιν τῆς νύμφης Ἡγερίας. Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν ἐκανόνισε τὰ τῆς λατρείας τῶν θεῶν καὶ ἔκτισε καὶ δίπυλον ναὸν εἰς τὸν διπρόσωπον θεὸν Ἰαγόν. Αἱ θύραι τοῦ ναοῦ ἐν καιρῷ μὲν εἰρήνης ἔμενον κλεισταῖ, ἐν καιρῷ δὲ πολέμου ἀνοικταῖ. Ἐπειτα ἐπροστάτευσε τὴν γεωργίαν, καὶ τὰς μὲν ὑπὸ τοῦ Ἀρωμάτιον κυριευθεῖσας χώρας διένειμεν εἰς τοὺς πενεστέρους, τὰς δὲ ἰδιοκτησίας ἐξησφάλισε διὰ συνόρων.

Τὸν φιλειρηνικώτατον Νουμᾶν Πομπίλιον διεδέχθη ὁ λίαν φιλοπόλεμος Τύλλος Ὀστίλιος (672-640 π. Χ.) Τὸ μεγαλείτερον τῶν πολεμικῶν κατορθωμάτων αὐτοῦ εἶνε ὁ πρὸς τὴν μητρόπολιν τῆς Ἀρώμης, Ἀλέαν Δόγγαν, πόλεμος. Καὶ τὴν μὲν πόλιν μετὰ τὴν νίκην κατέσκαψε, τοὺς δὲ κατοίκους μετέφυγεν εἰς τὴν Ἀρώμην, δοὺς πρὸς οἰκησιν τὸν Καίλιον λόφον.

Τὸν φιλοπόλεμον Τύλλον Ὀστίλιον διεδέχθη ὁ εἰρηνικός Ἀγκιος Μάρκιος, ὃν ἡ παράδοσις ἐπλασεν ὡς ἔγγονον ἐκ μητρὸς τοῦ Νουμᾶ (640-616 π.Χ.). Οὗτος κατὰ πρῶτον μὲν ἡγέρθωσε τὴν

ὑπὸ τοῦ προκατόχου ἀμεληθεῖσαν λατρείαν τῶν θεῶν, ἐπειτα δ' ἐπροστάτευσε τὴν γεωργίαν καὶ πρὸς εὐκολίαν τῆς συγκοινωνίας κατεσκεύασε τὴν πρώτην ξυλίνην γέφυραν ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Τιθέρεως, καὶ ἐπὶ τῶν ἐκβολῶν αὐτοῦ ἔκτισε τὴν πόλιν Ὡστίαν, ητίς ἀπέβη τὸ ἐπίνειον τῆς Ῥώμης, καὶ πρὸς ἑξασφάλισιν τῆς νέας πόλεως ὡχύρωσε τὸν πέραν τοῦ Τιθέρεως Ἱανίκολον λόφον. Τέλος ἐπεγέρησε σειρὰν ὅλην πολέμων πρὸς τοὺς γείτονας λαούς, τοὺς δὲ κατοίκους τῶν κυριευθεισῶν πόλεων μετώκισεν εἰς Ῥώμην, δούς πρὸς οἴκησιν, κατὰ τὴν παράδοσιν, τὸν Ἀθεντῖνον λόφον. Οἱ νέοι οὗτοι κατοίκοι ἀπετέλεσαν τὴν τάξιν τῶν πληρείων.

Τὸν Ἀγκον Μάρκιον διεδέχθη ὁ Ταρκύνιος ὁ πρεσβύτερος, ὃστις μετοικήσας, ως λέγεται, ἐκ Κορίνθου μετὰ τοῦ πατρός του εἰς τὴν πόλιν τῆς Τυρρηνίας Ταρκυνίους ἐπωνυμάσθη ἐξ αὐτῆς Ταρκύνιος (616-578 π. Χ.). Μετοικήσας δ' εἰς τὴν Ῥώμην καὶ διὰ τὰς πολλὰς καὶ σπανίας αὐτοῦ ἀρετὰς προσελκύσας τὴν ἀγάπην καὶ τὴν εὔνοιαν τοῦ βασιλέως προσελήφθη ως ἐπίτροπος τῶν ἀνηλίκων του οἵων καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ διεδέχθη αὐτὸν εἰς τὸν θρόνον, προτιμηθεὶς τῶν βασιλοπαΐδων. Ο Ταρκύνιος, καταπολεμήσας τοὺς γείτονας λαούς, διὰ τῶν ἀπὸ τοῦ πολέμου λαφύρων κατεσκεύασε τὸν μέγιστον ἵπποδρομον καὶ τὴν ἀγοράν, τὴν μεγάλην ὑπόνομον, διὰ τῆς δοποίας τὰ λιμνάζοντα ὄδατα διωγετεύοντο εἰς τὸν Τίθεριν, περιετείχισε τὴν πόλιν καὶ ἐκαλλώπισεν αὐτὴν διὰ μεγαλοπρεπῶν οἰκοδομῶν, ναῶν καὶ ἀγαλμάτων, καὶ τέλος ἔθηκε τὰ θεμέλια ὑπερμεγέθους ναοῦ πρὸς τιμὴν τοῦ Διός, τῆς Ἡρας καὶ τῆς Ἀθηνᾶς.

Τὸν Ταρκύνιον δολοφονηθέντα ὑπὸ τῶν οἵων τοῦ Ἀγκον Μάρκιον διεδέχθη ὁ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸς αὐτοῦ Σέρβιος Τύλλιος, διαπρέπων ἐπὶ ἀνδρείᾳ καὶ συνέσει. Ο Τύλλιος μετὰ εἰκοσαετῆ πόλεμον πρὸς τοὺς Τυρρηνοὺς ἐξηνάγκασεν αὐτοὺς ν' ἀναγγωρίσωσι τὴν κυριαρχίαν τῆς Ῥώμης, καὶ ἐπεράτωσε τὸν περιτείχισμὸν τῆς πόλεως, συμπεριλαβὼν εἰς τοὺς μέχρι τοῦδε πέντε κατωχημένους λόφους, Παλατίνον, Καπιτώλιον, Ἀθεντῖνον, Κυ-

ρινάλιον καὶ Καίλιον, καὶ δύο ἑτέρους, τὸν Οὐρμινάλιον καὶ τὸν Ἡσκυλίνον, καὶ καταστήσας οὕτω τὴν πόλιν ἐπτάλοφον. Τέλος ἐπεχείρησε τὴν μεταρρύθμισιν τοῦ πολιτεύματος, δι' ἣς ὁ Σέρβιος ἀπέβη ὁ κατ' ἔξοχὴν ἰδρυτὴς τῆς ῥωμαϊκῆς πολιτείας. Τριπλοῦν δὲ χαρακτῆρα περιεβάλλετο τὸ πολίτευμα τοῦ Σερβίου Τυλλίου. οἰκονομικόν, στρατιωτικόν καὶ πολιτικόν. Κατανοήσας ὁ Σέρβιος, ὅτι ἡ πολιτεία δὲν ἦδύνατο ν' ἀναπτυχθῇ, ἐφ' ὅσον οἱ πληθεῖοι, οἱ ἀποτελοῦντες τὴν πολυαριθμοτέραν τάξιν τῶν ῥωμαίων πολιτῶν, ἐστεροῦντο πάντων σχεδὸν τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων, ἀπεφάσισε γὰρ μεριμνήσῃ σπουδαίως πρὸς θεραπείαν τοῦ κακοῦ. Πρὸς ἐπιτυχίαν δὲ τούτου ἐπεδίωξε διὰ τῶν μεταρρυθμίσεων τὴν συγχώνευσιν τῶν πατρικίων καὶ πληθείων εἰς μίαν κοινὴν πολιτείαν. Δύο δὲ μέσα ἐχρησίμευσαν πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ του, οἱ φυλαὶ καὶ οἱ λόχοι. "Οθεν τὸ μὲν ἄστυ διήρεσεν εἰς τέσσαρας μοίρας ἢ φυλάς (*tribus urbanae*), τὴν δὲ πέριξ τοῦ ἄστεως χώραν εἰς εἴκοσιν ἕξ διαιρέσματα, *regiones*. Σὺν τῇ διαιρέσει δὲ τῆς γῆς ἔγινε καὶ ἡ διαιρέσις τοῦ δήμου, βάσιν ἔχουσα τὸ τίμημα. Κατὰ τὴν διαιρέσιν ταύτην οἱ ἐν ἐκάστη μοίρᾳ οἰκοῦντες πατρίκιοι, πελάται καὶ πληθεῖοι ἀπετέλουν μίαν κοινότητα, ἥτοι φυλήν. Μετὰ τοῦτο προέβη εἰς τὴν γενικὴν ἀπογραφὴν (*lustrum*) τῶν ἐλευθέρων πολιτῶν, καθ' ἣν πᾶς ῥωμαῖος πολίτης ὥφειλε νὰ δηλώσῃ ἐνόρκως τὸ ὄνομά του, τὴν ἡλικίαν του, τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας του, τὸν ἀριθμὸν τῶν δούλων του καὶ τὴν περιουσίαν του. Ἐπὶ τῇ βάσει δὲ τῆς οὕτω γενομένης ἀπογραφῆς διήρεσε τοὺς πολίτας εἰς ἕξ συμμορίας ἢ κλάσεις (*classis*), ἐκάστην δὲ συμμορίαν διήρεσεν εἰς λόχους. Ἐπὶ τῇ βάσει δὲ τοῦ τιμήματος τῆς περιουσίας (*census*) ὁ ἀριθμὸς καὶ τῶν λόχων καὶ τῶν ἀνδρῶν, τῶν ἀποτελούντων ἔκαστον λόχον, ἥτοι διάφορος. Ο δὲ ὅλος ἀριθμὸς τῶν λόχων ἀνήρχετο εἰς 193.

Οἱ 193 οὗτοι λόχοι, ὧν ἔκαστος ἐλογίζετο ως μία φῆφος, συνερχόμενοι ἀπετέλουν τὰς λοχίτιδας ἐκκλησίας (*comitia centuriata*), αἵτινες ἐθουλεύοντο περὶ τῶν σπουδαιοτάτων ζητημάτων,

ἥτοι περὶ πολέμου, περὶ εἰρήνης, περὶ ἐκλογῆς ἀρχόντων, περὶ ψηφίσεως νόμων, τὰ δύοτα προέβαλλεν εἰς αὐτοὺς ἡ σύγκλητος.

Αἱ ὑπὸ τοῦ Σερβίου ἐπενεχθεῖσαι αὗται μεταρρυθμίσεις τοῦ πολιτεύματος ἐπέσυραν κατ’ αὐτοῦ τὴν δυσμένειαν τῶν πατρικίων, οἵτινες συνώμοσαν τὸν ὄλεθρον αὐτοῦ. Ἀρχηγὸς τῆς συνωμοσίας ἔγινεν αὐτὸς ὁ ἐπὶ θυγατρὶ γαμήρος τοῦ Τυλλίου, Ταρκύνιος ὁ Υπερήφανος.

Οἱ Λεύκιος Ταρκύνιος, ὁ ἔνεκα τῆς ὑπεροψίας αὐτοῦ ἐπονυμαθεῖς Υπερήφανος (Superbus), ὑπῆρξεν ὁ τελευταῖος τῆς Ῥώμης βασιλεὺς· ἡ δὲ παράδοσις, διὸ καὶ καταστήσῃ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἔτι μᾶλλον μισητόν, παρέστησεν αὐτὸν ὡς ὠμότατον τύραννον. Οἱ Ταρκύνιος καταλαβὼν τὸν θρόνον κατεφρόνησε καὶ τοὺς πληθείους καὶ τοὺς πατρικίους καὶ τοὺς νόμους καὶ τὰ ἥθη τῆς πολιτείας, κατέστρεψε τοὺς ἀπογραφικοὺς πίνακας, κατήργησε τὸ σύστημα τῶν συμμοριῶν καὶ ἀπηγόρευσε τὰς θρησκευτικὰς συνελεύσεις τῶν πληθείων καὶ εἰς τυραννίδα μετέβαλε τὴν βασιλικὴν ἀρχήν. Ἐξερχόμενος παρηκολουθεῖτο ὑπὸ δορυφόρων καὶ οἴκοι μένων εἰς οὐδένα ἐπέτρεπε τὴν εἶσοδον. Ἐδραιωθεὶς δὲ ἐπὶ τῆς ἀρχῆς ἔξετραχηλίσθη εἰς φόνους, εἰς ἔξορίας καὶ εἰς δημεύσεις τῶν περιουσιῶν τῶν ἐπιφανῶν ἀνδρῶν τῆς Ῥώμης. Ἐταπείνωσε τὸ ἀξιωματικόν τῆς συγκλήτου ἐλαττώσας τὸν ἀριθμὸν τῶν συγκλητικῶν, ἀπὸ δὲ τῶν πληθείων ἀφήρεσε τὰ δικαιώματα, τὰ δύοτα προσαπέκτησαν διὸ τοῦ πολιτεύματος τοῦ Σερβίου Τυλλίου. Καὶ τοὺς μὲν πλουσίους κατέθλιβε δι’ ὑπερόγκων φόρων, τοὺς δὲ πένητας διὰ βαρυτάτων ἀγγαρειῶν πρὸς ἀνέγερσιν μεγάλων οἰκοδομημάτων. Οὕτω δὲ συνεπλήρωσε τὰς ὑπογένεις τάφρους, τὴν μεγίστην ὑπόνομον, τὸν περιτειχισμὸν τῆς Ῥώμης καὶ ἔφερεν εἰς πέρας τὴν ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου οἰκοδομὴν τοῦ μεγάλου ναοῦ τοῦ Διός, τῆς Ἡρᾶς καὶ Ἀθηνᾶς. Ἰνα δὲ ἔτι μᾶλλον στερεωθῆ ἐν τῇ ἀρχῇ, συνεμάχησε μετὰ ξένων καὶ ὑπάνδρευσε τὴν θυγατέρα του μετὰ τοῦ ἡγεμόνος τοῦ Τούσκλου, Ὁκταβίου Μαρμίλιου. Ἐτέρωθεν δέ, ἵνα ἀποστρέψῃ τὴν προσοχὴν τοῦ λαοῦ ἀπὸ τῶν ἐσωτερικῶν, ἀπηγό-

λει αὐτὸν εἰς ἔξωτερικοὺς πολέμους, δι' ὃν καθυπέταξε τοὺς Λα-
τίνους καὶ ἐκυρίευσε πολλὰς πόλεις τῶν Οὐόλσκων. Μετὰ μακρο-
χρόνιον δὲ πολιορκίαν ἐκυρίευσε καὶ τὴν πόλιν τῶν Γαβίων.³ Άλλ'
ἔπι τέλους ἡ κοινὴ ἀγανάκτησις καὶ τὸ κατὰ τοῦ Ταρκυνίου μῆ-
σις ἐκορυφώθη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ὁ λαός, ἵν' ἀπαλλαγῇ τῆς τυ-
ραννίας αὐτοῦ, προέθη εἰς τὴν ἐκθρόνισιν αὐτοῦ.

§ 3. Περὶ τοῦ ὁμοιϊκοῦ πολιτεύματος ἐπὶ τῆς βασιλείας.

'Ο Τρωμαϊκὸς λαὸς κατὰ τὴν παράδοσιν διηρεῖτο κατ' ἀρχὰς
εἰς δύο φυλάς, εἰς τοὺς 'Ράμνητας, οἵτινες ἦσαν λατινικῆς κατα-
γωγῆς καὶ κατόφουν ἐπὶ τοῦ Παλατίνου λόφου, καὶ εἰς τοὺς
Τιτιείους, οἵτινες ἦσαν σαβινικῆς καταγωγῆς καὶ κατόφουν ἐπὶ
τοῦ Καπιτωλίνου καὶ Κυριναλίου λόφου. Εἰς ταύτας προσετέθη
καὶ ἄλλη φυλή, ἡ τῶν Λουκέρων, τοὺς ὅποιους εὑρίσκομεν οἰκοῦν-
τας ἐπὶ τοῦ Καιλίου λόφου καὶ οἵτινες ἦσαν οἱ πολῖται τῆς
καταστραφείσης πόλεως τοῦ Λατίου, ⁴Αλβας Λόγγας, καὶ ἐκ τῆς
τάξεως τῶν εὐγενῶν, τῶν λαμπρῶν (illustres). Τὰ μέλη τῶν
τριῶν τούτων φυλῶν ἀπετέλουν τὴν ἀνωτάτην τάξιν τοῦ λαοῦ καὶ
ἐκκαλοῦντο πατρίκιοι. Οὕτοι τὸ κατ' ἀρχὰς κατεῖχον ὅλα τὰ κτή-
ματα καὶ πᾶσαν τὴν νομοθετικὴν ἔξουσίαν καὶ ἀπεφάσιζον περὶ
πάσης σπουδαίας ὑποθέσεως, περὶ πολέμου, περὶ εἰρήνης, περὶ
συνθηκῶν καὶ περὶ ἐκλογῆς τοῦ βασιλέως. 'Εκ τούτων ἀπετελεῖτο
καὶ ἡ σύγκλητος, περιλαμβάνουσα τριακόσια μέλη, ἐκατὸν ἕξ ἑκά-
στης φυλῆς· ὁ βασιλεὺς εἶχε τὴν ἀνωτάτην τριπλῆν ἔξουσίαν,
αὐτὸς ἦτο ὁ ἀνώτατος ἀρχιερεὺς, ὁ ἀνώτατος στρατηγός, ὁ ἀνώ-
τατος δικαστής, αὐτὸς συνεκάλει τὴν σύγκλητον καὶ τὴν ἐκκλη-
σίαν τοῦ λαοῦ. Παρηκολουθεῖτο δ' ὑπὸ δώδεκα ῥαβδούχων, οἵτι-
νες ἔφερον τὰς δέσμας τῶν ῥαβδῶν μετὰ πελέκεων. Μετὰ τοὺς
πατρικίους ἦρχετο δευτέρα τις τάξις πολιτῶν, οἵτινες ἐκαλοῦντο
πελάται. Οὕτοι ἦσαν πάντες οἱ εἰς τὴν Τρώμην μετοικήσαντες ξέ-
νοι καὶ οἱ ἐκ δούλων ἀπελεύθεροι. Πάντες οὕτοι ἦσαν μὲν ἐλεύθεροι

πολῖται, ἀλλ' ἔνεκα τῆς πενίας τῶν ἡσαν ύποτελεῖς εἰς τοὺς πατρικίους καὶ διετέλουν ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτῶν, ὃν ἐκαλλιέργουν τοὺς ἀγροὺς ἐπὶ πληρωμῇ ὥρισμένου μισθώματος. Οἱ πατρίκιοι ὡς προστάτης τοῦ πελάτου ἐκαλεῖτο πάτρων, ἐπροστάτευε δὲ αὐτὸν εἰς πᾶσαν ύπόθεσιν καὶ ἀντεπροσώπευεν αὐτὸν ἐν τῷ δικαστηρίῳ. Βραδύτερον, ἐπὶ Ἀγκου Μαρκίου, ἐμορφώθη καὶ ἐτέρα τις τάξις, ἡ τῆς πληθύνος, οἵτινες ἐκαλοῦντο πληθεῖοι. Οὗτοι ἀπετελοῦντο ἐκ ξένων ύποταγέντων εἰς τοὺς Ῥωμαίους καὶ ἐγκατασταθέντων ἐν Ῥώμῃ, καὶ ἡσαν μὲν ἐλεύθεροι καὶ εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ ἔχωσιν ἴδιοκτησίαν, ἀλλ' ἀπεκλείοντο τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων.

Διὰ τοῦ πολιτεύματός του ὁ Σέρβιος Τύλλιος ἀνήρτησεν ἀπὸ τοῦ τιμήματος πολλὰ προνόμια, ἀτινα μέχρι τοῦδε ἀνῆκον εἰς τοὺς πατρικίους ἐκ διαδοχῆς. Ἀλλὰ διὰ τῆς καθιδρύσεως τῶν λόγων κατηργήθη ἡ ἀρχὴ τῆς ἀποκλειστικῆς δικαιορείας τῶν πατρικίων καὶ ἐδημιουργεῖτο ἡ ἀριστοκρατία τῆς περιουσίας, ἡτις φυσικῶς ἦτο προστήτη εἰς πάντα πολίτην. Οὕτω δὲ ἐδημιουργοῦντο τὰ πολιτικὰ δικαιώματα, ὃν ἡ κτῆσις δὲν ἦτο ἀνεπίτευκτος, ὡς ἡ μετὰ τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων συγδεομένη ἀριστοκρατικὴ καταγωγή.

§ 4. Ἀγῶνες τοῦ Ταρκυνίου πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἀρχῆς.

Μετὰ τὴν ἐκθρόνισιν τοῦ Ταρκυνίου κατελύθη ἡ βασιλεία ἐν Ῥώμῃ καὶ ἀντ' αὐτῆς, κατὰ τὴν παράδοσιν, καθιδρύθη ἡ ἀριστοκρατικὴ δημοκρατία. Ἀντὶ δὲ ἐνὸς βασιλέως ἐξελέγοντο δύο ἐνιαύσιοι ἀρχοντες, καλούμενοι ὑπατοι, οἵτινες εἶχον τὴν ἀνωτάτην πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν ἐξουσίαν καὶ ἐκάτερος ἦρχεν ἐπὶ ἕνα μῆνα ἐναλλάξ. Οἱ δὲ ἐξωσθεὶς Ταρκύνιος ὑπενεργήσας ἐν Ῥώμῃ συνωμοσίαν καὶ ἀποτυχὼν κατέψυγε πρὸς τοὺς Οὐίεντανούς, καὶ λαβὼν τὴν συγδρομὴν αὐτῶν ἐπῆλθε κατὰ τῆς Ῥώμης ἀλλ' ἡτηθήη, μετὰ δὲ τὴν ἡτταν κατέψυγε πρὸς τὸν Πορσήναν, βασι-

λέα τοῦ Κλουσίου, πόλεως τῆς Τυρρηνίας, καὶ ἐπεζήτησε τὴν συνδρομὴν τοῦ πρὸς ἀνάκτησιν τοῦ θρόνου του. Ὁ Πορσήνας ἐπῆλθε κατὰ τῆς Ρώμης μὲ πολυάριθμον στρατόν, καὶ κατατροπώσας τοὺς Ρωμαίους παρὰ τὴν δεξιὰν ὅχθην τοῦ Τιθέρεως ποταμοῦ, ἐφώρμησε νὰ διαβῇ τὴν γέφυραν καὶ καταλάβῃ τὴν Ρώμην· ἀλλ' ἔσωσεν αὐτὴν ὁ ἡρωτεύματος τοῦ ἀγδρείου Ὅρατίου Κόκλητος, ὃστις, σταθεὶς ἐπὶ τῆς ξυλίνης γεφύρας τοῦ ποταμοῦ, ἀντιπαλαίει μόνος μετὰ ἡρωϊκῆς ἀνδρείας πρὸς ὅλην τὴν νικηφόρον στρατιὰν, μέχρις οὐ ἡ γέφυρα διερράγῃ καὶ αὐτὸς ῥιψθεὶς ἔνοπλος εἰς τὸν ποταμὸν διεσώθη κολυμβῶν. Ὁ Πορσήνας πολιορκεῖ στενῶς τὴν πόλιν καὶ ἀπειλεῖ αὐτὴν νὰ ἔξαναγκάσῃ νὰ παραδοθῇ διὰ τοῦ λιμοῦ. Ἀλλ' ἔσωσεν αὐτὴν ἔτερος Ρωμαῖος ἀνήρ, ὁ Μούκιος Σκαιόλας, ὃστις εἰσελθὼν ἀπαρατήρητος εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Πορσήνα, ἵνα φονεύσῃ αὐτὸν, ἔξαπατηθεὶς ἐκ τῆς ἐνδυμασίας ἐφόνευσεν ἀντ' αὐτοῦ τὸν γραμματέα του. Ἀπαχθεὶς δὲ δέσμιος ἐνώπιον τοῦ Πορσήνα μένει ἀτάραχος ἀπέναντι τῶν ἀπειλῶν αὐτοῦ καὶ διαβεβαιοῦ ὅτι καὶ ἔτεροι τριάκοσιοι νέοι συνώμοσαν νὰ φονεύσωσιν αὐτόν. Ἰγα δ' ἀποδείξῃ ὅτι οὐδόλως φοβεῖται ἐκ τῶν ἀπειλῶν του καὶ τῶν βρασάνων, ἔξετεινε τὴν χεῖρα ἐπὶ τῆς πλησίον τοῦ βωμοῦ πυρᾶς, μέχρις ὅτου αὐτὴ κατεκάη. Ὁ Πορσήνας θυμάσσας τὸν ἡρωτεύματος καὶ τὴν φιλοπατοίαν τοῦ ἀνδρὸς ἀφῆκεν αὐτὸν ἐλεύθερον, ἔλυσε τὴν πολιορκίαν καὶ ἀπῆλθεν. Ἀλλ' ὁ Ταρκύνιος καὶ μετὰ τοῦτο δὲν ἀπέβαλε τὴν ἐλπίδα πρὸς ἀνάκτησιν τοῦ θρόνου του, ἀλλ' ὑπεκίνησεν εἰς ἀποστασίαν τοὺς Σαβίνους καὶ μετὰ τὴν ἡτταν αὐτῶν τὰς λατινικὰς πόλεις. Ἡ Ρώμη εἰς τὴν δεινὴν ἐκείνην περίστασιν ἀνέθηκε τὴν ἔξουσίαν εἰς ἓνα ἄνδρα, κληθέντα δικτάτωρα, ὃστις περιεβάλλετο ἐπὶ ἕξ μῆνας μὲ ἀπόλυτον ἔξουσίαν. Ἐξελέγετο δὲ ὁ δικτάτωρ, δσάκις ἡ πολιτεία ἐκινδύνευε ἢ ὑπὸ πολεμίων ἢ ὑπὸ ἐμφυλίων ἐρίδων. Οὕτω δὲ οἱ Ρωμαῖοι κατώρθωσαν νὰ νικήσωσι τοὺς πολεμίους παρὰ τὴν Πηγίλλην λίμνην (496 π. Χ.). Εἰς τὴν μάχην αὐτὴν ἐφονεύθησαν καὶ οἱ δύο υἱοὶ τοῦ Ταρκυνίου, Σέξτος καὶ Τίτος καὶ ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ

Μαμίλιος. Αὐτὸς δὲ μετὰ τὴν ἡττὰν κατέφυγεν εἰς Κύμην τῆς Καμπανίας παρὰ τῷ τυράννῳ Ἀριστοδήμῳ, ὃπου καὶ ἐτελεύτησεν.

§ 5. Σύστασις τῆς δημαρχίας (494 π. X.).

Οἱ προειρημένοι συνεχεῖς πόλεμοι εἶχον ἔξαντλήσει τοὺς μικροὺς πόρους τῆς τάξις τῶν πληθείων, διότι οὗτοι οὐ μόνον μισθὸν δὲν ἔλαχιστον στρατεύμενοι, ἀλλ’ οὐδὲ μερίδιον κατὰ τὴν διανομὴν τῶν λαφύρων, καὶ αὐτοὶ δ’ οἱ ἀγροὶ των διέμενον ἀκαλλιέργητοι. Ὅθεν πρὸς συντήρησιν ἐαυτῶν καὶ τῶν πενομένων οἰκογενειῶν των ἡναγκάζοντο νὰ δανείζωνται μὲ τόκον βαρύτατον, ὑποθηκεύοντες τὰ κτήματά των καὶ ἐαυτοὺς πολλάκις. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἦδυναντο νὰ πληρώσωσι τὰ χρέον των, δὲ δανειστῆς κατά τινα σκληρὸν νόμον καθίστανε τὸν ἀναξιόχρεων ὄφειλέτην του δοῦλον ἐαυτοῦ καὶ ἦδυνατο μάλιστα νὰ ὑποβάλῃ αὐτὸν εἰς πολυειδεῖς κακώσεις καὶ βασάνους καὶ νὰ ρίψῃ εἰς τὰς φυλακὰς καὶ νὰ πωλήσῃ ἢ καὶ νὰ φονεύσῃ ἀκόμη αὐτόν. Ἔνεκα τούτου, δτ’ ἔξερράγη δὲ κατὰ τῶν Οὐόλσκων καὶ τῶν Σαβίνων πόλεμος, οἱ πληθεῖοι ἥροιοῦντα νὰ λάθωσι τὰ ὅπλα, ἀλλ’ δὲ ὑπατος Σερβίλιος καὶ δὲ κατόπιν ἐκλεγεὶς δικτάτωρ Βαλέριος ἔπεισαν αὐτοὺς νὰ λάθωσι τὰ ὅπλα, ὑποσχεθέντες ἀφεσιν χρεῶν καὶ τὴν βελτίωσιν τῆς θέσεώς των μετὰ τὸν πόλεμον. Οὕτω δὲ οἱ πληθεῖοι ἔλαθον τὰ ὅπλα καὶ ἐνίκησαν τοὺς πολεμίους, ἀλλ’ ἡ σύγκλητος δὲν συνήνει νὰ ἐκπληρώσῃ τὰς δοθείσας ὑποσχέσεις. Ἔνεκα τούτου οἱ πληθεῖοι στασιάσαντες ἀπῆλθον τῆς Ῥώμης ἔνοπλοι καὶ ἐστρατοπέδευσαν ἐπὶ τῶν λόφων τῶν κατὰ τὴν δεξιὰν ὅχθην τοῦ ποταμοῦ Ἀνίητος (494 π. X.). Σκοπός των ἦτο νὰ προπαρασκευασθῶσιν εἰς ἕφοδον κατὰ τῆς Ῥώμης, διδούντες καὶ ἦρὸν πρὸς τοῦτο καὶ εἰς τοὺς ἐν τῇ πόλει ἐναπομείναντας πληθεῖους, οἵτινες κατέλαθον ἦδη τὸν Ἀθεντῖνον λόφον. Ἔνεκα τούτου οἱ πατρίκιοι κατεταράχθησαν καὶ ἀπέστειλαν ἐπανειλημμένας πρεσβείας, παρακαλοῦντες τοὺς πληθεῖους νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν πόλιν καὶ ὑποσχόμενοι βελτίωσιν τῆς τύχης

αὐτῶν. Ἄλλα πικρὰ πεῖρα εἶχε διδάξει αὐτοὺς νὰ μὴ πιστεύωσι πλέον εἰς ὑποσχέσεις. Ἐπὶ τέλους ἀπεστάλη τρίτη πρεσβεία ἐκ δέκα ύπατικῶν ἀνδρῶν, ἐν οῖς συγκατελέγετο καὶ ὁ Μενήνιος Ἀγρίππας, ὅστις διηγηθεὶς τὸν μῦθον περὶ τῆς στάσεως τῶν μελῶν τοῦ σώματος κατὰ τῆς κοιλίας καὶ ὑποσχεθεὶς πολλὰς παραχωρήσεις, προπαρεσκεύασε τὰς ψυχὰς τῶν ἀποστατῶν εἰς ὅμονιαν· ὃ δὲ δημοφιλῆς δικτάτωρ Βαλέριος ὥρισε τοὺς ὄρους τῆς συνθήκης. Καὶ ἡ μὲν συνθήκη ἐπεκλήθη ἰερὸς νόμος, ὃ δὲ τόπος, ἐν φαύτῃ συνωμολογήθη, ἰερὸν δόρος. Αἱ πρὸς τοὺς πληθείους γενόμεναι παραχωρήσεις ἦσαν αἱ ἔξῆς· ἡ ἀφεσις τῶν χρεῶν, ἡ ἐλάττωσις τῶν τόκων, ἡ ἀπελευθέρωσις τῶν ἔνεκα χρεῶν περιελθόντων εἰς δουλείαν καὶ, τὸ πάντων σπουδαιότατον, ἡ κατ' ἔτος ἐκ τῆς τάξις τῶν πληθείων χειροτονία δημάρχων (tribuni plebis). Καὶ τότε μὲν ἔχειροτονήθησαν δύο, βραδύτερον δὲ ηγένηθησαν εἰς πέντε καὶ ἐν ἔτει 457 π. Χ. εἰς δέκα. Διὸς νόμου δὲ ἐκηρύχθησαν ἰεροὶ καὶ ἀπαραβίαστοι (sacrosancti). Οἱ δήμαρχοι εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ εἰσέρχωνται εἰς τὴν σύγκλητον καὶ νὰ ἐνίστανται κατὰ πάσης ἐπιθλαθοῦς ἀποφάσεως αὐτῆς εἰς τὰ συμφέροντα τῶν πληθείων διὰ τῆς ἀρνητικούριας, προφέροντες τὴν λέξιν νετο, καὶ νὰ ἐνάγωσι καὶ αὐτοὺς τοὺς πατρικίους εἰς τὰς φυλετικὰς ἐκκλησίας. Συγγρόνως καθιδρύθη καὶ ἡ ἀρχὴ τῶν ἀγορανόμων, οἵτινες ἐκλεγόμενοι κατ' ἔτος ὑπὸ τῶν δημάρχων ἦσαν ὑπηρέται αὐτῶν καὶ ἐκτελεσταὶ τῶν διαταγῶν των καὶ εἶχον καθήκοντα ἀστυνομικά, ἦτοι τὴν ἐπιτήρησιν τῶν ὁδῶν τῆς πόλεως, τῶν ναῶν, τῶν ὕδραγωγείων καὶ τῶν ω̄νιών τῆς ἀγορᾶς.

§ 6. Πόλεμος κατὰ τῶν Οὐόλσκων.—Κοριολανός.

Μετὰ τὴν ἐπελθοῦσαν συμφιλίωσιν οἱ Ῥωμαῖοι ἐστράτευσαν ἐπὶ τοὺς Οὐόλσκους, καὶ νικήσαντες αὐτοὺς ἐκυρίευσαν τὴν πρωτεύουσαν αὐτῶν Κοριόλαν. Κατὰ τὴν ἀλωσιν αὐτῆς διακρίθεις

νεαρός τις πατρίκιος Γάϊος Μάρκιος προσεπωνομάσθη Κοριολανός.

'Ἐπειδὴ μετ' ὄλγον ἐπῆλθε σιτοδεῖα ἐν Ῥώμῃ, ἡ σύγκλητος ἐκόμισεν ἐκ Σικελίας καὶ ἀλλοθεν σῦτον καὶ ἀπεφάσισε νὰ διανείμη αὐτὸν εἰς τοὺς πενεστέρους. 'Αλλ' ὁ Κοριολανὸς πνέων μένεια ἐκδικήσεως διὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ὑπατικῆς ἀρχῆς ἐνεκα τῆς ἀντιπολιτεύσεως τῶν πληθείων, ἐπέμενε νὰ μὴ διανεμηθῇ ὁ σῖτος εἰς τοὺς πληθείους, ἐὰν μὴ οὗτοι πρότερον δὲν συγκατατεθῶσιν εἰς τὴν κατάλυσιν τῆς δημαρχίας. Ἐνεκα τούτου οἱ δημαρχοὶ ἀγανακτήσαντες εἰσήγαγον τὸν Κοριολανὸν εἰς δίκην εἰς τὰς φυλετικὰς ἐκκλησίας, αἵτινες κατεδίκασαν αὐτὸν ἐρήμην ὡς παραβάτην τοῦ ἴεροῦ νόμου. 'Ο Κοριολανὸς μετὰ τὴν καταδίκην κατέφυγε πρὸς τοὺς Οὐόλσκους καὶ ἐξήγειρεν αὐτοὺς εἰς πόλεμον κατὰ τῆς ἴδιας πατρίδος, ἀναλαβὼν αὐτὸς τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατοῦ καὶ προΐσθη νικηφόρος μέχρι τῶν τειχῶν τῆς Ῥώμης.

'Η σύγκλητος ἀπέστειλε τρεῖς ἐπανειλημμένας πρεσβείας πρὸς συμβιβασμόν, ἀλλ' ὁ Κοριολανὸς ἔμενεν ἀκαμπτος καὶ ἀδυσώπητος. Τελευταῖον μετέβη πρεσβεία ἐκ τῶν ἐπιφανεστάτων γυναικῶν τῆς Ῥώμης, ἡς ἡγοῦντο ἡ σύζυγος αὐτοῦ καὶ ἡ μήτηρ, ἥτις πεσοῦσα πρὸ τῶν γονάτων τοῦ υἱοῦ τῆς καθικέτευεν αὐτὸν μετὰ δακρύων νὰ σώσῃ τὴν πατρίδα. 'Ο Κυριολανὸς ἐπὶ τέλους καμφθεὶς καὶ δακρύων εἶπεν· « Ὡ μῆτερ, ἔσωσας μὲν τὴν πατρίδα, ἀλλ' ἀπώλεσας τὸν υἱόν », καὶ ἀμέσως ἔλυσε τὴν πολιορκίαν καὶ ἀπῆλθε. Καὶ κατά τινα μὲν παράδοσιν ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν δυσηρεστημένων Οὐόλσκων, καθ' ἑτέραν δ' ηύτοκτόνησε καὶ κατ' ἄλλην ἐπέζησε μέχρι βαθυτάτου γήρως λέγων· « Ἡ ἔξορία εἶνε λίαν πικρὰ εἰς τὸν γέροντα ».

§ 7.—Ἀγροτικὸς νόμος Σπορίου Κασσίου.—*'Η ἐν Κρεμέρᾳ πανωλεθρία τῆς γενεᾶς τοῦ Φαβίου.*

'Ἐπειδὴ πᾶσαι αἱ κατακτώμεναι γάῖαι ἀντὶ νὰ διανέμωνται

εἰς τὸν λαὸν περιηλθον εἰς τοὺς πατρικίους, ὁ Σπόριος Κάσσιος κατὰ τὴν τρίτην αὐτοῦ ὑπατείαν, ἐν ᾧ τοις 486 π.Χ. εἰσήγαγε τὸν πρῶτον ἀγροτικὸν νόμον, ἵνα μέρος μὲν τῶν δημοσίων γαιῶν διανεμηθῇ εἰς τοὺς πένητας, τοῦ δὲ ὑπολειπομένου μέρους καταβάλληται ταχτικῶς τὸ μίσθωμα. Μετὰ σφοδρὰν τῶν πατρικίων ἀντίστασιν ὁ περὶ διανομῆς τῆς δημοσίας χώρας νόμος οὗτος ἐψηφίσθη, ἡ δὲ σύγκλητος ἀπεφάσισε νὰ διορισθῇ ἐπιτροπείᾳ ἐκ δέκα ὑπατικῶν ἀνδρῶν, ἵνα διαγράψῃ τὰ ὅρια τῆς δημοσίας χώρας καὶ δοῖσῃ ὅπστη ἐκ ταύτης νὰ ἔκμισθωθῇ καὶ ὅπστη νὰ διανεμηθῇ εἰς τοὺς πληθείους. 'Αλλ' οἱ νέοι ἐκλεγθέντες ὑπατοὶ οὐ μόνον δὲν ἐπεκύρωσαν τὴν ἀπόφασιν τῆς συγκλήτου, ἀλλ' εἰσήγαγον τὸν Κάσσιον εἰς δικηνὰ ὡς ἐχθρὸν τῆς ἐλευθερίας καὶ ὡς δῆθεν ὀρεγόμενον τοῦ βασιλικοῦ ἀξιώματος καὶ κατεδίκασαν αὐτὸν εἰς θάνατον ὡς ἔνοχον ἀσεβείας περὶ τὴν πολιτείαν. Εἰς τὴν καταδίκην τοῦ Κάσσιον τὰ μάλιστα ἔδρασαν οἱ τρεῖς Φαβίοι, ἀδελφοί, Μάρκος, Κόιντος καὶ Καίσων, οἵτινες διὰ τοῦτο ἔσχον τὸ προνόμιον νὰ ἐκλέγωσιν ἐπὶ ἑπταετίαν ἐκ τῆς γενεᾶς αὐτῶν ἴδιον ὑπατον (485-479 π.Χ.). Ή γενεὰ τῶν Φαβίων ἐκ τριακοσίων ἔξι μελῶν μετὰ 4000 πολιτῶν, ἐξ ἀκραίφυονς φιλοπατρίας ὅρμωμένη, κατέλαβε τὸν ἐν ἀποστάσει μιᾶς ὥρας ἀπὸ τῆς Ρώμης βράχον τῆς Κρεμέρας πρὸς καταπολέμησιν τῶν Οὐζεντανῶν. 'Αλλὰ μετὰ διετῆ εὐδόκιμον διαμονὴν πάντες οὔτοι περιπεσόντες εἰς ἐνέδραν ἐφονεύθησαν, πλὴν τοῦ Κοΐντου Φαβίου, ὃστις μειράκιον ὄν εἶχε παραμείνη ἐν Ρώμῃ, καὶ οὕτω διεσώθη, ὥπως συνεγίσῃ τὸ ἔνδοξον γένος τῶν Φαβίων (477 π. Χ.).

- § 8. Νόμος Ποπλιλίου Βολέρωνος.

'Ο Δήμαρχος Πόπλιος Βολέρων ἐν ᾧ τοις 472 π.Χ. εἰσήγαγεν εἰς τὴν συνέλευσιν τῆς πληθύος πρότασιν νόμου, δι' οὗ ἐρρυθμίζετο ἡ φυλετικὴ ἐκκλησία καὶ καθωρίζοντο τὰ ἔργα αὐτῆς ὁ νόμος μετὰ ἴσχυρὰν τῆς συγκλήτου ἀντίστασιν ἐψηφίσθη ὑπὸ τῆς συνόδου τῶν πληθείων, καὶ οἱ δήμαρχοι ἀνέβησαν μετὰ πάσης τῆς συνόδου εἰς

τὸν Καπιτώλιον λόφον ἀπειλούντες ἐκεῖθεν νέαν ἀποχώρησιν, ἢν
ἡ σύγκλητος δὲν ἦθελεν ἐπικυρώσει τὸν νόμον. "Οθεν ἡ σύγκλητος,
ἀναγκασθεῖσα ἐκ τῆς ἀπειλῆς ἐκείνης καὶ ἐκ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν
Οὐόλσκων καὶ Αἰκούων εἰς τὴν γῆν τῶν Ῥωμαίων, ἀπεδέχθη ἐν
σιγῇ τὸν νόμον. Οὕτω δὲ ἡ τάξις τῶν πληθείων ἀπέκτησεν ἴδιαν
ἐκκλησίαν, ἥτις ἤδη ἔχουσα τὸν χαρακτῆρα σώματος πολιτικοῦ
ἡδύνατο νὰ συζητῇ μετὰ νομίμου ἰσχύος τὰς ἴδιας αὐτῆς ὑποθέ-
σεις καὶ νὰ ἐκδίδῃ ψηφίσματα.

§ 9. Νόμος Τερεντίλιου.—Κιγκιννάτος.

'Ἐπειδὴ μέχρι τοῦδε οἱ ὄπατοι καὶ οἱ ἐκ πατρικίων δικασταὶ
ἐδίκαζον οὐχὶ κατὰ γραπτούς νόμους, ἀλλὰ κατ' ἀρχαῖα καὶ
σκοτεινὰ ἔθιμα, ὁ δημαρχος Τερεντίλιος "Ἄρσας ἐν ἔτει 462 π.Χ.
εἰσῆγα γενόμον εἰς τὴν φυλετικὴν ἐκκλησίαν, ἵνα ὑπὸ τὴν ἐπι-
τροπείαν πέντε ἀνδρῶν συνταχθῇ ἔγγραφος νομοθεσία ἀφορῶσα τὴν
ὑπατικὴν ἔξουσίαν. 'Ο Τερεντίλιος εὔρων μεγάλην ἀντίστασιν
παρὰ τῶν πατρικίων ἀπέσυρε τὴν πρότασιν, ἀλλ' υἱοθέτησαν αὐ-
τὴν οἱ διάδοχοί του, οἵτινες ἐπὶ δέκα ἔτη εἰσῆγον διαρκῶς ἐκ
νέου τὴν πρότασιν εἰς τὴν φυλετικὴν ἐκκλησίαν. 'Αλλ' οἱ γεώτε-
ροι τῶν πατρικίων κατὰ παλαιὸν ἔθιος διετάραττον τὰς συνεδριά-
σεις τῆς ἐκκλησίας τῶν πληθείων καὶ μάλιστα ὁ Καίσων Κιγκιννά-
τος, ὅστις, τολμήσας νὰ ἐπιβάλῃ καὶ χεῖρα εἰς ἓνα τῶν δημάρχων
εἰσῆχθη εἰς δίκην περὶ θανάτου ὡς παραβάτης τοῦ ἱεροῦ νόμου.
'Αλλ' ἐπειδὴ οὗτος ἐτράπη εἰς ἔξορίαν ἐκουσίως πρὸ τῆς δίκης,
ἡ φυλετικὴ ἐκκλησία ἥρκεσθη νὰ καταδικάσῃ αὐτὸν εἰς ζη-
μίαν 3000 ἀρχαῖων δραχμῶν, ἃς ἐπλήρωσεν ὁ πατὴρ αὐτοῦ,
Λεύκιος Κιγκιννάτος, ὅστις ἔκτοτε ἀπέζη ἐκ μικροῦ τινος ἀγροῦ
του. 'Αλλ' ὁ υἱός του ἀπεφάσισε νὰ καταλύσῃ τὴν δημαρχίαν
καὶ τὸν ἰερὸν νόμον καὶ, λαβὼν τὴν σύμπραξιν καὶ τοῦ Σαβίνου
'Αππίου, ἐπῆλθε μετὰ στίφους 4000 ἴνόπλων ἀνδρῶν καὶ κατέ-
λαβε τὸ Καπιτώλιον (460 π. Χ.). 'Ο ὄπατος Βαλέριος Ποπλικό-
'Ρωμ. καὶ Ἑλλην. 'Ιστορία Γ. Τσαγρῆ

λας ύποσχεθεὶς εἰς τοὺς πληθείους τὴν ἐπιψήφισιν τοῦ Τερεντιλίου νόμου ἔπεισεν αὐτοὺς ν' ἀναλάβωσι τὰ ὅπλα, καὶ ἐπελθὼν μετ' αὐτῶν ἔσωσε μὲν τὸ Καπιτώλιον ἀλλ' αὐτὸς ἐφονεύθη. Ἡ δὲ σύγκλητος οὐ μόνον δὲν ἔξετέλεσε τὴν δοθεῖσαν ύπόσχεσιν, ἀλλὰ καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἀνέδειξεν ὑπατον τὸν πατέρα τοῦ Καΐσωνος.

Μετὰ ταῦτα ἡ Ἐρώη διέτρεξεν ἔτι μεγαλείτερον κινδυνον ἐν τῇ ἐπιδρομῇ τῶν Οὐόλσκων καὶ τῶν Αἰκούων, οἵτινες τοσοῦτον ηὔδοκιμησαν, ὥστε τὸν ὑπὸ τὸν ὑπατον Μενούκιον στρατὸν περικυλώσαντες παρὰ τὸ ὅριον τοῦ Λατίου Ἀλγίδιον περιήγαγον εἰς τὴν ἀνάγκην ἥν νὰ αἰχμαλωτισθῇ ἥν νὰ καταστραφῇ.

'Ἐν τῇ κρισίμῳ ἐκείνῃ περιστάσει ἡ σύγκλητος κατὰ τὴν παράδοσιν ἔξελεξε δικτάτωρα τὸν συνετὸν Κιγκιννάτον, ὅστις, ἐπελθὼν μετὰ στρατοῦ κατὰ τῶν πολεμίων καὶ νικήσας αὐτούς, ἔξηγάγκασε νὰ καταθέσωσι τὰ ὅπλα καὶ νὰ διέλθωσιν ὑπὸ τὸν ζυγόν. τὴν δὲ δεκάτην ἔκτην ἡμέραν ἀποθέσας τὴν ἀρχὴν ἐπανῆλθεν εἰς τὸν ἄγρον του (458 π. Χ.).

§ 10. Νέα δικαιώματα προσκτηθέντα ὑπὸ τῶν πληθείων. Σύστασις τῆς δεκαρχίας.

"Ηδη οἱ πατρίκιοι συνετισθέντες ἐκ τῶν εἰρημένων κινδύνων ἔρχισαν νὰ φαίνωνται μετριώτεροι. Καὶ ἐν μὲν ἔτει 457 π.Χ. συνήνεσαν ν' αὐξηθῇ ὁ ἀριθμὸς τῶν δημάρχων εἰς πέντε καὶ ἔπειτα εἰς δέκα. Τὸ δ' ἐπιὸν ἔτος προτάσσει τοῦ δημάρχου Ἰκιλίου συνήνεσαν εἰς τὴν ὑπὸ τῶν πληθείων κατάληψιν τοῦ Ἀθεντίνου λόφου πρὸς οἰκησιν, ὃ δὲ νόμος οὗτος ἐκηρύχθη διὰ τὴν μεγάλην αὐτοῦ σπουδαιότητα ἵερδος νόμος. Διὰ τοῦ νόμου τούτου οἱ πληθεῖοι ἐγένοντο κύριοι τοιαύτης συνοικίας τοῦ ἀστεως, ὥστε ἡδύναντο ἐν ἀνάγκῃ νὰ μεταχειρισθῶσιν αὐτὴν ὡς ἀκρόπολιν ἔσωτῶν. Ἐγ δ' ἔτει 454 π.Χ. οἱ ὑπατοι Ταρπήιος καὶ Ἀτέρογος εἰσήγαγον εἰς τὴν λοχῖτιν ἐκκλησίαν νόμον, ὅστις περιώριζε τὴν ἔξουσίαν τῶν ὑπάτων περὶ τὸ ἐπιβάλλειν ζημίας. Μετὰ δὲ τὴν ἐπιψήφισιν τοῦ νόμου τούτου συνε-

φωνήθη νὰ τροπολογηθῇ ὁ Τερεντίλιος νόμος οὗτως, ώστε νὰ ἐπιδιωχθῇ ἡ εἰς ἕνα κώδικα σύνταξις τοῦ πατρόφου δικαίου. "Οθεν ἀπεστάλησαν τρεῖς ἄνδρες συγκλητικοὶ εἰς τὴν Μεγάλην Ἐλλάδα καὶ ἴδιας εἰς τὰς Ἀθήνας, ἵνα μελετήσωσι καὶ συντάξωσι τοὺς καταλληλοτέρους τῶν νόμων. Μετὰ δὲ τὴν ἐπιστροφὴν αὐτῶν ἔξελέγησαν ὑπὸ τῆς λοχίτιδος ἐκκλησίας δέκα ἄνδρες (Decem viri) ἐκ τῶν πατρικίων, εἰς τοὺς δόποίους ἐπετράπη νὰ ἀρχωσιν ἐπὶ ἐνισυτὸν μὲ ἀπόλυτον ἔξουσίαν καὶ γράψωσι τοὺς νόμους τῆς πολιτείας. "Ινα δὲ μὴ παρεμβληθῇ δυσχερείᾳ τις εἰς τὸ ἔργον αὐτῶν, κατηργήθησαν προσωρινῶς ἡ δημαρχία, ἡ ὑπατεία καὶ πᾶσαι αἱ λοιπαὶ ἀρχαὶ.

Οὕτω δὲ συνέστη ἡ δεκαρχία (451 π.Χ.). Οἱ δέκαρχοι κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος ἐπολιτεύθησαν ἀριστα καὶ τοὺς συνταχθέντας νόμους ἐνεγάραξαν ἐπὶ δέκα χαλκῶν πινάκων. 'Αλλ᾽ ἐπειδὴ ἔθεωρήθησαν ἀναγκαῖαι καὶ ἄλλαι τινὲς διατάξεις πρὸς συμπλήρωσιν τῶν νόμων, ἔξελέγησαν πάλιν δέκα ἄνδρες, προσέγραψαν δὲ καὶ οὗτοι δύο προσέτι πίνακας καὶ οὕτως ἀπετελέσθη ἡ κακουμένη δωδεκάδελτος νομοθεσία, ἣτοι οἱ νόμοι τῶν δώδεκα πινάκων. 'Εν τούτοις οἱ δέκαρχοι καὶ μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ δευτέρου ἔτους διετήρησαν αὐθιρέτως τὴν ἔξουσίαν καὶ παρεξετράπησαν ἀσυστόλως εἰς πᾶσαν βικιοπραγίαν κατὰ τῶν πολιτῶν, οἵτινες στασιάσαντες κατέλυσαν τὴν δεκαρχίαν καὶ ἐγκατέστησαν τὰς προτέρας ἀρχὰς (449 π. Χ.).

—§ 11. Βαλέριοι καὶ Ὁράτιοι νόμοι.—Νέα δικαιώματα προσκηνηθέντα ὑπὸ τῶν πληθείων.

Μετὰ τὴν κατάργησιν τῆς δεκαρχίας ὁ μέγας ποντίφιξ συνεκάλεσεν ἐπὶ τοῦ Ἀθεντίου λόφου τὴν φυλετικὴν ἐκκλησίαν καὶ ὑπὸ τὴν προεδρείαν αὐτοῦ ἐγένετο ἡ ἐκλογὴ τῶν νέων δημάρχων, οἵτινες προέβησαν εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν νέων ὑπάτων. 'Ως τοιοῦτοι δ' ἔξελέγησαν ὁ Βαλέριος καὶ ὁ Ὁράτιος. 'Επειδὴ

δὲ νόμοι τινὲς κατηργήθησαν ἢ περιέπεσον εἰς ἀχρηστίκην κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα τῆς δεκαρχίας, οἱ νέοι ἐκλεγθέντες ὑπατοὶ διὰ νέων νόμων ἐξησφάλισαν τὴν ἐπανορθωθεῖσαν ἐλευθερίαν. Καὶ ὁ μὲν πρῶτος νόμος ἀπηγόρευεν ἐπὶ ποινῇ θανάτου τὴν ἐγκαθίδρουσιν εἰς τὸ μέλλον οἰστιδήποτε ἀρχῆς, ἥτις νὰ ἔχῃ ἀνέκκλητον ἔξουσίαν· ὁ δὲ δεύτερος νόμος καθιέρων τὸ ἀπαραβίαστον τῶν δημάρχων καὶ ἐπεξέτεινε τὸ προνόμιον τοῦτο καὶ εἰς τοὺς δημοτικοὺς ἀγορανόμους καὶ τοὺς δέκα κριτάς· ὁ δὲ τρίτος νόμος ἐξίσωνε τὰ ψηφίσματα τῶν φυλετικῶν ἐκκλησιῶν πρὸς τὰ ψηφίσματα τῶν λοχιτίδων ἐκκλησιῶν καὶ καθίστανεν ὑποχρεωτικὴν τὴν ἴσχυν αὐτῶν εἰς τε τοὺς πληθείους καὶ τοὺς πατρικίους. Οἱ νέοι οὗτοι νόμοι δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ὁ νέος καταστατικὸς χάροτης τῆς πολιτείας. Ἐν ἔτει δὲ 445 π.Χ. ὁ δημάρχος Κανουλήρος εἰσήγαγε νόμον, δι’ οὗ ἐπετρέπετο καὶ ἡ μεταξὺ τῶν πατρικίων καὶ πληθείων ἐπιγαμία· οἱ δὲ συνδήμαρχοι αὐτοῦ ἀπήγνωσαν δι’ ἑτέρου νόμου νὰ ἐπιτραπῇ εἰς τὴν λοχιτίν ἐκκλησίαν νὰ ἐνλέγῃ ὑπάτους εἴτ’ ἐκ πατρικίων εἴτ’ ἐκ πληθείων κατὰ τὸ δοκοῦν οὐτῆς. Μετὰ ἴσχυρὰν δὲ τῶν πατρικίων ἀντίστασιν ὁ μὲν πρῶτος εἰσαγθεὶς νόμος ἐπεψηφίσθη, ἀλλ’ εἰς τὴν ἐπιψήφισιν τεῦ δευτέρου νόμου οἱ πατρικίοι ἀντέταξαν ἀκαμπτον ἐπιμονήν. Ἐπὶ τέλους δὲ πιεσθέντες ὑπὸ τῆς εὐσταθείας τῶν δημάρχων, οἵτινες προέβησαν μέγιρι τῆς ἀπαγορεύσεως τῶν συνεδριῶν τῆς συγκλήτου, παρεδέχθησαν συνδιαλλακτικόν τινα συμβιβασμόν, ἵνα ἀντὶ τῶν ὑπάτων ἐκλέγωνται ἐξ ἀμφοτέρων τῶν τάξεων χιλίαρχοι περιβεβλημένοι ὑπατικὴν ἔξουσίαν. Πρὸς δὲ τούτοις οἱ πατρικίοι κατώρθωσαν πρὸς ἐπικράτησιν ἔαυτῶν νὰ δρισθῇ νὰ ἦνε τρεῖς ἀντὶ δύο οἱ χιλίαρχοι οἱ ἔχοντες ὑπατικὴν ἔξουσίαν. Ἄλλα πρὸς περιορισμὸν τοῦ δικαιώματος τούτου, τοῦ παραχωρηθέντος εἰς τὴν πληθυνόν, ἀπεγχώρισαν οἱ πατρικίοι ἀπὸ τοὺς ἔχοντας τὴν ὑπατικὴν ἔξουσίαν χιλιάρχους τὴν ἔξουσίαν τῆς τιμῆσεως καὶ ἀνέθεσαν τὸ ἔργον τοῦτο εἰς δύο ιδίους ἀρχοντας, ἐκλεγομένους ἐκ τῆς τάξεως τῶν πατρικίων καὶ καλουμένους τιμητάς. Τὰ ἐξ ἀρχῆς καθή-

χοντα τοῦ τιμητοῦ ἡσαν α') ἡ κατὰ πᾶν πέμπτον ἔτος ἀπογραφὴ τῶν πολιτῶν συμφώνως πρὸς τὴν ἐκτίμησιν τῆς περιουσίας των. Διὰ τοῦ δικαιώματος τούτου οἱ τιμηταὶ ἡδύναντο νὰ διαγράφωσι τοὺς πολίτας ἐκ τῶν συμμοριῶν καὶ ἐκ τῶν φυλῶν, ἐπιθάλλοντες ἀτιμίαν, καὶ νὰ μεταγράψωσιν αὐτοὺς εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν πολιτῶν τῆς ἑσχάτης τάξεως· β') ἡ σύνταξις καὶ ἐπιθεώρησις τοῦ καταλόγου τῶν συγκλητικῶν. Διὰ τοῦ δικαιώματος δὲ τούτου οἱ τιμηταὶ ἡδύναντο νὰ διαγράψωσιν ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν συγκλητικῶν ὅσους ἥθελον κρίνη ἀναξίους· γ') ἡ ἐξέτασις τῶν ἵππων, ἥτις ἡδύνατο νὰ ἐπιφέρῃ τὴν διατήρησιν αὐτῶν ἢ τὴν διαγραφὴν ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν ἵππων, καὶ δ') ὁ πενταετηρικὸς καθαρμός, ἥτοι ἡ ἐπίσημος τελείωσις τῆς τιμήσεως καὶ ὁ διὰ καθαρτηρίου θυσίας ἔξαγνισμὸς τοῦ νεωστὶ εἰς τοὺς καταλόγους τῶν τιμητῶν καταγραφέντος δήμου. Βραδύτερον δὲ ἀνετέθη εἰς αὐτοὺς καὶ ἡ ἐποπτεία τῶν ἡθῶν καὶ τῆς ἀγορανομίας καὶ ἡ φροντὶς περὶ τῶν δημοσίων ἔργων.

"Ετερον ἀξίωμα, εἰς τὸ διόπτον οἱ πληθεῖοι ἐκηρύχθησαν ἐκλέξιμοι ἀπὸ τοῦ ἔτους 421 π. Χ., ἥτο τὸ τῆς ταμείας, τὸ διόπτον ἥτο ἡ πρώτη βαθμὶς τῶν τιμῶν, ἥν ὁ Ἀριστοτέλης ἐλάμβανε μετὰ δεκαετῆ ἐκστρατείαν καὶ ἐκ ταύτης προήγετο εἰς τὰ ἀνώτατα τῆς πολιτείας ἀξιώματα.

§ 12. Πόλεμος τῶν Ἀριστοτελείων πρὸς τοὺς Τυρρηνούς.

Αἱ μεταξὺ Ἀριστοτελείων τυρρηνίας σχέσεις οὐδέποτε ὑπῆρχαν φιλικαί. "Οριον τῶν δύο κρατῶν ἀπετέλει ὁ Τίθερις· καὶ τὴν μὲν ἀριστερὰν ὅχθην αὐτοῦ κατεῖχεν ἡ Ἀριστοτέλης, τὴν δὲ δεξιὰν οἱ Οὐγῆιοι, ἡ πρωτεύουσα τῆς Τυρρηνίας. Ὁ πρῶτος πόλεμος μεταξὺ τῶν δύο πόλεων ἥρχισεν ἀπὸ τοῦ ἔτους 483 π. Χ. καὶ ἐξηκολούθησεν ἐπὶ μακρόν, ὁ δὲ δεύτερος τῷ 437 π. Χ. καὶ ἐπερατώθη διὰ τῆς καταστροφῆς τῶν Φιδηνῶν ἐν ἔτει 426 π. Χ., ὁ δὲ τρίτος καὶ τελευταῖος ἥρχισεν ἀπὸ τοῦ ἔτους 405 π. Χ. καὶ ἐπερατώ-

Θη διὸ τῆς ὑπὸ τοῦ Καμίλλου ἀλώσεως τῶν Οὐγγίων μετὰ δεκαετῆ πολιορκίαν. Οἱ νικηταὶ ἐπέστρεψαν εἰς Ῥώμην μετὰ πολλῶν λαφύρων, ὃ δὲ Κάμιλλος ἐποχούμενος ἐπὶ ἀρματος, συρομένου ὑπὸ τεσσάρων λευκῶν ἵππων, ἐτέλεσε λίαν ἐπιδεικτικόν θρίαμβον. Ἀλλ' ὁ τοιοῦτος θρίαμβος προσέκρουσεν εἰς τὴν ἀλαζονεῖαν τῶν Ῥωμαίων, διότι ἦτο καθιερωμένος μόνον εἰς τὸν Δία καὶ εἰς τὸν Ἡλιον. Ἐνεκα δὲ τούτου καὶ διὰ τὴν ἄνισον δικαιομήν τῶν λαφύρων εἰσῆγητο εἰς δίκην· ἀλλ' ἀπαξιώσας νὰ ἐμφανισθῇ ἐνώπιον τῆς φυλετικῆς ἐκκλησίας καὶ ἀπολογηθῇ ἐπροτίμησε νὰ ἀπέλθῃ τῆς πόλεως καὶ κατέφυγεν εἰς Ἀρδέαν, ὅπου ἔμαθεν ὅτι ἡ σύγκλητος κατεδίκασεν αὐτὸν εἰς βαρεῖαν χοηματικὴν ζημίαν (391 π. Χ.)

§ 13. Πυρπόλησις τῆς Ῥώμης ὑπὸ τῶν Γαλατῶν.— Κάμιλλος.

Οἱ Γαλάται, ἔθνος Κελτικὸν καὶ βάρβαρον, ὑπερβάντες τὰς Ἀηπεις καὶ ἐκδιώξαντες τοὺς πρότερον κατέγοντας τὰς χώρας ταύτας Τυρρηνούς, "Ομβρους καὶ Πικεντίνους, κατέλαβον τὴν παρὰ τὸν Πάδον κοιλάδα, τὴν ἔκτοτε ὑπ' αὐτῶν κληθεῖσαν Γαλατίαν (600 π. Χ.). Ἐν δ' ἔτει 390 π. Χ., ὑπερβάντες τὰ Ἀπέννινα, εἰσέβαλον εἰς τὴν Τυρρηνίαν καὶ ἐποιούρκησαν τὸ Κλουσίον. Οἱ Κλουσῖνοι ἐπεκαλέσθησαν τὴν βούθειαν τῆς Ῥώμης, ἡ δὲ σύγκλητος ἀπέστειλε πρέσβεις τρεῖς Φαθίους ἀδελφούς πρὸς συμβίθασμόν. Οὔτοι, κατὰ τὴν παράδοσιν, προσκαλέσαντες τοὺς Γαλάτας νὰ ἀπέλθωσι καὶ μὴ εἰσακουσθέντες, ἔνσυνται μετὰ τῶν Κλουσίνων καὶ ἐν τῇ γενομένῃ μάχῃ εἰς τῶν πρέσβεων φονεύει ἰδίᾳ χειρὶ Γαλάτην ἀξιωματικόν. Οἱ ἡγεμῶν αὐτῶν Βιέννος ἐξοργισθεὶς ἐξώρμησεν ἐπὶ τὴν Ῥώμην. Διαβάς δὲ τὸν Τίθεριν καὶ συναντήσας τὸν Ῥωμαϊκὸν στρατὸν παρὰ τὸν ποταμὸν Ἀλλίαν κατετρόπωσεν αὐτὸν (16 Ιουλίου 388 π. Χ.). Οἱ νικηταὶ τὴν τρίτην ἡμέραν μετὰ τὴν μάχην εἰσελθόντες εἰς τὴν Ῥώμην εὗρον αὐτὴν

ἔρημον, διότι οἱ πλεῖστοι τῶν διασωθέντων Ἀρμαῖων κατέφυγον εἰς Οὐητίους, ἀλλοι δ' εἰς ἄλλας πόλεις, εὐάριθμοι δ' ἀνῆλθον εἰς τὸ Καπιτώλιον. Μόνον δὲ ὄγδοοικοντα γηραιοὶ πατρίκιοι ἐκάθησαν ἐπὶ ἑλεφαντίνων δίφρων ἐν τῇ ἀγορᾷ. ὅπως καθοισιώσωσιν ἔκυτούς εἰς τοὺς καταχθονίους θεοὺς πρὸς ἔξιλασμὸν τῶν ἀμαρτιῶν τῆς Ῥώμης. Οἱ Γαλάται ἴστανται ἐπὶ πολλὴν ὕραν θαυμάζοντες τὴν σεμνοπρεπῆ αὐτῶν στάσιν καὶ διαποροῦντες ἢν οὗτοι εἴνε ἀνθρώποι ή ἀγάλματα. "Οτε δὲ εἰς αὐτῶν, ἀψάμενος τοῦ λευκοῦ γενέσου τοῦ Παπιότου, ἐπλήγη ὑπ' αὐτοῦ διὰ τῆς ἑλεφαντίνης του ῥάβδου, τότε ἔξοργισθέντες οἱ βάρθροι κατέσφαξαν ἀπαντας, τὴν δὲ πόλιν λεηλατήσαντες παρέδοσαν εἰς τὰς φλόγας. Ἀλλὰ τὸ Καπιτώλιον, καίπερ στενῶς πολιορκούμενον, ἀντέσχεν ἐρωμένως ἐπὶ ἐπτά μῆνας εἰς πάσας τὰς ἐψόδους τῶν πολεμίων. Ἐν δὲ τῷ μεταξὺ οἱ Ἀρμαῖοι φυγάδες, συνελθόντες ἐν Ἀρδέᾳ, ἀνηγόρευσαν δικτάτωρα τὸν Κάμιλλον, ἀλλ' οὗτος δὲν ἐδέχετο τὸ ἀξιωματικὸν ἄνευ τῆς ἐγκοίσεως τῆς συγκλήτου. Ὅθεν τολμηρός τις νεανίας ἐκ τῶν πληθείων, ὁ Πόντιος Κομίνιος, διαλαθὼν τὰς ἐχθρικὰς φρουράς, ἀνῆλθεν εἰς τὸ Καπιτώλιον καὶ λαβὼν τὴν ἐπικύρωσιν τοῦ ψηφίσματος ὑπὸ τῆς συγκλήτου, ἐπέστρεψεν εἰς Ἀρδέαν. Τὴν ἐπιοῦσαν οἱ Γαλάται, παρατηρήσαντες τὰ ἵχηντα αὐτοῦ, ἀπεφάσισαν ν' ἀνέλθωσι καὶ αὐτοὶ διὰ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ. Ὅθεν ἐν νυκτὶ θυελλώδει καὶ ζοφερῷ ἀνερριχθῆσαν πολλοὶ αὐτῶν μέχρι τῶν τειχῶν, ἐν φοινίκης ἐκάθευδον καὶ οἱ κύνες ἡσύχαζον. Ἀλλ' οἱ ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἡρᾶς τρεφόμενοι ἱεροὶ χῆνες ἔξηγειραν διὰ τῶν κρυπτῶν τῶν τοὺς φύλακας, οἵτινες ἐφορμήσαντες, ἡγουμένου τοῦ Μάρκου Μανλίου, κατεκρήμνισαν τοὺς ἀναβάντας. Οὕτω δὲ διεσώθη τὸ Καπιτώλιον, ὃ δὲ Μάνλιος ἔνεκα τῆς διασώσεως ταύτης τοῦ Καπιτώλιου ἐπωνομάσθη Καπιτωλῖνος.

Καὶ ἐσώθη μὲν τὸ Καπιτώλιον ἐκ τῆς νυκτερινῆς ἐκείνης ἐφόδου, ἀλλ' αἱ τροφαὶ ἔξελιπον καὶ ὁ Κάμιλλος δὲν ἐφαίνετο ἐρχόμενος πρὸς σωτηρίαν. Ὅθεν οἱ πολιορκούμενοι ὑπέβαλον προτάσεις

περὶ εἰρήνης· οἱ δὲ Γαλάται πιεζόμενοι ὑπὸ λοιμοῦ καὶ λιμοῦ καὶ μαχόντες ὅτι οἱ Ἐνετοὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν χώραν των, ἀδέχθησαν νὰ λύσωσι τὴν πολιορκίαν καὶ ν' ἀπέλθωσιν εἰς τὰς ἐστίας των, ἀλλ᾽ ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ πληρώσωσιν εἰς πολιορκούμενοι χιλίας λίτρας χρυσίου. Κατὰ δὲ τὴν ζύγισιν αὐτοῦ, ἐπειδὴ οἱ Ῥωμαῖοι παρεπονοῦντο ὅτι ὁ Βρένος μετεχειρίζεται βαρύτερα σταθμά, προσεπιθέσκες οὗτος ἐπὶ τῆς πλάστιγγος καὶ τὸ βαρὺ ξίφος καὶ τὸν ζωστήρά του ἀνέκραξεν. Οὐαὶ τοῖς ἡπτημένοις.

'Αλλ' αἴφνης ἐπιφανεὶς ὁ Κάμιλλος μετὰ τοῦ στρατοῦ τῶν φυγάδων εἶπε τὸ περιελάλητον ἐκεῖνο· ὡς σιδήρῳ πάτριόν ἔστι Ῥωμαῖοις καὶ οὐχὶ χρυσίῳ τὴν πατρίδα σφέςειν· καὶ ἀκυρώσας τὰς συνθήκας ἐξεδίωξε τοὺς Γαλάτας. Ἡ λυπηρὰ θέα τῶν ἐρεπίων τῆς πυρποληθείσης Ῥώμης ἐνέθαλεν εἰς τοὺς Ῥωμαίους τὴν ἀπόφρασιν νὰ ἐγκαταλίπωσιν αὐτὴν καὶ ν' ἀποικήσωσιν εἰς τοὺς Οὐήτους. 'Αλλ' ὁ Κάμιλλος μετέπεισεν αὐτοὺς ν' ἀνακοδομήσωσι τὴν πόλιν των. Διὰ τὴν σπουδαίαν δὲ ταύτην ὑπηρεσίαν καὶ διὰ τὰς ἄλλας μεγάλας αὐτοῦ εὐεργεσίας πρὸς τὴν πατρίδα ὁ Κάμιλλος ἐπεκλήθη καὶ δεύτερος οἰκιστὴς τῆς Ῥώμης..

'Ο Κάμιλλος ἐπήνεγκε σπουδαίας μεταρρυθμίσεις εἰς τε τὸν ὄπλισμὸν τοῦ στρατοῦ καὶ τὴν πολεμικὴν τέχνην, συνισταμένας ἴδιας εἰς τὴν λεγομένην τριπλῆν παράταξιν, ἀποτελουμένην ἐκ τριῶν στοίχων, τῶν ἀστάτων, τῶν πριγκίπων καὶ τῶν τριαρίων. Κατετάσσοντο δὲ οὕτως, ὥστε, ὀσάκις ἡθελον ἡττηθῆ ὁ ἀστᾶτοι, ὑπεχώρουν καὶ κατελάμβανον τὸ μεταξὺ διάστημα τῆς παρατάξεως τοῦ στοίχου τῶν πριγκίπων καὶ ἐπέστρεφον εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης μετ' αὐτῶν. "Αν δὲ ἀστᾶτοι καὶ πρίγκιπες ἡττῶντο ἐν τῇ δευτέρᾳ συγκρούσει, ὑπεχώρουν καὶ ἡνοῦντο μετὰ τῶν τριαρίων, ὅπως σύμπαντες ὅμοι ἀποδύσθωσιν εἰς τὴν μάχην. Διὰ τῶν μεταρρυθμίσεων τούτων οἱ Ῥωμαῖοι κατέρθωσαν οὐ μόνον γὰ τοιχίωσιν ἐκ τῆς χώρας των τοὺς δῖς καὶ κατόπιν εἰσβαλόντας Γαλάτας, ἀλλὰ καὶ νὰ καθυποτάξωσι τοὺς λαοὺς τῆς Ἰταλίας καὶ νὰ παρασκευάσωσι τὴν παγκόσμιον τῆς Ῥώμης κυριαρχίαν.

— § 14. Νόμοι Λικινίου καὶ Σεξτίου.

Οἱ δῆμαρχοι Λικίνιος Στόλων καὶ Σεξτίος Λατερίας εἰσήγαγον εἰς τὴν φυλετικὴν ἐκκλησίαν ἐν ἔτει 376 π.Χ. νόμον, περιέχοντα τὰ ἔξῆς τρία ἀρθρα· α') οἱ ἥδη πληρωθέντες τόκοι ν' ἀφαιρεθῶσιν ἀπὸ τοῦ δανεισθέντος κεφαλαίου, τὸ δὲ ὑπόλοιπον χρέος νὰ πληρωθῇ εἰς τρεῖς ἵσιας ἑτησίας δόσεις· β') πᾶς Ῥωμαῖος πολίτης νὰ μὴ δύναται νὰ κατέχῃ πλείονα τῶν πεντακοσίων πλέθρων δημοσίων ἀγρῶν, τὰ δὲ ὑπολειπόμενα νὰ ὑποδιαιρεθῶσιν εἰς ἑπταπλέθρους κλήρους καὶ νὰ διανεμηθῶσιν οὕτοις τοὺς πτωχοτέρους δημότας ὡς ἴδιοκτησίᾳ, καὶ γ') εἰς τὸ ἔξης νὰ ἐκλέγωνται ἀντὶ ὑπατικῶν χιλιάρχων δύο ὕπατοι, ὃν ὁ ἔτερος νὰ ἦνε πάντοτε ἐκ τῆς τάξεως τῶν πληθείων. Οἱ πατρίκιοι λυσσωδῶς ἐπολέμησαν τὴν ἐπιψήφισιν τοῦ νόμου τούτου, ἀλλὰ καὶ ὁ Λικίνιος καὶ ὁ Σεξτίος διαρκῶς ἐκλεγόμενοι δῆμαρχοι ἐπὶ δεκαετίαν ἐπιμόνως ἀντέστησαν καὶ ἐπὶ τέλους κατίσχυσαν, ὥστε ὁ νόμος ἐπεψηφίσθη (366 π. Χ.).

Απὸ δὲ τοῦ ἔτους 342 π.Χ. ὅχι μόνον τὸ πολιτικὸν μέρος τοῦ Λικινίου-Σεξτίου νόμου ἔλαβε πλήρη ἴσχυν, ἀλλὰ καὶ ηὔρυνθη διὰ προσθηκῶν, αἵτινες συμπεριελήφθησαν εἰς ἔτερον ἐπιψήφισθέντα διὰ δόγματος τοῦ δήμου πολυμιγῆ νόμου, δοτις ὥριζε τρία τινά· α') νὰ μὴ δύναται νὰ ἐκλεχθῇ ὕπατος ὁ αὐτὸς ἀνὴρ ἐκ δευτέρου πρὸν ἡ παρέλθῃ δεκαετία· β') νὰ μὴ δύναται νὰ κατέχῃ συγχρόνως δύο ἀρχὰς καὶ γ') νὰ ἐπιτρέπηται ὅπως ἐκλέγωνται ἀμφότεροι οἱ ὕπατοι ἐκ πληθείων. Ό δὲ κατὰ τὸ ἔτος 339 π.Χ. ἐκλεγεὶς πληθεῖος δικτάτωρ Ποπλίλιος Φίλων διενήργησε τὴν παρὰ τῆς λοχίτιδος ἐκκλησίαν ψήφισιν τριῶν νόμων, καθ' οὓς α') τὰ ψηφίσματα τοῦ δήμου καθίσταντο ὑποχρεωτικὰ εἰς ἀπαντας· β') πᾶς νόμος ὑποθαλλόμενος εἰς τὴν ψήφον τῆς λοχίτιδος ἐκκλησίας ἐπρεπε νὰ ἐγκρίνηται ἐκ τῶν προτέρων ὑπὸ τῆς φρατρικῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς συγκλήτου καὶ δ') ὁ ἔτερος τῶν τιμητῶν ἐπρεπε νὰ

ἢνε πληθεῖος. Οἱ νόμοι οὗτοι ἔδωκαν πέρας εἰς τὴν πολιτικὴν διαμάχην καὶ εἰς τὸ ἔξης καὶ οἱ πληθεῖοι θὰ δύνανται νὺν ἀνέργωνται εἰς ὅλας τὰς ἀρχάς, ἀφ' ὧν μέχρι τοῦδε ἀπεκλείσαντο.

— § 15. Στρατιωτικὸς ὁργανισμὸς τῆς Ῥώμης.

Διὰ τῶν ἀρετῶν των οἱ Ῥωμαῖοι κατέστησαν ἄξιοι τῆς κυριαρχίας τοῦ κόσμου, τοῦθ' ὅπερ κατώρθωσαν διὰ τῆς στρατιωτικῆς μορφώσεως, διὰ τῆς αὐστηρᾶς πειθαρχίας πρὸς τοὺς νόμους καὶ διὰ τῆς πολιτικῆς ἴσοτητος, ἥτις δὲν ἀνεγνώριζε πλέον οὔτε τὴν ἀριστοκρατίαν τοῦ αἴματος οὔτε τὴν ὑπεροχὴν τοῦ πλούτου, ἀλλὰ τὴν ἀριστοκρατίαν τοῦ πνεύματος καὶ τὴν ὑπεροχὴν τῆς ἀρετῆς. Τὸ ῥωμαϊκὸν πολίτευμα παρουσιάζει τὸν σοφὸν συνδυασμὸν τῆς ὑπατείας, τῆς ἀριστοκρατίας καὶ τῆς δημοκρατίας. Καὶ διὰ μὲν τῆς ὑπατείας κατωρθοῦτο ἡ ἐνότης ἐν τῇ διοικήσει, διὰ δὲ τῆς συγκλήτου ἡ πεῖρα ἐν τοῖς βουλεύμασι καὶ διὰ τοῦ δήμου ἡ δύναμις ἐν τῇ πράξει. Αἱ τρεῖς αὕται δυνάμεις συγκρατούμεναι ἀμοιβαίως ἐντὸς εὐλόγων ὅρων συνετέλεσαν εἰς τὴν ἴσχυν καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς Ῥώμης.

Βάσις τοῦ στρατιωτικοῦ ὁργανισμοῦ τῆς Ῥώμης ὑπῆρχεν ὁ παρὸν τοῦ Ῥωμύλου συσταθεὶς λεγεών, ὅστις κατ' ἀρχὰς συνίστατο ἐκ 3000 πεζῶν καὶ 300 ἵππων, λαμβανομένων ἀναλόγως ἐκ τῶν τριῶν φυλῶν. Ἐκάστου λεγεῶνος προστίστατο καὶ εἰς χιλίαρχος. Ἡ σύγκλητος ὕβριζε τὸ σχέδιον τοῦ πολέμου καὶ ἐψήφιζε κατ' ἔτος ποῦ ὕφειλον νὰ ἐκστρατεύωσιν οἱ νέοι ὑπάτοι καὶ πρατίτῳρες. Τὸ ἀξιωμα αὐτῶν ἦτο ἐνικάτιον ἀλλ' ὅσπεις ἰθεωρεῖτο ἀνηγκαία ἡ διατήρησις τοῦ αὐτοῦ στρατηγοῦ, παρετέλετο τὸ στρατιωτικὸν αὐτοῦ κράτος ὡς ἀνθυπάτου ἡ ἀντιστρατήγου καὶ πέραν τοῦ ἔτους προτάσσει τῆς συγκλήτου διὰ ψηφίσματος τῶν φυλετικῶν ἐκλησιῶν. Ἡ εἰς τοὺς ὑπάτους παρεχομένη στρατιωτικὴ δύναμις συνέκειτο συνήθως ἐκ τεσσάρων λεγεώνων, ὡν δύο ἐδίδοντο εἰς ἑκάτερον ὑπατον, ἀλλ' ἐνίστεται ἐστρατολογοῦντο καὶ πλείονες κατ'

ἀπόφασιν τῆς συγκλήτου. "Ἐκαστος λεγέων περιελάμβανε συνήθως 300 ἵππους καὶ 4200 πεζούς, ἐνίστε δὲ καὶ 5000—6000 ἢ καὶ πλειονας διὰ τῆς προσλήψεως τῶν συμμάχων. Τούτων 600 ἦσαν οἱ τριάριοι καλούμενοι, οἱ ἀποτελοῦντες τὸ κράτιστον τοῦ λεγέωνος ἐκ παλαιμάχων ἀνδρῶν, ὃν δὲ ἀριθμὸς οὐδέποτε παρήλλασε, καὶ ἀνὰ 1200 κατὰ κατιούσαν ἡλικίαν οἱ ἀστᾶτοι, οἱ πρόκινες καὶ οἱ ψιλοί. Ἐκαστος λεγέων διηρεῖτο εἰς δέκα λόχους, ὃν ἔκκαστος περιελάμβανε τρεῖς σπείρας. Παρ' ἑκάστη δὲ τῶν δέκα σπειρῶν τῶν τριῶν τμημάτων ὑπῆρχε προσέτι καὶ εἰς πρῶτος καὶ εἰς δεύτερος λοχαγὸς ἢ ἑκατόνταρχος, ἦτοι ἐν δλω ἦσαν ἔξηκοντα λοχαγοί. Οἱ πρῶτοι τούτων ἦτοι ὁ πάντων ἐπισημότατος, ὅστις συμμετεῖχε τοῦ πολεμικοῦ συμβουλίου. Ἀπαντεῖς δὲ διωρίζοντο ὑπὸ τῶν χιλιάρχων, οὓτοι δὲ προσεξέλεγον ἵσους βοηθούς, ὑπολοχαγούς, οὐραγούς, ἔτι δὲ καὶ δύο σημανιοφόρους δι' ἑκάστην σπεῖραν. Τό δὲ ἱππικὸν ἀπετελεῖτο ἐκ τριακοσίων ἀνδρῶν καὶ διηρεῖτο εἰς δέκα ἥλιας, ἐκ τριάκοντα ἀνδρῶν ἔκάστην. Τοῦ ἱππικοῦ προστατο εἰς ἵππαρχος, διορίζων εἰς ἔκάστην ἕλην τοὺς δεκαδάρχους, ὃν δὲ πρῶτος ἐκαλεῖτο ἕλαρχος. Παρ' ἑκάστῳ λεγέωνι ὑπῆρχον κατ' ἀρχὰς μὲν τρεῖς χιλιάρχοι, κατόπιν δὲ ἡγέτησαν εἰς τέσσαρας, ἔπειτα εἰς ἑξ καὶ τέλος εἰς δύο, οἵτινες ἀπετέλουν τὸ πολεμικὸν συμβούλιον καὶ ἥρχον ἐνχλλαχές ἀνὰ δύο. Κατ' ἀρχὰς μὲν οὓτοι διωρίζοντο ὑπὸ τῶν ὑπάτων, ἀλλὰ βραδύτερον ἔξελέγοντο ὑπὸ τοῦ δήμου. Τοῦ δὲ βραδύτερον συστηθέντος ναυτικοῦ προΐσταντο δύο ναύαρχοι. Οἱ κατ' ἔτος ἀναγκαῖοι θεωρούμενοι λεγεῖνες ἐστρατολογοῦντο ἀπὸ τῶν ἐκ γενετῆς ἐλευθέρων πολιτῶν, ὃν τὸ τίμημα ἦτο ὑπέρτερον τετρακοσίων ἀσσαρίων, ἦτοι τετρακοσίων ἀρχαίων δραχμῶν, καὶ ἔχόντων τὴν νόμιμον ἡλικίαν. Πᾶς δὲ Ῥωμαῖος πολίτης ὅφειλεν ἐντὸς τῆς ἡλικίας ταύτης τῶν δεκαεπτά μέχρι τεσσαράκοντα καὶ ἐπτά ἐτῶν γὰ τελέσῃ ὑπῆρχεσίν δεκαέξι μὲν τούλαχιστον ἔτη ὡς πεζὸς καὶ ἐν ἀνάγκῃ εἴκοσι, δέκα δὲ ἔτη ὡς ἱππεύς. Ἐκεῖνοι δέ, ὃν τὸ τίμημα ἦτο κατώτερον τετρακοσίων δραχμῶν, ὑπηρέτουν εἰς τὸ ναυτικόν. Οὐδεὶς ἡδύνατο νὰ λάθῃ

ἀρχήν τινα ἐν τῇ πολιτείᾳ, ὃν δὲν ὑπηρέτει ἐπὶ δεκαετίαν τούτου λάχιστον ἐν τῷ στρατῷ. Ὅσακις δὲ διετάσσετο νέα στρατολογία, ὥφειλόν πάντες οἱ στρατεύματοι νὰ παρευρεθῶσιν εἰς τὸ Καπιτώλιον καὶ ὡρισμένην ἡμέραν, δὲ μὴ ἐμφανιζόμενος ἐτιμωρεῖτο αὐστηρότατα ἢ ὑποτιμώμενος ἢ πωλούμενος ὡς δοῦλος. Οἱ ἐπιλελεγμένοι ὄμνυσον κατὰ πρῶτον ἐνώπιον τῶν ἔαυτῶν χιλιάρχων τὸν ὅρκον τῆς στρατιωτικῆς πειθαρχίας, ἔπειτα δὲ ὡρίζετο ὁ τόπος καὶ ὁ χρόνος τῆς συγκρούσεως καὶ ὁ δρόμος ἐκάστου λόγου, δστις διέφερε τοῦ τῶν ἀλλων, ὡς καὶ ἡ ἡλικία, καὶ τότε ἔδιδον καὶ δεύτερον ὅρκον· στρατεύμενοι δ' ἔδιδον καὶ τρίτον ὅρκον ἐν τῷ στρατοπέδῳ.

Καὶ μέχρι μὲν τοῦ 406 π. Χ. οἱ πολῖται ἐστράτευον ἴδιᾳ διαπάνη, ἀλλ' ἕκτοτε, ἐπειδὴ οἱ πόλεμοι παρετείνοντο καὶ κατὰ τὸν χειμῶνα, ἐπεψηφίσθη ὑπὸ τῆς συγκλήτου μισθός, δύο μὲν ὄροιλῶν καθ' ἑκάστην διὰ τὸν πεζὸν στρατιώτην, τεσσάρων διὰ τὸν λοχαγὸν καὶ ἔξ διὰ τὸν ἵππεα. Ἐπὶ Ιουλίου Καίσαρος οἱ μισθοὶ οὕτοι ἐδιπλασιάσθησαν, βραδύτερον ἐτριπλασιάσθησαν καὶ ἐπὶ Δομιτιανοῦ ἐτετραπλασιάσθησαν. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ μισθοῦ τούτου ἀφηρεῖτο ἡ τροφή, διματισμὸς καὶ δρόμοι, πόρπαι καὶ πολυειδεῖς στέφανοι. Ὑπερτάτη δὲ τιμὴ διὰ στρατὸν νικητὴν ἦτο ὁ θρίαμβος, ἐπιτρεπόμενος εἰς τὸν στρατηγὸν μετὰ ἑκστρατείαν, καθ' ἣν ἡθελον φονευθῆ 5000 τούτου λαχιστον ἐκ τῶν πολεμίων· ἀλλὰ πρὸς τοῦτο προσαπητεῖτο καὶ ἡ συναίνεσις τῆς συγκλήτου καὶ ψήφισμα τοῦ δήμου. Ἡ δὲ πότο τοῦ πολέμου λεία ἀνήκει εἰς τὴν πολιτείαν, πολλάκις δὲ διενέμετο καὶ εἰς τοὺς στρατιώτας· οἱ δὲ αἰχμάλωτοι ἐπωλοῦντο πρὸς ὄφελος τοῦ δημοσίου ταμείου.

§ 16. Πρῶτος Σαυνιτικὸς πόλεμος.

Οἱ Σαυνῖται, λαός ὄρεσίτος καὶ φύσει ἀνδρεῖος, κατοικοῦντες

εἰς τὰς ύψηλάς καὶ ἀποκρήμνους φάραγγας τῶν Ἀπεννίνων, ἵσαν πολεμικώτατοι. Καὶ κατὰ μὲν τὸν πληθυσμὸν καὶ τὴν ἔκτασιν τῆς κυριαρχίας των ὑπερεῖχον κατὰ πολὺ τῶν Ῥωμαίων, ἀλλὰ ζῶντες κατὰ κοινότητας ἀνεξαρτήτους ἀπ' ἀλλήλων καὶ στερούμενοι ἐνότητος ἐμειονέκτουν κατὰ τοῦτο τῶν ἀντιπάλων. Μεταξὺ δ' αὐτῶν καὶ τῶν Ῥωμαίων διεξήχθησαν τρεῖς αἱματηρότατοι πόλεμοι ἀπὸ 343-290 π. Χ.

'Αφορμὴν εἰς τὸν πρῶτον Σαυνιτικὸν πόλεμον ἔδοσαν οἱ δημοκρατικοὶ Σαυνῖται, οἵτινες εἰσῆβαλόντες εἰς τὴν Καμπανίαν ἐπολιόρκησαν τὴν πρωτεύουσαν αὐτῆς Καπύνην. Οἱ δὲ ἀριστοκρατικοὶ τῆς Καπύνης δὶς ἡττηθέντες ἐκάλεσαν εἰς βοήθειαν τοὺς Ῥωμαίους, κηρύξαντες τὴν ἔχυτῶν πόλιν ὑπήκοον τῆς Ῥώμης. Οἱ Ῥωμαῖοι τάχιστα εἰσέβαλον εἰς τὴν Καμπανίαν καὶ κατετρόπωσαν τοὺς Σαυνῖτας εἰς δύο μάχας, πρῶτον μὲν παρὰ τὸ Γαῦρον ὅρος καὶ ἐπειτα παρὰ τὴν Σουέσουλλαν. 'Αλλ' ἔνεκα σιρατιωτικῆς τινος στάσεως τῶν ἐν ταῖς πόλεσι τῆς Καμπανίας φρουρίων καὶ τῶν ἀξιωσέων, ἃς ἤγειραν αἱ Ἰταλικαὶ πόλεις περὶ ἴσοπόλιτείας, συνωμολόγησαν ἀνακωχὴν πρὸς τοὺς Σαυνῖτας καὶ ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Ἰταλικῶν πόλεων. Νικήσαντες δὲ τὰς συνηγμένας αὐτῶν δυνάμεις εἰς δύο φονικωτέτας μάχας, πρῶτον μὲν παρὰ τὸ Βεσούθιον ὅρος, ἐπειτα δὲ παρὰ τὸ Τρίφανον ὅρος, ἐπήνεγκον τὴν διάσχερη διάλυσιν τῆς συμμαχίας αὐτῶν καὶ τὴν καθυπόταξιν (340-337 π. Χ.).

§ 17. Δεύτερος Σαυνιτικὸς πόλεμος (326 - 304 π.Χ.).

'Επειδὴ οἱ Σαυνῖται ἐπεμψαν βοήθειαν εἰς τὴν ἀποστασίαν τῆς Παλαιοπόλεως, οἱ Ῥωμαῖοι εύρόντες τοῦτο ως ἀφορμὴν ἐκήρυξαν τὸν δεύτερον κατὰ τῶν Σαυνιτῶν πόλεμον. Οἱ Σαυνῖται δὶς ἡττηθέντες ἐζήτησαν καὶ ἔλαβον ἐνταύσιον ἀνακωχήν. Μετὰ δὲ τὴν λῆξιν αὐτῆς ἐπανελήφθη ὁ πόλεμος, καθ' ὃν ὁ ἥγεμὼν τῶν Σαυνιτῶν Πόντιος Τελεσίνος καταλαβὼν τὰ Καυδιανὰ στενὰ

έξηνάγκασε τὴν ἐκεῖθεν διερχομένην στρατιὰν νὰ καταθέσῃ τὰ ὅπλα ἐπὶ τῷ ὅρῳ τῆς ἀνακλήσεως τῶν ἐν Φρεγέλλαις Ῥωμαίων ἀποίκων. Καὶ ἔχακόσιοι μὲν ἵππεῖς ἐκρατήθησαν ὡς ὅμηροι, ἡ δὲ λοιπὴ στρατιὴ ἀφέθη ἐλευθέρα, ἀλλ’ ὑπεχρεώθη νὰ διέλθῃ ὑπὸ τὸν ζυγόν. 'Αλλ' ἡ σύγκλητος ἡκύρωσε τὰς συνθήκας (322 π. X.). Οὕτω δ' ἐπανελήφθη ὁ πόλεμος· οἱ δὲ δύο νέοι αἰρεθέντες ὑπατοι, ἀνακτήσαντες τὴν Λουκερίαν, ἀπηλευθέρωσαν τοὺς ἔχακούσιους, ἵππεῖς καὶ ὑπεχρέωσαν τὴν Σαυνιτικὴν φρουρὰν ἐξ ἐπιτὰ χιλιάδων ὄγδρῶν νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὴν αὐτὴν ἀτίμωσιν, ἥτοι νὰ διέλθῃ ὑπὸ τὸν ζυγόν (319 π. X.). Κατόπιν οἱ Σαυνίται μετήνεγκον τὸν πόλεμον εἰς τὸν Λεῖον ποταμόν, ἐκίνησαν εἰς ἀποστασίαν τὴν Σάρκην, ἐνίκησαν τοὺς Ῥωμαίους ἐν Λαντόλαις καὶ κατέλαβον τὰς Φρεγέλλας.

'Ἐκ τῶν ἐπιτυχῶν τούτων ἐνθαρρυθέντες ἔλαθον ἀλληλοδιαδόγως τὰ ὅπλα καὶ οἱ κάτοικοι τῆς μεσημβρινῆς Ἰταλίας καὶ οἱ τῆς Ὁμερικῆς, προσέτι δὲ οἱ Τυρρηνοί, οἱ Ἔρινκες, οἱ Αἴκουσι, οἱ Μαρσοί καὶ Πελιγνοί. 'Αλλ' ἐπραξκαν τοῦτο πολὺ βραδέως καὶ μεραρωμένως. Οὕτω δ' ἡδυνήθησαν οἱ Ῥωμαῖοι νὰ νικήσωσι τὸν ἔνα μετὰ τὸν ἄλλον πάντας αὐτοὺς καὶ ἐπὶ τέλους ἔξηνάγκασαν τοὺς Σαυνίτας νὰ καταθέσωσι τὰ ὅπλα καὶ ἀναγνωρίσωσι τὴν ὑψηλὴν κυριαρχίαν τῆς Ῥώμης (304 π. X.).

§ 18. *Τρίτος Σαυνιτικὸς πόλεμος* (298-293 π. X.).

Μετὰ ἔξαετὴ εἰρήνην οἱ Ῥωμαῖοι, εὐρόντες νέαν ἀφορμὴν ἐκ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Σαυνιτῶν εἰς τὴν Λευκανίαν, ἐκήρυξαν κατ' αὐτῶν τὸν τρίτον αληθίντα Σαυνιτικὸν πόλεμον. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἔτος τοῦ πολέμου ἐνίκησαν τοὺς Τυρρηνούς, τὸ δὲ δεύτερον ἔτος ἐνίκησαν καὶ τοὺς Σαυνίτας καὶ τοὺς Ἀπούλους, συμμάχους αὐτῶν. Μετὰ τὰς νίκας αὐτὰς προσέθησαν εἰς φοιβερὸν δῆμοιν καὶ λεηλασίαν τῆς Σαυνίτιδος. Οἱ Σαυνίται ἐγκαταλιπόντες τὴν γάρχην των εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ ἐγκροῦ καὶ συμμαχήσαντες

μετὰ τῶν Ὀμβρῶν, Γαλατῶν καὶ Τυρρηνῶν, ἐστρατοπέδευσαν εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Σεντίνου τῆς Ὀμβρικῆς· συνάψκυντες δὲ μάχην φονικωτάτην πρὸς τοὺς ἐπελθόντας Ῥωμαίους ἡττήθησαν κατὰ κράτος. Μετὰ τὴν ἐν Σεντίνῳ μάχην οἱ μὲν Τυρρηνοὶ συνωμολόγησαν εἰρήνην, οἱ δὲ γενναιοὶ Σαυνίται ἔξηκολούθησαν τὸν πόλεμον μετὰ φρονήματος ἀδημάστου. Ἄλλα καὶ οὔτοι μετ' ἐπανειλημένας ἡττας ἡνχγκάσθησαν μετὰ τετραετίαν νὰ ζητήσωσι τὴν εἰρήνην. Διὰ τῆς ὑποταγῆς τῆς Σαυνίτιδος οἱ Ῥωμαῖοι ἐγένοντο κύριοι τῆς μέσης Ἰταλίας καὶ ἀπέστειλαν εἰς τὴν Βενουσίαν εἰκοσακισγίλιους κληρούχους (291 π. X.).

§ 19. Πόλεμος πρὸς τοὺς Ταραντίνους καὶ Πύρρον τὸν βασιλέα τῆς Ἡπείρου.

Μετὰ τὴν κατακπολέμησιν τῶν Σαυνίτων οἱ Ῥωμαῖοι ἐστρεψκυντὸν νικηφόρα αὐτῶν ὅπλα πρὸς τὴν κάτω Ἰταλίαν, ἐν τῇ ἦκμαζον πολυνάριθμοι ἐλληνικαὶ πόλεις, ών ἐπισημοτέρα ἡ τοῦ Δάρας. Οἱ Ταραντίνοι, καταβαλόντες τοὺς ἐν Λευκανίᾳ ἀριστοκρατικούς, προσέβαλον καὶ τοὺς ἐν Θουρίοις. Οἱ Ῥωμαῖοι προσκληθέντες ἀνέλαβον τὴν ὑπεράσπισιν τῶν ἐν Θουρίοις ἀριστοκρατικῶν καὶ κατισχύσαντες ἐνέβαλον φρουρὰν ἐν τῇ πόλει καὶ κατόπιν πρὸς ἐνισχυσιν αὐτῆς ἐπεμψκυν καὶ δέκα πλοῖα. Τὰ πλοῖα ταῦτα εἰσπλεύσαντα εἰς τὸν κόλπον τοῦ Τάραντος παρὰ τὰς μεταξὺ Ῥώμης καὶ Τάραντος προηγουμένας συνθήκας προσέβαλον οἱ Ταραντίνοι, καὶ τέσσαρα μὲν τούτων κατέδυσαν, ἐν δὲ συνέλαβον, ἐκ δὲ τῶν πληρωμάτων τοὺς μὲν ἐφόνευσαν, τοὺς δὲ ἔξηνδρα πρόδισαν. Ἐνθαρρυνθέντες δὲ ἐκ τοῦ κατορθώματος τούτου ἐπῆλθον κατὰ τῶν Θουρίων καὶ διώξαντες τὴν ῥωμαϊκὴν φρουρὰν κατέλαβον τὴν πόλιν (291 π. X.). Οἱ Ῥωμαῖοι ἐπεμψκυν πρέσβεις αἰτοῦντες ἴκχνωποίησιν, ἀλλ᾽ δὲ ὅχλος τοῦ Τάραντος σκακιῶς καὶ βαναύσως περιέθρισεν αὐτούς. Τότε οἱ Ῥωμαῖοι διέταξαν τὸν ἐν τῇ Σαυνίτιδι ἐστρατοπέδευμένον ὄπατον νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν γῆν τῶν Ταραντίνων, οἵτινες ἐπεκαλέσθησαν

τὴν βοήθειαν τοῦ Πύρρου, βασιλέως τῆς Ἡπείρου. Ο δὲ ἀνδρεῖος καὶ λίαν φιλόδοξος Πύρρος προθύμως ἀπεδέχθη τὴν πρόσκλησιν, ἐν καὶ μάτην ἀπεπειράθη ν' ἀποτρέψῃ αὐτὸν ἀπὸ τῆς παραβόλου ταύτης ἐπιχειρήσεως ὁ εὔγλωττος καὶ συνετὸς αὐτοῦ σύμβουλος Κινέας.

Ο Πύρρος, προαποστείλας τρεῖς χιλιάδας Ἡπειρώτας, μετ' ὄλιγον ἀπέπλευσε καὶ αὐτὸς ἔγων εἴκοσι χιλιάδας φαλαγγίτας, τρεῖς χιλιάδας Θεσσαλοὺς ἵππεῖς, δύο χιλιάδας τοξότας καὶ εἴκοσιν ἑλέφαντας. Μετὰ πολυκύμαντον πλοῦν, καθ' ὃν ἀπέβαλε μέρος τοῦ στρατοῦ καὶ διεκινδύνευσε καὶ αὐτὸς τὴν ζωήν, ἀπεβίθασθη εἰς Ἰταλίαν καὶ συνάψκις μάχην φονικωτάτην ἐν Ἡρακλείᾳ τῆς Λευκανίας παρὰ τὸν ποταμὸν Σίριν κατετρόπωσε τοὺς Ρωμαίους (280 π. Χ.).

Μετὰ τὴν νίκην αὐτὴν ὁ Πύρρος ἀπέστειλε τὸν Κινέαν εἰς Ρώμην, ἵνα προτείνῃ εἰρήνην, ἀλλ' ἡ σύγκλητος ἀπέρριψε πᾶσαν περὶ εἰρήνης πρότασιν, ἐφ' ὃσον δ Πύρρος διαμένει ἐν Ἰταλίᾳ. Μετὰ τὴν ἀπόρριψιν τῶν περὶ εἰρήνης προτάσεων ὁ Πύρρος ἐτράπη ἐπὶ τὴν Ρώμην καὶ προέθη μέχρις ἀποστάσεως μιᾶς καὶ ἡμισείας ὥρας ἀπ' αὐτῆς· ἀλλ' ἡναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ εὑρεθεῖς ἐν τῷ μέσῳ δύο ἑχθρικῶν στρατιῶν. Κατὰ τὸ ἔχρι τοῦ ἐπομένου ἔτους δ Πύρρος προελάσσας ἐκ Τάραντος καθυπέταξε τὸ πλεῖστον τῆς Ἀπουλίας, καὶ συνάψκις δευτέραν φονικὴν μάχην παρὰ τὸ Ασκλον ἐνίκησε καὶ πάλιν τοὺς Ρωμαίους· ἀλλὰ τοσαύτας καὶ αὐτὸς ὑπέστη ζημίας, ὅστε μετὰ θλίψεως εἶπεν εἰς τοὺς συγχαρούντας αὐτῷ· « ἐὰν μίαν ἔτι τοιαύτην νίκην νικήσωμεν τοὺς Ρωμαίους, ἀπολούμεθα παντελῶς » (279 π. Χ.).

Γενομένης δὲ ἀνακωχῆς, ὁ Πύρρος ἀπέλυσεν ἔγενον λύτρων πάντας τοὺς αἰχμαλώτους. Άλλὰ βλέπων τὰς δυνάμεις ἔαυτοῦ καθ' ἕκαστην ἐλαττουμένας, ἐπεθύμει τὴν εὔρη εὐλογὸν διέξοδον, ἵνα ἐγκαταλίπῃ τὴν Ἰταλίαν. Καὶ τοιαύτην διέξοδον παρέσχον εἰς αὐτὸν οἱ Συρακούσιοι, οἵτινες, πολεμούμενοι ὑπὸ τῶν Καρχηδονίων, ἐπεψύχαν πρέσβεις ζητοῦντες βοήθειαν. "Οθεν δ Πύρρος μετὰ εἴκοσι

όκτω μηνῶν ἐν Ἰταλίᾳ διατριβὴν ἀφήσας φρουρούς εἰς τὸν Τάραντα καὶ τοὺς Λοκροὺς ἀπέπλευσεν εἰς Σικελίαν (278 π. Χ.).

Ο Πύρρος ἐν βραχεῖ ἡλευθέρωσε μὲν τὰς Συρακούσας καὶ τὸν Ἀκράγαντα καὶ ἀπῆλλαξεν ἀπὸ τῶν Καρχηδονίων σύμπασαν τὴν νῆσον, πλὴν τοῦ ὄχυροῦ Λιλυθαίου. Τότε συνέλαβε τὸ σχέδιον νὰ διαβῇ εἰς τὴν Ἀφρικήν, ὅπως ἔξαναγκάσῃ τοὺς Καρχηδονίους νὰ ὑπογράψωσι τοὺς ὅρους τῆς εἰρήνης ἐν αὐτῇ τῇ Καρχηδόνι. Ἄλλη ἐπειδὴ οἱ ἐν Σικελίᾳ δὲν παρέσχον εἰς αὐτὸν οὔτε ναῦς οὔτε χρήματα, δ Πύρρος ἀγανακτήσας ἐγκατέλιπε τὴν νῆσον καὶ ἐπέστρεψεν εἰς Τάραντα ἄγων εἴκοσι τρεῖς χιλιάδας νεοσυλλέκτους, ἀπολέσας πάντας σχεδὸν τοὺς παλαιμάχους (276 π. Χ.). Συνάψας δὲ τελευταίαν μάχην ἐκ παρατάξεως πρὸς τοὺς Ῥωμαίους παρὰ τὸ Βενέθεντον, ἡττήθη κατὰ κράτος (275 π. Χ.). Μετὰ τὴν ἡτταν αὐτὴν δὲ μὲν Πύρρος ἀπέπλευσεν ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, οἱ δὲ Ῥωμαῖοι μετὰ ἔξαετίαν κατέκτησαν πᾶσαν τὴν Ἰταλίαν.

§ 20. Συνοπτικὴ ἱστορία τῆς Καρχηδόνος.

Πρὸς τὸ βορειοδυτικὸν τοῦ σημερινοῦ κόλπου τοῦ Τύνητος περὶ τὸ 800 π. Χ. περίπου ἐκτίσθη ἡ Καρχηδὼν ὑπὸ Φοινίκων ἀποικῶν ἐπὶ τῆς αὐτῆς παραλίας. Ἡ θέσις τῆς Καρχηδόνος ἦτο καταληλοτάτη πρὸς τὴν ναυτιλίαν καὶ τὴν ἐμπορίαν ἐν εἰρήνῃ, ἐν καιρῷ δὲ πολέμου ἥτο λίαν ἀσφαλής, ἔχουσα ἐκ φύσεως καὶ τέχνης ὄχυρώτατα φρούρια. Καὶ κατὰ μὲν τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνας ἐπεξέτεινε τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἀπὸ τῆς Νουμιδίας μέχοι τῆς Μικρᾶς Σύρτεως. Ἐπωφεληθεῖσα δ' ἐκ τοῦ μεταξὺ Τυρρηνῶν καὶ Ἐλλήνων ἀνταγωνισμοῦ περὶ τῆς ἐν τῇ Ἐσπερίᾳ Μεσογείῳ θαλασσοκρατίας, συνεμάχησε πρὸς τοὺς Τυρρηνούς καὶ διὰ τῆς παρὰ τὴν Ἀλαλίαν τῆς Κύρου ναυμαχίας κατέλυσε τὸ ἐν αὐτῇ ἐμπόριον τῶν Μασσαλιωτῶν. Ἡ δὲ κατάκτησις τῆς Ἀλαλίας συγεπέφερε καὶ τὴν μετάπτωσιν τοῦ ἐμπορίου τῆς ὄλης νήσου εἰς τοὺς Ῥωμ. καὶ Ἑλλην. Ἰστορία Γ. Τσαγρῆ

Καρχηδονίους, οἵτινες κατόπιν κατέκτησαν καὶ τὴν Σαρδὼ καὶ τὰς Βαλεαρίδας, καὶ ἀπεπειράθησαν νὰ καταλάβωσι καὶ τὴν ὄλην Σικελίαν ἀλλ᾽ ἀπέτυχον κατατροπωθέντες ὑπὸ τοῦ Γέλωνος εἰς τὴν παρὰ τὴν Ἰμέραν συγκροτηθεῖσαν μάχην (480 π. Χ.). Μετὰ ἔθδομήκοντα δὲ περίου ἔτη προσκληθέντες ὑπ' αὐτῶν τῶν Ἐγεσταίων κατὰ τῶν Σελινούντιών ἐπῆλθον κατὰ τῆς Σικελίας, ἔξεπόρθησαν τὸν Σελινοῦντα καὶ κατηδάφισαν τὰ τείχη αὐτοῦ καὶ τῆς Ἰμέρας, ἐπὶ δὲ τῶν ἐρειπίων αὐτῶν ἀνήγειραν τὴν καρχηδονικὴν Σικελίαν μετὰ τοῦ Ἀκράγαντος (409 π. Χ.). Βραδύτερον δὲ κατέλαβον καὶ πᾶσαν τὴν Σικελίαν πλὴν τῶν Συρακουσῶν καὶ τῆς Μεσσήνης, καὶ πρὶν ἡ καθυποτάξις καὶ αὐτὰς εὑρέθησαν ἀντιμέτωποι τῆς Ῥώμης.

§ 21. Πρῶτος Καρχηδονικὸς πόλεμος (264-241 π. Χ.).

Ἡ Καρχηδὼν, ὡς ἐκ τῆς καταλλήλου θέσεώς της πρὸς τὴν γαυτιλίαν καὶ τὸ ἐμπόριον καὶ μετὰ τὰς νέας ἐν Σικελίᾳ κατακτήσεις της, ἀπέβη ἡ πλουσιωτάτη καὶ ἴσχυροτάτη τῶν πόλεων. Τὴν ἴσχὺν ταύτην τῆς Καρχηδόνος ἔθλεπον οἱ Ῥωμαῖοι μετὰ φόβου καὶ ζηλοτυπίας, καὶ ἐπεζήτουν ἀφορμὴν νὰ ταπεινώσωσιν αὐτήν. Τὴν ἀφορμὴν δὲ ταύτην εἰς τὸν πρῶτον ἐκραγέντα Καρχηδονικὸν πόλεμον ἔδωκαν οἱ μισθοφόροι τοῦ ἀποβιώσαντος τυράννου τῶν Συρακουσῶν Ἀγαθοκλέους, οἱ καλούμενοι Μαμερτῖνοι. Οὔτοι ἐκδιωγμέντες ἐκ τῶν Συρακουσῶν ὑπὸ Ἱέρωνος τοῦ Β' κατέλαβον τὴν Μεσσήνην καὶ ἡττηθέντες ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν τῶν Ῥωμαίων.

Οἱ Ῥωμαῖοι, ἀποδεχθέντες τὴν πρόσκλησιν, κατέλαβον τὴν Μεσσήνην (264 π. Χ.), ἐποιεύρκησαν τὰς Συρακούσας καὶ ἐκυρίευσαν τὸν Ἀκράγαντα (262 π. Χ.). Θέλοντες δὲ νὰ καταλάβωσι καὶ ὄλην τὴν νῆσον καὶ νὰ ἐκδιώξωσιν ἐξ αὐτῆς τοὺς Καρχηδονίους κατεσκεύασαν στόλον καὶ κατώρθωσαν νὰ νικήσωσιν ἐπανειλημμένως τοὺς Καρχηδονίους καὶ κατὰ θάλασσαν. Ἐκ Σικελίας οἱ Ῥωμαῖοι μετέφερον τὸν πόλεμον εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ

ἀποβιβασθέντες κατέλαθον τὴν πόλιν Ἀσπίδα, τὴν Ἰτύκην, τὸν Τύντα καὶ ὄγδοήκοντα ς ἄλλας πόλεις. Ἄλλ' ὁ ἐκ Σπάρτης προσελθὼν πρὸς βοήθειαν τῶν Καρχηδονίων μετὰ μισθοφόρων Ἐλλήνων στρατηγὸς τῶν Λακεδαιμονίων Ξάνθιππος, ὅστις ἀνέλαθε τὴν ἀρχιστρατηγίαν, κατετρόπωσε τοὺς Ῥωμαίους ἐν Ἀφρικῇ καὶ ἡχυμαλώτισε μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ τὸν ὑπατὸν Ῥήγουλον. Μετὰ τὴν νίκην ταῦτην οἱ Καρχηδόνιοι μετέφερον τὸν πόλεμον εἰς τὴν Σικελίαν, ὃ δὲ στρατηγὸς αὐτῶν Ἀμίλχας Βάρκας, καταλαχὼν τὸ ὅρος Είρκτην καὶ μετὰ διετίαν τὴν πόλιν Ἐρυκα, ἐλεηλάτει τὴν περὶ τὸ Πάνορμον χώραν καὶ τὰς ἀκτὰς τῆς Ἰταλίας (247-249 π.Χ.). Ἄλλ' ἐπὶ τέλους οἱ Ῥωμαῖοι, κατατροπώσαντες τὸν στόλον τῶν Καρχηδονίων παρὰ τὰς Αἰγαίους νήσους, ἔξηνάγκασαν αὐτοὺς νὰ συνομολογήσωσιν εἰρήνην, δι' ἣς ὑπεχρεώθησαν ν' ἀφήσωσι τὴν Σικελίαν εἰς τοὺς Ῥωμαίους, ν' ἀπολύσωσι τοὺς αἰχμαλώτους ἀνευ λύτρων καὶ νὰ πληρώσωσι 3200 τάλαντα ὡς πολεμικὴν ἀποζημιώσιν (241 π.Χ.). Κατόπιν οἱ Ῥωμαῖοι κατέκτησαν ἀλληλοδιαδόχως καὶ τὰς νήσους Σαρδὼ καὶ Κύρον, πλεῖστον μέρος τῆς Ἰλλυρίας καὶ τὴν ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν.

§ 22. Δεύτερος Καρχηδονικὸς πόλεμος (218-202 π. Χ.).

Βίσβολὴ τοῦ Ἀννίβα εἰς Ἰταλίαν. Καθ' ὃν χρόνον οἱ Ῥωμαῖοι ἐπολέμουν πρὸς τοὺς Ἰλλυρίους καὶ Γαλάτας, οἱ Καρχηδόνιοι ὑπὸ τὸν Ἀμίλχαν Βάρκαν καὶ τὸν διάδοχον αὐτοῦ Ἀσδρούθαν διέβησαν εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ κατέκτησαν μέγα μέρος αὐτῆς μέχρι τοῦ Ἰθηρος ποταμοῦ, καὶ ἀνίδρυσαν ἐπὶ ὄχυρωτάτης θέσεως νέαν πόλιν ὡς πρωτεύουσαν τῆς Ἰσπανίαν, τὴν Καρθαγένην. Οἱ Ῥωμαῖοι ἐσπευσαν νὰ συνομολογήσωσι συνθήκην πρὸς τοὺς Καρχηδονίους, δι' ἣς οὔτοι παρεδέχθησαν νὰ μὴ προχωρήσωσι πέραν τοῦ Ἰθηρος ποταμοῦ καὶ νὰ μὴ προσβάλωσι τὴν Ζάκανθαν. Ἄλλ' ὁ Ἀννίβας, ὃ ιός τοῦ Ἀμίλχα Βάρκα, ἥγων ἥδη τὸ εἰκαστὸν ἔκτον τῆς ἥλικιας καὶ διαδεχθεὶς εἰς τὴν στρατηγίαν τῷ 221 π. Χ. τὸν ἐπ'

ἀδελφῆ γαμβρὸν Ἀσδρούθαν, διέρρηξε τὰς συνθήκας καὶ ὑπερβάς τὸν Ἰθηρα ποταμὸν ἐκυρίευσε τὴν Ζάκανθαν, ἥτις εἶχε κηρυχθῆ οὐδετέρα ὑπὸ τῶν συνθηκῶν. Οἱ Ῥωμαῖοι ἀπέστειλαν πρέσβεις εἰς Καρχηδόνα, ἀπαιτοῦντες τὴν παράδοσιν τοῦ Ἀννίθα διὰ τὴν παράθασιν τῶν συνθηκῶν· καὶ ἐπειδὴ ἡ ἀπαίτησις των ἀπερρίφθη, ἐκῆρυξαν τὸν πόλεμον καὶ ἔξοπλίσαντες δικαιοσίας εἴκοσι πεντήρεις ναῦς ἔξαπέστειλαν μετὰ τεσσάρων λεγεώνων τὰς μὲν εἰς τὴν Ἰσπανίαν, τὰς δὲ εἰς τὴν Ἀφρικήν. Ἄλλ' ὁ Ἀννίθας, ἀντὶ ν' ἀναμένη τοὺς Ῥωμαίους εἰς τὴν Ἰσπανίαν ἢ εἰς τὴν Ἀφρικήν, συνέλαβε νέον μεγαλεπήθολον πολεμικὸν σχέδιον, νὰ μεταφέρῃ τὸν πόλεμον εἰς τὴν ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν, καὶ ἐπεχείρησε τὴν διὰ τῶν Ἀλπεων πολυθρύλητον αὐτοῦ κατάβασιν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ὅθεν ἐν ἕαρι τοῦ 218 π. Χ. συναθροίσας στρατιὰν ἔξι ἐνενήκοντα μὲν χιλιάδων πεζῶν, δώδεκα δὲ χιλιάδων ἵππεων μετὰ τριάκοντα ἐπτὰ ἐλέφαντων, διαβάνει τὸν Ἰθηρα ποταμὸν καὶ καθυποτάσσει τὰ περὶ τὰ Πυρηναῖα οίκουντα ἔθνη, ἐγχθρικῶς πρὸς τοὺς Καρχηδονίους διεκείμενα. Ἀφήσας δὲ τὸν ἀδελφόν του Ἀσδρούθαν μετὰ δέκα πέντε χιλιάδων ἀνδρῶν πρὸς φύλαξιν τῶν μεταξὺ τοῦ Ἰθηρος καὶ τῶν Πυρηναίων στεγῶν, αὐτὸς προήλασεν ἐκεῖθεν μετὰ τῆς ὑπολοίπου δυνάμεως· ἀλλ' ὅτε εἰσῆλθεν εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ροδανοῦ, ὁ στρατὸς αὐτοῦ ἤριθμει μόνον πεντήκοντα χιλιάδας πεζῶν, ἔξι χιλιάδας ἵππεων καὶ δέκα ἐπτὰ ἐλέφαντας. Ὁ ὑπατος Πόπλιος Σκιπίων εἶχε φθάσει ἥδη μετὰ τῆς ἑαυτοῦ στρατιᾶς εἰς τὴν Μασσαλίαν, ὅτε ἐμπαθεῖ ὅτι ὁ Ἀννίθας διέβη τὸν Ροδανὸν ποταμόν. Ὅθεν πέμψας τὸν ἀδελφόν του Γναῖον μετὰ τῆς μείζονος μοίρας εἰς τὴν Ἰσπανίαν, αὐτὸς ὑπέστρεψε μετὰ τῆς ὑπολοίπου δυνάμεως εἰς Πίσαν, σκοπῶν ν' ἀναλάβῃ καὶ τὴν πραιτωρικὴν στρατιὰν καὶ συγκρουσθῆ πρὸς τὸν Ἀννίθαν παρὰ τὸν

Πάδον, πρὸς ἡ δυνηθῆ ἡ στρατιὰ αὐτοῦ ν' ἀναπαυθῆ ἐκ τῆς κοπώσεως τῆς διαβάσεως τῶν Ἀλπεων. Ἄλλ' ὁ Ἀννίθας εἶχεν ἥδη καταλάθει τὴν πρωτεύουσαν τῶν Ταυρίνων καὶ, ἔξασφαλίσας τὰ νῶτα, ἔλαθε καιρὸν νὰ διαναπάυσῃ τὴν στρατιάν. Οἱ δύο στρατοὶ συνηγήθησαν παρὰ τὸν Τικίνον ποταμόν· καὶ ἦσαν μὲν αἱ δυνάμεις σχεδὸν ἴσοπαλοι, ἀλλ' ὁ στρατὸς τοῦ Ἀννίθα ὑπερεῖχε κατὰ τὸ ἵππικόν, ὅπερ ἐπήνεγκε καὶ τὴν νίκην αὐτοῦ (218 π. X.). Μετὰ δὲ τὴν νίκην ἡνῶθησαν μετὰ τοῦ Ἀννίθα καὶ οἱ Γαλάται, καὶ ταχέως ἡ στρατιὰ αὐτοῦ ἀνῆλθεν εἰς τεσσαράκοντα χιλιάδας περίπου ἀνδρῶν. Ὁ δὲ Σκιπίων, ἀποσυρθεὶς μετὰ τὴν ἡτταν πέραν τοῦ Πάδου, ἐστρατοπέδευσεν ἐπὶ ὁχυρᾶς θέσεως παρὰ τὸν Τρεβίαν ποταμόν. Μετ' αὐτοῦ δὲ ἡνῶθη καὶ ἡ ἐπέρα ὑπατικὴ στρατιὰ ὑπὸ τὸν Σεμπρώνιον νικηφόρος ἐπιστρέψασα ἐκ τῆς Σικελίας. Ἄλλ' οἱ Ῥωμαῖοι ἡττήθησαν καὶ πάλιν ἐνταῦθα, καὶ ἐκ τεσσαράκοντα χιλιάδων ἀνδρῶν μόνον δέκα χιλιάδες διεσώθησαν εἰς τὴν Πλακεντίαν. Ὁ δὲ Ἀννίθας διαβάς ἥδη τὰ Ἀπέννινα ἀπὸ τῆς Λιγυστικῆς καὶ διελαύνων διὰ τῆς ἑλώδους κοιλάδος τοῦ Αἴσαρος ποταμοῦ ὑπέστη μεγάλας ζημιας καὶ αὐτὸς παθὼν ἐξ ὄφθαλμίας ἀπέβαλε τὸν ἔτερον τῶν ὄφθαλμῶν. Συνάψας δὲ τρίτην μάχην παρὰ τὴν Ταρσιμένην λίμνην τῆς Τυρρηνίας κατετρόπωσε πάλιν τοὺς Ῥωμαίους, ἐξ ὧν ἐπεσον ἐν τῇ μάχῃ δεκαπέντε χιλιάδες, ἐν οἷς καὶ αὐτὸς ὁ ὑπατος Φλαμίνιος (217 π. X.).

Ἡ σύγκλητος συνελθοῦσα ἐκ τῆς καταπλήξεως κατέφυγεν εἰς ἕκτακτα μέτρα καὶ ἀντὶ τοῦ φονευθέντος ὑπάτου ἐξέλεξε δικτάτωρα τὸν Φάθιον Μάξιμον, τὸν διὰ τὴν μεγάλην αὐτοῦ περίσκεψιν ἐπονομασθέντα Μελλητήν. Ὁ Φάθιος προέκρινε νέον πολεμικὸν σχέδιον καὶ στρατεύων εἰς θέσεις ὑψηλὰς καὶ ὀρεινὰς καὶ συστηματικῶς ἀποφεύγων πάσσαν ἐκ τοῦ συστάδην μάχην κατεπόνει τὸν Ἀννίθαν δι' ἐνεδρῶν καὶ αἰφνιδίων ἐπιθέσεων. Ἄλλ' ὁ δῆμος τῶν Ῥωμαίων ἤρχισε τότε γὰ καταβοῆ κατὰ τοῦ Φάθιου καὶ ἐπέκρινε τὸ πολεμικὸν αὐτοῦ σχέδιον. "Οθεν μετὰ τὴν λῆξιν τῆς δικτατωρίας του ἐξέλεξαν ἀντ' αὐτοῦ νέους ὑπάτους, τὸν Αἰμίλιον Παῦ-

λον, ἀνδρα συνετόν, καὶ τὸν Τερέντιον Οὐάρρωνα, ἀνδρα δημαγωγὸν καὶ παράφορον. Οὔτοι, ἔγοντες ὄγδοοντα χιλιάδας πεζοὺς καὶ ἔξι χιλιάδας ἵππεῖς, ἐπῆλθον κατὰ τοῦ Ἀννίθα, ὅστις ἐποιόρκει τὸ ἐν Ἀπουλίᾳ ὄχυρώτατον φρούριον τῶν Καννῶν. Ἡ δύναμις, τὴν ὅποιαν στρατηγικῶτατα ἀντέταξεν ὁ Ἀννίθας κατ' αὐτῶν, δὲν ὑπερέβαινε τὰς πεντήκοντα χιλιάδας ἀνδρῶν, ἀλλὰ τὸ ἵππον αὐτοῦ ἦτο διπλάσιον τοῦ τῶν πολεμίων, καὶ δι' αὐτοῦ πράγματι ἐκρίθη ἡ ἐν Κάνναις μάχη, κατὰ Ἰούνιον τοῦ 216 π. Χ. Μάτην ὁ Αἰμίλιος παρετήρησεν εἰς τὸν συνύπατον τὸ ἐπίκαιρον τῆς θέσεως, ἦν εἶχε καταλάβει ὁ ἔχθρος, καὶ προέτεινεν ν' ἀναβληθῆ ὁ ἀγών. Ὁ δρμητικὸς Οὐάρρων, εὐθὺς ὡς περιῆλθεν εἰς αὐτὸν ἡ ἀρχιστρατηγία, προεκάλεσε τὴν μάχην, καθ' ἥν οἱ Ρωμαῖοι ὑπέστησαν τελείαν πανωλεθρίαν, καὶ ἐκ τῆς πολυαριθμοῦ ἔκεινης στρατιᾶς μόλις τέσσαρες χιλιάδες διεσώθησαν, ἐκ δὲ τῶν Καρχηδονίων ἐφονεύθησαν περὶ τὰς ἔξι χιλιάδας μόνον.

Μετὰ τὴν ἐν Κάνναις μάχην ὁ Ἀννίθας εἰσέβαλεν ἐκ τῆς Ἀπουλίας εἰς τὴν Καρπανίαν, ἵνα ἡ πρωτεύουσα Καπύη ἥνοιξε τὰς πύλας εἰς αὐτόν. Ὁ Ἀννίθας εὑρίσκετο ἥδη εἰς τὸ κατακόρυφον τῆς δόξης καὶ τῆς δυνάμεως, ἀλλὰ κατόπιν ἥρχισε νὰ καταπίπτῃ· διότι ὅχι μόνον παρὰ τῶν συμμάχων αὐτοῦ οὐδεμίαν ἔλαβε βοήθειαν, ἀλλ' οὐδὲ παρὰ τῶν Καρχηδονίων, οἵτινες ἐθέωρησαν συμφερώτερον νὰ πέμψωσι τὰς δυνάμεις των πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Ἰσπανίας, ἦν οἱ ἀδελφοὶ Σκιπίωνες εἶχον ὑποτάξει μέχρι Ζαχάνθης. Τούναγτον δὲ συνέβη παρὰ τοῖς Ρωμαίοις. Ἡ ἐν Κάνναις ἥττα ἀντὶ νὰ ταπεινώσῃ ἔξηρε τὸ φρόνημα καὶ τὴν μεγαλοψυχίαν αὐτῶν, οἵτινες, συγελθόντες ἐκ τῆς πρώτης αὐτῶν καταπλήξεως, ἐπέδειξαν καὶ καρτερίαν ἄκαμπτον καὶ φιλοπατρίαν ὀξιοθαύμαστον. Ἐν δὲ ὑπέρ πᾶν ἀλλο ἐπεκράτησεν αἰσθημα εἰς τὰς σκέψεις καὶ τὰς ἀποφάσεις πάντων, ἡ σωτηρία τῆς πατρίδος, καὶ πρὸς τοῦτο προέβησαν εἰς ὅλως ἐκταχτα μέτρα. Συνεκρότησαν νέους λεγεῶνας, ἐν οἷς κατετάχθησαν καὶ τὰ δεκαεπταετῆ μειράκια, ὅκτὼ χιλιάδες δοῦλοι καὶ ἔξι χιλιάδες πεφυλακισμένοι

ἔνεκα χρεῶν. Ή δὲ σύγχλητος καὶ ὁ λαὸς ἐξῆλθον ἐκ τῆς πόλεως καὶ ὑπεδέχθησαν τὸν Οὐάρρωνα, ἐπανακόμπτοντα κατηφῇ καὶ περίλυπον μετὰ τῶν ἐλεεινῶν λειψάνων τῆς κραταιᾶς ἐκείνης στρατιᾶς, καὶ ὡμολόγησαν εἰς αὐτὸν χάριτας, διότι καὶ μετὰ τὴν ἡτταν δὲν ἀπήλπισε περὶ τῆς σωτηρίας τῆς πολιτείας. Εἰς δὲ αὐτὸν τὸν Οὐάρρωνα ἀνέθεσεν ἡ σύγχλητος κατὰ πρότασιν τοῦ Φαβίου νὰ ἔκλεξῃ δύο δικτάτωρας, τὸν μὲν τακτικὸν πρὸς διεξαγωγὴν τῶν ὑποθέσεων, τὸν δ' ἔκτακτον πρὸς ἐκλογὴν νέων συγκλητικῶν ἀντὶ τῶν ἐν Κάνναις πεσόντων. Τὰ ἔκτακτα ταῦτα μέτρα ἐπήνεγκον σπουδαῖα ἀποτελέσματα. "Ὕπατον δ' ἐξέλεξαν καὶ πάλιν τὸν Φάβιον Μάξιμον, τὸν ἐπικληθέντα «ἀσπίδα τῆς πολιτείας», καὶ τὸν Μάρκελλον, τὸν ἐπικληθέντα «ξίφος τῆς πολιτείας» διὰ τε τὴν δξύνοιαν καὶ τὸ μεγαλεπήθιον τοῦ χαρακτῆρός του. Οἱ Ἀννίθιας ἀποπειραθεὶς νὰ καταλάθῃ τὴν Νεάπολιν, τὴν Νῷλαν, τὴν Κύμην καὶ τοὺς Ποτιόλους, ἀπεκρούσθη, ὁ δὲ ὑπαρχος αὐτοῦ Ἀγνῶν, προχωρήσας μέχρι Βενεβέντου μετὰ δέκα ἑννέα χιλιάδων ἀνδρῶν, ὑπέστη ἡτταν ὀλοσχερῆ ὑπὸ τοῦ ἀνθυπάτου Σεμπρωνίου (214 π. Χ.).

'Ἐκ τούτων ἐνθαρρυθέντες οἱ Ῥωμαῖοι ἀπέστειλαν τὴν ἑτέραν τῶν ὑπατικῶν στρατιῶν εἰς Σικελίαν ὑπὸ τὸν ὑπατον Μάρκελλον, ὅστις μετὰ τριετῆ περίπου πολιορκίαν ἐκυρίευσε τὰς Συρακούσας καὶ παρέδωκε τὴν πόλιν εἰς τὴν διάκρισιν τῶν στρατιωτῶν του (212 π. Χ.) Τότε ἐφονεύθη παρὰ τὴν ἥτην διαταγὴν αὐτοῦ καὶ ὁ μέγας μαθηματικὸς Ἀρχιμήδης, ὅστις διὰ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐπινοηθέντων μηχανημάτων ἡδυνήθη ἐπὶ τριετίαν ν' ἀποκρούσῃ πάσας τὰς ἐφόδους. "Οτε δ' ἐκυριεύθη ἡ πόλις, δὲ Ἀρχιμήδης ἦτο τόσον πολὺ προσηλωμένος εἰς τὰ ἐπὶ τοῦ δικτύου μαθηματικὰ αὐτοῦ διαγράμματα, ὃστε οὐδὲ ἀντελήφθη κακὸν τὴν ἄλωσιν αὐτῆς. "Οτε δ' εἰς στρατιώτης ἐπῆλθε ξιφήρης ν' ἀποκόψῃ τὴν κεφαλήν του, δι σοφὸς γέρων δὲν ἐπεζήτησε πῶς ν' ἀποτρέψῃ τὸν κίγδυνον, ἀλλὰ πῶς νὰ διασώσῃ τὰ διαγράμματα, ἀνακράξας. «Μή μου τοὺς κύλιδούς τάραττε».

Θέλων δὲ Ἀννίθιας νὰ ἔξαναγκάσῃ τοὺς Ῥωμαίους νὰ λύσωσι τὴν πολιορκίαν τῆς Καπύνης ἐπέδραμεν ἐπὶ τὴν Ῥώμην. Φόβος δὲ καὶ τρόμος κατέλαβεν αὐτούς, ὅτε ἡκούσθη ἡ κραυγὴ· « Ὁ Ἀννίθιας πρὸ τῶν πυλῶν ». Ἄλλ’ ἡ ἀλωσις τῆς Ῥώμης δὲν ἦτο εὔκολος. Ἡ σύγκλητος, συνελθόσσα ἐκ τῆς πρώτης ἐκπλήξεως, ἀντέταξεν ἴσχυράν ἄμυναν, δὲ Ἀννίθιας, πρὶν ἡ κυκλωθῆ ὑπὸ τοῦ ἐπερχομένου ὑπάτου Φουλέίου, ἔσπευσε νὰ ὑποχωρήσῃ. Ἐνῷ δὲ κατεδιώκετο κατὰ πόδας, αἴφνης ὑποστρέψας ἐνίκησε τὸν ὑπατον. Ἄλλ’ ἡ νίκη αὐτῇ δὲν μετέβαλε τὴν τροπὴν τοῦ πολέμου, οὐδὲ ἐπειράδυνε τὴν παράδοσιν τῆς Καπύνης, ἥτις μετὰ τὴν παράδοσιν κατηδαφίσθη, οἱ δὲ κάτοικοι ἔξηνδραποδίσθησαν (211 π. X.).

Τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐκυριεύθη διὰ προδοσίας καὶ δὲ Ἀκράγας, καὶ ἡ μὲν φρουρὰ ἀπεσφάγη, οἱ δὲ κάτοικοι ἔξηνδραποδίσθησαν καὶ ἡ πόλις ἐλαφυραγωγήθη. Τὴν αὐτὴν συμφορὰν ὑπέστη καὶ δὲ Τάρρας κυριευθεὶς καὶ αὐτὸς διὰ προδοσίας κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος. Ὁ Γναῖος Σκιπίων διαπεραιωθεὶς μετὰ τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου εἰς τὴν Ἰθηρίαν ἔπεισε τοὺς ἐν αὐτῇ λαοὺς νὰ προσγωρίσωσι πρὸς τοὺς Ῥωμαίους. Νικήσας δὲ καὶ αἰχμαλωτίσσας τὸν στρατηγὸν τῶν Καρχηδονίων "Αννωνα, ἐγένετο κύριος καὶ τῆς μεταξὺ Ἰθηρίου καὶ Πυρρηναίων χώρας· δὲ ῥωματικὴ σύγκλητος, ὅπως προαγάγῃ τὴν κατάκτησιν, ἔπειψε καὶ τὸν Πόπλιον Σκιπίωνα ὡς ἀνθύπατον μετὰ ὄκτω χιλιάδων ἀνδρῶν. Οἱ δύο Σκιπίωνες κατέκτησαν καὶ τὴν Ζάκανθαν, προσάρατες δὲ πέραν αὐτῆς ἐνίκησαν τὸν Ἀσδρούχην παρὰ τὴν πόλιν Ἰθηρίου (214 π. X.). Ἡ Καρχηδών, ὅπως παρακωλύσῃ τὴν πρόσοδον τῶν ῥωμαϊκῶν ὅπλων, ἀπέστειλεν ὑπὸ τὸν Μάγωνα, ἀδελφὸν τοῦ Ἀννίθια, μεγάλην στρατιὰν πρὸς τὸν Ἀσδρούχην, ὅστις κατετρόπωσε τὸν ἔνα μετὰ τὸν ἄλλον καὶ τοὺς δύο Σκιπίωνας, πεσόντας ἀμφοτέρους ἐν τῷ ἀγῶνι (211 π. X.). Οἱ Ῥωμαῖοι ἔπειψκεν τότε εἰς Ἰσπανίαν ὡς ἀνθύπατον τὸν νεαρὸν Πόπλιον Σκιπίωνα, διμώνυμον υἱὸν τοῦ πεσόντος ἐν τῇ μάχῃ Σκιπίωνος, μόλις ἄγοντα τὸ εἰκοστὸν τέταρτον ἔτος τῆς ἡλικίας, ἀλλὰ λίαν ἐνωρίς προσελκύσαντα τὸν γενικὸν θαυμασμὸν διά τε τὴν ἀν-

δρείαν αὐτοῦ καὶ τὴν εύσέβειαν. Δεκαεξάετης μόλις εἶχε σώσει τὴν ζωὴν τοῦ πατρός, βαρέως πληγωθέντος εἰς τὴν παρὰ τὸν ποταμὸν Τικινὸν μάχην. Ὁ Σκιπίων, ἐπωφελούμενος ἐκ τῆς διαιρέσεως τῶν ἐγθρικῶν δυνάμεων, ἐπῆλθε τὸ ἐπίδιον ἔχο κατὰ τῆς ὄχυρᾶς Καρθαγένης, φρουρούμενης ὑπὸ χιλίων μόνον ἀνδρῶν, καὶ κατέλαβεν αὐτὴν ἐξ ἐφόδου (209 π. Χ.) Ἀπειροπληθῆ λάφυρα καὶ πολυάριθμοι ὄμηροι περιηλθον εἰς χεῖρας τοῦ νικητοῦ. Ἀφήσας δ' αὐτοὺς ἐλευθέρους ν' ἀπέλθωσιν εἰς τὰς πατρίδας των, προσείλκυσε τὴν εὔνοιαν τοῦ Ἰσπανικοῦ λαοῦ καὶ τὴν συμμαχίαν τῶν δύο βασιλέων τῆς Νουμιδίας, τοῦ Μασσανάσσου καὶ τοῦ Σύφακος. Μεθ' ὅντικήσας εἰς δύο μάχας τὸν Ἀσδρούθην, ἀδελφὸν τοῦ Ἀννίθα, κατὰ τὴν πόλιν Βαίκυλα παρὰ τὸν ποταμὸν Βαῖτιν, ἔπειτα δὲ καὶ τὸν ἔτερον Ἀσδρούθαν καὶ Μάγωνα, ἐπεσφράγισε τὴν καθυπόταξιν τῆς Ἰσπανίας (206 π.Χ.). Οἱ Καρχηδόνιοι μετὰ τὰς ἡπτας, ἀ τοπέστησαν καὶ ἐν Ἰσπανίᾳ καὶ ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἐν Σικελίᾳ, διέταξαν τὸν Ἀσδρούθην, τὸν ἀδελφὸν τοῦ Ἀννίθα, νὰ δράμῃ εἰς Ἰταλίαν πρὸς βοήθειαν αὐτοῦ. Ὁ Ἀσδρούθας, διαβάς ἀκωλύτως τὸν Πάδον, προανήγγειλεν εἰς τὸν ἀδελφόν του τὴν ὁδόν, δι' ἣς ἐμελλει νὰ διέλθῃ, ὅπως φθάσῃ εἰς τὴν Ὄμβρικήν καὶ συνενωθῇ μετ' αὐτοῦ. Ἀλλ' αἱ ἐπιστολαὶ περιηλθον εἰς χεῖρας τῶν Ῥωμαίων στρατηγῶν, οἵτινες, περικυκλώσαντες αὐτὸν παρὰ τὸν ποταμὸν Μέταυρον, ἐφόνευσαν, τὴν δὲ κεφαλὴν αὐτοῦ ἀποκόψαντες ἔρριψαν διὰ νυκτὸς εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Ἀννίθα. Ὁ δὲ Σκιπίων, ἐπιστρέψας ἐξ Ἰσπανίας εἰς Ῥώμην μετὰ πλουσιωτάτων λαφύρων καὶ ἀναγορευθεὶς ὑπατος, ἐπένυθη πρὸς διοίκησιν τῆς Σικελίας ἔχων τὸ δικαίωμα νὰ στρατεύσῃ ἐπὶ τὴν Ἀφρικήν, ἀν ἔθελεν ἀπαιτήσῃ τὸ συμφέρον τῆς πολιτείας. Ἐπὶ ἐτος διέμεινεν ἐν Σικελίᾳ συλλέγων ἄνδρας καὶ ναυπηγῶν στόλον, κατὰ δὲ τὸ θέρος τοῦ 204 π. Χ. ἐκπλεύσας ἐκ τοῦ Λιλυθαίου ἀπειθάσθη εἰς τὴν Ἐρμαίαν ἀκραν μετὰ τριάκοντα χιλιάδων πεζῶν καὶ δύο χιλιάδων ἵππεων. Ὁ Ἀννών ἐπιτεθεὶς τότε μετὰ τὴν ἀπόβασιν κάτ' αὐτοῦ μετὰ τοῦ ἴππικοῦ ἡττήθη καὶ ἐζωγράφη. Ἐκ τῆς ἐπιτυχίας ταύτης ἐνθαρ-

ρυνθεὶς δὲ Σκιπίων εἰσέβαλε τολμηρότερον εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς χώρας καὶ ἐφώρμησε πρὸς ἄλωσιν τῆς Ἰτύκης, ἀλλ' ἀπεκρούσθη. Ἐντεῦθεν μετεστρατοπέδευσε πρὸς ἀνατολὰς τῆς Ἰτύκης, εἰς θέσιν λίαν ὄχυράν, καιροφυλακτῶν καὶ ἐνεδρεύων τοὺς πολεμίους. Τάχιστα δ' εύρων εὔκαιριαν ἐπέπεσε διὰ νυκτὸς κατ' αὐτῶν καὶ ἐμβαλὼν πῦρ εἰς τὰ χαρακώματα καὶ εἰς τὰς καλαμίνας αὐτῶν σκηνάς, κατέκοψεν ἐν τῇ αἰφνιδίᾳ ταραχὴ περὶ τὰς τεσσαράκοντα χιλιάδας καὶ ἡγμαλώτισεν ὑπὲρ τὰς πέντε χιλιάδας. Ἡ Καρυπόδων, περιστοιχίζουμένη ἥδη ὑπὸ ἀδικιλλάκτων ἐχθρῶν καὶ ὑπηκόων μισούντων αὐτήν, σπαραγγούμενη δ' ἐσωτερικῶς καὶ ὑπὸ τῶν φατριῶν, δὲν ἤδυνατο νὰ εὕρῃ σωτηρίαν ἐν τῇ φιλοπατρίᾳ τῶν λαῶν της, ὡς εὔρεν αὐτὴν ἡ Πρώμη μετὰ τὴν ἐν Κάνναις μάχην. Ὁθεν εἰς μὲν τὸν Σκιπίωνα ἔπειρψε πρέσβεις περὶ εἰρήνης, τὸν δ' Ἀννίβαν προσεκάλεσε νὰ σπεύσῃ πρὸς ἅμυναν τῆς πατρίδος. Ὁ Ἀννίβας ὑπείκων μετὰ θλίψεως εἰς τὴν φωνὴν τῆς πατρίδος διέλυσε τὸ στρατόπεδον, ἔκαυσε πάντα τὰ σκεύη, ἐφόνευσε τέσσαρας χιλιάδας ἵππους, μὴ ἔχων τὰ μέσα τῆς μεταφορᾶς αὐτῶν, καὶ ἀπεβιβάσθη εἰς Λέπτιν κατὰ τὸ φθινόπωρον του 203 π.Χ. Ἐκεῖθεν μεταβάξεις εἰς τὸν Ἀδρύμητον ἐπικύρησε τὴν στρατιὰν αὐτοῦ διὰ νέων στρατολογιῶν. Ὁ Ἀννίβας ἐζήτησε συνέντευξιν πρὸς εἰρήνην μετὰ τοῦ Σκιπίωνος. Καὶ ἀπεδέχθη μὲν οὗτος αὐτήν, ἀλλ' οἱ ὑπὸ αὐτοῦ προταθέντες ὅροι τῆς εἰρήνης ἦσαν τόσον βαρεῖς, ὡστε δὲν ἐγένοντο δεκτοὶ ὑπὸ τοῦ Ἀννίβου, καὶ ἀπεφασίσθη νὰ κριθῇ ὁ ἀγῶνας τῶν ὅπλων.

"Οθεν παρὰ τὰ Ναράγγαρα, κατὰ τὸν Λίθιον, ἢ παρὰ τὴν πόλιν Μάργαρου, κατὰ τὸν Πολύδεινον, ἀντιπαραταχθέντες οἱ δύο στρατοί, ὡν ἡγοῦντο οἱ δύο μέγιστοι στρατηγοὶ τῆς ἀρχαιότητος, συνῆψαν τῇ 19 Ὀκτωβρίου 202 π. Χ. τὴν τελευταίχν κρίσιμον μάχην, ἥτις ἐν τῇ ιστορίᾳ φέρετ τὸ ὄνομα τῆς Ζάμας.

"Ο Ἀννίβας κατὰ πρῶτον ἐπαφῆκε τοὺς ἐλέφαντας, ἀλλ' οὗτοι βαλλόμενοι ὑπὸ τῶν τοξοτῶν καὶ ἐπιστρέψαντες διετάραξαν τὰς δύο πτέρυγας τοῦ στρατοῦ, ἐνθα παρετάσσοντο ἐξ χιλιάδες ἵππων,

ἡ κυριωτέρα δύναμις τῶν Καρχηδονίων, οἵτινες, προσβληθέντες ὥραγ-
δαίως καὶ ὑπὸ τοῦ πολυαριθμοῦ ἵππικου τῶν Ἀρμαίων, ἐτράπησαν
εὐχερῶς εἰς φυγὴν. Οὕτω δὲ τὰ δύο μείναντα γυμνὰ πλευρὰ τοῦ
πεζικοῦ, προσβληθέντα κατὰ μέτωπον μὲν ὑφ' ὀλοκλήρου τῆς ὁ-
μαϊκῆς στρατιᾶς, κατὰ νῶτον δὲ ὑπὸ τοῦ ἵππικου, ἡττήθησαν
ὅλοσχερῶς. 'Ο δὲ Ἀννίβας μόλις διεσώθη μετ' εὐχριθμων ἵππεων
εἰς τὸν Ἀδρύμητα, καὶ ἔκειθεν ἀφικόμενος εἰς Καρχηδόνα πρό-
τεψε τὴν γερουσίαν εἰς εἰρήνην, οἵτις καὶ συνωμολογήθη ὑπὸ λίαν
ἐπαγθεῖς ὅρους. Ἐπεβάλλετο δ' εἰς τοὺς Καρχηδονίους ἡ ἐγκατά-
λειψις πασῶν τῶν ἐν Ἀφρικῇ κτήσεων, ἡ παράδοσις πάντων τῶν
αἰχμαλώτων καὶ αὐτομόλων, τῶν ἐλεφάντων καὶ τῶν πολεμικῶν
πλοίων, πλὴν δέκα, ἡ πληρωμὴ δέκα χιλιάδων ταλάντων ἐντὸς
πεντήκοντα ἑτῶν, ἡ παράδοσις ἐκατὸν ὄμηρων κατ' ἐκλογὴν τοῦ
νικητοῦ, ἡ ἀπαγόρευσις κηρύξεως πολέμου ἀνευ τῆς συνχινέσεως
τῆς Ἀρμητῆς καὶ τέλος ἡ ἀπόδοσις εἰς τὸν Μασσανάσσην πασῶν τῶν
ἀπ' αὐτοῦ ἀφαιρεθεισῶν χωρῶν τῆς Νουμιδίας (201 π. Χ.) Μετὰ
τὴν συνωμολόγησιν τῆς εἰρήνης ἐπέστρεψεν δὲ Σκιπίων εἰς Ἀρμηνήν,
δὲ λαὸς συνέρρεε πανταχόθεν νὰ ἴδῃ τὸν δαφνοστεφῆ νικητὴν τοῦ
Ἀννίβα. 'Ο θρίαμβος αὐτοῦ ὑπερέβη κατὰ τὴν λαμπρότητα πάν-
τας τοὺς πρότερον καταχθέντας ἐν Ἀρμηνῇ θριάμβους, ἡ δὲ σύγ-
κλητος ἀνταμείθουσα αὐτὸν προσέθηκεν εἰς τὸ ὄνομά του τὸ
ἔνδοξον ἐπώνυμον Ἀφρικανὸς καὶ ἴδρυσεν ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου
εἰκόνα του.

'Ο δὲ ἡττηθεὶς καὶ τόσον ἀτυχήσας μέγας Ἀννίβας ἀνεδείχθη
οὐχ ἡττον καὶ μέγας πολιτικὸς ἀνὴρ μετὰ τὴν εἰρήνην, διότι πρῶ-
τος ἀρχῶν ἐκλεχθεὶς κατώρθωσε διὰ συνετῶν μέτρων καὶ δι' αὐ-
στηρᾶς οἰκονομίας ἐντὸς δεκαετίας νὰ πληρώσῃ εἰς τοὺς Ἀρματί-
ους πᾶσαν τὴν πολεμικὴν ἀποζημίωσιν. 'Αλλὰ κατηγορηθεὶς ὑπὸ¹
τῶν ἀντιπάλων αὐτοῦ, διὰ τηνεγνοεῖτο κρυφίως μετὰ τοῦ βασιλέως
τῆς Συρίας Ἀντιόχου πρὸς καταπολέμησιν τῶν Ἀρμαίων, ἤναγ-
κάσθη νὰ καταφύγῃ πρὸς ἐκεῖνον, διὰ τηνεγνοεῖτα τὸν φυγάδα καὶ ἀγέδειξεν αὐτὸν ναύαρχον. 'Αλλὰ τὰς συνετὰς

αύτοῦ συμβουλᾶς δὲν ἀπεδέχθη, ὅπως μεταγάγῃ τὸν πόλεμον εἰς τὴν Ἰταλίαν, συμμαχῶν μετὰ τῶν Καρχηδονίων. Ἡττηθέντος δὲ τοῦ Ἀντιόχου ὑπὸ τῶν Ρωμαίων, ἡναγκάσθη καὶ πάλιν ὁ Ἀντίθεας νὰ καταφύγῃ ἐκεῖθεν πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Βιθυνίας Προυσίαν, ἀλλὰ καὶ ἐκεὶ κατεδιώχθη ὑπὸ τῶν Ρωμαίων καὶ, μέλλων νὰ παραδοθῇ εἰς τοὺς ἀμειλίκτους αὐτοῦ ἐχθροὺς ὑπὸ τοῦ χαμερποῦς Προυσίου, κατέστρεψε τὸν βίον διὰ φαρμάκου, ὅπερ ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ (183 π. Χ.).

§ 23. Πόλεμος τῶν Ρωμαίων πρὸς τοὺς Ἰλλυριοὺς καὶ τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας Φίλιππον τὸν πέμπτον.

Φίλιππος ὁ πέμπτος ἦτος υἱὸς Δημητρίου τοῦ δευτέρου καὶ ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τοῦ πατρός του μετὰ τὸν θάνατον τοῦ κηδεμονεύοντος αὐτὸν θείου του, Ἀντιγόνου τοῦ Δώσωνος, ἄγων μόλις τὸ δέκατον ἔθδομον ἔτος τῆς ἡλικίας, ἀλλ᾽ ἔχων ἐξαίρετον πολεμικὴν ἀνδρείαν καὶ δεξιότητα (221-179 π. Χ.).

Οἱ Ἰλλυριοί, ἐπωφεληθέντες τὴν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξανδροῦ προκύψασαν ἐν Ἐλλάδι γενικὴν ἀνωμαλίαν καὶ ἔξασθεντινοις τῆς ἡπειρωτικῆς βρασιλείας, κατήρτησαν κράτος μέγα καὶ ἴσχυρόν, ἰδίως ἐπὶ τοῦ βασιλέως αὐτῶν Ἀγρωνος, ἀλλὰ κράτος ληστρικόν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Ἰλλυριοί οὗτοι πειραταὶ ἐδήσουν τὴν Ἡπειρὸν καὶ τὰ παράλια τῶν Ιονίων νήσων, ἥλθον πρέσβεις ἐκεῖθεν εἰς Ρώμην ζητοῦντες τὴν προστασίαν αὐτῆς (229 π. Χ.). Ἡρκεσε δὲ ἡ ἐμφάνισις τοῦ ῥωματικοῦ στόλου εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν θάλασσαν, ὅπως διαλυθῇ τὸ Ἰλλυρικὸν βασίλειον, οὐ τὴν κατάλυσιν διηκόλυνε καὶ ἐπέσπευσεν ἡ πρὸς τοὺς Ρωμαίους μετάστασις Δημητρίου τοῦ Φαρίου. Ἡ χήρα τοῦ Ἀγρωνος Τεῦτα ἐδέχθη τοὺς βαρεῖς ὅρους τῶν συνθηκῶν, οἵτινες ὅριζον τὸν περιορισμὸν τοῦ βασιλείου της εἰς τὰ ἀρχαῖα τοῦ κράτους ὅρια καὶ τὴν πληρωμὴν ἐτησίου φόρου. Καὶ αἱ μὲν ἀφαρεθεῖσαι γῷαι ἐδόθησαν εἰς τὸν Δημητριον διὰ τὴν προδοσίαν του, ἡ δὲ Κέρκυρα καὶ

ἄλλαι τινὲς Ἐλληνίδες πόλεις ἀνεγγάρισαν τὴν ἡρωακήν προστασίαν. Ή δ' Αἰτωλικὴ καὶ Ἀχαικὴ δμοσπονδία ὠμοιλόγησαν τὴν πρὸς τὴν νικηφόρον Ρώμην εὐγνωμοσύνην των διὰ τρόπου δηλοῦντος σαφῶς ἐκείνης μὲν τὴν ὑπεροχήν, ἔχυτῶν δὲ τὴν ἀσθένειαν. Ή Κόρινθος προσεκάλεσε τοὺς πρέσβεις τοὺς ἐλθόντας ν' ἀνακοινώσωσιν ἐπισήμως τὰ τῶν συνθηκῶν, νὰ συμμετάσχωσι τῶν Ἰσθμίων, αἱ δὲ Ἀθῆναι παρέσχον εἰς τοὺς Ρωμαίους τὸ δικαίωμα τῆς ἐπιτίμου πολιτείας καὶ τὴν μύησιν τῶν Ἐλευσίνων. Ταῦτα πάντα ἦσαν προαγγέλματα τῆς ἐλληνικῆς δουλείας. Ἄλλ' ἐνῷ τηλικοῦτος ἐπεκρέματο ἐπὶ τῆς Ἐλλάδος κίνδυνος, δεινὸς ἔξερραγη ἐν τῇ ἐνταῦθα Ἐλλάδι ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ Αἰτωλῶν καὶ Ἀχαιῶν, δὲ καλούμενος Συμμαχικὸς πόλεμος (220—217 π. Χ.). Ἀφορμὴν εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον ἔδωκαν αἱ ληστρικαὶ ἐπιδρομαὶ τῶν Αἰτωλῶν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ κατ' αὐτῶν τῶν συμμάχων των Μεσσηνίων, οἵτινες δεινῶς πιεζόμενοι ἐπεζήτησαν τὴν βοήθειαν τῶν Ἀχαιῶν. Ἄλλα καὶ οὕτοι ἡττηθέντες ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν ὑπέστησαν τὰ πάνδεινα. Ἄλλ' δὲ Φίλιππος καὶ ὡς προστάτης τῆς Ἀχαικῆς συμμαχίας ἀναμιχθεὶς εἰς τὸν πόλεμον ἔξεδίωξε τοὺς Αἰτωλούς ἐκ τῆς Πελοποννήσου καὶ εἰσβαλὼν εἰς τὴν Αἰτωλίαν ἐξηγάγκασεν αὐτοὺς νὰ συνομολογήσωσιν εἰρήνην, ἀντὶ νὰ ἐπιμείνῃ εἰς τὴν τελείαν αὐτῶν ὑποταγὴν καὶ ἀντὶ νὰ σπεύσῃ πρὸς βοήθειαν τοῦ Ἀγγίθα μετὰ τὴν ἐν Κάνναις γίνην αὐτοῦ, ὡς συνεθούλευσεν αὐτὸν Δημήτριος δὲ Φάριος.

Σύν τούτοις ἀπώλεσε πολύτιμον χρόνον εἰς ματαίας πρὸς αὐτὸν διαπραγματεύσεις καὶ εἰς ἀσυνέτους πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις πρὸς τε τοὺς Ἰλυριούς καὶ Ἑλληνας. Οὕτω δὲ κατέρθισαν οἱ Ρωμαῖοι νὰ φέρωσι νέους ἀντιπερισπασμούς ἐντὸς τῆς Ἐλλάδος καὶ νὰ πείσωσι τοὺς Αἰτωλούς νὰ διεχλύσωσι τὰς πρὸς τὸν Φίλιππον συνθήκας καὶ ἀναλάβωσιν ἀπὸ κοινοῦ τὸν κατ' αὐτοῦ πόλεμον.

Οἱ πόλεμοι οὕτοις διαρκέσας ἐπὶ ἐπταετίαν (211-203 π. Χ.) ἔλαβε χαρακτῆρα μᾶλλον ἐμφυλίου πολέμου, διότι διήρεσε τὴν Ἐλλάδα πᾶσαν σχεδὸν εἰς δύο ἀντιμαχόμενα στρατόπεδα καὶ

συνετέλεσεν εἰς τὴν ἔξαντλησιν τῶν ἔθνεων καὶ ὑλικῶν τοῦ ἔθνους δυνάμεων. Καὶ οἱ μὲν Ἀχαιοί, οἱ Ἀκαρνᾶνες, οἱ Ἡπειρῶται, οἱ Θεσσαλοί, οἱ Βοιωτοί, ὁ βασιλεὺς τῆς Βιθυνίας Προυσίας καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Συρίας Ἀντίοχος ὁ μέγας συνεμάχησαν μετὰ τοῦ Φιλίππου, οἱ δὲ Ἰλλυριοί, οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ Ἡλεῖοι, οἱ Μεσσάνιοι, οἱ Σπαρτιάται, ἡ Ῥόδος, ὁ βασιλεὺς τῆς Περγάμου Ἀτταλος καὶ ὁ τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαῖος συνεμάχησαν μετὰ τῶν Αἰτωλῶν καὶ τῶν Ῥωμαίων.

Καὶ κατὰ μὲν τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ πολέμου οἱ Αἰτωλοί καὶ οἱ Ῥωμαῖοι μεγάλως ἐπίεσαν τὸν Φίλιππον, ἀλλὰ κατὰ τὸ τέταρτον ἔτος τοῦ πολέμου ἐπῆλθεν εὐνοεῖν τροπὴ ὑπὲρ τοῦ Φιλίππου, τὸ μὲν ἔνεκα τῆς ἀπὸ τοῦ πολέμου ἀποχῆς τοῦ Ἀττάλου, περιπλεχθέντος εἰς ἴδιοι ἀγῶνα πρὸς τὸν Προυσίαν, τὸ δὲ καὶ ἔνεκα τῆς νέας ζωῆς, ἣν ἐνεφύσησεν εἰς τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν ὁ νέος αὐτῆς στρατηγὸς Φιλοποίμην ὁ Μεγαλοπολίτης, κατατροπώσας καὶ φονεύσας ἴδιᾳ χειρὶ τὸν τύραννον τῆς Σπάρτης Μαχανίδαν (207 π. Χ.).

Ἐπὶ τέλους οἱ Αἰτωλοί, πεισθέντες εἰς τὰς προτροπὰς τῶν ἴδιων συμμάχων καὶ κατανοήσαντες ὅτι ὁ πόλεμος ἀποβαίνει πρὸς ὄφελος τῶν Ῥωμαίων, συνωμολόγησαν εἰρήνην πρὸς τὸν Φίλιππον, ἡ δὲ ῥωμαϊκὴ σύγκλητος ἀπεδέχθη αὐτήν (205 π. Χ.).

Μετὰ τὴν συνωμολόγησιν τῆς εἰρήνης ὁ Φίλιππος ἀντὶ νὰ φροντίσῃ νὰ ἔνωση πάσας τὰς ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐλληνικὰς δυνάμεις κατὰ τῶν Ῥωμαίων, τούναντίον τοὺς μὲν ἐνταῦθα Ἑλληνας δυσηρέστησε φερόμενος μᾶλλον ὡς πολέμιος ἢ ὡς φίλος, ἐκήρυξε δὲ καὶ τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαίου. Ε' τοῦ Ἐπιφανοῦς, συμμαχήσας μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Συρίας Ἀντίοχου τοῦ μεγάλου. Ἄλλ' αἱ ώμοτητες πρὸς τὰς κυριευθείσας πόλεις καὶ διάδυνος τῶν παραλίων καὶ τῶν νήσων τῆς Μικρᾶς Ασίας ἐξήγειραν κατὰ τοῦ Φιλίππου τὸ Πέργαμον, τὴν Ῥόδον, τὴν Χίον καὶ τὸ Βυζάντιον. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι, ἀφ' οὐ κατέβαλον τοὺς Καρχηδονίους, διαναπαύσαντες ἐπὶ διετίαν τὰς δυνάμεις ἐκυρῶν ἐκ τοῦ

μακροῦ καὶ αἰματηροτάτου πολέμου, ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Φιλίππου, προσκληθέντες εἰς βοήθειαν διὰ πρέσβεων ἀποσταλέντων ύπὸ τῶν Αἰτωλῶν, τοῦ Πτολεμαίου, τῶν Ροδίων, τοῦ Ἀττάλου καὶ τῶν Ἀθηναίων, περιελθόντων εἰς ῥῆξιν πρὸς τοὺς Αἰτωλούς, οἵτινες προέθησαν εἰς δῆμοσιν τῆς Ἀττικῆς (200-197 π.Χ.).

*Ἐν τούτοις ὁ κατὰ τοῦ Φιλίππου ἀποσταλεὶς ὑπατος Σουλπίκιος Γάλβας οὐδὲν ἐπὶ διετίαν κατώρθωσεν, οὐδὲ ἡδυνήθη νὰ ὑπερθῇ τὰ παρὰ τὴν Ἀντιγόνειαν στενά. Οἱ Ρωμαῖοι, κατανοήσαντες ἦδη ὅτι δυσκόλως θέλουσι κατισχύσει, ἐφ' ὅσον αἱ ἐν Ἐλλάδι πόλεις συνέπρεττον μετὰ τοῦ Φιλίππου, ἔπειψαν κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τοῦ πολέμου τὸν Τίτον Κόεντον Φλαμινῖνον, γινώσκοντα κάλλιστα τὰ ἑλληνικὰ ἔθη καὶ συνδυάζοντα τὴν στρατηγικὴν ἵσανό τητα μετὰ τῆς πολιτικῆς δεξιότητος καὶ ἐμπειρίας. Ὁ Φλαμινῖνος κατώρθωσε νὰ προσελκύσῃ εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν Ρωμαίων τοὺς Ροδίους, τὸν Ἀτταλον, τὴν Ἀχαϊκὴν καὶ Αἰτωλικὴν ὁμοσπονδίαν, τὸν τύραννον τῆς Σπάρτης Νάθιν καὶ πᾶσαν τὴν βόρειον Ἐλλάδα, πλὴν τῶν Ἀκαρνάνων καὶ Βοιωτῶν, οἵτινες μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ρωμαίων ἀλωσιν τῶν Θηθῶν προσεχώρησαν πρὸς τὸν Φλαμινῖνον. Ἡ ἀλωσις τῶν Θηθῶν ἐπήνεγκε καὶ τὴν διάσπασιν τῆς συγκοινωνίας μεταξὺ τῶν ἐν Χαλκίδι καὶ Κορίνθῳ μαχεδονικῶν φρουρῶν. Ὁ Φλαμινῖνος διὰ τῆς προσελεύσεως τοῦ Ἡπειρώτου Χάροπος, διτις ὡδῆγησε μέρος τοῦ ὁρματικοῦ στρατοῦ διὰ τῶν ἀτραπῶν τῶν ὄρέων, ἐξηνάγκασε τὸν Φίλιππον νὰ ἐγκαταλίπῃ τὰ στενά, τὰ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ἀφού ποταμοῦ ἐν ταῖς φάραγξι τῆς Ἡπείρου, ἀπερ εἴχε προκαταλάθει καὶ ὄχυρωσει, καὶ νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς Θεσσαλίαν. Ὁ Φλαμινῖνος παρακολουθήσας αὐτὸν καὶ συνάψας μάχην παρὰ τὰς Κυνὸς κεφαλὰς τῆς Θεσσαλίας κατετρόπωσεν αὐτόν, καὶ οἱ μὲν νικηταὶ ἀπόλεσαν περὶ τοὺς ἐπτακοσίους ἄνδρας, οἱ δὲ ἡττηθέντες ἐπτακισχιλίους μὲν φονευθέντας, πεντακισχιλίους δὲ ζωγρηθέντας (197 π. Χ.).

Μετὰ τὴν συνολόγησιν τῆς εἰρήνης ὁ Φλαμινῖνος μετέθη εἰς Κόρινθον, ἐνθα ἐτελοῦντο τὰ Ισθμια, ἐν μέσῳ δὲ τοῦ συρρεύσαν-

τος πλήθους ἀνέγνωσε ψήφισμα τῆς ῥωμαϊκῆς συγκλήτου, δι’ οὐ
ἀνεγνωρίζετο ἡ αὐτονομία τῶν ἐν Ἀσίᾳ καὶ Εὐρώπῃ ἑλληνικῶν
πόλεων (196 π. Χ.). Διὰ τοῦ ψηφίσματος αὐτοῦ διεσπάτο ἡ ἐνό-
της τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ οἱ Ῥωμαῖοι εὐκόλως ἤδύναντο νὰ
ὑποτάξωσιν αὐτό. Ἐν τούτοις καὶ μετὰ τὸ κήρυγμα αἱ ῥωμαϊκαὶ
φρουραὶ ἐξηκολούθουν κατέχουσαι τὴν ἐν Θεσσαλίᾳ Δημητριάδα,
τὴν Χαλκίδα καὶ τὸν Ἀκροκόρινθον.

§ 24. *Πόλεμος κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Συρίας
'Αντιόχου τοῦ Γ'.*

Μετὰ τὴν καταπολέμησιν τοῦ Φιλίππου ἡ Ῥώμη ἔστρεψε τὰς
νικηφόρα αὐτῆς ὅπλα κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Συρίας Ἀντιόχου
τοῦ Γ', ὅστις ἦτο ὁ ἴσχυρότατος μονάρχης τῆς Ἀνατολῆς, κατ-
έχων κράτος ἐκτεινόμενον ἀπὸ τοῦ Ἰγδικοῦ Καυκάσου μέχρι τῆς
Ἀραβίας ἐξ ἐνὸς καὶ μέχρι τοῦ Αἰγαίου ἐξ ἑτέρου. Ὁ Ἀντιόχος ἀντὶ
νῦ μετενέγκη τὸν πόλεμον εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὡς συνεβούλευσεν αὐ-
τὸν ὁ πρόσφυξ Ἀγνίθας, κατηνάλωσε πολύτιμον χρόνον εἰς δια-
πραγματεύσεις καὶ τελευταῖον, συμμαχήσας μετὰ τῶν Αἰτωλῶν,
διεπεραιώθη εἰς Εὐρώπην καὶ κατέλαβε τὴν Χαλκίδα καὶ τινας
πόλεις τῆς Θεσσαλίας. Ἐγείρας δὲ ἀξιώσεις καὶ ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς
Μακεδονίας ἀπεξενώθη τῆς συμμαχίας τοῦ Φιλίππου, ὅστις ἀνεμί-
γθη εἰς τὸν ἀγῶνα ὡς σύμμαχος τῶν Ῥωμαίων καὶ κατέλαβε τὴν
Δημητριάδα· ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων μόνοι σύμμαχοι αὐτοῦ παρέμει-
ναν, πλὴν τῶν Αἰτωλῶν, οἱ Βοιωτοὶ καὶ οἱ Ἡλεῖοι. Οἱ Ῥωμαῖοι,
συμπληρώσαντες ἥδη τὴν κατάκτησιν τῆς ἐντεῦθεν τῶν "Αλπεων
Γαλατίας, ἀπέστειλαν τὸν στρατὸν αὐτῶν ἐκ τεσσαράκοντα χιλιά-
δων ἀνδρῶν κατὰ τοῦ Ἀντιόχου ὑπὸ τὸν ὑπατὸν Γλαβρίωνα, ὅστις,
συμπαραχθὼν καὶ τὸν στρατὸν τοῦ Φιλίππου, κατέκτησε πᾶσαν
τὴν Θεσσαλίαν καὶ κατετρόπωσε παρὰ τὰς Θερμοπύλας κατὰ κρά-
τος τὸν Ἀντιόχον (191 π. Χ.). Ὁ δὲ ῥωμαϊκὸς στόλος, μετὰ τοῦ

ὅποίου συνηνώθη καὶ ὁ στόλος τῆς Ῥόδου, κατεναυμάχησε τὸν στόλον τοῦ Ἀντιόχου παρὰ τὸν Εὔρυμέδοντα καὶ κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος εἰς δευτέραν ναυμαχίαν παρὰ τὸ ἀκρωτήριον τῆς Ἰωνίας Μυόνυησον. Ἡ Ῥώμη ἀπέστειλε τότε κατὰ τοῦ Ἀντιόχου καὶ ἄλλον στρατόν, ὅστις, ὁδεύσας διὰ Μακεδονίας καὶ Θράκης, ἔφθασεν ἀκαλύτως εἰς Ἑλλήσποντον, ὅπόθεν διεπέρασεν εἰς τὴν Ἀσίαν, παρὰ δὲ τὴν Μαγνησίαν κατὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Σιπύλου συγκροτήσας μάχην κρατερωτάτην κατετρόπωσε τὸν Ἀντιόχον. Μετὰ τὴν νίκην ὁ Ἀντιόχος ἡναγκάσθη νὰ δεχθῇ τοὺς βαρυτάτους ὄρους τῆς εἰρήνης, ἥτοι νὰ ἔχῃ τοὺς αὐτοὺς φίλους καὶ ἔχθρούς, οὓς καὶ οἱ Ῥωμαῖοι, νὰ πληρώσῃ ἐν δωδεκαετίᾳ δεκαπέντε χιλιάδας τάλαντα καὶ νὰ παραδώσῃ πάντα τὸν στόλον πλὴν δέκα νηῶν (190 π.Χ.). Εἰς τὰς κατὰ θάλασσαν γίκας τῶν Ῥωμαίων συνετέλεσαν τὰ μάχιστα οἱ Ῥόδιοι, εἰς δὲ τὴν τελευταίαν κατὰ γῆν νίκην ὁ βασιλεὺς τῆς Περγάμου Εύμενης διὰ τοῦ ἱππικοῦ του, εἰς δὸν οἱ Ῥωμαῖοι, παρεχώρησαν πλείστας χώρας. Τὸ δ' ἐπὶὸν ἔτος οἱ Ῥωμαῖοι, ἐκπορθήσαντες τὴν Ἀμβρακίαν, ἐξηγκασαν καὶ τοὺς Αἴτωλούς νὰ παραδοθῶσιν ἀνευ δρων ὡς ὑπήκοοι αὐτῶν καὶ νὰ πληρώσωσι πεντακόσια τάλαντα ὡς πολεμικὴν ἀποζημιώσιν (189 π. Χ.).

§ 25. Πόλεμος πρὸς τὸν Περσέα βασιλέα τῆς Μακεδονίας.

Ο Περσεύς, ὅστις ἐκληρονόμησε σὺν τῷ θρόνῳ καὶ τὸ κατὰ τῶν Ῥωμαίων μῆσος τοῦ πατρός του, ὅπως προπαρασκευασθῆ κάλλιον εἰς τὸν ἀγῶνα, ὑπεκρίθη ὑποταγὴν εἰς τὴν σύγκλητον τῶν Ῥωμαίων. Οὕτω δὲ παρῆλθον ἐπὶ τὴν, κατὰ τὰ ὅποια ἐξηκολούθησε τὰς πολεμικὰς παρασκευὰς καὶ ἐζήτησε τὴν συμμαχίαν πάντων τῶν δυσμενῶν πρὸς τὴν Ῥώμην διακειμένων. Ἄλλ' ὅτε ἡ Ῥώμη ἐκήρυξε κατὰ τοῦ Περσέως τὸν πόλεμον, μόνος ὁ βασιλεὺς Κότυς ὑπῆρξεν ὁ συμμετασχῶν τοῦ ἀγῶνος, δὲ βασιλεὺς τῶν Ἰλλυριῶν Γένθιος ὑπεσχέθη μὲν τὴν συμμετοχὴν αὐτοῦ Ῥωμ. καὶ Ἑλλην. Ἰστορία Γ. Τσαγρῆ

ἀντὶ τριακοσίων ταλάντων, ἀλλὰ λαθόν δέκα μόνον μετέστη πρὸς τοὺς Ρωμαίους μετὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ πολέμου. Ἐπίσης καὶ εἴκοσι χιλιάδας Βαστάρναι ἔδραμον νὰ ταχθῶσι μετὰ τοῦ Περσέως, ἀλλὰ μὴ λαθόντες τὰ συμπεφωνημένα χρήματα ἀπῆλθον καὶ ἀντεκδικούμενοι ἐδήλωσαν καὶ ἐλαφυραγγώγησαν δεινῶς τὴν Θράκην. Οὐχ ἦτον κατὰ τὰ τρία πρῶτα ἔτη τοῦ πολέμου ἀνεδείχθη λαμπρῶς ἡ ὑπεροχὴ τῶν μακεδονικῶν ὅπλων, καὶ οἱ ῥωμαϊκοὶ λεγεῶνες δὲν ἤδυνον θησαν νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἀλλὰ κατὰ τὸ τέταρτον ἔτος, ἐπελθὼν μετὰ πολυαριθμοτέρας στρατιᾶς ὁ νέος βατός, Αἰμίλιος Παῦλος, κατετρόπωσε τὸν Περσέα παρὰ τὴν Πύδναν τῆς Μακεδονίας (168 π. Χ.). Ὁ Περσεὺς ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς μάχης τραχπεῖς εἰς φυγὴν ἐκ δειλίας διεσώθη εἰς Πέλλαν καὶ, συμπαραλαβόν τοὺς θησαυρούς του, κατέφυγεν ἐκεῖθεν εἰς Σαρωθράκην, δῆπου συλληφθεὶς ἀπήχθη εἰς Ρώμην καὶ ἐκόσμησε μετὰ τῶν ἀνηλίκων υἱῶν τὸν θρίαμβον τοῦ νικητοῦ, καὶ μετὰ πενταετίαν κατέστρεψεν οἰκτρῶς τὸν βίον ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ τῆς "Αλβας Λόγγας". Ἡ δὲ Μακεδονία, διαιρεθεῖσα εἰς τέσσαρας τετράδας, εἰς ἀς ἀπηγορεύθη πᾶσα ἐπιγαμία καὶ ἐμπορικὴ ἐπικοινωνία, ἀφέθη κατὰ τὸ φαινόμενον ἐλευθέρα. Πάντες δὲ οἱ ἔγκριτοι πολῖται, οἱ διατελέσαντές ποτε εἰς στρατιωτικὴν πολιτικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Περσέως, ἔζηναγκάσθησαν ἐπὶ ποινὴ θανάτου νὰ μεταναστεύσωσιν εἰς Ἰταλίαν. Αὐστηρότατα δ' ἐτιμωρήθησαν καὶ πάντες οἱ ὄπωσδήποτε συμμαχήσαντες κατὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον μετὰ τοῦ Περσέως. Ὁ Γένθιος κατεβίβασθη τοῦ θρόνου, ἥν καὶ πρὸ τῆς μάχης μετέστη πρὸς τοὺς Ρωμαίους, τὸ δὲ βασίλειον τῆς Ἰλλυρίας διεσπάσθη εἰς τρία τρίματα, εἰς ταῦτα δὲ ἀπηγορεύθη πᾶσα ἐπιγαμία καὶ ἐμπορικὴ ἐπικοινωνία. Ἡ δὲ τελευταῖον μετὰ τοῦ Περσέως συμμαχήσασα "Ηπειρος δεινῶς ἐδηλώθη καὶ ἐλεηλατήθη, ἐθδομήκοντα δ' αὐτῆς πόλεις κατεστράφησαν καὶ ἐκατὸν πεντήκοντα χιλιάδες ἐκ τῶν κατοίκων ἔζηνδραποδίσθησαν. "Απασαὶ τὸν σύγκλητος τῶν Αἰτωλῶν ἐκ πεντακοσίων πεντήκοντα μελῶν κατεσφάγη, ὡς καὶ πλεῖστοι Αἰτωλοί, 'Ακαρναῖες καὶ Βοιωτοί. Χι-

λιος δὲ τῶν ἐγκριτωτέρων πολιτῶν τῆς Ἀχαικῆς συμπολιτείας συκοφαντηθέντες ὑπὸ τοῦ ἀργυρωγάντου Καλλικράτους καὶ συνεννοθέντες μετὰ τοῦ Περσέως ἀπόχθησαν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἵνα ἀπολογηθῶσι, καὶ ἐκεῖ ἐκρατήθησαν, δίκην δικήρων, ἐπὶ δέκα ἔποτε ὅλα ἔτη· μεθ' ὅ εἰς τριακοσίους μόνον ἐπιζήσαντας ἐδόθη ἡ ἀδεια τῆς εἰς τὴν πατρίδα ἐπιστρόφης, ἐν οἷς συγχατελέγετο καὶ ὁ Δίαιος καὶ ὁ Κριτόλαος καὶ ὁ ἴστορικὸς Πολύβιος.

§ 26. Καθυπόταξις τῆς Μακεδονίας καὶ Ἑλλάδος.

(149-146 π. Χ.)

Οἱ ἐκ τῆς Ἰταλίας ἐπιστρέψαντες, πνέοντες μένει ἐκδικήσεως, ὑπεκίνησαν ἐπανάστασιν. Τυχοδιώκτης τις ἐξ Ἀδραμυτίου τῆς Μυσίας, Ἀγδρίσκος καλούμενος, ἀποκαλῶν δ' ἑαυτὸν ψευδῶς Φελιππον ἔνεκα τῆς διαισθητός του πρὸς τὸν ἀποθανόντα υἱὸν τοῦ Περσέως, διὸ καὶ Ψευδοφίλιππος ἐπιλεγόμενος, ἐπωφελούμενος ἐκ τῆς μεγίστης ἐν Μακεδονίᾳ ἐπικρατούσης κατὰ τῶν Ῥωμαίων δυσαρεσκείας, ἀνακηρύττει ἑαυτὸν βασιλέα καὶ καταλαμβάνει ἀπασαν τὴν χώραν τῆς Μακεδονίας, ἀπειλήσας νὰ καταλάβῃ καὶ αὐτὴν τὴν Θεσσαλίαν. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐνίκησε τὸν κατ' αὐτοῦ ἀποσταλέντα ῥωμαϊκὸν στρατόν (149 π.Χ.). Ἄλλ' ὁ πρατώρ Μέτελλος κατὰ τὸ ἐπὶιὸν ἔτος ἐνίκησεν αὐτὸν καὶ συνέλαβεν αἰχμάλωτον, τὴν δὲ Μακεδονίαν μετέβαλεν εἰς ἐπαρχίαν ῥωμαϊκήν, μεθ' ἣς ἡνάθη καὶ ἡ Ἰλλυρία, ὁ δὲ Μέτελλος ἐπεκλήθη Μακεδονικός. Οἱ χρηστὸς καὶ ἐπιεικῆς Μέτελλος, μάτην προσπαθήσας νὰ ἀποτρέψῃ τὴν Ἀχαικὴν συμπολιτείαν ἀπὸ τοῦ κατὰ τῆς Σπάρτης κηρυχθέντος πολέμου, ἐπῆλθεν ἐκ Μακεδονίας κατὰ τοῦ πολιορκοῦντος τὴν παρὰ τὴν Οἴτην Ἡράκλειαν στρατηγοῦ τῶν Ἀχαιῶν Κριτολάου καὶ καταδιώξας αὐτὸν ἐκεῖθεν ἐνίκησε περὶ Σκάρφειαν τῆς Λοκρίδος (146 π.Χ.). Καὶ ὁ μὲν Κριτόλαος μετὰ τὴν μάχην ἔγεινεν ἀφαντος· ὁ δὲ νέος ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν προχειρίσθεις στρατηγὸς Δίαιος, ἀπορρίψας πάσας τὰς περὶ εἰρήνης ἐπιει-

κεῖς προτάσεις τοῦ Μετέλλου, ἡττήθη ἐν τῇ παρὰ τὸν Ἰσθμὸν Λευκοπέτρῳ ὑπὸ τοῦ νέου μετὰ στρατοῦ ἀποσταλέντος ὑπάτου Λευκίου Μομφίου. Ο τραχὺς οὗτος ἀνήρ, πάσης δ' ἐπιστήμης καὶ τέχνης ἀπόκληρος, καταλαβὼν ἀμαρχητὶ τὴν Κόρινθον, φανεύει ἀπαντας τοὺς ἐν αὐτῇ εὑρεθέντας ἄνδρας, ἔξανδραποδίζει τοὺς παιδας καὶ τὰς γυναικας καὶ λαφυραγωγήσας καὶ ἀπογυμνώσας τὴν πόλιν τῶν πολυτιμοτάτων αὐτῆς καλλιτεχνημάτων ἐπυρπόλησεν αὐτήν. Τὴν αὐτὴν τύχην ὑπέστησαν καὶ αἱ Θῆραι καὶ ἡ Χαλκίς. Ἐπειτα περιελθὼν ὁ Μόμφιος τὴν Πελοπόννησον κατεδαφίζει τὰ τείχη τῶν πόλεων, ὅσαι μετέσχον τοῦ πολέμου, ἀφοπλίζει τοὺς κατοίκους, διαλύει τὰ συνέδρια τῶν Ἀχαιῶν, τῶν Φωκέων, τῶν Βοιωτῶν, καταλύει τὰ δημοκρατικὰ πολιτεύματα, εἰσάγει τὴν τιμοκρατίαν, ἀπαγορεύει τὴν ἔγκτησιν καὶ ἐπιβάλλει πρόστιμα καὶ φόρον ἐτησίως πληρωτέον εἰς τὴν Πόμην.

§ 27. *Ἐπιδρασις τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐπὶ τοῦ πνευματικοῦ βίου τῶν Ρωμαίων.*

Οἱ Ρωμαῖοι καθυπέταξαν τὸ ἐν μετὰ τὸ ὄλλο ἀπαντα τὰ ἐν τῇ Εὐρώπῃ καὶ τῇ Ἀνατολῇ ἐλληνικὰ κράτη. Ἄλλ' ἂν εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν ἡ Ἑλλὰς ἡττήθη ὑπὸ τῶν ῥωμαϊκῶν λεγεώνων, ἂν καὶ ἀπώλεσε τὴν ἐλευθερίαν της καὶ ὑπεδουλώθη, δὲν ἀπέβαλεν ὅμως καὶ τὴν συνέδησιν τῆς ἴδιας ἔθνοτητος· διὰ δὲ τῆς γλώσσης της, τῶν νόμων της καὶ τῶν καλλιτεχνημάτων της ὅχι μόνον διετήρησε τὴν πνευματικήν της ὑπεροχήν, ἀλλὰ καὶ ἐκυριάρχησε πνευματικῶς ἐπὶ τῆς κυριάρχου Ρώμης.

Ἡ κατακτηθεῖσα Ἑλλὰς ἀντικατέκτησε τοὺς ἀγρίους αὐτῆς νικητὰς καὶ εἰσήγαγε τὰς ἐπιστήμας καὶ τέχνας εἰς τὸ ἀγροτικὸν Λάτιον. Καὶ δὲν ὑπῆρξε νικηφόρος ὁ Ἑλληνισμὸς μόνον ἐν τῇ ἀρχαικῇ αὐτοῦ ἐστίᾳ καὶ τῇ μητροπόλει, ἀλλὰ καὶ ἐν Μικρῷ Ἀσίᾳ καὶ εἰς τὰς ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ἐξελληνισθείσας χώρας τῆς Συρίας καὶ τῆς Αἰγύπτου. Οἱ Ρωμαῖοι, ἐν

καὶ ἡσαν κατακτηταί, ἐσπούδαζον ὅμως ἐπιμελῶς τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας τῶν Ἑλλήνων καὶ ὡς ὑπόδειγμα ἔστων εἰχον τὸν ἐλληνικὸν πολιτισμόν. Οἱ Φλαμινῖνος ἐντρυφῷ εἰς τὴν μελέτην τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων καὶ θαυμάζει τὰ καλλιτεχνήματα τῆς Ἐλλαδος. Οἱ Αἰμίλιος Παῦλος θαυμάζει τὰ ἔργα τῆς τέχνης καὶ ἐκ τῶν πλουσιωτάτων λαχφύρων τὴν ἐλληνικὴν βιθλιοθήκην τοῦ ἡττημένου βασιλέως θεωρεῖ τὸ πολυτιμότατον κειμήλιον διὰ τὴν παίδευσιν τῶν υἱῶν του, ὡς διδάσκαλον δὲ αὐτῶν παραλαμβάνει τὸν ἴστορικὸν Πολύβιον. Οἱ ἐπιφανέστατοι οἶκοι καλοῦσιν εἰς Λάτιον τοὺς Ἑλληνας διδασκάλους χάριν τῶν τέκνων των. Οἱ Σκιτίων παραλαμβάνει ὡς διδάσκαλον φιλόσοφον Ῥόδιον. Η Κορηνηλία προσκαλεῖ ὡς διδασκάλους τῶν υἱῶν της τοὺς Ἑλληνας φιλοσόφους Βλόσιον καὶ Διοφάνην, οἵτινες διὰ τῆς διδασκαλίας των ἐνέπνευσαν εἰς τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ψυχὴν αὐτῶν τὰ ὑψηλὰ καὶ γενναῖα φρονήματα. Η Ἑλλὰς ἀποδαίνει τὸ μέγα σχολεῖον τῆς Ῥώμης καὶ αἱ Ἀθῆναι τὸ προσκύνημα παντὸς Ῥωμαίου εὐγενοῦς. Οἱ ἄριστοι τούτων σπεύδουσιν εἰς τὴν Ῥόδον, εἰς τὴν Ἀπολλωνίαν καὶ μάλιστα εἰς τὰς Ἀθήνας, ἵνα διδαχθῶσι τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν, τὴν ὁρτορικὴν, τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν ποίησιν. Οἱ Κράσσος καὶ ὁ Κικέρων καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Κόϊντος καὶ ὁ ἔξαδελφὸς Λεύκιος καὶ ὁ Πίσων καὶ πλεῖστοι ἄλλοι κατέρχονται εἰς Ἀθήνας, ὃ δὲ οἶκος Πομπωνίου τοῦ Ἀττικοῦ γίνεται τὸ κέντρον τῆς φιλομούσου ταύτης νεολαίας. Εἰς τὰς Ἀθήνας λοιπὸν συρρέουσιν ὡς εἰς ῥωμαϊκὸν πανεπιστήμιον καὶ ὡς εἰς μουσεῖον παγκόσμιον καὶ στρατηγὸν καὶ πολιτευόμενοι καὶ ὁρτορες καὶ ποιηταί, ὅπως ἐπισκεψθῶσι τὴν γῆν τῆς παλαιᾶς εὔκλείας, ὅπως θαυμάσωσι τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα, ὅπως ἐκμάθωσι τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν καὶ μεταγάγωσι τὰ ἀνθη τῆς ὁρτορείας καὶ τῆς ποιήσεως τῶν ἡττηθέντων εἰς τὴν γῆν τῶν νικητῶν.

Οἱ μέγιστοι Ῥωμαίοι ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς ἀνομολογοῦσιν ὅτι ὑπῆρξαν μαθηταὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ πολλοὶ τούτων ἔγραψαν συγγράμματα καὶ εἰς τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν. Οἱ Βιργίλιος δὲν

έγραψε μὲν ἔλληνιστι, ἀπεμιμήθη ὅμως τοὺς Ἑλληνας, εἰς μὲν τὰ Βουκολικὰ τὸν Θεόκριτον, εἰς τὰ Γεωργικὰ κυρίως τὸν Ἡσίοδον καὶ εἰς τὴν Αἰνειάδα του τοὺς κυκλικοὺς ποιητὰς καὶ μάλιστα τὸν Ὀμηρον. Οἱ ὄρατιοι, δὲ ἔξοχώτερος τῶν Λατίνων ποιητῶν, ὅφείλει τὴν δόξαν αὐτοῦ εἰς τὴν εὐφυΐαν του καὶ εἰς τὴν ἀδράν μελέτην τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων. Καὶ εἰς μὲν τὰς Σατύρας αὐτοῦ ἀπομιμεῖται τὸν Ἀρχιλοχον, εἰς δὲ τὰς ἔξοχους αὐτοῦ λυρικὰς ψόδας τὸν Ἀλκαῖον. Εἰς δὲ τοὺς νέους τῆς πατρίδος του παρήγγειλε νὰ μελετᾶσι νυχθημερὸν τὰ τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων *Vos exemplaria graeca nocturna versale manu versate diurna.* Καὶ αὐτὸς δὲ Μάρκος Αύρηλιος εἰς τὴν ἔλληνικὴν γλώσσαν ἔγραψε Τὰ καθ' ἐαυτόν.

Οἱ Ρουτίλιοι καὶ δὲ Κικέρων ἔγραψκν ὑπομνήματα εἰς τὴν ἔλληνικὴν γλώσσαν, δὲ δὲ Αὖλος Ποστούμιος ποίημά τι καὶ πραγματικὴν ἴστορίαν ἔλληνιστι. Οἱ Πλαῦτος μεταφράζων τὰς κωμῳδίας τοῦ Μενάνδρου καὶ Φιλήμονος ἀνεκήρυττεν ἐν τῷ θεάτρῳ «Μένανδρος μὲν (ἢ Φιλήμων) ἔγραψεν ἔλληνιστι, Πλαῦτος δὲ μετέφρασεν αὐτὸς εἰς γλώσσαν βάρβαρον».

Αὗτοὶ λοιπὸν οἱ Ῥωμαῖοι οὐ μόνον ὡμοιόγουν τὴν ὑπεροχὴν τῆς ἔλληνικῆς γλώσσης, ἀλλὰ καὶ διαρρήδην προσηγόρευον τὴν Ἑλλάδα ὡς πατρίδα παντὸς πολιτισμοῦ. Ιδοὺ δὲ δόποιας ὁδηγίας ἔδιδεν δὲ ὑπουργὸς τοῦ αὐτοκράτορος Τραϊκοῦ Πλίνιος δὲ νεώτερος πρὸς τὸν Μάξιμον, ὅστις ἀπεστέλλετο εἰς τὴν Ἑλλάδα ὡς διορθωτὴς τῶν ἐλευθέρων πόλεων· «Εὔτυχη Μάξιμε, δὲ αὐτοκράτωρ σὲ πέμπει εἰς τὴν Ἀχαΐαν, εἰς τὴν ἀληθῆ Ἑλλάδα, εἰς τὴν πατρίδα τῆς κοιμότητος, τῶν γραμμάτων, τῆς γεωργίας. Ἐν τῇ μακαρίᾳ ἐκείνῃ γῆ ὡς αὐτοκράτωρ ἀνατίθησιν εἰς σὲ πόλεις ἐλευθέρας, ἄνδρας ἐλευθέρους, ὃν αἱ ἀρεταὶ, αἱ πράξεις, αἱ συμμαχίαι, αἱ συνθῆκαι, τὸ θρήσκευμα σκοπὸν κύριον εἶχον τὴν διατήρησιν καὶ τὴν ὑπεράσπισιν τῆς ἐλευθερίας, τοῦ καλλίστου τούτου τῶν δικαιωμάτων τῆς φύσεως. Κατανόησον τὸ μέγεθος τῆς ἐντολῆς· τίμησον τοὺς θεοὺς τοὺς κτήτορας τῆς πατρίδος τῶν Ἀθη-

ναιών, τίμησον τὸ ἀρχαῖον κλέος τοῦ ἔθνους τούτου τῶν ποιητῶν καὶ πολεμιστῶν, σεβάσθητι τὸ ἱερὸν γῆρας τῶν πόλεων. Μὴ ληγμονήσῃς ποτὲ ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι ἡμεῖς ἀπὸ τῆς Ἀττικῆς παρελάθομεν τὸ δημόσιον ἡμῶν δίκαιον καὶ ὅτι ἐνῷ ἐπιβάλλομεν εἰς τὰ νικηθέντα ἔθνη τοὺς νόμους ἡμῶν, ἐπικαλούμεθα παρὰ τῶν Ἑλλήνων τοὺς νόμους, οὓς εἰς ἑαυτοὺς ἔδωκαν. Ἐχε πρὸ ὄφθαλμῶν ὅτι Ἀθηνῶν, ὅτι Λακεδαιμονίους ἀρχεῖς καὶ ὅτι σκληρὸν καὶ βρό-
βερον εἴναι νὰ ἔξυβρίσῃς τὴν σκιάν τῆς ἀπολεσθείσης ἐλευθερίας. Ἐγθυμοῦ μᾶλλον δποῖαι ὑπῆρξεν αἱ πόλεις αὐται ἢ δποῖαι σήμε-
ρον εἴναι».

'Ἐν τῇ Ἀνατολῇ μόνον ἡ κυβέρνησις ὑπῆρξε λατινική, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ κυβέρνησις παρεδέχθη τοὺς θεσμοὺς καὶ τὸν πολιτι-
σμὸν τῆς Ἑλλάδος, ἡ δ' ἐλληνικὴ γλῶσσα ἐπεκράτησεν ὅχι μόνον ὡς γλῶσσα τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν γραμμάτων, ἀλλὰ καὶ ὡς γλῶσσα τῆς κυβερνήσεως, τοῦ ἐμπορίου καὶ ὅλων τῶν εὐγενε-
στέρων κοινωνικῶν σχέσεων. Τοιαύτην δ' ἔξησκησεν ἐπιδρασιν ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα ἐπὶ τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους, ὥστε καὶ αὐτὴ ἡ κυβέρνησις αὐτοῦ ἔξηλληνίσθη. Ἐντὸς δ' αὐτοῦ τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους ἥγερθη κατὰ μικρὸν κράτος ἔτερον, τοῦ δποίου πολλοὶ νόμοι: ὑπῆρξαν ἐλληνικοί: ὑπῆρξοι δὲ καὶ κυβερνήται, ἀρχοντες καὶ βασιλεῖς, τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν ἐλάλησαν.

28. Τρίτος Καρχηδονικὸς πόλεμος (149 - 146 π. Χ.).

Οἱ Καρχηδόνιοι μετὰ τὴν συγκριτικὴν εἰρήνην ἀνέπτυξαν μεγάλην δραστηριότητα εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ εἰς τὰς πολεμικὰς παρασκευάς. Τὴν πρόσδον ταύτην οἱ Ῥωμαῖοι ἔβλεπον μὲ φθονε-
ρὸν ὅμμα καὶ ἐπεζήτουν ἀφορμὴν νὰ ἔξαφανίσωσιν ἐκ τοῦ προσώ-
που τῆς γῆς τὴν ἀντίζηλον ἐκείνην πόλιν. Ὁργανον δὲ τῶν κατα-
χθονίων σκοπῶν των εὑρον τὸν βασιλέα τῆς Νομιδίας Μασανάσ-
την, φίλον καὶ σύμμαχον ἑαυτῶν, ὅστις καταλαβὼν χώρας τινὰς τῶν Καρχηδονίων ἔψήργισεν αὐτοὺς εἰς μέγαν βαθὺν καὶ ἔξηνάγ-

κασες νὰ κηρύξωσι κατ' αὐτοῦ τὸν πόλεμον. Οἱ Ῥωμαῖοι ἐθεώρησαν τοῦτο ως παράθυσιν τῶν τελευταίων συνθηκῶν καὶ ἔπειψαν τοὺς δύο ὑπάτους εἰς τὴν Ἀφρικὴν μετὰ ὄγδοοντα χιλιάδων ἀνδρῶν. Οἱ Καρχηδόνιοι καταληφέντες ὑπὸ φόβου ἔπειψαν πρέσβεις εἰς Ῥώμην πρὸς συμβίβασμόν. Οἱ Ῥωμαῖοι κατ' ἀρχὰς ἀπήτησαν παρ' αὐτῶν νὰ παραδώσωσιν εἰς τοὺς ὑπάτους τριακοσίους ὅμιλους ως ἔχέγγυον τῆς εἰρήνης, μετὰ δὲ τὴν παράδοσιν αὐτῶν ἀπήτησαν νὰ παραδώσωσιν εἰς αὐτοὺς καὶ πάντα τὰ ὅπλα καὶ τὰς πολεμικὰς μηχανὰς καὶ τὸν στόλον. Οἱ Καρχηδόνιοι ἤγαγκάσθησαν νὰ ὑποκύψωσι καὶ εἰς τὴν ἀπαίτησιν ταῦτην. Μετὰ ταῦτα οἱ Ῥωμαῖοι ἀπήτησαν νὰ ἐγκαταλίπωσι καὶ τὴν πόλιν τῶν καὶ νὰ ἀπέλθωσιν ὄγδοοντα στάδια εἰς τὰ ἐνδότερα, ἵτοι εἰς τρίαρον ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς θαλάσσης. Ἡ τελευταία αὕτη ἀπαίτησις ἔπληξε θανασίμως τοὺς Καρχηδόνους καὶ ἀπεφάσισαν πάντες νὰ ἀντιτάξωσιν ἀπελπιστικὴν ἀμυναν. Καὶ παραχρῆμα ἡ μεγίστη ἐκείνη πόλις, ἡ περιλαμβάνουσα περὶ τὰς ἑπτακοσίας χιλιάδας κατοίκων, μετεβλήθη εἰς μέγα πολεμικὸν ἔργαστριον. Οἱ Καρχηδόνιοι ἐπὶ διετίαν ἀπέκρουσαν μεθ' ἡρωϊκῆς γενναιότητος τὰς ἐφόδους τῶν πολεμίων καὶ ἐνίκησαν ἐπανειλημμένως αὐτούς. Ἄλλα κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τοῦ πολέμου ὁ ὑπατος Σκιπίων ὁ Αἰμιλιανὸς κατώρθωσε διὰ τῆς στρατηγικῆς αὐτοῦ μεγαλοφυΐας νὰ κυριεύσῃ τὴν πόλιν, τὴν δοπολαν παρέδωκεν εἰς τὰς φλόγας καὶ μετέβαλεν εἰς σωρὸν ἐρειπίων καὶ τέφρας (146 π. X.).

**§ 29. Οἱ ἐν Ἰβηρίᾳ πόλεμοι. Καταστροφὴ τῆς Νουμαντίας
(197 - 133 π. X.)**

Οἱ Ῥωμαῖοι μετὰ τὴν ἔξωσιν τῶν Καρχηδονίων ἐκ τῆς Ἰβηρίας εἶχον καθυποτάξει τὴν σημερινὴν Καταλωνίαν, Βαλεντίαν καὶ Ἀνδαλουσίαν, ἀλλ᾽ οἱ κάτοικοι τούτων πιεζόμενοι ἐπανεστάτησαν, καὶ μόλις μετὰ διετεῖς ἀγῶνας κατεστάλη ἡ ἀποστασία αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Κάτωνος (195 π. X.). Μετὰ βραχὺν δὲ χρόνον

ἡγέρθη νέα ἐπανάστασις, λαβοῦσα εὐρυτάτας διαστάσεις διὰ τῆς συμμετοχῆς τῶν Λυσιτανῶν καὶ Κελτιβήρων. Μετὰ δεκαπενταετεῖς δ' ἀγῶνας κατεστάλη καὶ αὕτη διὰ τριῶν νικῶν ὑπὸ τοῦ πραίτωρος Σεμπρωνίου Γράκχου (180 π. Χ.). Τῷ δὲ 54 π. Χ. νέα ἔξερράγη ἐπανάστασις τῶν κατοίκων τῆς Σεγγίδας, οἵτινες θελήσαντες νὰ συμπεριλάβωσιν εἰς τὴν πόλιν ὅμορους τινὰς λαοὺς ηὔρυναν τὸν περίβολον τῶν τειχῶν. 'Αλλ' ἡ 'Ρώμη ἀντέστη εἰς τοῦτο προθάλλουσα τὰς συνθήκας, οἱ δὲ Σεγγίδαιοι ἔξοργισθέντες ἐπανεστάτησαν καὶ, προσκαλέσαντες εἰς βοήθειαν καὶ τοὺς τὴν Νουμαντίαν οἰκοῦντας Ἀρουάκους, ἀντέταξαν εἰς τοὺς 'Ρωμαίους ἴσχυρὰν ἀντίστασιν καὶ ἐνίκησαν δύο πραίτωρας. 'Η ἀποστασία αὕτη ἐλαύνει ἔτι εὐρυτέρας διαστάσεις διὰ τῆς συμμετοχῆς τῶν Λυσιτανῶν. 'Αλλ' ὁ Σπατος Μάρκελλος, ἔγγονος τοῦ πορθητοῦ τῶν Συρακουσῶν, κατατροπώσας τοὺς Ἀρουάκους παρὰ τὰ τείχη τῆς Νουμαντίας, ἔξηνάγκασε μὲν αὐτοὺς εἰς ὑποταγήν, ἀλλ' οἱ Λυσιτανοὶ ἐπέμενον γενναλίως ἀνταγωνιζόμενοι. "Οτε δ' ὁ πραίτωρ Σουλπίκιος Γάλβας ἔπεισε τρία φῦλα τούτων νὰ καταθέσωσι τὰ ὄπλα ἐπὶ τῇ παραχωρήσει καταλληλοτέρων γαιῶν πρὸς οἰκησιν καὶ διὰ παρασπονδήσεως κατέσφαξεν ἐπτὰ χιλιάδας αὐτῶν, ἔξηγέρθη τότε ἔτι μᾶλλον τὸ ἔθνικὸν αὐτῶν φρόνημα.

Ποιμὴν δέ τις ἀνδρεῖος καὶ μεγαλόφρων, Οὐερίαθος καλούμενος, διασωθεὶς ἐκ τῆς σφαγῆς, ἀνυψοῦται μεταξὺ αὐτῶν διὰ τῆς εὐφυίας καὶ τῆς τόλμης εἰς ἀληθῆ ἥρωα (149 π.Χ.). Μετὰ ὀκταετεῖς νίκας κατὰ τῶν ῥωμαϊκῶν λεγεώνων δὲ εἰς ἡγεμόνα ἐν τῷ μεταξὺ ἀναγορευθεὶς Οὐερίαθος, συγκλείσας ἐν τινὶ φάραγγι ὀλόκληρον ὑπατικὴν στρατιάν, ἔξηνάγκασε τὴν ἀγέρωχον 'Ρώμην εἰς συνομολόγησιν ἐπαισχύντου συνθήκης, τὴν ὅποιαν ἐπεκύρωσε καὶ ἡ σύγκλητος (141 π. Χ.). 'Αλλ' ὁ νέος ἐκλεχθεὶς Σέρβιος Καιπίων, ἀδελφὸς τοῦ πρώην ὑπάτου, διετάχθη νὰ ἔξαχολουθήσῃ τὸν κατὰ τοῦ Οὐερίαθου πόλεμον. 'Ο Καιπίων, μὴ δυνάμενος νὰ καταβάλῃ αὐτὸν διὰ τῶν ὄπλων, προέθη εἰς τὴν ἐντὸς τῆς σκηνῆς του δολοφονίαν διὰ δύο ἡργυρωνήτων Λυσιτανῶν (139 π.Χ.). Μετὰ

τὴν δολοφονίαν τοῦ Οὐίριάθου οἱ Λυσιτανοὶ ὑπετάγησαν καὶ ἡ γώρχ αὐτῶν προσαρτηθεῖσα εἰς τὴν ἐκτὸς Ἰθηρίαν ἐγένετο ἡ ωμαϊκὴ ἐπαρχία, οἱ δὲ κάτοικοι μετωκίσθησαν εἰς τὴν πόλιν Βαλεντίαν, κτισθεῖσαν χάριν αὐτῶν ἐπὶ τῶν παραλίων τῆς Μεσογείου θαλάσσης. Ἐν τούτοις, ἀν καὶ καθυπετάγη ἡ Λυσιτανία, ἡ ὁχυρὰ Νουμαντία, κειμένη οὐχὶ μακρὰν τῆς σημερινῆς πόλεως Σορίας ἐν μέσῳ ἀποτόμων ὄρέων παρὰ τὰς ὅχθας τοῦ Δορίου ποταμοῦ, ἔμεινε μόνη ἀνταγωνιζομένη ὡς τὸ τελευταῖον ἀσυλον τῆς ισπανικῆς ἐλευθερίας. Ἡ Νουμαντία ἐπὶ τριετίαν ὅχι μόνον ἀπέκρουσε πάσας τὰς τῶν πολεμίων ἐφόδους, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπὸ τὸν Ὑπατον Μαγκεῖνον ὑπατικὴν στρατιὰν ἐξ εἴκοσι χιλιάδων ἀνδρῶν περικλείσασα ἐντὸς κοιλάδος ἐξηγάγκασε νὰ συνθηκολογήσῃ ἐπὶ τῇ ἐγγυήσει τοῦ ὡς ταμίου παρακολουθοῦντος Τιθερίου Γράκχου. 'Αλλ' ἡ μὲν σύγκλητος ἀνεκάλεσε τὸν Μαγκεῖνον καὶ ἀπέστειλεν ἀντ' αὐτοῦ τὸν Ὑπατον, δὲ δῆμος ἡκύρωσε τὰς συνθήκας καὶ παρέδωκε τὸν Ὑπατον Μαγκεῖνον εἰς τοὺς πολεμίους· ἀλλ' οὗτοι ἐκ γενναιοφροσύνης ἀφῆκαν αὐτὸν ἐλευθερον (136 π. Χ.).

'Ο πόλεμος ἐπανελήφθη καὶ οἱ πολιορκούμενοι ἀνεδείχθησαν καὶ πάλιν φοβεροὶ εἰς τοὺς Ῥωμαίους. 'Αλλ' ἐπὶ τέλους δὲ κατ' αὐτῶν ἀποσταλεὶς Ὑπατος Σκιπίων Αἰμιλιανός, δι πορθητὴς τῆς Καρχηδόνος, κατώρθωσε μετὰ δεκαπέντε μηνῶν στενὸν ἀποκλεισμὸν νὰ ἐκπορθήσῃ τὴν πόλιν, ἦν παρέδωκεν εἰς τὰ φλόγας· τοὺς δὲ κατοίκους πάντας ἐξηνδραπόδισε, πλὴν πεντήκοντα ἐκ τῶν εὐπατριδῶν, οὓς ἐξέλεξεν, ὅπως κοσμήσωσι τὸν ἑαυτοῦ θρόνῳ (133 π. Χ.). Διὰ τῆς πτώσεως τῆς Νουμαντίας συνετελέσθη ἡ καθυπόταξις τῆς Ιθηρίκης χερσονήσου. Μετὰ δεκαετίαν δὲ κατεκτήθησαν καὶ αἱ Βαλεαρίδες νῆσοι. 'Ο δὲ βασιλεὺς τοῦ Περγάμου "Ατταλος δ Γ", ἀτεκνος ἀποθανών, ἐκληροδότησε διὸ δικτύκης τὸ βασιλεῖόν του καὶ τοὺς θησαυρούς του εἰς τὸν δῆμον τῶν Ῥωμαίων (133 π.Χ.). Οὕτω δὲ τὸ βασίλειον τῆς Περγάμου, προσανηθῆσεν διὸ τῆς προσαρτήσεως τῆς Λυκίας, Καρίας καὶ τῆς ἐφ-

Ἐλλησπόντῳ Φρυγίᾳς, μετεβλήθη εἰς ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν, μετονομασθεῖσαν Ἀσίαν.

— § 30. Διοργάνωσις τῶν ἐπαρχιῶν.

Διὰ τῶν νέων τούτων κατακτήσεων ἡ ῥωμαϊκὴ κυριαρχία ἔξετείνετο ἀπὸ τῶν "Αλπεων μέχρι τοῦ Ἀτλαντικοῦ" Ωκεανοῦ καὶ ἐντεῦθεν μέχρι τοῦ Εὐφράτου. Διηροῦντο δ' αἱ κτήσεις αὗται εἰς δύο κυρίως μέρη, εἰς τὴν Ἰταλίαν πρὸς νότον τῶν ποταμῶν Ὄρους καὶ Μάκρα, καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας ἢ δασμοφόρους χώρας, αἵτινες ἦσαν αἱ ἔξης δέκα· ἡ ἐντεῦθεν τῶν "Αλπεων Γαλατία, αἱ δύο Ἰθηρίαι, ἤτοι ἡ ἐντὸς καὶ ἡ ἐκτός, ἡ Σαρδὼ μετὰ τῆς Κύρου, ἡ Σικελία, ἡ Ἀφρική, ἡ Μακεδονία μετὰ τῆς Θεσσαλίας, ἡ Ἰλλυρία μετὰ τῆς Ἡπείρου, ἡ Ἀχαΐα, ἤτοι ἡ Ἑλλάς μετὰ τῆς Πελοποννήσου, καὶ ἡ Ἀσία. Αἱ ἐπαρχίαι εἰχον ἰδίαν διάταξιν καὶ διηροῦντο εἰς ὑπατικὰς ἐπαρχίας καὶ εἰς στρατηγικάς. Καὶ ἐκάστην μὲν ὑπατικὴν ἐπαρχίαν διώκει εἰς ἀνθύπατος, ἐκάστην δὲ στρατηγικὴν εἰς πραίτωρ ἢ ἀντιπραίτωρ. Οἱ δὲ κάτοικοι τῶν ἐπαρχιῶν διηροῦντο εἰς ὑποφόρους ὑπηκόους καὶ εἰς προνομιούχους, αἱ δὲ πόλεις εἰς φόρους ὑποτελεῖς καὶ εἰς προνομιούχους, αἵτινες διηροῦντο εἰς ἔξι τάξεις· α') εἰς ῥωμαϊκὰς ἐπαρχίας, αἵτινες εἶχον πάντα τὰ πολιτικὰ δικαιώματα, τὰ παρεχόμενα εἰς "Ρωμαίους πολίτας, πλὴν τοῦ τῆς ἐγκτήσεως· β') εἰς ἴσοπολιτίδας, αἵτινες εἶχον τὰ ἀστικὰ δικαιώματα τῶν "Ρωμαίων πολιτῶν, ἤτοι τῆς ἐπιγαμίας καὶ τῆς ἐμπορικῆς συναλλαγῆς· γ') εἰς λατινικὰς ἀποικίας, ὧν τινες μὲν εἶχον τὸ λαχτινικὸν δίκαιοιν, ἄλλαι δὲ τὸ τῆς ἐπιγαμίας· δ') εἰς ἐνσπόνδους πόλεις, αἵτινες εἶχον μείνει αὐτόνομοι διὰ συνθηκῶν ἀντὶ πληρωμῆς ἐτησίου φόρου. ε') εἰς ἐλευθέρας καὶ φόρου ὑποτελεῖς πόλεις, ὧν τὸ δικαιώμα τῆς αὐτονομίας ἀπέρρεεν ἐκ τοῦ νόμου ἢ ἐκ δόγματος τῆς συγκλήτου καὶ οὐχὶ ἐκ συνθηκῶν καὶ σ') εἰς ἐλευθέρας καὶ ἀφορολογήτους πόλεις.

§ 31. *Η επανάστασις τῶν Γράκχων.*

Ἐνεκα τῶν μακρῶν καὶ ἀδιαλείπτων πολέμων ἡ μεσοχία τάξις τῶν πολιτῶν, ἐκ τῆς ὁποίας ἐστρατολογοῦντο οἱ λεγεῶνες καὶ εἰς τὴν ὁποίαν ἡ 'Ρώμη ὄφειλε κατ' ἔξοχὴν τὴν δόξην ἔχυτῆς καὶ τὸ μεγαλεῖον, εἰχεν ἐκλίπει σχεδὸν ἐξ ὀλοκλήρου, προέκυψε δ' ἀντ' αὐτῆς νέα τις τάξις, ἡ τάξις τῶν γνωρίμων (nobiles). Μετὰ τῆς μεσαίας δὲ τάξεως συνεξέλιπε καὶ ἡ ἀρχαία φιλοπατρία τῶν 'Ρωμαίων καὶ ἡ στρατιωτικὴ πειθαρχία καὶ ἡ αὐστηρότης τῶν ἀρχαίων ἡτῶν, ἀντ' αὐτῶν δὲ εἰσήλκεσε μετὰ τοῦ πλούτου ἡ πολυτέλεια καὶ ἡ τρυφή. Ἡ νέα δ' αὕτη μορφωθεῖσα τάξις ἀπετέλεσε τὴν νέαν ἀριστοκρατίαν τῆς 'Ρώμης, ἥτις ἐλάμβανε μόνη πάντα τὰ ἀνώτερα τῆς πολιτείας ἀξιώματα. Καὶ ἐν καιρῷ μὲν πολέμου γενόμενοι ὑπατοὶ ἡ στρατηγοί, ἐν εἰρήνῃ δὲ διοικηταὶ τῶν ἐπαρχιῶν συνήθοιζον ἐκ τῶν λαφύρων τοῦ πολέμου ἡ ἐκ τῶν εἰσπραττομένων φόρων καὶ ἐξ ἄλλων καταχρήσεων μεγάλα πλούτη. Μετεγειρίζοντο δὲ ταῦτα πρὸς ἀγορὰν μεγάλων ἐκτάσεων γαῖῶν, ἃς ἐκ σιτοφόρων ἀγρῶν μετέβαλον εἰς νομάς, ἀπαιτούσας ἀπονον ἐργασίαν καὶ μικροτέραν δαπάνην, ἐπειδὴ ἐκαλλιεργοῦντο διὰ δούλων ὕνητῶν, μὴ ὑποχρεούμενών εἰς στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν. Ἐνεκα τούτου προέκυψε διπλοῦν κακόν· ἡ μὲν παραγωγὴ ἡλαττώθη, οἱ δὲ ἐλεύθεροι γεωπόνοι, βαθμηδὸν στερηθέντες τῶν ἀγρῶν των, ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν κατ' ἀνάγκην συνέρρευσαν εἰς τὴν 'Ρώμην, ἔνθι μένοντες ἀεργοὶ ἀπέβησαν στοιχεῖον ταραχῶν καὶ διαφθορᾶς. Ἡ δὲ πολιτεία χάριν τῆς ἡσυχίας ἡναγκάζετο ἡ νὰ διανέψῃ τὸν σῖτον δωρεὰν ἢ νὰ πωλῇ αὐτὸν εἰς εὐτελεστάτην τιμὴν πρὸς τὸν ἀργὸν καὶ πειναλέον ἐκεῖνον σχλον. Πρὸς ἀντάλλαγμα δὲ τοῦ οὔτω παρεχομένου σίτου δὲ ὕνιος καὶ διαφθαρεὶς λαὸς ἐθεράπευε τὴν ἀλαζονείαν τῶν γνωρίμων, πωλῶν τὴν μὲν ψῆφόν του κατὰ τὰς ἀρχαιρεσίας, τὴν δὲ μαρτυρίαν του ἐν τοῖς δικαστηρίοις. Τὴν διημέρου προαγομένην ταύτην διαφθορὰν ἐθεώρησαν καθῆκον ἔαυτῶν οἱ χρηστότεροι τῶν πολιτῶν νὰ περιορίσωσι. Τοιοῦτοι ἀνδρεῖς ἦσαν ἄλλοι

τε καὶ μάλιστα οἱ δύο ἀδελφοὶ Γράκχοι, Τιθέριος καὶ Γάϊος, υἱοὶ τοῦ Σεμπρωνίου Γράκχου καὶ τῆς περιωνύμου Κορηνηλίας, θυγατρὸς Σκιπίωνος Ἀφρικανοῦ τοῦ πρεσβυτέρου, ὅτις μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀνδρός της ἀφωνίᾳ εἰς τὴν ἐλληνοπρεπῆ ἀνατροφὴν καὶ ἐκπατέδευσιν τῶν προσφιλῶν τέκνων της.

Πρὸς εὐκολωτέραν δ' ἐφαρμογὴν τῶν μελετωμένων μεταρρυθμίσεων ἀπεφάσισε νὰ ἐπιδιώξῃ ὁ Τιθέριος τὸ δημαρχικὸν ἀξιωμα. Δήμαρχος δ' ἐκλεγεῖς ἐν ἔτει 133 π.Χ. εἰσήγαγεν εἰς τὴν φυλετικὴν ἐκκλησίαν τὸν γεωμορικὸν νόμον, δι' οὐ ἐλάμβανε τὴν προτέραν αὐτοῦ ἴσχυν ὃ εἰς ἀχρηστίαν περιπεσῶν Λικίνιος-Σέξτιος νόμος. "Ωρίζε δ' ὁ νόμος οὗτος, ὅτι οὐδεὶς τῶν πολιτῶν ἡδύνατο νὰ κατέχῃ πλείονα τῶν πεντακοσίων πλέθρων, ἥτοι χιλίων διακοσίων ἑξήκοντα τετραγωνικῶν χιλιομέτρων δημοσίας χώρας δι' ἐαυτὸν καὶ πλείονα τῶν διακοσίων πεντήκοντα δι' ἔκαστον τῶν ἀρρένων τέκνων του, ἀλλ' οὕτως ὥστε τὸ σύνολον τῆς δημοσίας χώρας εἰς ἔκαστον οίκουν νὰ μὴ ὑπερβαίνῃ τὰ χιλια πλέθρα, ἥτοι δύο χιλιάδες πεντακόσια εἴκοσι τετραγωνικὰ χιλιόμετρα, τὸ δὲ ὑπόλοιπον νὰ διανεμηθῇ εἰς τοὺς πτωχοὺς πολίτας ὡς ἴδιοκτησία εἰς ἕσους κλήρους, ὃν ἔκαστος νὰ περιέχῃ τριάκοντα πλέθρα. Ἀπενέμετο δ' ἀποζημίωσις εἰς τοὺς γεωκτήριους διὰ τὰς δαπάνας, ἃς εἴχον καταβάλει πρὸς βελτίωσιν τῶν ἀγρῶν ἢ πρὸς οἰκοδομὴν ἀγροτικῶν οἴκων διὰ τοὺς καλλιεργητάς. Μετὰ δὲ τὴν καθαίρεσιν τοῦ ἐνισταμένου δημάρχου Δρούσου ὁ νόμος ἐπεκυρώθη. Προσέπι: δὲ προτάσει τοῦ Τιθέριου ἐψηφίσθη ὑπὸ τῆς φυλετικῆς ἐκκλησίας, ἵνα οἱ ὑπὸ τοῦ ἀποθανόντος βασιλέως τῆς Περγάμου Ἀττάλου τοῦ Γ' δωροθεόντες θησαυροὶ εἰς τὸν δῆμον τῶν Ρωμαίων διανεμηθῶσιν εἰς τοὺς διὰ τοῦ γεωμορικοῦ νόμου γινομένους κατόχους δημοσίας χώρας πρὸς ἀγορὴν γεωργικῶν ἐργαλείων καὶ καλλιέργειαν αὐτῆς. "Ενεκα τούτου οἱ συγκλητικοὶ καὶ οἱ πλούσιοι ἐξεμάνησαν καὶ οὐ μόνον ἐσυκοφάντουν τὸν Τιθέριον ὅτι ὁ κομίσας τὴν διαθήκην τοῦ Ἀττάλου παρέδωκεν εἰς τὸν Τιθέριον καὶ τὸ διάδημα καὶ τὴν βασιλικὴν πορ-

φύραν αύτοῦ ὡς πρὸς μέλλοντα βασιλέα τῆς Ρώμης, ἀλλὰ καὶ καθοπλίσαντες τοὺς ἔαυτῶν πελάτας καὶ δούλους ἡπείλουν καὶ αὐτὴν τὴν ζωήν του. "Οθεν ὁ Τιβέριος καὶ χάριν τοῦ νόμου καὶ πρὸς ἀσφάλειαν τῆς ζωῆς του ἡνχγκάσθη νὰ ἐπιδιώξῃ καὶ κατὰ τὸ ἐπιὸν ἔτος τὸ δῆμοργικὸν ἀξίωμα. "Αλλ' οἱ συγκλητικοὶ εἰθὺς ὡς εἶδον, ὅτι παρὰ τὰς ἐνεργείας αὐτῶν αἱ δύο πρῶται φυλαὶ εἰχον ψηφίσει ύπερ τοῦ Τιβέριου, ἀνέστειλαν τὰς ἀρχαιερείας, καὶ τὴν ἐπομένην συνελθόντες ἐν τῷ πλησίον τοῦ Καπιτώλιου ἵερῷ τῆς Πίστεως ἀπεφάσισαν νὰ παρακωλύσωσι διὰ τῆς βίας τὴν ἐκ νέου ἐκλογὴν τοῦ Τιβέριου. Ἡ γουμένου δὲ τοῦ ἀρχιερέως Σκιπίωνος Ναυσικᾶ ἔξωρμησαν πρὸς τὸ Καπιτώλιον, παρακολουθούμενοι ύπὸ πλήθους πελατῶν καὶ δούλων. Ὁ δῆμος, καταληφθεὶς ύπὸ τρόμου ἐπὶ τῇ θέᾳ τῶν εἰς δολοφόνους μεταβληθέντων συγκλητικῶν, ἐτράπη εἰς φυγήν, συμπαρασύρας καὶ τὸν Τιβέριον, ὅστις προσκρούσας ἐπὶ τινος τῶν πτωμάτων καὶ καταπεσὼν ἐφονεύθη ύπὸ τοῦ συνδημάρχου Ποπλίου, παταχθεὶς τὴν κεφαλὴν διὰ ποδὸς δίφρου. Μετὰ τοῦ Τιβέριου ἐφονεύθησαν καὶ τριακόσιοι τῶν ὄπαδῶν αύτοῦ, καὶ τὰ πτώματα πάντων ἐρρίφθησαν εἰς τὸν Τιβέριον (132 π.Χ.). Ὁ δὲ ἀδελφὸς αύτοῦ Γάϊος Γράικος, νεώτερος ὃν κατὰ ἐννέα ἔτη τοῦ Τιβέριου, διεσώθη ὡς ἐκ θαύματος ἐκ τῆς σφαγῆς, καὶ μετὰ δεκαετίαν δῆμαρχος ἐκλεχθεὶς ἐπεχείρησε νὰ συνεχίσῃ τὸ ἔργον τοῦ ἀδελφοῦ διὰ τῆς ἐπιψηφίσεως νέων νόμων, ὃν οἱ σπουδαῖοτεροι ἦσαν οἱ ἔγις· α') ὁ κληρουχικὸς νόμος, δι' οὓς ἐδίδετο καὶ εἰς τοὺς Ἰταλοὺς τὸ δικαίωμα τῆς συμμετοχῆς εἰς τὸν ἀναδασμὸν τῆς δημοσίας χώρας· β') ὁ σιτικὸς νόμος, δι' οὓς ἐκανινίζετο ἡ δημοσία διανομὴ τοῦ σίτου εἰς τοὺς πτωχούς ἐπὶ μετρίᾳ πληρωμῆς καὶ ὡρίζετο ἡ τιμὴ αύτοῦ· γ') ὁ στρατιωτικὸς νόμος, δι' οὓς ἀπηγορεύετο ἡ εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν καταγραφὴ τῶν μὴ ἔχόντων συμπεπληρωμένον τὸ δέκατον ἔβδομον ἔτος τῆς ἡλικίας καὶ δ') ὁ δικαστικὸς νόμος, δι' οὓς ἀφηρεῖτο ἀπὸ τῶν συγκλητικῶν ἡ υπ' αὐτῶν καὶ μόνων διαχείρισις τῆς δικαστικῆς ἔξουσίας, καὶ διενέμετο αὕτη μεταξὺ τριακοσίων συγκλητικῶν καὶ

τριακοσίων ἵππεων. Ἐκλεχθεὶς δὲ καὶ κατὰ τὸ ἐπιὸν ἔτος ὁμοψήφως δῆμαρχος ὑπὸ τῆς φυλετικῆς ἐκκλησίας μετερρύθμισε πλὴν ἄλλων καὶ τὸν κληρουχικὸν νόμον, δι' οὐ ἀπεστέλλοντο νέας ἀποικίας, ὃν μία ἔμελλε νὰ ἴδρυθῃ ἐν τῷ χώρῳ, ὅπου ἦτο ἡ καταστραφεῖσα Καρχηδών, ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἡράια. Ἀπελθόντος δὲ τοῦ Γαϊοῦ μετὰ δύο συνεπιτρόπων, Φλάκκου καὶ Ἄρουρίου, εἰς Καρχηδόνα, ὅπως διατάξωσι κατὰ χώραν τὰ τῆς οἰκήσεως τῶν νέων ἀποστελλομένων ἔξακισχιλίων κληρούχων, οἱ ἔχθροὶ αὐτοῦ προέτειναν διὰ τοῦ δημάρχου Πούφου τὴν κατάργησιν τοῦ περὶ ἀποικισμοῦ τῆς Καρχηδόνος νόμου. Οἱ Γάϊοι μαθὼν τοῦτο ἐπέστρεψεν ἐσπευσμένως μετὰ τοῦ Φλάκκου εἰς Ῥώμην μετ' ἀπουσίαν ἑδομήκοντα ἡμερῶν· ἐπιδιώξας δὲ καὶ τὸ τρίτον τὸ δημαρχικὸν ἀξιωματα ἀπέτυχε. Καθ' ἣν δὲ ἡμέραν ἐπρόκειτο νὰ συζητηθῇ ὁ περὶ καταργήσεως τοῦ ἀποικισμοῦ τῆς Καρχηδόνος νόμος, οἱ μὲν περὶ τὸν ὑπατον 'Οπίμιον συγκλητικοὶ μετὰ τῶν πελατῶν καὶ τῶν δούλων ἔαυτῶν καὶ στίφους Κρητῶν τοξιτῶν κατέλαθον ἀπὸ πρωΐας τὸ Καπιτώλιον, οἱ δὲ περὶ τὸν Γάϊον καὶ Φλάκκον τὸν Ἀθεντῖνον λόφον. Ἀλλὰ πρὶν ἡ συγκεντρωθῶσι πάντες οἱ φίλοι τούτων, ἐφώρυησαν οἱ περὶ τὸν 'Οπίμιον καὶ διεσκόρπισαν αὐτοὺς αἰφνιδίως ἐπιπεσόντες. Καὶ ὁ μὲν Φλάκκος καταφυγὼν εἰς τις βαλανεῖον ἐφονεύθη ἐκεῖ, ὁ δὲ Γάϊος διαβάς τὴν ἐπὶ τοῦ Τιθέρεως ξυλίνην γέφυραν εἰσῆλθεν εἰς τὸ ἄλσος τῶν Ἔρινύων, ὅπου ἀνακαλυφθεὶς ὑπὸ τῶν διωκόντων ἐσφάγη κατὰ διαταγῆν του, ἵνα μὴ πέσῃ εἰς χεῖρας τῶν διωκτῶν. Καὶ τὰ μὲν πτώματα αὐτῶν, ὡς καὶ διακόσια πεντήκοντα ἄλλων φονευθέντων ὁ 'Οπίμιος ἔρριψεν εἰς τὸν Τίθεριν· κατόπιν δὲ καταδιώξας ὡς ἐκδικητὴς τὰς φατρίας τῶν ὄλιγαρχικῶν ἐφόνευσε τριεχιλίους προσέτι πολίτας ἐκ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Γαϊοῦ Γράκχου (121 π. Χ.). Πάντες δ' οἱ νόμοι αὐτοῦ κατηργήθησαν πλὴν τοῦ κληρουχικοῦ καὶ τοῦ δικαστικοῦ, ἀλλὰ καὶ οὗτος ἔλαθεν οὐσιώδεις τροποποιήσεις. Βραδύτερον ὁ λαὸς ἀνήγειρεν ἀνδριάντας εἰς τὸν Γράκχους καὶ ἴδρυσε βωμούς εἰς τὰς θέσεις, ὅπου ἐφονεύθησαν, καὶ ἐπὶ μακρὸν χρόνον προσέφερε

θυσίας καὶ ἀναθήματα. Ἡ ἔνδειξις αὕτη τῆς βαθείας εὐγνωμο-
σύνης παρεμβύθει τὴν Κορνηλίαν, ἥτις ἐπέδειξεν ἐν τῇ ἀνεπανορ-
θώτῳ ἑαυτῆς συμφορᾷ γενναιοφροσύνην, οἷαν καὶ ἡ Ἀργιλεωνίς, ἡ
μήτηρ τοῦ Βρασίδα. Ἀποσυρθεῖσα δὲ ἐκ τῆς Ρώμης εἰς ἔξοχικήν
τινα ἔπαυλιν διηγεῖτο εἰς τοὺς ἐπισκεπτομένους αὐτὴν τὸν βίον
καὶ τὸν θάνατον τῶν οἰδη χωρίς νὰ χύσῃ ἐν δάκρυ, ώς νὰ ώμι-
λει περὶ ἡρωός τινος τῆς ἀρχαιότητος· «Καὶ τὰ τέκνα μου»,
ἔλεγεν, «ἡσαν ἔγγονοι τοῦ μεγάλου Σκιπίωνος, ἐπεσον ἐντὸς τῶν
ἱερῶν ἀλσῶν τῶν θεῶν καὶ ἔχουσι τάφους ἀρμόζοντας εἰς τὰς ἀρε-
τὰς των, διότι ἐθυσίασαν τὴν ζωήν των ὑπὲρ τῆς εὐδαιμονίας τοῦ
λαοῦ».

§ 32. Ο κατὰ τοῦ Ἰουγούρθα πόλεμος (111 - 106 π. Χ.).

Ο κατὰ τοῦ Ἰουγούρθα πόλεμος εἶναι ἀξιος λόγου κατὰ τοῦτο
μόνον, ὅτι ἐν αὐτῷ κατεδείχθη ἡ μεγίστη ἡθικὴ διαφθορὰ καὶ
φιλοχρηματία τῶν ἐν Ρώμη ὀλιγαρχικῶν, ἐν ἡ τὰ πάντα κατέ-
στησαν ὄνητά. Ο τοῦ Μασανάσσου υἱὸς Λικίφας πρὸ τοῦ θανά-
του διέγειρε τὸ βασιλειόν του εἰς τοὺς δύο υἱούς του, Ἀδέρ-
θαλον καὶ Τέμψαλον, καὶ εἰς τὸν παρ' αὐτοῦ υἱοθετηθέντα Ἰου-
γούρθαν, γόθον υἱὸν τοῦ προαποθανόντος ἀδελφοῦ του (119 π.Χ.).
Αλλ' ὁ μοχθηρὸς καὶ ἀπληστος Ἰουγούρθας δολοφονήσας τὸν
Τέμψαλον ἐσφετερίσθη τὰς χώρας αὐτοῦ, δὲ Ἀδέρθαλος, ἐπι-
χειρήσας νὰ ἐκδικήσῃ τὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ του, ἐνικήθη δις
καὶ ἡγαγκάσθη νὰ ζητήσῃ τὴν προστασίαν τῆς Ρώμης. Ἐπαν-
ειλημμέναι δὲ πρεσβεῖαι ἀποσταλεῖσαι ὅπως κρίνωσι περὶ τῶν ὑπο-
θληθέντων εἰς τὴν σύγκλητον παραπόνων τοῦ Ἀδέρθαλου διε-
φθάρησαν ὑπὸ τοῦ χρυσίου τοῦ Ἰουγούρθα καὶ ἔκριναν πάντοτε
μεροληπτικῶς ὑπὲρ αὐτοῦ. Ο δὲ Ἰουγούρθας ἀποθασυνθεὶς ἔνεκα
τούτων ἐφόνευσε καὶ τὸν Ἀδέρθαλον, καὶ ἐσφετερίσθη δόλον τὸ
κράτος τῆς Νουμειδίας (112 π. Χ.). Αλλ' ὁ δήμαρχος Μέμ-
μιος ἀγανακτήσας ἔνεκα τούτων ἀπήτησε νὰ προσέλθῃ αὐτὸς δὲ
Ἰουγούρθας εἰς Ρώμην, ἵνα ἀπολογηθῇ. "Οτε δὲ οὗτος ἀφίκετο,

δό δήμαρχος Βαΐθιος, διὰ χρημάτων καὶ οὗτος διαφθαρεῖς, ἐπέβαλε σιγὴν διὰ τῆς ἐνστάσεως. ² Αποθρασυνθεῖς ἐκ τούτων ὁ Ἰουγούρθας ἔτι μᾶλλον, προέβη ἐν αὐτῇ τῇ Ρώμῃ εἰς τὴν δολοφονίαν καὶ τοῦ ἔξαδέλφου του Μασσίθα, εἰς ὃν ὁ νέος ὑπατος Ἀλβῖνος προέτεινε νὰ δοθῇ ὁ θρόνος τῆς Νουμιδίας.

Μετὰ τὸ νέον τοῦτο κακούργημα ἡ σύγκλητος ἀπέπεμψεν αὐτὸν καὶ ἐκήρυξε κατ' αὐτοῦ τὸν πόλεμον, ἀναθέσασα τὴν στρατηγίαν εἰς τὸν ὑπατον 'Αλβῖνον (110 π. Χ.). ³ Ο Ἰουγούρθας ἀπερχόμενος τῆς Ρώμης ἔξετόξευσε κατ' αὐτῆς τὸν πολυθρύλητον ἐκεῖνον ἀποχαιρετισμὸν «Ω πόλις ὄντος, καὶ σὺ θὰ ἐπωλεῖσθαι, ἥν εὑρίσκετό τις δυνάμενος νὰ σὲ ἀγοράσῃ». Άλλα καὶ ὁ Ἀλβῖνος, μετά τινας ἀνωφελεῖς πορείας ἐπέστρεψεν ἀπρακτος εἰς Ρώμην δ' ὁ ὑπολειφθεὶς ἀδελφὸς καὶ ὑπαρχος αὐτοῦ, κυκλωθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἰουγούρθα, ἔξηγόρχασε τὴν σωτηρίαν ὑποχρεωθεὶς νὰ διέλθῃ ὑπὸ τὸν ζυγὸν μετὰ τοῦ στρατοῦ καὶ ἐντὸς δέκα ἡμερῶν νὰ κενωσῃ τὴν Νουμιδίαν (109 π. Χ.). ⁴ Η σύγκλητος, μὴ δυναμένη ν' ἀνεχθῇ τὸ νέον αἰσχος, ἀπέστειλε κατὰ τοῦ Ἰουγούρθα τὸν ὑπατον Μέτελλον, ὅστις ἔξέλεξεν ὡς ὑπαρχον αὐτοῦ τὸν Γάιον Μάριον.

Ο Μάριος κατήγετο ἐν τινος ἐν Λατίῳ χωρίου, τῆς Ἀρπίνης, ἐν γονέων ἀσήμων, ἐστερεῖτο δὲ καὶ τῆς ἐλληνικῆς παιδείας, ητις ἐκόσμει τοὺς τότε Ρωμαίους εὐγενεῖς. Τὴν ἐν τῆς ἀσημάτητος ταύτης ἀνύψωσίν του ὅφειλεν εἰς τὴν θυμαστὴν αὐτοῦ ἀνδρείαν καὶ ῥώμην καὶ εἰς τὴν ἀκάθεκτον δραστηριότητα. Καὶ κατὰ πρῶτην μὲν διέπρεψεν ὡς ἀπλοῦς στρατιώτης ἐν τῇ πολιορκίᾳ τῆς Νουμαντίας ὑπὸ Σκιπίωνα τὸν Αἰμιλιανόν, ὡφ' οὗ ἀνηγορεύθη χιλίαρχος, εἰτα ἔξελέγη δήμαρχος (119 π. Χ.), ἔπειτα πραίτωρ (117 π. Χ.), μετέπειτα ὑπαρχος (109 π. Χ.) καὶ τέλος ὑπατος (107 π. Χ.). ⁵ Ήτο δὲ λίαν φιλόδοξος καὶ ἀσπονδότατος ἔχθρος τῶν γνωρίμων. Ο Μέτελλος, ἀναδιοργανώσας τὸν στρατόν, ἐπῆλθε κατὰ τὸ ἐπιὸν ἔτος κατὰ τοῦ Ἰουγούρθα καὶ νικήσας αὐτὸν ἔξηνάγκασε νὰ καταφύγῃ εἰς Μαυριτανίαν πρὸς τὸν πενθερὸν αὐτοῦ Βόκυον. Ο δὲ Μάριος, ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ρώμην

Ρωμ. καὶ Έλλην. Ιστορία Γ. Τσαγρῆ

καὶ ἐκλεγεὶς ὑπατος, ἀνέλαβεν αὐτὸς διὰ ψηφίσματος τοῦ δήμου τὴν διοίκησιν τοῦ κατὰ τοῦ Ἰουγούρθα πολέμου, καὶ νικήσας τοὺς δύο βασιλεῖς κατέπεισε τὸν Βόκχον διὰ τοῦ ταμίου Κορηνηλίου Σύλλα νὰ παραδώσῃ εἰς αὐτὸν τὸν Ἰουγούρθαν αἰχμάλωτον (106 π. X.). Οἱ Ἰουγούρθας ἀπαχθεὶς δέσμιος εἰς Ρώμην μετὰ τῶν οἰών του ἐκόσμησε τὸν θρίαμβον τοῦ Μαρίου καὶ ἐιφθεὶς κατόπιν εἰς τὸ δεσμωτήριον ἀπέθανεν ἐξ ἀστιτίας.

§ 32. Εἰσβολὴ τῶν Κίμβρων καὶ Τευτόνων (113—101 π. X.).

Τριακόσιαι χιλιάδες Κίμβροι καὶ Τευτόνες, ἔθνη μάχιμα, γερμανικῆς μᾶλλον ἢ κελτικῆς καταγωγῆς, καταπληκτικῆς δ' ἀνδρείας καὶ ἁρμης, κατέχοντες τὰς περὶ τὸν Ρήγον χώρας, εἰσῆλασαν εἰς τὴν ῥωμαϊκὴν ἐπικράτειαν ἐπιζητοῦντες νέας χώρας πρὸς οἰκησιν. Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν τὴν ἐπίθεσιν αὐτῶν ὑπέστησαν οἱ Βέλγαι, ἔπειτα οἱ Βόιοι τῆς Γερμανίας καὶ Βοημίας καὶ τελευταῖον τὸ ἔθνος τῶν Ταυρίσκων, οίκουν τὴν σημερινὴν Στερείαν καὶ Καρινθίαν. Οὔτοι προσεκάλεσαν εἰς βοήθειαν ἑαυτῶν τὸν ἐν τῇ χώρᾳ ἔκεινη ἐστρατοπεδευμένον ὑπαρχον Κάρθωνα, ὅπτις δεχθεὶς τὴν πρόσκλησιν καὶ συγκροτήσας μάχην πρὸς τοὺς βαρθάρους ὑπέστη τελείαν ἡπταν (113 π. X.). Μετὰ τὴν νίκην οἱ βάρθαροι ἐτράπησαν πρὸς δυσμάς καὶ μετὰ τριετῆ δήμωσιν τῆς Γαλατίας ἐνίκησαν παρὰ τὴν Ναρθωνῖτιν καὶ τὸν ὑπατον Σιλανόν (109 π. X.). Μετὰ νέαν δήμωσιν, ἦν ὑπέστη ὑπὸ τῶν βαρθάρων ἡ Γαλατία, οὔτοι ἀνεφάνησαν πάλιν κατὰ τὰ σύνορα τῆς Ναρθωνίτιδος, ὅπου ἡ Ρώμη εἶχε προαποστείλει τὸν ὑπατον Σερβίλιον, ἦδη δὲ ἀπέστειλε καὶ νέαν στρατιὰν ὑπὸ τὸν ὑπατον Μάξιμον. 'Αλλ' ἀμφότεραι αἱ στρατιαι, ἐξ ὄγδοήκοντα χιλιάδων ἀνδρῶν, ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην ὑπέστησαν τελείαν πανωλεθρίαν ἐν Ἀραυσίων καὶ μόλις μετ' εὐχρίθμων λειψάνων διεσώθησαν οἱ δύο στρατηγοί (105 π. X.). Η Ρώμη κατάπληκτος πρὸ τῶν φοβερῶν

ρῶν τούτων ἀτυχημάτων ἀνηγόρευσεν ὑπατον τὸν Μάριον καὶ ἀνέθηκεν εἰς αὐτὸν τὴν ἡγεμονίαν τοῦ πολέμου καὶ τὴν σωτηρίαν τῆς πατρίδος, παρατείνασα ἐπὶ πέντε συνεχῆ ἔτη τὴν ὑπατείαν αὐτοῦ (104-99 π. Χ.).

Μετὰ τὴν τελευταίαν αὔτην νίκην οἱ βαρβάροι διαχωρισθέντες ἐτράπησαν οἱ μὲν Κίμβροι ἐπὶ τὴν Ἰσπανίαν, οἱ δὲ Τεύτονες ἐπὶ τὴν Βελγικὴν Γαλατίαν, καὶ μετὰ διετῇ διατριβὴν ἐπανελθόντες εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἰταλίαν, οἱ μὲν Κίμβροι διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Ἀτισῶνος ποταμοῦ, οἱ δὲ Τεύτονες, μεθ' ὅν ἡνώθησαν καὶ οἱ Ἀμβρωνες, διὰ τῶν παραθαλασσίων Ἀλπεων. Ο Μάριος περιχαρακωμένος ἐντὸς ὁχυροῦ στρατοπέδου ὅπισθεν τοῦ Ροδανοῦ ποταμοῦ ἀπέφυγε τὴν μάχην, καίπερ προκληθεὶς ὑπὸ τῶν βαρβάρων, οἵτινες ἐκλαβόντες αὐτὸν ὡς δειλίαν διῆλθον πρὸ τοῦ στρατοπέδου καὶ ἐστάθμευσαν παρὰ τὰ Σέξια οὐδατα. Ο Μάριος μετὰ τὴν διάβασιν παρακολουθήσας αὐτοὺς ἐστρατοπέδευσεν ἐπὶ λόφου, ὑπερκειμένου τοῦ στρατοπέδου τῶν Ἀμβρωνών ἐπιτεθεὶς δ' αἴφνης κατ' αὐτῶν, κατετρόπωσεν αὐτούς. Μετὰ δύο δ' ἡμέρας ἀποστείλας τὸ ἴππικὸν καὶ προκαλέσας εἰς μάχην τοὺς Τεύτονας κατετρόπωσε καὶ αὐτούς (102 π. Χ.). Ἐν ἀμφοτέραις δὲ ταῖς μάχαις ἐπεσαν καὶ ἐζωγρήθησαν πλείονες τῶν ἐκατὸν χιλιάδων βαρβάρων. Ἐντεῦθεν ο Μάριος μετέβη εἰς τὴν ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν καὶ ἡνώθη μετὰ τῆς ἑτέρας ὑπατικῆς στρατιᾶς τῆς ὑπὸ τὸν ὑπατον Κάτλον. Συγκροτηθείσης δὲ μάχης φονικωτάτης ἐν τῷ παρὰ τὰς Βερκέλλας πεδίῳ παρὰ τὸν Πάδον, κατετροπώθησαν καὶ οἱ Κίμβροι, ἐξ ὧν ἐφονεύθησαν καὶ ἐζωγρήθησαν ὑπὲρ τὰς ἐκατὸν ὄγδοοικοντα χιλιάδες (101 π. Χ.). Ο δῆμος τῶν Ρωμαίων ἀπένειμεν εἰς τὸν νικητὴν θεοῦ τιμάς, ἡ δὲ σύγκλητος ἀνηγόρευσεν αὐτὸν τρίτον κτίστην τῆς Ρώμης μετὰ τὸν Ρωμύλον καὶ Κάμιλλον καὶ ἐπέτρεψεν εἰς αὐτὸν νὰ καταγάγῃ διπλοῦν θρίαμβον.

§ 33. Ο Συμμαχικὸς ἢ Μαρσικὸς πόλεμος. (91-88 π. Χ.).

Οἱ Λατῖνοι καὶ οἱ Ἰταλοὶ ὡς σύμμαχοι τῆς Ρώμης εἶχον

παράσχει μεγάλας εἰς τὴν πολιτείαν ὑπηρεσίας καὶ μάλιστα κατὰ τὴν τελευταίαν εἰσβολὴν τῶν Κίμρων καὶ Τευτόνων. 'Αλλ᾽ ἐπειδὴ δὲν ἡξιώθησαν τῆς ῥωμαϊκῆς ἴσοπολιτείας, ἦν ἀπὸ τριακονταετίας ἡ 'Ρώμη ὑπέσχετο εἰς αὐτούς, πάντες σχεδὸν οἱ λαοὶ τῆς Ἰταλίας ἔλαθον τὰ ὅπλα κατὰ τῆς 'Ρώμης καὶ ἐκήρυξαν τὴν Ἰταλίαν πολιτείαν ἐλευθέραν, καὶ τὸ Κορφίνιον, πόλιν τῶν Πελιγνῶν, μετονομασθεῖσαν Ἰταλικήν, ἐκήρυξαν μητρόπολιν τῆς νέας συμμαχίας. Καὶ τὴν μὲν ἀνωτάτην διεύθυνσιν τῶν πραγμάτων τῆς ὅμοσπονδίας ἀνέθεσαν εἰς βουλὴν πεντακοσίων ἀνδρῶν, τὴν δὲ διοικησιν τοῦ πολέμου εἰς δύο ὑπάτους, ὃν ἐκάτερος προσέλαθεν ἔξι πρατιώρων.

'Η σύγκλητος τῶν 'Ρωμαίων, κατανοήσασα τὸ μέγεθος τοῦ κινδύνου, ἔνθεν μὲν κατώρθωσε διὰ συνετῆς πολιτείας νὰ περιορίσῃ τὴν ἐπέκτασιν τῆς ἐπαναστάσεως, παρχωρήσασα τὰ δικαιώματα τῆς ἴσοπολιτείας εἰς τοὺς Τυρρηνούς, 'Ομβρους, Ἰταλούς καὶ Γαλάτας, ἐτέρωθεν δὲ ἀναθέσασα τὴν σωτηρίαν τῆς πολιτείας εἰς τοὺς διαπρεπεστέρους στρατιωτικοὺς ἄνδρας τῆς 'Ρώμης κατώρθωσε νὰ ἐξασφαλίσῃ οὕτως ὑπὲρ ἑαυτῆς καὶ τὴν νίκην.

'Ο Συμμαχικὸς οὗτος πόλεμος διαρκέσας ἐπὶ τριετίαν ἀνεστάτωσε πᾶσαν τὴν Ἰταλίαν καὶ ἔγεινε παραίτιος τοῦ θανάτου τριακοσίων χιλιάδων Ἰταλῶν· πᾶσαι δὲ αἱ Ἰταλικαὶ πόλεις καταβληθεῖσαι κατέθεσαν τὰ ὅπλα.

§ 34. Πρῶτος μέγας ἐμφύλιος πόλεμος. Μάριος καὶ Σύλλας.

Οἱ 'Ρωμαῖοι μετὰ τὸ πέρας τοῦ Συμμαχικοῦ πολέμου ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ βασιλέως τοῦ Πόντου Μιθριδάτου τοῦ Ξ' καὶ ἀνέθεσαν τὴν ἀρχιστρατηγίαν εἰς τὸν ὅπατον Σύλλαν, ὅστις διαπρέψας κατὰ τὸν Συμμαχικὸν πόλεμον ἐλάμβανεν ὡς ἀμοιβὴν τῶν πόδες τὴν πατρῷδα ὑπηρεσιῶν τὴν ὑπατείαν (88 π. Χ.) 'Αλλ' ὁ Μάριος, θεῖλων νὰ λάθῃ αὐτὸς τὴν ἀρχιστρατηγίαν τοῦ

πολέμου, προσεταιρίσθη τὸν δῆμαρχον Σουλπίκιον, ὑποσχεθεὶς νὰ πληρώσῃ πάντα τὰ ύπερογκα χρέον αὐτοῦ, τρία ἔκατομμάρια, διὰ τῶν ἐξ Ἀσίας ὑπ' αὐτοῦ κομισθέντων θησαυρῶν. Ὁ Σουλπίκιος, περιστοιχούμενος ὑπὸ τριῶν χιλιαδῶν ἐνόπλων ἐκ τοῦ ὅχλου καὶ ὑπὸ ἔξακοσίων ἵππεων, ἥγειρε στάσιν, δι' ἣς κατέρθωσε, διὰ φηφίσματος τοῦ δήμου, νὰ λάβῃ τὴν ἀρχιστρατηγίαν ὁ Μάριος, ἀναγορευθεὶς ἀνθύπατος. Ἄλλ' ὁ ἐν Νώλᾳ ἀστρατοπεδευμένος Σύλλας ἀντὶ νὰ ὑπακούσῃ ἐφώρμησεν ἐπὶ τὴν Ῥώμην καὶ μετὰ μάχην αἰματηρὰν ἐγένετο κύριος αὐτῆς, ὁ δὲ Μάριος καὶ οἱ περὶ αὐτὸν προγραφέντες ἐσώθησαν διὰ τῆς φυγῆς. Ὁ Σύλλας ἐπενεγκὼν νομοθετικάς τινας μεταρρυθμίσεις εἰς τὸ πολίτευμα ὑπὲρ τῆς ὀλιγαρχίας καὶ λαβὼν τὸν ὄρκον παρὰ τοῦ δημοκρατικοῦ ὑπάτου Κίννα, ὅτι θὰ σεβασθῇ αὐτάς, ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Ἀσίαν. Καὶ ὁ μὲν Κίννας, θέλων γ' ἀνατρέψῃ τοὺς τελευταίους νόμους τοῦ Σύλλα, κατέφυγεν εἰς τὴν Βίαν, ὁ δὲ συνύπατος αὐτοῦ Ὁκτάβιος ἡγούμενος τῶν ὀλιγαρχικῶν ἀντετάχθη κατ' αὐτοῦ, καὶ ἡ πόλις διηρέθη ἐκ νέου εἰς δύο ἀντίπαλα στρατόπεδα. Μεθ' αἰματηρᾶς δὲ συγκρούσεις, καθ' ἃς ἐφονεύθησαν ὑπὲρ τοὺς δεκακισχιλίους, ὑπερίσχυσεν ὁ Ὁκτάβιος, ὁ δὲ Κίννας μόλις διεσώθη διὰ τῆς φυγῆς. Ἄλλα μετ' ὀλίγον ὁ Κίννας προσελκύσας πρὸς ἑαυτὸν τὴν ἐν Καρπανίᾳ στρατιὰν τοῦ ἀντιστρατήγου Κλαυδίου καὶ ἐνωθεὶς μετὰ τοῦ Μαρίου, ἀγοντος ἐκ Νοιμιδίας στίφη νομάδων ἐθελοντῶν, εἰσήλασεν εἰς τὴν Ῥώμην. Ἐπὶ πέντε δ' ἡμέρας καὶ νύκτας διήρκεσεν ὁ φόνος τῶν ὀλιγαρχικῶν, ὁ δὲ Σύλλας καὶ οἱ ὄπαδοί του προεγράφησαν ὡς ἐχθροὶ τῆς πατρίδος, καὶ οἱ νόμοι του ἡκυρώθησαν, τὴν δ' ὑπατείαν ἀνήρπασαν οἱ δύο δημαγωγοὶ Κίννας καὶ Μάριος, οὐδόλως περὶ τοῦ δήμου φροντίζοντες (86 π. X.). Μετ' ὀλίγας δ' ἡμέρας ἀπὸ τῆς ἀναλήψεως τῆς ἑδόμης ἑαυτοῦ ὑπατείας ὁ Μάριος ἐτελεύτησεν, ὁ δὲ Κίννας ἐκράτησεν αὐθαιρέτως τὴν ὑπατείαν ἐπὶ τέσσαρα ἔτη, διορίζων αὐτὸς τοὺς συνυπάτους καὶ οὐδέποτε καλέσας εἰς συνέλευσιν τὰς ἐκκλησίας (87-84 π. X.) Ἄλλ' ἐν φρέσκωσε τὴν Ῥώμην αἴματος, ἀφῆκε νὰ διασωθῶσιν

οἱ κινδυνωδέστατοι τῶν ἐχθρῶν του, ἐπιδεῖξας μωροτάτην ἀνικανότητα καὶ ἀσύγγνωστον ἀδράνειαν. "Οτε δ' ἔφθασεν εἰς τὴν σύγκλητον ἡ ἀπειλητικὴ ἐπιστολὴ τοῦ Σύλλα, τότε ἐξηγέρθη ὁ Κίννας ἐκ τοῦ ληθάρου καὶ ἤγαγε βίᾳ τὴν στρατιὰν εἰς Ἀγκῶνα, σκοπῶν νὰ διαπεραιωθῇ ἐκεῖθεν εἰς Ἡπειρον καὶ καταπολεμήσῃ τὸν Σύλλαν, πρὶν ἢ οὗτος ἀποβιβασθῇ εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἄλλ' ὁ ὑπὸ αὐτὸν στρατὸς στασιάσας ἐφόνευσεν αὐτόν (84 π.Χ.). Ο δὲ συνύπατος τοῦ Κίννα Κάρβων ἤγαγε τὴν στρατιὰν εἰς Ἀριμινον καὶ μετὰ τὰς νέας ὑπατικὰς ἀρχαιρεσίας, καθ' ᾧ ἀνεδείχθησαν ὑπατοι ὁ Σκιπίων καὶ ὁ Νωρθανός, μετέβη εἰς τὴν ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν, δπου συνεκέντρωσεν ὑπὲρ τὰς διακοσίας χιλιαδας ἀνδρῶν.

§ 35. Ο πρῶτος κατὰ τοῦ Μιθριδάτου πόλεμος.—"Ἄλωσις τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Πειραιᾶς ὑπὸ τοῦ Σύλλα.

Οἱ βασιλεῖς τοῦ Πόντου ἦσαν, ὅτι εἶλκον τὸ γένος ἐκ τῶν Ἀχαιμενιδῶν. Τὸ βασίλειον τοῦ Πόντου, κείμενον μεταξὺ τῆς Παφλαγονίας πρὸς δυσμὰς καὶ τῆς Ἀρμενίας καὶ Κολχίδος πρὸς ἀνατολάς, διαφόρους κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ἔλαβεν ἐκτάσεις. Μετὰ τὴν ἐν Ἰψῷ μάχην Μιθριδάτης δ Γ', ὁ καὶ Κτίστης ἐπονομαζόμενος, υἱὸς Μιθριδάτου τοῦ Β', ἴδρυσεν ἴδιον κράτος, οὐτιγος οἱ ἡγεμόνες αὐτεκαλοῦντο βασιλεῖς τῆς Παφλαγονίας καὶ τῆς πρὸς Πόντῳ Καππαδοκίας.

Οἱ βασιλεῖς οὗτοι ἦσαν Μιθριδάτης δ Γ' (301 - 266 π. X.), Ἀρισθαρζάνης δ Γ' (266-250 π. X.), Μιθριδάτης δ Δ' (250-190 π. X.), Φαρνάκης δ Α' (190 - 156 π. X.), Μιθριδάτης Ε' δ Εὔεργέτης (156 - 120 π. X.) καὶ Μιθριδάτης Σ' δ Εύπατωρ (120 - 62 π. X.). Ἐνδεκαέτης διαδεχθεὶς δ Μιθριδάτης Σ' τὸν θανόντα πατέρα του ὑπὸ τὴν ἐπιτροπείαν τῆς βασιλομήτορος ὑπέστη πολλὰς ἐπιθουλὰς καὶ καταδιώξεις ὑπὸ τῶν μνηστήρων τοῦ θρόνου. ὅπως δὲ διαφύγῃ τοὺς κινδύνους ἡναγκάσθη νὰ διέλθῃ

φυγὰς πολλὰ ἔτη τῆς παιδικῆς ἡλικίας. Μετὰ ἐπταετῆ πλάνητα βίου καταλαβὼν τὸν θρόνον καὶ στερεωθεὶς ἐπ’ αὐτοῦ διὰ τοῦ φόνου τῆς τε μητρὸς καὶ τῶν ἀδελφῶν, ἐπεδεῖξατο διὰ τῶν φιλοπολέμων αὐτοῦ διαθέσεων τὴν ἀχαλίνωτον αὐτοῦ φιλαρχίαν. Οἱ παρὰ τὴν βόρειον καὶ τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν τοῦ Εὔξεινου Πόντου κατοικοῦντες "Ἐλληνες, ἐπειδὴ ἔπασχον πολλὰ ἀπὸ τῶν ληστρικῶν ἔθνῶν τῆς μεσημβρινῆς 'Ρωσίας τῆς σήμερον καὶ τοῦ Καυκάσου, ἀπεδέχθησαν προθύμως τὴν κυριαρχίαν τοῦ ἔξελληνισθέντος ποντικοῦ κράτους. Οὕτως δὲ Μιθριδάτης προσεκτήσατο πρὸς τὴν πατρῷα κληρονομίαν ἐντὸς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἔτερον βασιλειον, ἐκτεινόμενον ἀπὸ τῶν ἀνατολικωτέρων συνόρων τοῦ Πόντου περὶ ἀπαντα τὸν Εὔξεινον μέχρι τῆς Θράκης. Τοῦτο ἀπὸ τοῦ Κιμμερίου Βοσπόρου ἐπωνομάσθη Βοσπόριον βασίλειον (111 π. Χ.).

Ταῦτα διαπράξας ἀπεφάσισε νὰ ἔξωσῃ τοὺς 'Ρωμαίους ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας πρὸς ἐπέκτασιν τοῦ κράτους αὐτοῦ, εὑρὼν ὡς πρόφασιν τὴν ὑπὸ τῶν 'Ρωμαίων ἀφαίρεσιν τῆς Φρυγίας, ἣν εἶχε λάβει ὁ πατέρός του ὡς ἀμοιβὴν τῆς πίστεως καὶ τῶν πρὸς αὐτοὺς ὑπηρεσιῶν του. Εὔθυς δὲ ηύρηνθη τὸ κράτος αὐτοῦ διὰ τῆς προσλήψεως τῆς Μεγάλης Ἀρμενίας, ἐπεκταθὲν μέχρι Τραπεζοῦντος καὶ μέχρι τῆς δεξιᾶς ὅχθης τοῦ Εύφρατου. Ἐξησφάλισε δὲ τὰ νῶτα διὰ τῆς συμμαχίας μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς μεγάλης Ἀρμενίας Τιγράνου, ὃν καὶ γαμbrὸν ἐπὶ θυγατρὶ ἐποίησεν. Ἡ συμμαχία αὕτη, ὡς καὶ ἡ μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Βιθυνίας Νικομήδους τοῦ Β', διηνοκόλυνεν εἰς τὸν Μιθριδάτην τὴν εἰς τὴν Παφλαγονίαν καὶ τὴν Καππαδοκίαν ἐπέκτασιν τοῦ κράτους αὐτοῦ. Ἐπελθόντος δὲ τοῦ Σύλλα, δὲ Μιθριδάτης, μὴ αἰσθανόμενος ἔτι ἔαυτὸν ἵκανὸν νὰ ἐκτεθῇ εἰς πόλεμον πρὸς τὴν κραταιὰν 'Ρώμην, ὑπεχώρησεν. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Σύλλα δὲ Μιθριδάτης, ἐπωφελούμενος ἐκ τοῦ Συμμαχικοῦ πολέμου, ὃν διεξῆγον οἱ 'Ρωμαῖοι, κατέλαβεν οὐ μόνον τὴν Καππαδοκίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν Φρυγίαν καὶ τὴν Βιθυνίαν καὶ πᾶσαν τὴν λοιπὴν Μικρὰν Ἀσίαν.

Θέλων δὲ νὰ καταστήσῃ ὁριστικὴν καὶ τὴν ἡῆξιν τῶν λαῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας πρὸς τὴν Ῥώμην διέταξεν ἐξ Ἐφέσου δι’ ἀπορρήτων γραμμάτων τὴν σφραγὴν πάντων τῶν ἐπὶ τοῦ ἀστικοῦ ἐδάφους διαμενόντων Ῥωμαίων καὶ Ἰταλῶν, ἐξ ὧν κατεσφάγησαν περὶ τὰς ὄγδοηκοντα χιλιόδες. Συγγρόνως ἔξεπεμψε καὶ διαφόρους στρατοὺς εἰς Θράκην, Μακεδονίαν, Θεσσαλίαν καὶ Ἀττικήν (89 π. Χ.). Ἐπεζήτησε δὲ πιθανώτατα τὴν κατοχὴν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς, διότι αἱ πόλεις αὗται ἔσωζον τὰ ὄχυρά καὶ δυσπόρητα αὐτῶν τείχη, καὶ διότι ὁ Πειραιεὺς ἐδέσποζε τῆς μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Ἀσίας θαλάσσης. “Οτε δὲ ἔφθασεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ ἄγγελμα τῶν ἐν Ἀσίᾳ γεγονότων, ἡ Ἑλλὰς ἀνεσκίρτησε πᾶσα καὶ αἱ Ἀθῆναι ἔσπευσαν πρῶται γε ἀποστέλλωσι πρέσβεις πρὸς τὸν Μιθριδάτην περὶ συμμαχίας. Μεταξὺ τῶν πρέσβεων τούτων ἦτο καὶ ὁ Ἀριστίων. Οὐ νεαρὸς στωμύλος σοφιστὴς καὶ παρέγγραπτος Ἀθηναῖος πολίτης κατώρθωσε διὸ μὲν τῶν κολακειῶν νὰ προσελκύσῃ τὴν εὔνοιαν τοῦ βασιλέως, διὸ δὲ τῶν ἐπιστολῶν του νὰ ἔξεγειρῃ τὰ πνεύματα τῶν Ἀθηναίων, Δακώνων καὶ Ἀχαιῶν, ἵνα ἐπωφεληθῶσιν ἐκ τῆς περιστάσεως ταύτης πρὸς ἀπόσεισιν τοῦ ῥωμαϊκοῦ ζυγοῦ καὶ ἀνάκτησιν τῆς ἐλευθερίας των. Πρῶται ἀπεστάτησαν αἱ Ἀθῆναι, μετ’ αὐτὰς δὲ καὶ ἡ Βοιωτία, ἡ Λακωνική, ἡ Ἀχαΐα καὶ ἡ Εὔβοια. Οὐ Μιθριδάτης ἔπεμψε τότε εἰς τὴν Ἑλλάδα πολυάριθμον στρατὸν καὶ μέγαν στόλον ὑπὸ τὸν Ἀρχέλαον καὶ τὸν Μητροφάνην, τὸν δὲ Ἀριστίωνα μετὰ δύο χιλιάδων ἀνδρῶν ἵνα προκατάλάβῃ τὸν Πειραιᾶ καὶ τὰς Ἀθήνας. Πανηγυρικὴ ὑπῆρξεν ἐν Ἀθήναις ἡ ὑποδοχὴ τοῦ Ἀριστίωνος, ὅστις προσαγορεύεται τοὺς συρρέυσαντας ὄχλους ἀνηγρεύθη ὑπ’ αὐτῶν στρατηγὸς ἐπὶ τῶν δπλων. Ἄλλ’ ὁ νέος στρατηγὸς, ἔχων τοὺς δισχιλίους δορυφόρους του, τάχιστα ἀνέδειξεν ἑαυτὸν τύραννον, καταδιώκων, φονεύων καὶ ἀργυρολογῶν, ὃστε βενιαοῦσιν, ὅτι καὶ φρέατα δλα ἐπλήρωσε διὰ τῶν ἀρπαζομένων θησαυρῶν. Οὐ Ἀρχέλαος, γενόμενος κύριος τοῦ Αἰγαίου πελάγους, κατέπλευσεν εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ κατέλαβεν αὐτὸν καὶ τὰς Ἀθήνας.

νας, ὅπόθεν ὕρμησε μετὰ τοῦ Ἀριστίωνος εἰς τὴν Βοιωτίαν, ὅπου προσῆλθον μετ' ὄλγον καὶ τὰ συμμαχικὰ στρατεύματα. Ὁ στρατηγὸς τῆς Μακεδονίας Σέντιος ἀπέστειλε κατ' αὐτῶν τὸν πρεσβευτὴν Σούραν, ὃστις μετὰ τριήμερον μάχην ἐν Χαιρωνείᾳ, μείνασαν ἄκριτον, ἐφορμήσας νὰ καταλάβῃ τὸν Πειραιᾶ, ἔξηνάγκασε τὸν Ἀρχέλαον νὰ σπεύσῃ πρὸς σωτηρίαν αἴτοῦ. Καὶ τοιαύτη ἦτο ἡ θέσις τῶν πραγμάτων, ὅτε ὁ Σύλλας ἐν ἀρχῇ τοῦ 87 π. Χ. ἐπεριώθη εἰς "Ηπειρον, ἔγων στρατιὰν τριάκοντα χιλιάδων ἀνδρῶν καὶ στερούμενος χρημάτων καὶ στόλου. Καὶ ὅμως διὰ τῶν ἀνεπαρκῶν τούτων δυνάμεων ἀντεπεξῆλθε κατὰ πολεμίου διαθέτοντος διακοσίας πεντήκοντα χιλιάδας πεζῶν καὶ τεσσαράκοντα χιλιάδας ἵππων καὶ τριακοσίας νυκτός, πλὴν τῶν ἐξ Ἑλλάδος δυνάμεων. Ἐν τούτοις ὁ Σύλλας διὰ τῆς εὐφύΐας καὶ πανουργίας αὐτοῦ κατώρθωσε καὶ χρήματα καὶ τροφάς νὰ συλλέξῃ ἐκ τῆς Αἰτωλίας καὶ Θεσσαλίας καὶ τοὺς Πελοποννησίους ν' ἀποσπάσῃ ἐκ τῆς συμμαχίας τοῦ Μιθριδάτου. Μεθ' ὧν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βοιωτίαν, ἦσαν ἀπαστραῖοι πόλεις καὶ αὐταὶ αἱ Θῆραι προσεγώρησαν πρὸς αὐτόν. Οὕτω δὲ ἐξασφαλίσας τὰ νῶτα κατῆλθεν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἐπολιόρκησε τὸν Πειραιᾶ, ὅπου εἶχεν ἐγκλεισθῆ ὁ Ἀρχέλαος, καὶ τὰς Ἀθήνας, ὅπου εἶχεν ἐγκλεισθῆ ὁ Ἀριστίων. Ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν, στερουμένη τειχῶν καὶ τροφίμων, ἦτο εὔκολον νὰ κυριεύσῃ. Ἄλλα τὰ τείχη τοῦ Πειραιῶς ἦσαν λίαν ὄχυρα, δὲ δὲ Ἀρχέλαος στρατηγὸς ἐμπειρότατος καὶ θαλασσοκρατῶν. Ὁ Σύλλας ἀναλογούμενος τὰς δεινὰς συνεπείας τῆς πολιορκίας ἀπεπειράθη νὰ κυριεύσῃ ἐξ ἐφόδου τὸν Πειραιᾶ, ἀλλ' ἀπεκρούσθη. Ὅθεν ὑποχωρήσας εἰς Ἐλευσίνα ἐπελήφθη τῆς ταχτικῆς πολιορκίας διὰ τῆς κατασκευῆς τῶν ἀναγκαίων μηχανημάτων. Μυρία ζεύγη ἡμιόνων εἰργάζοντο καθ' ἐκάστην εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ χώματος, δι' οὓς ἐσχηματίσθη πρόχωμα ἴσομέγεθες πρὸς τὰ τείχη. Εύλα δὲ καὶ λίθους ἐλάμβανε κατ' ἀρχὰς ἀπὸ τὰ μακρὰ τείχη, παντελῶς τότε κατεδαχφισθέντα· ἐπειτα δὲ κατέκοψε τὰς δενδροστοιχίας τῆς Ἀκα-

δημίας καὶ τοῦ Λυκείου. Ἐχων δὲ καὶ ἀνάγκην χρημάτων ἐσύλησε τοὺς θησαυροὺς καὶ τὸ ἀναθήματα τῶν ναῶν τῆς Ἐπιδαύρου, τῶν Δελφῶν καὶ τῆς Ὄλυμπίας. Ἐτέρωθεν καὶ ὁ Ἀρχέλαος ἡγωνίζετο νόμον τὸ ἔργον δι' αἰφνιδίων ἐπιθέσεων, ἀλλ' ἐπροδίδοντο αὗται ὑπὸ δύο θεραπόντων δι' ἑκτοξευομένων μολυβδίνων πεσσῶν. Ἡ δὲ ἐν τῷ ἀστει ἐλλειψις τῶν τροφίμων περιήγαγεν εἰς δεινὴν θέσιν τοὺς πολιορκουμένους, οἵτινες ἡνχυκάζοντο νὰ τρέφωνται μὲν χόρτα καὶ μὲν δυςπέπτους τροφάς. Ὁθεν καὶ ἡ ἄμυνα παρὸν ἀνθρώπων λιμωτάντων ἀπέβη χαλαρωτέρα, ὃ δὲ Σύλλας ἐπαγαγὼν τὰς κλίμακας περὶ μέσας νύκτας εἰς τὸ τεῖχος ἐκυρίευσε τὴν πόλιν. Καὶ ὁ μὲν Ἀριστίων μετ' εὐχρήθμων ἀνδρῶν κατέψυγεν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, ἐμπρήσας τὸ Ωδεῖον, ἵνα μὴ ὁ Σύλλας ἔχῃ πρόγειρον ξυλεῖαν πρὸς ἐνόχλησιν αὐτοῦ, οἱ δὲ μακρινόμενοι στρατιῶται τοῦ Ρωμαίου νικητοῦ ἐσφαζον ἀνηλεῶς ἀνθρώπους ἐξηντλημένους ὑπὸ τῆς πείνης, μὴ φειδόμενοι μήτε γυναικῶν, μήτε παιδῶν. Μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ ὁ Ἀριστίων, πιεζόμενος ὑπὸ τοῦ λιμοῦ καὶ τῆς δίψης, παρεδόθη καὶ διὸ θανάτου ἔλαθε τὰ ἐπίχειρα τῆς κακίας του.

Μετὰ τὴν ἀλωσιν τῶν Ἀθηνῶν ὁ Σύλλας ἐπανέλαβε δραστηριώτερον τὴν πολιορκίαν τοῦ Πειραιῶς, καὶ μετὰ ισχυράν ἔφοδον ἐξηνάγκασε τὸν Ἀρχέλαον νὰ καταφύγῃ εἰς Μουνιχίαν, μεθ' ὧν πλειστα μέρη τοῦ Πειραιῶς, ἡ Ὀπλοθήκη τοῦ Φίλωνος, οἱ νεώσοικοι καὶ τὰ λοιπὰ οἰκοδομήματα τῆς ἐνδόξου ἐποχῆς ἐγένοντο παρανάλωμα τοῦ πυρός. Μόλις κατίσχυσε καὶ ἐνταῦθα ὁ Σύλλας, ὅτε κατέφθασεν εἰς Βοιωτίαν ἀπὸ Θράκης καὶ Μακεδονίας ἡ ὑπὸ τὸν Ταξίλην νικηφόρος στρατιὰ ἐξ ἐκατὸν χιλιάδων πεζῶν, δέκα χιλιάδων ἵππεων καὶ τεσσαράκοντα δρεπανηφόρων ἀριάτων, καὶ ἐποιείρκησε τὴν Ἐλάτειαν, ἥτις ἔμεινε πιστὴ εἰς τοὺς Ρωμαίους. Ο Σύλλας ἐπέδραμε τὴν Βοιωτίαν, ὅπου παρηκολούθησεν αὐτὸν καὶ ὁ Ἀρχέλαος. Συγκροτηθείσης δὲ μεγάλης καὶ φονικωτάτης μάχης περὶ τὴν Χαιρώνειαν, ὁ Σύλλας κατετρόπωσε τὰς τριπλασίας τοῦ Ἀρχελάου δυνάμεις, ἐξ ὧν δεκακινέιδιστος

μόνον ἄνδρες διεσώθησαν, καταφυγόντες εἰς Χαλκίδα μετὰ τοῦ Ἀρχελάου (86 π. X.).

Κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ ἐπομένου ἔτους κατέφθασε νέα ἀποσταλεῖσα παρὰ τοῦ Μιθριδάτου στρατιὰ ἐξ ὅγδοήκοντα χιλιάδων ἄνδρῶν ὑπὸ τὸν Δορύλαον. Αὕτη ἐνωθεῖσα ἐν Χαλκίδι μετὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ Ἀρχελάου εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βοιωτίαν, ὅπου ταχὺς κατέφθασεν ἐξ Ἀθηνῶν καὶ ὁ Σύλλας. Συναφθεῖσης δὲ κρατερᾶς μάχης, ἐπιπεσὸν τὸ βαρὺ ἴππικὸν τοῦ Μιθριδάτου ἐτρεψεν εἰς φυγὴν τοὺς Ρωμαίους. Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῆς φυγῆς ἐκείνης ὁ Σύλλας, ἀποποδήσας τοῦ ἵππου καὶ ἀφαρπάσας σημαίαν φέρουσαν τὸν ῥωμαϊκὸν ἀετόν, εἰσώρυμησεν εἰς τὰς τάξεις τῶν φυγάδων καὶ μὲν κεραυνοβόλον κραυγὴν ἀναφωνεῖ πρὸς τοὺς φεύγοντας· «Ἐγὼ μὲν εὐχαρίστως θὰ τύχω ἐντίμου θανάτου ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ, ὑμεῖς δὲ πρὸς τοὺς ἑρωτῶντας Ποῦ ἐγκαταλίπετε προδοτικῶς τὸν στρατηγὸν σας, εἴπατε Ἐν Ὁροχομεγῷ». Τοιαύτην δ' αἰσθησιν προὔξενησεν ἡ παρακέλευσις αὕτη, ὥστε οἱ φεύγοντες στρατιῶται ἀναστρέψαντες ἐτρεψαν εἰς φυγὴν τοὺς διώκοντας καὶ ἀνεδείχθησαν νικηταί. Τὴν ἐπομένην συνεπληρώθη ἡ νίκη, τὸ στρατόπεδον τῶν πολεμίων ἐκυριεύθη, καὶ εἴκοσι πέντε χιλιάδες ἐλήφθησαν αἰχμάλωτοι. Φοβεράλ δὲ καὶ ἀνυπολόγιστοι ἐπηκολούθησαν οἱ καταστροφαί, ἀς ὑπέστησαν αἱ παρὰ τὸ Αἴγαιον Ἕλληνικαὶ πόλεις. Ἐδραιώσας δὲ ὁ Σύλλας ἐν Ἑλλάδι τὴν ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν, διεπεραιώθη διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, καὶ ἔξηνάγκασε τὸν Μιθριδάτην μετὰ τὴν ἡτταν, ἦν ὑπέστη ὑπὸ τοῦ ὑπάρχου Φιλέριου, γὰρ συνομολογήσῃ εἰρήνην ὑπὸ τοὺς ἔξης βαρυτάτους ὅρους· νὰ ἐγκαταλίπῃ πάσας τὰς ὑπ' αὐτοῦ κατακτηθεῖσας χώρας, νὰ παραδώσῃ ἑδομήκοντα ναῦς καὶ νὰ πληρώσῃ δισχίλια τάλαντα ὡς ἔξοδος τοῦ πολέμου (84 π. X.).

Ο Σύλλας ἐτιμώρησεν αὐστηρῶς προσέτι διὰ τὴν ἀποστασίαν των καὶ τὰς ἑλληνίδας πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας διὰ προστίμου εἴκοσι χιλιάδων ταλάντων καὶ διὰ τῆς πληρωμῆς τῶν φόρων τῆς τελευταίας πενταετίας. Τοὺς δὲ συμμάχους, καὶ μάλιστα τοὺς

‘Ροδίους, ἥμειψε γενναῖοις.⁷ Εκτότε εἰ πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας δὲν ἡδυνήθησαν ν’ ἀνακύψωσι καὶ ἀναλάβωσι τὴν προτέραν αὐτῶν ἀκμήν.

§ 36. Ἐπιστροφὴ τοῦ Σύλλα εἰς τὴν Ἰταλίαν. Προγραφαί, δικτατωρία καὶ θάνατος αὐτοῦ.

Πλήρης λαφύρων καὶ δόξης ἐπιστρέψων ὁ Σύλλας εἰς τὴν Ἰταλίαν ἀφίκετο ἐν ἔαρι τοῦ 83 π. Χ. εἰς Βρενδήσιον, ἦγων περὶ τὰς τεσσαράκοντα χιλιάδας ἀνδρῶν. Προσῆλθον δὲ πρὸς αὐτὸν καὶ ὁ Μέτελλος καὶ ὁ Κράτσος καὶ ὁ Κέθηγος καὶ ὁ τοῦ Στράβωνος υἱός, ὁ νεαρὸς Γναῖος Πομπήιος. Ἀπὸ τῆς Ἀπουλίας μετέβη ὁ Σύλλας ἐπὶ τὴν Καμπανίαν, ὅπου ἐστρατοπέδευον αἱ δύο ὑπατικαὶ στρατιαι, καὶ κατὰ πρῶτον μὲν παρὰ τὰ Τηφατηνὰ ὅρη ἐνίκησε τὸν ὑπατὸν Νωρθανόν, τὸν δὲ ὑπατὸν Σκιπίωνα, μετὰ γενομένην ἀνακωχήν, αὐτομολησάντων τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ, συγέλαθεν αἰχμάλωτον.

Κατὰ δὲ τὸ ἐπιὸν ἔτος ὑπατοὶ ἔξελέγησαν οἱ τῆς δημοκρατίας μερίδοις, ὁ Κάρθων, ἀναλαβὼν τὴν ὑπεράσπισιν τῆς Ὀμβρικῆς καὶ τῆς Τυρρηνίας, καὶ ὁ νεαρὸς Γάιος Μάριος, ἀναλαβὼν τὴν διοίκησιν τοῦ Λαζίου καὶ τῆς Ρώμης. Καὶ κατ’ ἐκείνου μὲν ἀπεστάτησαν ὁ Μέτελλος καὶ ὁ Πομπήιος, κατὰ δὲ τοῦ Μαρίου ἐπῆλθεν ὁ Σύλλας, ὅστις μεταξὺ Σιγύλας καὶ Πραινέστου συναντήσας τὴν στρατιὰν τοῦ Μαρίου, ἀνερχομένην εἰς τεσσαράκοντα χιλιάδας ἀνδρῶν, ἐπήνεγκεν εἰς αὐτὴν ἀληθῆ πανωλεθρίαν, καὶ μόλις ὁ Μάριος διεσώθη μετά τινων λειψάνων εἰς Πραινέστον. Οἱ δὲ Σύλλας, ἀφήσας πρὸς ἐκπολιόρκησιν τῆς πόλεως τὸν ὑπαρχὸν Λουκρήτιον, αὐτὸς διηυθύνθη πρὸς τὴν Ρώμην καὶ κατέλαθεν αὐτὴν ἀμαχητῇ. Μετὰ βραχεῖαν δ’ ἐν αὐτῇ διατριβὴν ἐπῆλθεν εἰς Τυρρηνίαν κατὰ τοῦ Κάρθωνος, καὶ μετὰ φονικωτάτην μάχην παρὰ τὸ Κλούσιον, διαρκέσασαν ἀπὸ πρωΐας μέχρις ἐσπέρας, ἐξηνάγκασεν αὐτὸν νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Ἀφρικήν· ὁ δὲ ἀκέφαλος μείνας στρατὸς

αὐτοῦ διελύθη ὑπὸ τοῦ Πομπηίου. Ἐκεῖθεν ὁ Σύλλας ἐτράπη πρὸς νότον, ἵνα παρακωλύσῃ τὴν ὑπὸ τὸν Τελεστῖνον καὶ Δαμπώνιον στρατιὰν τῶν Σαυνιτῶν καὶ Λευκανῶν ἐξ ἔθδομήκοντα χιλιάδων ἀνδρῶν, ἐπερχομένην πρὸς βοήθειαν τοῦ πολιορκουμένου Μαρίου καὶ πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς δημοκρατικῆς μερίδος. Ἀλλ' αἰφνῆς εὑρόντες κεκλεισμένην τὴν ὁδὸν ἐτράπησαν ἐπὶ τὴν Ἀρμηνίανταρθάσαντος δὲ καὶ τοῦ Σύλλα, συνεκρυτήθη πρὸ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως μάχη φονικὴ καὶ πεισματώδης, καθ' ἥν ὁ Σύλλας ἐνίκησε νίκην λαμπρὸν διὰ τῆς στρατηγικῆς μάχηστα ἴκανότητος τοῦ Κράσσου, ὅστις ἡγεῖτο τοῦ δεξιοῦ κέρατος. Ἐκ τῶν συμμάχων ἔπεσον οἱ πλεῖστοι μετὰ τῶν στρατηγῶν αὐτῶν, ὅπτῳ χιλιάδεσ δὲ τούτων ζωγρηθέντες ἐσφάγησαν καὶ αὐτοὶ ἐν τῷ πεδίῳ τοῦ "Αρεως κατὰ διαταγὴν τοῦ Σύλλα. Ἐπὶ δὲ τῷ ἀγγέλματι τῆς ἥττης τῶν συμμάχων οἱ ἐν Πραινέστερῳ πολιορκούμενοι παρεδόθησαν ἔνεκα σιτοδείας, δὲ Μάριος ηὔτοκτόνησε. Μετὰ τὴν καταπολέμησιν πάντων τῶν ἑαυτοῦ ἐχθρῶν ὁ Σύλλας προσωνόμασεν ἑαυτὸν Εὐτυχῆ (Felix). Μεθ' ὁ ἥρξατο τὸ φρικῶδες δρᾶμα τῶν προιγραφῶν καὶ τῶν σφαγῶν, ὃν τὰ θύματα ἀνηλθον εἰς τέσσαρας χιλιάδας ἐπτακοσίους, τούτων δὲ τεσσαράκοντα μὲν ἦσαν συγκλητικοί, χιλιοὶ δ' ἔξακόσιοι ἵππεις. Ὅπως δὲ ὁ Σύλλας δώσῃ κῦρος νομιμότητος εἴς τε τὰς προγραφὰς καὶ τοὺς νέους θεσμούς, ἐχειροτονήθη δικτάτωρ. Διὰ δὲ τοῦ Κορηνηλίου νόμου συνεπλήρωσε τὴν κατάργησιν τῆς δημοκρατικῆς ἐξουσίας, καταστήσας αὐτὴν ὄλως ὑποχείριον τῆς συγκλήτου, εἰς ἥν εἰσήγαγε τριακοσίους νέους συγκλητικούς ἐκ τῆς τάξεως τῶν ἵππεων. Συγκατέλεξε δὲ μεταξὺ τῶν πολιτῶν καὶ δούλους, ἀπελευθερωθέντας καὶ κληθέντας Κορηνηλίους. Ἐν φ' δ' ὁ Σύλλας ἀνέδρυεν ἐν Ἀρμηνίᾳ, δὲ Σερτώριος ἐν τῇ ἐντὸς Ἰθηρίᾳ, δὲ Περπέννας ἐν Σικελίᾳ καὶ ὁ Ἀηνόθαρβος ἐν Ἀφρικῇ προπαρασκευάζοντο πρὸς καταπολέμησιν αὐτῆς. Ἀλλά, πρὶν ἡ οὖτοι συμπληρώσωσι τὰς παρασκευάς των πρὸς κοινὴν σύμπραξιν, δὲ Σύλλας ἔξαρτειλε κατ' αὐτῶν πολυάριθμον στρατὸν καὶ ἔξηνάγκασε τὸν μὲν Σερτώριον γὰρ καταφύ-

γη εἰς Μαυριτανίαν, τὸν δὲ Περπένναν νὰ καταλίπῃ τὴν νῆσον· τὸν δὲ Ἀηνόθαρθον κατεπολέμησε διὰ τοῦ Πομπηίου, εἰς δὲ ἐπέτρεψε κατὰ τὴν εἰς Ρώμην ἐπιστροφήν του νὰ καταγάγῃ θρίαμβον καὶ ἐπωνόμασε μέγαν.² Αλλ’ ὁ Σύλλας μετὰ τὰς νέας ὑπατικὰς ἀρχαιρεσίας παρητάθη τὴν δικτατωρίαν καὶ ἀπεγώρησεν εἰς τὴν ἐν Κύμη τῆς Καμπανίας ἐπαυλίν του, ἀσπασθεὶς τὸν ἴδιωτικὸν βίον καὶ ἀσχολούμενος περὶ τὴν συγγραφὴν τῶν ἑαυτοῦ ὑπομνημάτων (79 π. X.). Ἐτελεύτησε δὲ τὸ ἐπιὸν ἔτος, οἱ δὲ νόμοι αὐτοῦ μετ’ ὄλιγον ἀπαντες σχεδὸν κατηργήθησαν.

§ 37. Πόλεμος κατὰ Δεσπίδου καὶ Σερτωρίου (78—72 π. X.)

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σύλλα τῆς μὲν ἀριστοκρατικῆς μερίδος ἀρχηγὸς ἀνεδείχθη ὁ Πομπήιος, τῆς δὲ δημοκρατικῆς ὁ Λέπιδος, δοστις ὑπατος ἀναδειχθεὶς ἐζήτησε τὴν ἀνάκλησιν τῶν προγεγραμμένων φυγάδων καὶ τὴν εἰς αὐτοὺς ἀπόδοσιν τῶν κτημάτων των. Ἡ πρότασις αὕτη, καταπολεμηθεῖσα υπὸ τοῦ ἑτέρου ὑπάτου Κάτλου, ἀπερρίφθη μὲν, ἀλλὰ προεκάλεσε νέας ἐμφυλίους ταραχῆς ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἰταλίαν· ἐν δὲ τῇ Τυρρηνίᾳ ἡ ταραχὴ αὔτη μετεβλήθη ταχέως εἰς ἀποστασίαν καὶ οἱ ἀποικοι ἐξεβλήθησαν ἐκ τῆς χώρας. “Οθεν ἡ σύγκλητος ἀπεφάσισε ν’ ἀπομακρύνῃ ἐκ τῆς Ρώμης τὸν στασιαστὴν ὑπατον καὶ ἀπέστειλεν αὐτὸν πρὸ τοῦ φρισμένου χρόνου εἰς τὴν Ναρθωνῖτιν, τὴν ἐπαρχίαν αὐτοῦ. Ὁ Λέπιδος, εὐθὺς ως ἀφίχθη εἰς τὴν Ναρθωνῖτιν, ἀνύψωσεν ἀναφανδὸν τὴν σημαίαν τῆς ἀποστασίας· ἥγοϋμενος δὲ πλήθους ἐνόπλων φυγάδων ὥρμησεν ἐπὶ τὴν Ρώμην, ἵνα ἐπιβαλῃ διὰ τῆς βίας τὴν ψήφισιν τῶν προτάσεών του· ἡ δὲ σύγκλητος ἐκήρυξεν αὐτὸν πολέμιον τῆς πατρίδος καὶ ἀπέστειλε κατ’ αὐτοῦ τὸν ὑπατον Κάτλον καὶ τὸν Πομπήιον ως ὑπαρχον αὐτοῦ. Ὁ Λέπιδος δις ἡττηθεὶς κατέφυγε μετὰ τῶν λειψάνων τῆς ἑαυτοῦ στρατιᾶς εἰς Σαρδὼ, ἔνθα καὶ ἐτελεύτησεν (77 π. X.).” Ηδη οἱ ὄλιγαρχοι ἐτράπησαν κατὰ τοῦ ἐκ Μαυριτανίας εἰς Ισηρίαν ἐπιστρέψαντος Σερ-

τωρίου. Ο Σερτώριος, διακοινόμενος διὰ τὸ πρᾶον τοῦ χαρακτῆρος καὶ τὰς ἄλλας σπανίας αὐτοῦ ἀρετάς, ταχέως προσείλκυσε τὴν ἀγάπην καὶ εὔνοιαν τῶν ἐν Ἰθηρίᾳ λαῶν καὶ συνεκέντρωσε περὶ ἑαυτὸν στρατιὰν πολυάριθμον ἐκ τε τῶν Ῥωμαίων φυγάδων ὑπὸ τὸν Περφένναν, ὑπαρχον τοῦ Δεπίδου, καὶ τῶν Λυσιτανῶν καὶ Κελτιβήρων, ποθούντων ν' ἀποτινάξωσι τὸν Ῥωμαϊκὸν ζυγόν. Η σύγκλητος ἀπέστειλε κατ' αὐτοῦ τὸν Μέτελλον καὶ μετ' ὄλιγον μετὰ νέας στρατιᾶς ὡς ἀνθύπατον τὸν Πομπήιον. Ἀλλ' ἐν φόρῳ Πομπήιος καὶ ὁ Μέτελλος κατήρχοντο ἐκ τῶν Πυρηναίων, συγχρόνως ἀνήρχετο ἐκ τῆς Λυσιτανίας καὶ ὁ Σερτώριος. Συναντηθέντες δ' οἱ ἀντίπαλοι στρατοὶ παρὰ τὸν ποταμὸν Σούκρωνα, συνεκρότησαν μάχην φονικωτάτην, ἥτις ὑπῆρξεν ἀμφίρροπος, καὶ ὁ ἄγων ἐπὶ διετίαν ἔξηκολούθησεν ἀκριτος. Ἀλλ' ὁ μοχθηρὸς ὑπαρχος αὐτοῦ Περφέννας προέσθη εἰς τὴν δολοφονίαν αὐτοῦ. Μόλις ὅμως οὗτος ἀνέλαβε τὴν ἡγεμονίαν τοῦ στρατοῦ, ἐνικήθη ὑπὸ τοῦ Πομπήιου καὶ συλληφθεὶς αἰχμάλωτος ἀπεκεφαλίσθη (72 π. X.).

§ 38. Ὁ δουλικὸς πόλεμος (73—71 π. X.).

Κατὰ τοὺς τελευταίους πολέμους μυριάδες ἀνθρώπων εἶχον αἰχμαλωτισθῆ καὶ πωληθῆ ὡς δοῦλοι ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἰταλίαν. Καὶ ἄλλους μὲν τούτων οἱ Ῥωμαῖοι μετεχειρίζοντο εἰς βαρυτάτας ἐργασίας, ἄλλους δ' ἔξηνάγκαζον νὰ γίνωνται μονομάχοι διὰ νὰ τέρπωσι τὸν δῆμον εἰς τὸ ἀμφιθέατρο, οἵτινες κατεσφάζοντο ὑπὸ ἀλλήλων ἢ κατεσπαράσσοντο ὑπὸ ἀγρίων θηρίων. Τοιοῦτος ἦτο καὶ ὁ ἐν Θράκης καταγόμενος Σπάρτακος, ὃστις συλληφθεὶς αἰχμάλωτος ἐπωλήθη ὡς δοῦλος ἐν Κύμη, ἔνθα κατ' ἀνάγκην καὶ ὅκων ἔξησκει τὸ ἐπάγγελμα τοῦ μονομάχου. Ἀποδράς δ' ἐκεῖθεν μετ' ἄλλων ἑδομήκοντα ἐπτὰ δούλων κατέφυγεν εἰς Βεσούθιον (73 π. X.). Ἐπὶ δὲ τῇ προσκλήσει αὐτοῦ πολυάριθμα στιφηδούλων ἔσπευσαν νὰ ταχθῶσιν ὑπὸ αὐτόν. Περικυλωθεὶς δ' ὑπὸ τοῦ πραίτωρος Βαρινίου

διέσπασε τὴν στρατιὰν αὐτοῦ καὶ ἔτρεψεν αὐτὸν εἰς φυγήν. Ἐκεῖθεν εἰσώρημησεν εἰς τὴν Λευκανίαν καὶ ὑπέταξε πᾶσαν τὴν χώραν, νικήσας ἐκ δευτέρου τὸν πραίτωρα Βαρύνιον. Ἡ σύγκλητος μετὰ τὰς εἰρημένας ἡτας συνέταξεν ἄλλους ὅκτω λεγεῶνάς καὶ ἀνέθηκε τὴν διοίκησιν αὐτῶν εἰς τὸν πραίτωρα Κράσσον· συγχρόνως δὲ μετεκάλεσε τὸν μὲν Λούκουλλον ἐκ τῆς Θράκης, τὸν δὲ Πομπήιον ἐκ τῆς Ἰθηρίας. Ὁ Κράσσος περιέκλεισε τοὺς περὶ τὸν Σπάρτακον ἐν Βρεττίῳ, ὅρμας τάφρου μετὰ τείχους διήκουσαν ἀπὸ θαλάσσης εἰς θαλάσσαν. Ἀλλ' ὁ γενναῖος Σπάρτακος ἐν γυναικὶ θυελλώδει διεπέρασεν εἰς τὴν Λευκανίαν, καὶ ἐν φέβαινε πρὸς τὸ Βρενδήσιον, ἵνα περαιωθῇ διὰ θαλάσσης εἰς Σικελίαν, καταδιώχθεὶς ὑπὸ τοῦ Κράσσου ἐνικήθη καὶ ἐφονεύθη μᾶλλον ὡς ηρως ἢ ὡς μονομάχος μαχόμενος (71 π.Χ.). Ἐξανισχύτοι δὲ δοῦλοι αἰχμαλωτισθέντες ἀνεσταυρώθησαν κατὰ μῆκος τῆς Ἀππιας ὁδοῦ, μεταβληθείστοις εἰς γιγάντιον νεκροταφεῖον. Ὁ δὲ Πομπήιος, συναντήσας περὶ τὰς Ἀλπεις περὶ τὰς πέντε χιλιάδας φυγάδων, κατέστρεψεν ἀπαντας σφετερισθεὶς δὲ καὶ τὸ ὅλον κατόρθωμα ἔγραψε πρὸς τὴν σύγκλητον, ὅτι «ἄν καὶ ὁ Κράσσος ἐνίκησεν αὐτοὺς ἐν μάχῃ, ἀλλ' ὅμως ἡ δόξα ἀνήκει εἰς αὐτόν, διότι ἐξεπασεν αὐτὴν τὴν ἥζαν τοῦ πολέμου».

§ 39. Ὁ πειρατικὸς πόλεμος (71—67 π. X.).

Μετὰ δύο στρατηγίας καὶ μετὰ δύο θριάμβους, οὓς κατήγαγεν ὁ Πομπήιος πρὸς ἡ ταριεύση, δὲν ἦδύνατο νὰ στέξῃ ἵνα διέλθῃ προηγουμένως τὰ διάφορα στάδια τῶν πολιτειῶν τιμῶν, ἀλλ' ἐπεζήτησε τὴν ὑπατείαν, ἔχων συνυποψήφιον τὸν Κράσσον, ἐνθέρμως ὑποστηριζόμενον ὑπὸ τῆς συγκλήτου. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐπολεμῆτο ὑπὸ τῶν ὄλυγαρχικῶν, μετέστη πρὸς τοὺς δημοκρατικοὺς καὶ διὰ τῆς ὑποστηρίξεως αὐτῶν ὑπατος ἐκλεγεὶς καὶ συνδιαλλαγεὶς πρὸς τὸν Κράσσον εἰσήγαγε νόμον, διὸ οὐ ἡ δημαρχικὴ ἐξουσία ἀπηλλάσσετο ὑπὸ τῆς ἐξαρτήσεως καὶ ἀνελάμβανε τὴν προτέραν

αύτῆς ἔξουσίαν. Μετὰ δὲ τὴν λῆξιν τῆς ὑπατείας αὐτοῦ ἀντὶ γὰρ μεταβῆται εἰς ἐπαρχίαν τινὰ ως διοικητής αὐτῆς ἐπροτίμησε νὰ μένῃ ἐν Ἀράβης ὡς ἴδιωτης. Ἡ φαινομενικὴ ὅμως αὕτη θυσία τῆς φιλοδοξίας του δὲν ἔργαζθεν ν' ἀμειφθῇ. Ἡ Ἀράβη, νικήσαται τὸν Σερτώριον καὶ τὸν Σπάρτακον, ἔξηκολούθει νὰ ύφισταται δεινὸν ἀγῶνα ἐν Ἀσίᾳ κατὰ τῆς πειρατείας, ἥτις κατὰ τοὺς τελευταίους πολέμους ἔλαβε μεγάλην ἐπίδοσιν, καὶ μάλιστα μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Κορίνθου καὶ Καρχηδόνος. Τῷ δὲ 144 π. Χ. οἱ πειραταὶ καταλαβόντες τὴν Κιλικίαν κατέστησαν αὐτὴν μὲν τὸ κύριον ἐσυτῶν ὄρμητήριον, τὴν δὲ Κρήτην καὶ τὴν Μαλέαν ἀκορυ τὰ κυριώτατα αὐτῶν κρησφύγετα. Ἐντεῦθεν δ' ὄρμωμενοι ἐλεηλάτουν πάσις τὰς νήσους καὶ τὰ παράλια τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Ἀνιδρύσαντες δὲ πολλαχοῦ καὶ πειρατικοὺς ναυστάθμους καὶ καταρτίσαντες στόλον ἀξιόμαχον ἐκ χιλίων νηῶν, ἐσύλησαν πλεῖστα Ἱερά, ἐλαφυραγώγησαν ὑπὲρ τὰς τετρακοσίας πόλεις καὶ προέβησαν ἀπτότοι μέχρι τῶν προθύρων τῆς Ἀράβης, λεηλατήσαντες καὶ αὐτὴν τὴν Ὡστίαν καὶ ἔξανδρα ποδίσαντες τοὺς κατοίκους αὐτῆς. Οἱ Ρωμαῖοι κατὰ πρῶτον μὲν ἐπεμψάν κατ' αὐτῶν τὸν ἀνθύπατον Σερβίλιον, ὃστις διατρέξας ἐπὶ τριετίαν τὴν Κιλικίαν κατὰ πάσις τὰς διευθύνσεις κατέστησεν αὐτὴν ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν καὶ, ἐκπορθήσας ὄχυράς τινας πόλεις αὐτῆς, ἐν αἷς καὶ τὰ Ἰσαυρα, ἐπέστρεψεν εἰς Ἀράβην κατάφορτος λαφύρων, κατήγαγε θοίαμδον καὶ ἐπωνομάσθη Ἰσαυρικός (79 π. Χ.). Γενικὸν ὄρμητήριον αὐτῶν μετὰ ταῦτα ἀπέβη ἡ Κρήτη, καὶ ὁ μὲν εἰς τὴν νῆσον ἀποσταλεὶς Μάρκος Ἀντώνιος κατεναυμαχήθη ὑπὸ τῶν Κρητῶν, ὁ δὲ κατόπιν ἀποσταλεὶς ὑπάτος Καικίλιος Μέτελλος, περιστώσας ἐπιτυχῶς τὸ ἔργον, ἐπωνομάσθη Κρητικός (68 π. Χ.). Ἀλλ' ἡ πειρατεία δὲν ἤδυνατο νὰ καταβληθῇ διὰ μεμονωμένων ἐκστρατειῶν καὶ οἱ πειραταὶ ἀπέβησαν ἦδη βλαβερώτεροι εἰς τὴν Ἀράβην, παρακωλύοντες καὶ τὰς ἐκ Σικελίας καὶ Σαρδοῦς σιτοπομπάς. Ἐνεκα δὲ τούτου συνέθη μεγάλη σιτοδεῖα ἐν Ἀράβη καὶ ἡ σύγκλητος ἡναγκάσθη νὰ ψηφίσῃ νόμον, ὃπως ἐκλεχθῇ ἐκ τῶν ὑπαράων. καὶ Ἑλλην. Ἰστορία Γ. Τσαγρῆ

τευόντων εἰς ἀνήρ στρατηγὸς αὐτοκράτωρ καὶ ἀναλόη ὡς ἀνθύπατος τὴν ναυαρχίαν ἐπὶ τριετίαν καθ' ἅπασαν τὴν Μεσόγειον· ὡς τοιοῦτος δ' ἔξελέγη ὁ Μέγας Πομπήιος, ὅστις συμπαραλαβὼν εἴκοσι τέσσαρας ὑπάρχους, πεντακοσίας ναῦς, ἐκατὸν εἴκοσι χιλιάδας πεζῶν καὶ πέντε χιλιάδας ἵππων, ἐπῆλθε κατὰ τῶν πειρατῶν, διαιρέσας τὸν στόλον αὐτοῦ εἰς δεκατρεῖς μοίρας.¹ Ήρχισε δὲ ἀπὸ τῆς Σικελίας, Σαρδοῦς καὶ Ἰταλίας, ὃν ἐκάθηρε τὰς ἀκτὰς, ἀφίνων ἴσχυροὺς στόλους ἀνὰ πάντα τὰ κυριώτατα ὄρμητήρια, καὶ ἐντὸς τεσσαράκοντα ἡμερῶν κατέστησεν ἀσφαλεῖς πάσας τὰς πέριξ τῆς Ἰταλίας θαλάσσας.² Επειτα δ' ἐτράπη ἐπὶ τὰς ἑλληνικὰς θαλάσσας καὶ τὴν Ἀνατολήν, τὸ κυριώτατον τῶν πειρατῶν ὄρμητήριον. Ἀφικόμενος δὲ εἰς τὸν Πειραιᾶ ἀνέβη εἰς τὰς Ἀθήνας, αἵτινες ἐδεξιώθησαν αὐτὸν ὡς νέον σωτῆρα. Ορμήσας δ' ἐκ τοῦ Πειραιῶς κατεδίωξε μετὰ πλεύστης ὅσης δραστηρότητος τοὺς πειρατὰς καὶ ἔξηνάγκασε τοὺς πλεύστους αὐτῶν νὰ παραδοθῶσι, μὴ τολμῶντες ν' ἀντισταθῶσιν εἰς τηλικαύτην ὑπέροχον δύναμιν. Δέκα χιλιάδες τῶν κακούργων ἐκείνων ἔθανατόθησαν, εἴκοσι χιλιάδες ἡχμαλωτίσθησαν, χίλια τριακόσια πειρατικὰ αὐτῶν πλοῖα ἐπυρπολήθησαν καὶ ἐκατὸν εἴκοσι λιμένες καὶ φρούρια αὐτῶν κατεστράφησαν. Επεικῶς δὲ καὶ συνετῶς πολιτευόμενος ὁ Πομπήιος τοὺς μὲν πλεύστους αὐτῶν ἐγκατέστησεν εἰς Δύψην τῆς Ἀχαΐας, χηρεύουσαν κατοίκων καὶ ἔχουσαν γῆν πολλὴν καὶ ἀγαθήν, τοὺς δὲ λοιποὺς ἐγκατέσπειρεν εἰς διαφόρους τῆς Κιλικίας πόλεις καὶ μάλιστα εἰς τὴν ἀνακτισθεῖσαν πόλιν Σόλους, ἥν μετωνόμασε Πομπηϊόπολιν. Οὕτω δ' ἐντὸς ὄγδοήκοντα ἐννέα ἡμερῶν ὁ Πομπήιος κατέλυσε τὸν πειρατικὸν τοῦτον πόλεμον (67 π. X.).

§ 40. Δεύτερος κατὰ τοῦ Μιθριδάτου πόλεμος (74-63 π. X.).

'Ο βασιλεὺς τῆς Βιθυνίας καὶ Παφλαγονίας Νικομήδης ὁ Γ' ἀποθανὼν ἐκληροδότησε τὸ βασίλειόν του εἰς τὸν δῆμον τῶν Ρωμαίων (74 π. X.). 'Αλλ' ὁ Μιθριδάτης ἐπὶ τῷ προσχήματι

τῆς ἐλευθερίας προλαβόν τοὺς Ῥωμαίους κατέλαβε τὰς κληροδοτηθέσας χώρας. "Οθεν ἡ σύγκλητος ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατ' αὐτοῦ, ἀναθέσασα τὴν στρατηγίαν εἰς τοὺς ὑπάτους Λούκουλλον καὶ Κότταν. Καὶ ὁ μὲν Κόττας εἰσβαλὼν εἰς τὴν Βιθυνίαν ἤττηθη κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν, ὁ δὲ Λούκουλλος καταναυμαχήσας τὸν στόλον τοῦ Μιθριδάτου παρὰ τὴν Λῆμνον κατετρόπωσεν αὐτὸν ἐν Καβείροις καὶ ἔξηνάγκασε νὰ καταφύγῃ πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Ἀρμενίας Τιγράνην τὸν Β'. 'Ο Τιγράνης ὑπῆρξεν ὁ ἴσχυρότατος τῶν μοναρχῶν τῆς Ἀσίας, νικήσας δὲ καὶ τοὺς Πάρθους καὶ κατακτήσας τὴν Συρίαν, ἐπωνόμαζεν ἑαυτὸν πομπωδῶς βασιλέα τῶν βασιλέων. 'Ο Λούκουλλος, καταλαβόν τὴν Βιθυνίαν καὶ Πόντον καὶ ἀπαλλάξας τὰς χώρας αὐτὰς ἀπὸ τῆς καταπιέσεως τῶν τοκογλύφων, εἰσέβαλε μετὰ εἴκοσι χιλιάδων ἀνδρῶν εἰς τὴν Ἀρμενίαν. 'Ο ἀγέρωχος Τιγράνης εἶπε σκωπτικῶς περὶ τοῦ εὐαριθμού στρατοῦ τοῦ Λουκούλλου: «"Αν μὲν οὗτοι ἕρχωνται ὡς πρεσβευταί, εἶνε πόλλοι, ἀν δ' ὡς στρατιῶται, εἶνε ὀλίγοι». 'Αλλ' οἱ ὀλίγοι ἐκεῖνοι τοῦ Λουκούλλου ἦσαν ἀληθεῖς στρατιῶται, τὰ δὲ πλήθη, τὰ ὄποια ἦγεν ὁ Τιγράνης, ἦσαν ἀσύντακτα βαρβαρικὰ στίφη. 'Ο Λούκουλλος κατατροπώσας κατὰ κράτος τοὺς δύο βασιλεῖς παρὰ τὴν πρωτεύουσαν τῆς Ἀρμενίας, τὰ Τιγρανόκερτα, ἀγοντας περὶ τὰς διακοσίας χιλιάδας στρατοῦ, ὡν ἐφονεύθησκαν περὶ τὰς ἑκατόν, ἐκυρίευσε τὴν πόλιν καὶ ἐσύλησε πάντας τοὺς ἐν αὐτῇ μεγάλους θησαυρούς, μετ' ὁ καθυπέταξε καὶ μέγα μέρος τῆς Μεσοποταμίας (69 π. Χ.).

Νικήσας δὲ πάλιν ἀμφοτέρους τοὺς βασιλεῖς παρὰ τὰ Ἀρτάξατα, ἥθελησε νὰ καταδιώξῃ αὐτοὺς καὶ εἰς τὴν Ηπειρού, ὅπου εἶχον καταφύγει μετὰ τὴν τελευταίαν ἤτταν. 'Αλλ' ὁ στρατὸς αὐτοῦ, ἀπειρηκὼς ἐκ τῶν μακρῶν ὄδοις ποριῶν καὶ δυσκοναγχετῶν διὰ τὴν αὐστηρότητα τοῦ στρατηγοῦ, μὴ ἐπιτρέποντος τὰς δημόσιες καὶ συλήσεις τῶν πόλεων, ἔξηνάγκασεν αὐτὸν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Μεσοποταμίαν, ὅπου καὶ κατέλαβε τὴν πρωτεύουσαν αὐτῆς Νισιδίν (67 π. Χ.).

Πρὸς ἡ̄ ἐπιστρέψῃ εἰς Ῥώμην ὁ Πομπήιος, ὁ νικητὴς τῶν πειρατῶν, ἡ̄ φυλέτις ἐκκλησίᾳ ἀνέθηκεν εἰς αὐτὸν τὴν ἀρχιστρατηγίαν τοῦ Μιθριδατικοῦ πολέμου μετ' ἐπεκτάσεως τῆς ἀρχῆς ἐπὶ τὴν Βιθυνίαν, τὴν Κιλικίαν καὶ τὴν λοιπὴν Μικρὰν Ἀσίαν (66 π. Χ.). Ὁ Πομπήιος ἀγεδείχθη οὐ μόνον στρατηγὸς ἔξοχος, ἀλλὰ καὶ πολιτικὸς ἀριστος. Προσελκύσας δὲ εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν Ῥωμαίων καὶ τὸν βασιλέα τῶν Πάρθων Φραστηνὸν Γ', ἔπεισεν αὐτὸν νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Μικρὰν Ἀρμενίαν καὶ παρακωλύσῃ τὸν Τιγράνην νὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειαν τοῦ Μιθριδάτου, ὅστις μετὰ πολλὰς ἡττας ἡναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς Κολχίδα. Πρὸς δὲ τὸν Τιγράνην, ζητήσαντα τὸ ἔλεος αὐτοῦ, προσηνέχθη γενναιοφρόνως, καὶ παρεχώρησεν εἰς αὐτὸν τὴν Ἀρμενίαν.

Καὶ οὗτος μὲν ἀπέδωκε τὰς λοιπὰς πόλεις καὶ ἔς χιλιάδας ταλάντων ὡς ἔξοδα τοῦ πολέμου, δ' ὁ δ' ἡττηθεὶς Μιθριδάτης, προδοθεὶς ὑπὸ τοῦ ἴδιου υἱοῦ, Φαρνάκου, καὶ μὴ θέλων νὰ παραδοθῇ ζῶν, ηύτοκτόνησεν (63 π. Χ.).

Οὕτω δ' ὁ Πομπήιος, περατώσας καὶ τὸν κατὰ τοῦ Μιθριδάτου τοῦτον πόλεμον, καὶ καθυποτάξας τὴν Βιθυνίαν, τὸν Πόντον, τὴν Κιλικίαν, τὴν Συρίαν, τὴν Φοινίκην καὶ τὴν Παλαιστίνην, κατέστησεν αὐτὰς ῥωμαϊκὰς ἐπαρχίας.

Διατάξας δ' αὐτογνωμόνως τὰ κατὰ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἐπέστρεψεν εἰς Ῥώμην, ἔνθα ἐτέλεσε λαμπρότατον θριαμβὸν, διαρκέσαντα ἐπὶ δύο ἡμέρας. Διεργόμενος διὸ τῆς Ἐλλάδος ἔδειξεν ἔξαιρετα δείγματα τῆς εὐνοίας αὐτοῦ εἰς διαφόρους πόλεις, καὶ εἰς μὲν τὴν Μυτιλήνην ἔδωκε τὴν ἐλευθερίαν, ἣν εἶχεν ἀπολέσει πρὸ εἴκοσι πέντε ἐτῶν ὡς συνταγχθεῖσα μετὰ τοῦ Μιθριδάτου, εἰς δὲ τὰς Ἀθήνας ἐδώρησε πεντάκοντα τάλαντα.

§ 41. Συνωμοσία τοῦ Κατιλίνα (63-62 π. Χ.).

Καθ' ὃν χρόνον ὁ Πομπήιος περιῆγε νικηφόρα τὰ ῥωμαϊκὰ ὅπλα καθ' ὅλην τὴν Ἀσίαν, ἡ Ῥώμη διέτρεξε μέγιστον κίνδυνον ἐκ

συγερής τινος συνωμοσίας, ἡς ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Κατιλίνας. Ὁ Κατιλίνας, ἐκ πατρικῶν ἔλκων τὸ γένος καὶ καταναλώσας ἀσώτως πάσσαν τὴν ἑαυτοῦ περιουσίαν, ἐπειθύμει νὰ λάθῃ νέαν δόξαν καὶ θησαυρούς. Διέπραξε δὲ πλεῖστα κακουργήματα οὐ μόνον κατὰ ξένων, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν ἴδιων ἑαυτοῦ συγγενῶν ἐπὶ τῶν φοβερῶν τοῦ Σύλλα προγραφῶν ὡς ἡγέτης τῶν δολοφόνων. Ἐσφαξε τὴν σύζυγόν του καὶ τὸν υἱόν του, ἵνα πείσῃ ἐτέραν γυναῖκα νὰ γείνη σύζυγός του, ἐφόνευσε τὸν ἐπ’ ἀδελφὴν γαμβρόν του καὶ τὸν ἀδελφόν του, καὶ μετὰ τὸν φόνον αὐτῶν παρεκάλεσε τὸν Σύλλαν νὰ συμπεριλάβῃ καὶ αὐτὸν εἰς τὸν καταλογὸν τῶν προγραφέντων. Ἀποσταλεὶς ὡς ἀντιπροστώρ εἰς τὴν Ἀφρικὴν ἐνήργησε φρικώδη ἀργυρολογίαν. Ἐπιστρέψας ὑπέβαλεν ὑποψηφιότητα διὰ τὴν ὑπατίαν, ἀλλ’ ἡ σύγκλητος μαθοῦσα τὰς ἐν Ἀφρικῇ καταχρήσεις του διέγραψεν αὐτὸν ἐκ τοῦ καταλόγου. Ἐπιδιώξας δὲ καὶ κατόπιν τὸ ὑπατικὸν ἀξιώματος καὶ τετράκις ἀποτυχών ἐξεμάνη καὶ ἀπεφάσισε ν’ ἀνατρέψῃ τὰ καθεστῶτα. "Οθεν συναθροίσας περὶ ἑαυτὸν πάντας τοὺς φαυλοθίους καὶ κακούργους συνώμοσε μετ’ αὐτῶν νὰ φονεύσωσι τοὺς ὑπάτους καὶ πάντας τοὺς συγκλητικούς, νὰ πυρπολήσωσι τὴν πόλιν, νὰ καταργήσωσι τοὺς ἰσχύοντας νόμους, καὶ ὑποκινοῦντες τὴν μὲν Τυρρηνίαν, τὴν Πικεντίνην καὶ τὴν Ἀπουλίαν εἰς ἀποστασίαν, τὴν δὲ Ῥώμην εἰς στάσιν, ἡς τὴν διοργάνωσιν ἀνέλαβεν αὐτὸς ὁ Κατιλίνας, ν’ ἀνιδρύσωσιν οὕτω τὸ κράτος τῆς αὐθικρεσίας καὶ τῆς δικραταγῆς.

Τοῦ δὲ καὶ ἡ περίστασις λίαν κατάλληλος, διότι ὁ μὲν στρατὸς διετέλει εἰσέτι ἐν Ἀσίᾳ μετὰ τοῦ Πομπηίου, τὴν δὲ πόλιν ἐπλήρου ἀργὸς καὶ ἀχαλίνωτος ὅχλος. Ἀλλ’ ὁ κατ’ ἐκεῖνο τὸ ἔτος ἐκλεγεὶς ὑπατος, ὁ περιώνυμος ῥήτωρ Κικέρων, ἀποκαλύψας τὰ τῆς συνωμοσίας, λαμβάνει πάντα τὰ κατάλληλα μέτρα καὶ σώζει τὴν Ῥώμην. Συγκαλέσας δὲ καὶ τὴν σύγκλητον, ἐν ἥ εἶχε τὸ θράσος νὰ προσέλθῃ καὶ αὐτὸς ὁ Κατιλίνας, ἀποκαλύπτει διὰ λόγου πλήρους δεινότητος πάντας τοὺς καταχθονίους τῆς συνωμοσίας σκοπούς του. Καὶ οἱ μὲν ἄλλοι ἐν Ῥώμῃ συνωμόται συλ-

ληφθέντες ἀπηγχονίσθησαν, ὁ δὲ Κατιλίνας διαφυγών διὰ νυκτὸς μετ' ὀλίγων ὄπαδῶν του ἀπῆλθεν εἰς Τυρρηνίαν, ἔνθα ὁ ἐταῖρος αὐτοῦ Μάνλιος εἶχεν ἀθροίσει περὶ τὰς εἴκοσι χιλιάδας ἀνδρῶν. Κατ' αὐτῶν δέ, οἵτινες ἐκηρύχθησαν πολέμιοι τῆς πατρίδος, ἀπεστάλη ὁ συνύπατος τοῦ Κικέρωνος Γάϊος Ἀντώνιος μετὰ εἴκοσι χιλιάδων ἀνδρῶν, καὶ, μάχης φοικωτάτης συναρθείσης παρὰ τὰ στενὰ τῆς Πιστωρίας, οἱ συνωμόται ἡττήθησαν, ἔπειτα δὲ καὶ ὁ Κατιλίνας γενναίως μαχόμενος (62 π. Χ.). Ὁ δὲ Κικέρων, σώσας οὕτω τὴν Ῥώμην, ἐπωνυμάσθη σωτήρ τῆς πατρίδος.

§ 42. Γάϊος Ἰούλιος Καῖσαρ.—Πρώτη τριαρχία.

Μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς συνωμοσίας τοῦ Κατιλίνα ἐπανῆλθον εἰς Ῥώμην δύο ἴσχυρότατοι ἀνδρες, ὁ Μέγας Πομπήιος ἐκ τῆς Ἀσίας καὶ ὁ νεαρὸς Ἰούλιος Καῖσαρ ἐκ τῆς Ἰθηρίας, ὅπου εἶχε μεταβῆ ὡς ἀντιπρατώρ. Ὁ Γάϊος Ἰούλιος Καῖσαρ ἐγεννήθη περὶ τὸ 100 ἔτος π. Χ. καὶ ἐκαυχᾶτο ὅτι κατήγετο ἀπὸ τοῦ Ἰούλου, υἱοῦ τοῦ Αἰνείου. Ἡτο ἀνεψιὸς μὲν τῆς γυναικὸς τοῦ Μαρίου, γαμβρὸς δὲ τοῦ Κλενα ἐπὶ τῇ θυγατρὶ αὐτοῦ Κορνηλίᾳ. Ὅτε δὲ ὁ Σύλλας ἐμαίνετο καθ' ὅλων τῶν ὄπαδῶν καὶ συγγενῶν τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν, διετάχθη καὶ ὁ Καῖσαρ νὰ διαζευχθῇ τὴν Κορνηλίαν, ἀλλ' ἡρυκήθη. Προγραφεὶς δὲ καὶ καταδιωκόμενος ἀπὸ τόπουν εἰς τόπον, συνελήφθη ἐπὶ τέλους ὑπὸ τῶν κατασκόπων τοῦ Σύλλα, καὶ μόλις ἐξηγόρασε δι' ἀργυρίου τὴν ζωήν. Διὰ τῆς μεσιτείας δὲ πολλῶν φίλων του καὶ τῶν Ἐστιάδων ὁ Σύλλας ἡρυκήστευσεν αὐτὸν καὶ ἐχάρισε τὴν ζωήν. Ὁ Καῖσαρ μετὰ τὴν ἡρυκήστείαν ἀπῆλθεν εἰς Ῥόδον, ἔνθα ἐξεπαιδεύθη τὴν ἑλληνικὴν παλιδευσιν καὶ ἐδιδάχθη τὴν ἥρτορικὴν παρὰ τῷ περιφήμῳ ἥρτορι Μόλωνι.

Κατὰ τὸν πλοῦν συνελήφθη ὑπὸ πειρατῶν, οἵτινες ἐξήτησαν ὡς λύτρα εἴκοσι τάλαντα, αὐτὸς δὲ τοὺς ὑπεσχέθη πεντήκοντα. Ἔως οὗ δὲ πληρωθῶσι ταῦτα, αὐτὸς διέμενεν αἰχμάλωτος ἐπὶ τεσσα-

ράκοντα ἡμέρας, ἀλλὰ τοσοῦτον σεβασμὸν ἐπέβαλεν εἰς αὐτούς, ὃστε' ἐφαίνετο δεσπότης αὐτῶν μᾶλλον ἢ αἰχμάλωτος, καὶ ἀστε- ευόμενος ἀπεκάλει αὐτοὺς βαρβάρους καὶ ἡπείλει ὅτι θὰ τοὺς συλλάβῃ καὶ θὰ τοὺς σταυρώσῃ, ὅπερ καὶ ἔπραξεν. Ἐπιστρέψας εἰς Ῥώμην μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σύλλα ἐπέδειξε θαυμαστὴν ἥητορικὴν δεινότητα καὶ ἔξοχον περὶ τὰ πολιτικὰ ἐμπειρίαν. Τα- μίας γενόμενος συγάδευσε τὸν στρατηγὸν Ἀντίστιον εἰς τὴν ἑκτὸς Ἰσπανίαν· ἵδων δὲ εἰς τὸν ἐν Γαδείροις ναὸν τοῦ Ἡρακλέους τὸν ἀνδριάντα τοῦ Ἀλεξάνδρου, «Οἶμοι», ἀνέκραξεν, «οὗτος ἐν τῇ ἡλικίᾳ μου εἶχε κατακτήσει τὸν κόσμον ὅλον, ἐγὼ δὲ εἰσέτι οὐδὲν ἔπραξα!». Κατόπιν, τῷ 65 π. X., ἐκλεχθεὶς ἀγορανόμος, ὑπερ- ηκόντισε πάντας τοὺς προκατόχους του κατὰ τὴν μεγαλοδωρίαν. "Οπως δὲ προσελκύσῃ ἔπι μᾶλλον τοῦ δήμου τὴν εὔνοιαν, κατα- νάλωσεν ἀπασκαν τὴν περιουσίαν του καὶ περιέπεσεν εἰς χρέη ὑπέρ- ογκα, διαπανῶν ἀφειδῶς εἰς ἐπιδόσεις καὶ θέατρα. Τῷ 64 π. X. ἐξελέγη κοιτῆς τῶν περὶ φόνου γραφῶν, ἐπειδάλλετο δὲ εἰς αὐτὸν νὰ κάθάρῃ τὴν πολιτείαν ἐκ πάντων τῶν κακοποιῶν στοιχείων. Τῷ 63 π. X. ἐγένετο μέγας δρκιερεύς, τῷ 62 π. X. πραίτερο καὶ πρὶν ἢ παρέλθῃ τὸ ἔτος ἀπεστάλη ὡς ἀντιπρόσωπος εἰς τὴν Ἰβη- ρίαν πρὸς διοίκησιν αὐτῆς. Συναθρόίσας δὲ ἐκεῖ ἀπέιρους θησαυ- ρούς, ἔξωφλησεν ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ῥώμην ἀπαντα τὰ χρέα του, ἀνεργάζομενα εἰς πέντε ἑκατομμύρια δραχμῶν. Ο δὲ Πομπήιος, διευθετήσας αὐτογνωμόνως τὰ κατὰ τὴν Ἀσίαν, ἐπέστρεψεν εἰς Ῥώμην καὶ ἐτέλεσε μεγαλοπρεπῆ θρίαμβον. Ἀλλὰ διαλύσας ἐν Βρενδησίῳ τοὺς λεγεῶνάς του ἔπραξε μέγα πολιτικὸν σφάλμα, καὶ δὲ ἀπήγνωσε παρὰ τῆς συγκλήτου τὴν ἐπικυρώσιν τῶν ἐν Ἀσίᾳ ὑπ' αὐτοῦ πεπραγμένων καὶ τὴν ἀμοιβὴν τῶν ὑπ' αὐτὸν στρα- τευομένων διὰ τῆς ἀπονομῆς γαιῶν, ἢ σύγκλητος δὲν ἐνέκρινε ταῦτα. "Οθεν δὲ Πομπήιος εἰς τὴν δύσκολον ταύτην θέσιν εύρεθεις ἀπεφάσισε γὰ συνεννοηθῆ πρὸς σύμπραξιν μετὰ τοῦ πλουσιωτάτου Λικινίου Κράτους καὶ τοῦ δημοτικωτάτου Ἰουλίου Καίσαρος, ὅστις διὰ τῆς ὑποστηρίξεως αὐτοῦ θὰ ἐπετύγχανε εύκολώτερον τὴν ὑπα-

τείαν, ἦν διακαῶς ἐπεθύμει πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν φιλοδόξων σκο-
πῶν του. Ο Καῖσαρ, δοξασθεὶς καὶ αὐτὸς ἐν Ἰθηρίᾳ διὰ τῶν νικη-
φόρων πολέμων του πρὸς τοὺς Λυσιτανούς καὶ Καλαϊκούς καὶ ὑπερ-
πληρώσας τὸ βαλάντιον, προετίμα ἀντὶ τοῦ θριάμβου τὴν ὑπατείαν.
Καὶ ὁ μὲν Πομπήιος καὶ Κράσσος ἔμελλον νὰ χορηγήσωσι τὰς
ψήφους τῶν φίλων των ὑπὲρ τοῦ Καίσαρος, εὗτος δὲ γενόμενος
ὑπατος ἔμελλε νὰ συντελέσῃ πρὸς ἐπίτευξιν τῶν αἰτημάτων τοῦ
Πομπηίου, ὁ δὲ Κράσσος, χορηγῶν ὑπὲρ τῶν ἑταίρων τὸ χρυσὸν
του, ἔμελλε νὰ λάθῃ ὡς ἀντάλλαγμα τιμᾶς καὶ τὴν διοίκησιν
ἐπαρχιῶν. Οὕτω δ' ἐπῆλθεν ἡ πρώτη σύστασις τῶν τριῶν ἀνδρῶν,
ἥτις ἐπωνυμάσθη τριαρχία (60 π. Χ.).

Καὶ ὁ μὲν Καῖσαρ ἔξελέγη ὑπατος, ἀλλ' ἀπέτυχεν ὁ συνυπο-
ψήφιος αὐτοῦ, ἀνθ' οὐ ἔξελέγη ὁ ὑποψήφιος τῶν ὀλιγαρχικῶν Βί-
θουλος. Ο Καῖσαρ εὐθὺς μετὰ τὴν ἀνάληψιν τῆς ὑπατικῆς ἀρχῆς
εἰσήγαγεν εἰς τὴν σύγκλητον νόμον περὶ ἀναδασμοῦ γχιῶν. Ἐπειδὴ
δὲ Κάτων ὁ νεώτερος ἀντέστη εἰς τὴν ἐπιψήφισιν τοῦ νόμου, ὁ
Καῖσαρ διέταξε τὴν φυλάκισίν του καὶ ἀπεφάσισε νὰ ὑποθάλῃ
εἰς τὸν δῆμον τὸν νόμον πρὸς ἐπιψήφισιν. Καθ' ἦν δὲ ἡμέραν ἐπρό-
κειτο νὰ εἰσβάλῃ ὁ δῆμος εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὁ Βίθουλος παρα-
λαβὼν τρεῖς τῶν δημάρχων ὑποχειρίους εἰς τὴν σύγκλητον καὶ πλῆ-
θος πελατῶν προκατέλαβε τὴν ἀγορὰν καὶ ἤρχισε νὰ δημηγορῇ πρὸ
τῶν βαθμίδων τοῦ Διοσκουρείου. Ἀλλ' εὐθὺς ἐπιπεσὸν τὸ πλῆθος
συνέτριψε τὰς ῥάβδους καὶ ἐτραυμάτισεν αὐτὸν καὶ τοὺς δημάρ-
χους. Οὕτω δ' ἐψφίσθη ὁ περὶ ἀναδασμοῦ τῆς γχράς νόμος, καὶ
μετ' αὐτοῦ ἐπεκυρώθησαν καὶ τὰ ἐν Ἀσίᾳ ὑπὸ τοῦ Πομπηίου
πεπραγμένα, ἡ δὲ σύγκλητος ἐπεκύρωσε τὸν νόμον ἔχανγκασθεῖσα
ὑπὸ δόγματος τοῦ δήμου. Διένειμαν δ' οὗτοι πρὸς ἀλλήλους ἐπὶ
πενταετίαν τὴν διοίκησιν τῶν ἡρματικῶν ἐπαρχιῶν. Καὶ ὁ μὲν Καῖ-
σαρ ἔλαβεν ἐκ προτιμήσεως τὴν διοίκησιν τῆς Ἰλλυρίας καὶ τῆς
ἐντὸς τῶν "Αλπεων Γαλατίας μετὰ τῆς στρατηγίας τριῶν λεγεώ-
νων, ἡ δὲ σύγκλητος, τὴν ἀνάγκην ποιουμένη φιλοτιμίαν, προσ-
έθηκεν εἰς αὐτοὺς καὶ τέταρτον λεγεῶνα καὶ νέαν ἐπαρχίαν, τὴν

Ναρθωνῖτιν. Ο δὲ Κοάσσος ἔλαβε τὴν Συρίαν καὶ ὁ Πομπήιος θέλων νὰ διαιρένῃ ἐν τῇ Ῥώμῃ ἔξέλεξε τὴν Ἰθηρίαν.

Ο Καῖσαρ θέλων ἔτι μᾶλλον νὰ προσουκειωθῇ τὸν Πομπήιον, ἔδωκεν εἰς αὐτὸν ὡς σύζυγον τὴν ἑαυτοῦ θυγατέρα, Ἰουλίαν, μετὰ δὲ τὴν λῆξιν τῆς ὑπατείας αὐτοῦ ἀπῆλθεν εἰς Ναρθωνῖτιν, οἱ δὲ ἕτεροι δύο συνάρχοντες διέμειναν ἐν Ῥώμῃ (58 π.Χ.). Ἀλλὰ πρὶν ἡ παρέλθη ἡ πενταετία, οἱ τριαρχοὶ συνελθόντες τῷ 55 π.Χ. ἐν Λούκη τῆς Τυρρηνίας, ἀνενέωσαν τὴν τριαρχίαν τῶν καὶ συν-
απεφάσισαν ἵνα παραταχθῇ ἐπὶ μίαν προσέπι πενταετίαν ἡ ὑπὸ τοῦ Καίσαρος διοίκησις τῶν δύο γαλατικῶν ἐπαρχιῶν καὶ τῆς Ἰλλυρίας καὶ ν' αὐξηθῶσιν οἱ λεγεῶνες αὐτοῦ ἀπὸ τεσσάρων εἰς δέκα. Ο δὲ Πομπήιος καὶ ὁ Κράσσος ὥρισθη νὰ λάθωσι τὴν ὑπατείαν διὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος, μετὰ δὲ τὴν λῆξιν αὐτῆς ν' ἀναλάθωσιν ἔκκαστος ἐπὶ πενταετίαν τὴν διοίκησιν τῶν ἐπαρχιῶν, τὰς δηποίας καὶ πρότερον εἶχον. Τούτων ὁ Κράσσος, πρὶν ἡ λήξη τὸ ἔτος τῆς ἑαυτοῦ ὑπατείας, ἀπῆλθεν εἰς Συρίαν, ὅπου πολεμῶν πρὸς τοὺς Πάρθους ἡττήθη καὶ, προσκληθεὶς εἰς συνέντευξιν ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος αὐτῶν, συνελήφθη δολίως καὶ ἐφονεύθη (53 π.Χ.).

§ 43. Δεύτερος μέγας ἐμφύλιος πόλεμος. — Ἡ ἐν Φαρσάλῳ μάχη. — Θάνατος τοῦ Πομπήιον (49-48 π. Χ.).

Ο θάνατος τοῦ Κράσσου, οὐχ ἡτον δὲ καὶ ὁ θάνατος τῆς συζύγου τοῦ Πομπήιον, Ἰουλίας, καὶ ἡ σύζευξις αὐτοῦ μετὰ τῆς Κορηνηλίας, θυγατρὸς τοῦ Μετέλλου Σκιπίωνος, διὸ ἡδὲ ὁ Πομπήιος συνεδέθη στενάτερον μετὰ τῆς ἀριστοκρατικῆς φατρίας, ἐπετάχυναν τὴν ῥῆξιν μεταξὺ αὐτῶν. Εἰς τὴν ῥῆξιν ταύτην συνετέλεσαν προσέπι: καὶ αἱ ἐν Ῥώμῃ ἐμφύλιοι ταραχαὶ μεταξὺ τῶν ὄπαδῶν τῶν δύο ἀσπόνδων ἐχθρῶν Κλωδίου καὶ Μίλωνος, διστις ἐφόνευσε τὸν Κλωδίον. Η πόλις διετέλει εἰς μανιώδη ἀναρχίαν, ἡ δὲ σύγκλητος, ἵνα σώσῃ τὴν πολιτείαν, ἀνηγόρευσε τὸν Πομπήιον ὑπατονόνταν συνάρχοντας καὶ, ἐπιτρέψασα εἰς αὐτὸν ἀπόλυτον ἐν Ῥώμῃ

κυριαρχίαν, ἐδώκε τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέξῃ μετά δύο μῆνας καὶ τὸν συνύπατον· ὁ δὲ Πομπήιος ἔξέλεξε μετά πέντε μῆνας ώς τοιοῦτον τὸν πενθερόν του Μέτελλον.

'Ο Πομπήιος ἐργασθεὶς δραστηρίως ἡδυνήθη ν' ἀνορθώσῃ τὴν διασαλευθεῖσαν τάξιν καὶ κατεδίκασεν εἰς ἔξορίαν τὸν Μίλωνα καὶ τοὺς συνενόχους αὐτοῦ. Ἡ σύγκλητος μετά ταῦτα παρασυρθεῖσα ἔχορήγησεν εἰς τὸν Πομπήιον προσέτι τὸ δικαίωμα τῆς ἐπὶ πενταετίαν διοικήσεως τῶν δύο Ιεθρικῶν ἐπαρχιῶν καὶ τὴν ἑτησίαν χορηγίαν χιλίων ταλάντων πρὸς συντήρησιν τῶν λεγεώνων αὐτοῦ. Διατάξασα δὲ καὶ γενικὴν στρατολογίαν καθ' ἀπασαν τὴν Ἰταλίαν, ἀνέθεσεν εἰς τὸν Πομπήιον τὸ δικαίωμα νὰ διαθέτῃ κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ τὰ τε δημόσια χρήματα καὶ τὰ τῶν ταμείων τῶν ἴσοποιτιδων πόλεων, τὸν δὲ Καῖσαρα διέταξε νὰ καταθέσῃ τὴν ἀρχήν, νὰ διαλύσῃ τοὺς ὑπὸ αὐτὸν λεγεῶνας καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς 'Ρώμην· ἐπειδὴ δὲ ὁ Καῖσαρ δὲν ὑπήκουειν, ἐκήρυξεν αὐτὸν πολέμιον τῆς πατρίδος. 'Ο Καῖσαρ, ἀποτυχὼν πάσης συνδιαλλαγῆς, ἔσπευσε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς 'Ρώμην, ὅπως προλάβῃ τοὺς εἰσέτι ἀνετοίμους ἔχθρούς του. Φθάσας δὲ εἰς τὸν Ρουθενων ποταμόν, ὅστις διαχωρίζει τὴν Γαλατίαν ἥπο τῆς Ἰταλίας, ἵσταται ἐνδοιάζων ἢν πρέπει νὰ διεκβῇ αὐτόν. 'Επὶ τέλους, εἰπὼν 'Ανερρίφθω κῦβος, διέβη αὐτόν. "Οτε δ' ἀνηγγέλθη ὅτι ὁ Καῖσαρ κατέλαβε τὸ Ἀρίμινον καὶ ἐπελαύνει ἐπὶ τὴν 'Ρώμην, οἱ περὶ τὸν Πομπήιον θορυβηθέντες κατέλιπον τὴν πόλιν καὶ κατέφυγον εἰς Καπύην καὶ ἐκεῖθεν διὰ Βρενδησίου διεπερριάθησαν εἰς τὴν Ἡπειρον, ἀφίσαντες ἐκ φόρου καὶ ἐξ ἀπρονοησίας ἀθικτον τὸ δημόσιον ταμείον, τὸ διοῖον κατόπιν κατέσχεν ὁ Καῖσαρ εἰσελθὼν εἰς τὴν 'Ρώμην. 'Ο Πομπήιος εὐλόγως ἐλπίζων εἰς τὴν ὑμεροσύνην τῆς ἐνταῦθα Ἐλλάδος, τὰς ἑλληνικὰς χώρας ἔξέλεξεν ώς τὸ κύριον στάδιον τῆς πάλης αὐτοῦ, οὐδ' ἐψύσθη περὶ τὰς ἐλπίδας, διότι ἡ Ἐλλὰς παρέσχεν εἰς αὐτὸν σπουδαιοτάτην βοήθειαν. Καὶ ἐνῷ ὁ Καῖσαρ εἶγεν ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὴν δυτικὴν Εὐρώπην, τὴν Γαλατίαν, τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Ἰσπανίαν, ὁ Πομπήιος συνεκρότει ἐν τῇ ἑλληνικῇ

χερσονήσῳ ἀξιόλογον ναυτικὴν καὶ πεζικὴν δύναμιν. Κατήρτισε μάλιστα καὶ μέγαν στόλον, εἰς ὃν συνέρρευσαν νῆες τῶν Ἀθηνῶν, τῶν Κυκλαδῶν, τῆς Κερκύρας, τῆς Ρόδου, τῆς Ἀχαΐας. Πλεῖστοι δ' ἄνδρες κατετάχθησαν καὶ εἰς τὰ πεζικὰ αὐτοῦ τάγματα ἐξ Ἀχαΐας, Βοιωτίας, Θεσσαλίας, Ἡπείρου καὶ Μακεδονίας, ἡ δὲ Κρήτη καὶ ἡ Λακωνία ἔπειρψαν εἰς αὐτὸν τοξότας.

'Εντὸς ἑζήκοντα ἡμερῶν ὁ Καῖσαρ ἔγεινε κύριος ὅλης τῆς Ἰταλίας καὶ τῶν νήσων Σικελίας καὶ Σαρδοῦς. Πρὸν ὅμως ἐπέλθη κατὰ τοῦ Πομπηίου, ἐνόψισεν ἀναγκαῖον νὰ τραπῇ ἐπὶ τὴν Ἰσπανίαν, ὅπου ἐστάθμευον τὰ γενναιότερα τάγματα τοῦ Πομπηίου, εἰπὼν· «"Ἄς καταπολεμήσωμεν κατὰ πρῶτον στρατὸν ἄνευ στρατηγοῦ, ἔπειτα δὲ καὶ στρατηγὸν ἄνευ στρατοῦ".» Εντὸς δὲ τεσσαράκοντα ἡμερῶν καθυποτάξας καὶ πᾶσαν τὴν Ἰσπανίαν, ἐπέστρεψεν εἰς Ρώμην, ὅποθεν ἀπῆλθεν εἰς τὸ Βρενδήσιον καὶ ἐκεῖθεν προσωριίσθη εἰς Ἡπειρον ὑπερινικήσας μυρίους κινδύνους. Τέσσαρες μῆνες ἐνταῦθα καταναλώθησαν εἰς ἔργα ἐπιμοχθότατα καὶ εἰς συνεχεῖς ἀψιμαχίας, ὅτε τέλος ὁ Καῖσαρ ἡττηθεὶς εἰς σπουδαῖαν μάχην πρὸ τοῦ Δυρραχίου κατέφυγεν εἰς Θεσσαλίαν καὶ ἐστρατοπέδευσε παρὰ τὴν Φάρσαλον, ἥγων εἴκοσι δύο χιλιάδας πεζοὺς καὶ χιλίους ἵππεῖς. Ἀπέναντι δ' αὐτοῦ ἐπελθὼν ἀντιπαρετάχθη καὶ ὁ Πομπήιος, ἥγων τεσσαράκοντα ἑπτὰ χιλιάδας πεζούς καὶ ἐπτὰ χιλιάδας ἵππεῖς. Ἐνταῦθα, συνχρθείσης μάχης, ἡττήθη κατὰ κράτος ὁ Πομπήιος, καὶ δέκα πέντε μὲν χιλιάδες τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ ἔπεισον εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης, εἴκοσι χιλιάδες παρεδόθησαν εἰς τὸν νικητήν, οἱ δὲ λοιποὶ διεσκορπίσθησαν εἰς τὰ ὅρη τῆς Θεσσαλίας (9 Αὔγουστου 48 π. Χ.).

'Ο Καῖσαρ προσηνέθη λίαν ἐπιεικῶς πρὸς τοὺς Ἑλληνας τοὺς μετὰ τοῦ Πομπηίου συνταχθέντας, μόνον δὲ τοὺς Μεγαρεῖς ἐτιμώρησεν ἀπηγώς, οἵτινες ἔδειξαν ἐπίμονον ἀντίστασιν, τοὺς δ' Ἀθηναίους, οἵτινες παρεδόθησαν μετὰ τὴν ἡτταν τοῦ Πομπηίου ἄνευ ἀντιστάσεως, συνεχώρησεν, εἰπὼν· «Ποσάκις ἡ δόξα τῶν προγόνων περισώσει ὑμᾶς, ὑπὸ σφῶν αὐτῶν ἀπολλυμένους»; Καὶ ὅχι μόνον

συνεχώρησεν, ἀλλὰ καὶ χρηματικάς δωρεάς ἔδωκε πρὸς διακό-
σμησιν τῆς πόλεως. Τοὺς δὲ Θεσσαλούς, εἰς ὧν τὴν χώραν ἐνί-
κησεν, ἀνεκήρυξεν ἐλευθέρους. Βραδύτερον, τῷ 44 π. Χ. ἀνφο-
δόμησε καὶ τὴν Κόρινθον, ἣν κατέφυγε διὰ Ρωμαίων ἀπελευθέ-
ρων, καὶ κατέστησεν αὐτὴν μίαν τῶν ἀποικῶν ὃσας οἱ 'Ρωμαῖοι
ζῆρυσαν ἐν 'Ελλάδι· ἀλλ' αὐται, ἀντὶ νὰ ἐκλατηγίσωσι τὴν χώ-
ραν, ἐξ ἐναντίκας ταχέως ἐξηληπίσθησαν. Ἡ δὲ Κόρινθος διὰ τὸ
ἐπίκιαρον τῆς θέσεώς της καὶ τὴν προσταχίαν τῆς ἡρωματικῆς κυ-
βερνήσεως ἐντὸς ὀλίγου κατέστη καὶ πάλιν πόλις λαμπρὸς καὶ
ἐπὶ πολὺν χρόνον διετέλεσε κέντρον τοῦ ἐμπορίου καὶ ἐδρα τοῦ
Ρωμαίου στρατηγοῦ ἢ ἀνθυπάτου, ὅστις ἀπὸ Αὐγούστου καὶ ἐφ-
εξῆς διεῖπε τὴν τύχην τῆς ἐνταῦθικής 'Ελλάδος.

'Ο Πομπήιος μετὰ τὴν ἡτταν κατέφυγε εἰς Λάρισσαν καὶ ἐκεῖ-
θεν διὰ τῶν Τεμπῶν καταβὰς εἰς τὴν θάλασσαν κατέπλευσεν εἰς
Μυτιλήνην. Παραλαβὼν δὲ τὴν σύζυγον Κορηνηλίαν καὶ τὸν γείτονα
Σέξτον, ἀπεφάσισε νὰ πλεύσῃ εἰς 'Ασίαν, ἵνα διὰ τῆς βοηθεί-
ας τῶν Πάρθων καταπολεμήσῃ τὸν Καίσαρα. 'Αλλ' ἡ ἐχθρική
στάσις τῶν Ἀντιοχέων καὶ ἡ κατὰ πόδας καταδίωξις τῶν πολε-
μίων ἐξηνάγκασαν αὐτὸν νὰ καταφύγῃ εἰς Αἴγυπτον πρὸς τὸν τότε
βασιλεύοντα Πτολεμαῖον, τὸν ἐπονομαζόμενον Διόνυσον, ὅστις
ἐχρεώστει τὸν θρόνον του εἰς τὸν Πομπήιον. 'Αλλὰ κατὰ τὴν ἀπο-
βίθισίν του ἐδοιλοφονήθη ὑπὸ τοῦ 'Αχιλλᾶ, στρατηγοῦ τοῦ βασι-
λέως· καὶ τὸ μὲν σῶμα αὐτοῦ ἐρρίφθη ἀταφον ἐπὶ τῆς ἀκτῆς,
παραλαβὼν δὲ αὐτὸ τὴν νύκτα ὁ ἀπελευθερος τοῦ Πομπήιου
Φίλιππος ἐκαυσεν ἐπιμελῶς, ἡ δ' ἀποκοπεῖσα κεφαλὴ ὡς καὶ
ὁ δικτύλιος προσηγένετο τοῦ Θεοδότου, ὑπουργοῦ τοῦ
Πτολεμαίου, εἰς τὸν κατόπιν καταπλεύσαντα Καίσαρα, ὅστις
μετὰ φρίκης ἀπέστρεψε τὸ πρόσωπον καὶ πικρὰ ἐξ οἴκτου ἔχυσε
δάκρυα. 'Ο Καίσαρ, καύσας τὴν κεφαλήν, ἀγνγειρεν ἐν τῇ θέσει
ἐκείνη βρωμὸν εἰς τὴν θεάν Νέμεσιν. Οὕτως ἔθανε καὶ ἐτάφη
ὁ μέγας Πομπήιος.

§ 44. Νῖκαι τοῦ Καίσαρος ἐν Αἰγύπτῳ
καὶ Μικρᾶ Ἀσίᾳ.

Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἦριζον τότε περὶ τοῦ θρόνου Πτολεμαῖος ὁ Διόνυσος καὶ ἡ ἀδελφὴ αὐτοῦ Κλεοπάτρα. Καὶ ὁ μὲν Πτολεμαῖος ἐσφετερίσθη τὸν θρόνον, ἡ δὲ Κλεοπάτρα διετέλει ἔξοριστος εἰς Συρίαν, ὅποθεν, ἐπιστρέψασα εἰς Ἀλεξανδρείαν, ἐπεκαλέσθη τὴν προστασίαν τοῦ Καίσαρος. Ὁ Καῖσαρ δελεασθεὶς ὑπὸ τῶν θελγήτρων αὐτῆς ἀνεκήρυξε καὶ αὐτὴν σύναρχον τοῦ ἀδελφοῦ της. "Ενεκα τούτου ἐπῆλθε πόλεμος διαρκέσας ἐπὶ πέντε μῆνας, ὃ δ' ἐπίτροπος τοῦ νεαροῦ βασιλέως Ποθεινὸς ἀπεπειράθη μετὰ τοῦ Ἀχιλλᾶς νὰ δολοφονήσῃ τὸν Καίσαρα. Ἄλλ' ἡ ἀπόπειρα ἀπέτυχε, καὶ ὁ μὲν Ποθεινὸς ἐφονεύθη, ὃ δ' Ἀχιλλᾶς συγκεντρώσας στρατὸν εἶκοσι χιλιάδων ἀνδρῶν ἐπετέθη κατὰ τοῦ Καίσαρος, ὅστις διεσώθη καταφυγών καὶ ὀχυρωθεὶς ἐν τῷ ἐπιθυλασσίῳ ἀνακτόρῳ. Ἐκεῖθεν δὲ μετὰ τεσσάρων χιλιάδων ἀνδρῶν ἀπέκρουσεν ἐρρωμένως πάσας τὰς ἐφόδους τῶν πολεμίων, μεθ' ὧν συνηνόθησαν καὶ οἱ συναποστατήσαντες κάτοικοι τῆς πόλεως, ἀνερχόμενοι εἰς τρικοσίας χιλιάδας ἀνδρῶν. Ἐπυρπόλησε δὲ καὶ τὸν ἐν τῷ λιμέντι ναυλοχοῦντα αἰγυπτιακὸν στόλον, μεθ' οὗ συνεπυρπολήθη καὶ ἡ πλουσία τῶν Πτολεμαίων βιβλιοθήκη, περιλαμβάνουσα περὶ τὰς τριακοσίας χιλιάδας βιβλίων. Ἄλλ' ὁ βασιλεὺς τοῦ Περγάμου Μιθριδάτης, ἐλθὼν ἐπικαίρως μετ' ἐπικουρικοῦ στρατοῦ, ἔσωσε τὸν Καίσαρα, ὅστις, ἔξελθὼν ἥδη τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ ἐνώθεις μετ' αὐτοῦ, συνῆψε μάχην παρὰ τὸ Δέλτα τοῦ Νείλου καὶ ἐπήνεγκε τελείαν πανωλεθρίαν τῆς αἰγυπτιακῆς στρατιᾶς· οἱ δὲ διασωθέντες ἐκ τῆς σφαγῆς ἐπινίγησαν εἰς τὸν Νεῖλον, ἐν οἷς καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς Πτολεμαῖος.

Ο Καῖσαρ ἐντὸς ὄλιγου, κύριος γενόμενος τῆς Αἰγύπτου καὶ καταστήσας ἐπὶ τοῦ θρόνου τὴν Κλεοπάτραν μετὰ τοῦ νεωτέρου αὐτῆς ἀδελφοῦ, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν κατὰ τοῦ Φαρνάκου, υἱοῦ τοῦ Μιθριδάτου καὶ βασιλέως τοῦ Βοσπόρου, ὅστις

ἐπωφελούμενος ἐκ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου εἶχε κυριεύσει τὴν Ἀρμενίαν καὶ Καππαδοκίαν, καὶ αἰφνιδίως ἐπιπεσών κατετρόπωσεν αὐτὸν περὶ τὴν πόλιν Ζῆλα (47 π. Χ.). Ἐκπληκτος δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Καῖσαρ ἐκ τοῦ τάχους τῆς νίκης, ἀνήγγειλεν εἰς τὴν Ῥώμην τὸ κατόρθωμα διὰ τῶν τριῶν λέξεων Veni, vidi, vici. ἦτοι « Ἡλθον, εἴδον, ἐνίκησα ». Διατάξας δὲ πάντα τὰ ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ, διεπεραιώθη διὰ τῆς Ἐλλάδος εἰς Ῥώμην κατάφορτος θησαυρῶν, καὶ ἀνεδείχθη μεγαλοπρεπέστατος μὲν πρὸς τοὺς ἔχθρούς, μεγαλοδωρότατος δὲ πρὸς τοὺς φίλους καὶ τὸ πλῆθος. Ὅτε δ' ἔφθισεν εἰς Ῥώμην τὸ ἄγγελμα τῆς ἡττῆς καὶ τοῦ θανάτου τοῦ Πομπηίου, ἡ σύγκλητος καὶ ὁ δῆμος ἐπεδαψίλευσαν τὰς μεγίστας τιμᾶς εἰς τὸν νικητήν. Παρέσχον δηλαδὴ εἰς αὐτὸν τὴν ἀδειαν εἰρήνης ἢ πολέμου καὶ τῆς διαθέσεως τῶν ἡττημένων κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ, τὸ δικαιώμα τὸ ζητήσῃ τὴν ὑπατείαν δι' ἕκαστον τῶν πέντε προσεχῶν ἐτῶν καὶ νὰ δῷ! Ζῆ εἰς τὸν δῆμον τοὺς ἐκλεκτέους ἀρχοντας πλὴν τῶν δημάρχων καὶ τῶν δημοτικῶν ἀγορανόμων, τέλος δὲ νὰ διανέμη ἀνευ κλήρου τὰς στρατηγικὰς ἐπαρχίας. Προσέτι ἐδόθη εἰς αὐτὸν τὸ προνόμιον τῆς δημαρχικῆς ἀσυλίας, καὶ ἀνηγορεύθη δικτάτωρ μετὰ τῆς αὐτῆς ἔξουσίας, ἥτις εἶχε δοθῆ καὶ εἰς τὸν Σύλλαν.

§ 45. Πόλεμος ἐν Ἰβηρίᾳ καὶ Ἀφρικῇ.

Αποκαταστήσας δὲ Καῖσαρ ἐν Ῥώμῃ τὴν ἔνεκα στρατιωτικῆς τινος στάσεως διασκλευθεῖσαν τάξιν καὶ ἐκλέξεις συνύπατον τὸν Λέπιδον, ἐστράτευσε μετὰ ἓξ λεγεώνων ἐπὶ τὴν Ἀφρικήν, ἔνθα μετὰ τὴν ἐν Φαρσάλῳ μάχην οἱ ὄπαδοὶ τοῦ Πομπηίου εἶχον συγκεντρώσει ἀξιόλογον πεζικὴν καὶ ναυτικὴν δύναμιν, ἥτοι δεκατέσσαρας λεγεῶνκς, χιλίους ἔξακοσίους ἵππεις, ἑκατὸν εἴκοσιν ἐλέφαντας καὶ στόλον πεντήκοντα πέντε νηῶν. Τοικυμία εἶχε διασπάσει τὸν στρατὸν τοῦ Καίσαρος, καὶ μόλις οὗτος μετὰ τριήμερον πλοῦν ἀπεβίβασθη μετὰ τριῶν χιλιάδων μόνον πεζῶν καὶ ἐκατὸν πεντή-

κοντά ἵππεων εἰς τὸν Ἀδρύμητα τῆς Διόσης καὶ ἔσπευσε νὰ χαρακωθῇ, πρὶν ἡ καταφθάσωσιν οἱ πολέμιοι· ὅτε δὲ οὔτοι ἐφθασαν, εἶχε καταφθάσει καὶ ἡ λοιπὴ στρατιὰ τοῦ Καισαρος. Ὁ Καῖσαρ, καίπερ προκαλούμενος, ἤρνετο νὰ συνάψῃ μάχην, ἀναμένων καὶ τὴν ἀφίξιν ἐκ Σικελίας τριῶν λεγεώνων τῶν παλαιμάχων αὐτοῦ στρατιωτῶν. Μετὰ δὲ τὴν ἀφίξιν καὶ αὐτῶν αὐτὸς ὁ Καῖσαρ ἐπέσπευσε τὴν μάχην ἐπιτεθεὶς κατὰ τῆς Θάψου καὶ πρὸ αὐτῆς κατατροπώσας τοὺς ἑαυτοῦ ἀντιπάλους (46 π. Χ.). Μετὰ τὴν ἡτταν ὁ Σκιπίων, ὁ Πετρήιος καὶ ὁ βισιλεὺς τῆς Μαυριτανίας Ἰόβας ὡς καὶ ὁ ἐν Ἰτύκῃ διατρίβων Κάτων ηύτοκτόνησαν, ὁ δὲ Λαζηπόνος, ὁ Οὔρος καὶ ὁ Σέξτος Πομπήιος διεσώθησαν εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ὅπου εἶχε μεταβῆναι ὁ Γναῖος Πομπήιος. Περατώσας ὁ Καῖσαρ οὕτω μετὰ πέντε μῆνας καὶ τὸν ἐν Ἀφρικῇ πόλεμον, ἐπέστρεψεν εἰς Ῥώμην, ὃπου ἀνέμενον αὐτὸν ὑπεράνθρωποι τιμαὶ καὶ μονονομαχία θεῖαι. Καὶ ἡ μὲν σύγκλητος ἐψήφισε τεσσαρακονθήμερον εὐχαριστήριον θυσίαν πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ ἔδωκεν εἰς τὸν νικητὴν τὸ προνόμιον νὰ παρίσταται ἐν τῷ συνεδρίῳ καθήμενος ἐπὶ ἐλεφαντίνου δίφρου μεταξὺ τῶν δύο ὑπάτων καὶ ν' ἀποφαίνηται γνώμην αὐτὸς πρῶτος πάντοτε. Ὁ δὲ δῆμος ἀνέδειξε τὸν Καῖσαρα δικτάτωρα ἐπὶ δεκαετίαν καὶ παρέσχεν ἐπὶ τριετίαν τὴν τιμητείαν ἀνευ συνάρρογου, μεταβληθεῖσαν εἰς ἐπιστασίαν τῶν ἡθῶν. Ως τιμητὴς ὁ Καῖσαρ ἐνήργησε νέαν ἀπογραφὴν τῆς συγκλήτου, ἥν ἔτι μᾶλλον ἐξηυτελίσεν εἰσαγαγὼν εἰς αὐτὴν οὐ μόνον ἐκατοντάρχους, ἀλλὰ καὶ βαρθάρους καὶ πολλοὺς ἄλλους ἀναξίους, οἵτινες εἶχον ἐξωσθῆ ἐξ αὐτῆς ὑπὸ προγενεστέρων τιμητῶν. Προσέτι ἔδωκε τὸ δικαίωμα νὰ διορίζῃ τοὺς ἀρχοντας καὶ νὰ τελέσῃ τοὺς προεψηφισμένους ἐπινικίους θριαμβούς ἐφ' ἀρματος συρομένου ὑπὸ τεσσάρων λευκῶν ἵππων, τὸ δὲ θριαμβεύτικὸν αὐτοῦ ἄρμα νὰ τεθῇ εἰς τὸ Καπιτώλιον πρὸ τοῦ βαμοῦ τοῦ Διὸς καὶ νὰ ἴδρυθῇ ἐκεῖ καὶ ὁ χαλκοῦς αὐτοῦ ἀνδρίας παριστάνων αὐτὸν ἔχοντα ὑπὸ τοὺς πόδας τὴν γηνίνην σφραγίδαν καὶ ἐπιγραφήν, ὃνομάζεται αὐτὸν ἥμιθεον. Κατήγαγε δ' ἐντὸς τεσσάρων ἡμερῶν τέσσαρας μεγαλοπρεπεῖς

Θριάμβους, τὸν γαλατικόν, τὸν αἰγυπτιακόν, τὸν ἀσιατικὸν καὶ τὸν λιθικόν. Μετὰ τοὺς θριάμβους αὐτοὺς ἐπηκολούθησαν αἱ ἑορταὶ καὶ αἱ δωρεαὶ εἰς τὸν δῆμον, ἔγειναι δὲ καὶ ἐστιάσεις ἐπὶ εἴκοσι δύο χιλιάδων τρικλίνων τραπεζῶν καὶ ἐτελέσθησαν πενθήμεροι θηριομαχίαι, ἐν αἷς ἡγωνίσθησαν καὶ λέοντες καὶ ἐλέφαντες, καὶ ἐπηκολούθησαν ἀγῶνες μονομάχων καὶ πλασταὶ πεζομαχίαι καὶ νυχιμαχίαι μεταξὺ τῶν Συρίων καὶ Αἰγυπτίων ἐν λίμνῃ τεγχνητῇ δρυγχείσῃ πέραν τοῦ Τιβέρεως καὶ ἐπεδείχθησαν θησαυροὶ ἀξίας ἔξηκοντα πέντε χιλιάδων ταλάντων, διανεμηθέντες εἰς τὸν στρατὸν καὶ εἰς τὸν δῆμον.

Καὶ ἐκαστος μὲν ὁ πλίτης ἔλαθε πέντε χιλιάδας δραχμάς, ἐκαστος λοχαγὸς δέκα χιλιάδας, ἐκαστος δὲ χιλιαρχὸς καὶ ὑπαρχὸς εἴκοσι χιλιάδας. Τῶν δὲ πολιτῶν ἐκαστος ἔλαθεν ἐκατὸν δραχμάς, δέκα μεδίμνους σίτου καὶ δέκα λιτρας ἑλιού. Τοὺς δὲ στρατιώτας αὐτοῦ διεσκόρπισεν εἰς τὰς ἴσοπολιτιδας καὶ τὰς ἀποικίας, δωρήσας εἰς αὐτοὺς μὲν τὰς ἐπηγγελμένας γαλας, τὸν δ' ἐν Ῥώμῃ ἀργὸν ὅχλον, τὸν ἀποζῶντα δημοσίᾳ δαπάνῃ ἐκ τριακοσίων εἴκοσι χιλιάδων ἡλάττωσεν εἰς ἐκατὸν πεντήκοντα χιλιάδας, εἰς δὲ τοὺς λοιποὺς ἔχορήγησε γαίας ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, τοὺς δὲ φορωτέρους ἄγρους ἐλάμβανον οἱ ἔχοντες τρία τούλαχιστον τέκνα. Ἀπὸ τῶν ἀποστράτων ἀπηγόρευσεν ἐπὶ εἰκοσαετίαν τὴν πώλησιν τῶν αὐλήρων των. Ὡς μέγιστος ἀρχιερεὺς ὁ Καῖσαρ μετερρύθμισε διὰ διατάγματος καὶ τὸ ῥωμαϊκὸν ἡμερολόγιον. Τὸ ἔτος περιελάμβανε δώδεκα σεληνιακοὺς μῆνας, ἦτοι ἐν ὅλῳ ἡμέρας τριακοσίας πεντήκοντα πέντε, ἐκ δύο δ' ἐτῶν τὸ ἔτερον εἶχε καὶ ἐμβόλιμον μῆνα ἕξ εἰκοσιδίδῳ ἔως εἰκοσιτριῶν ἡμερῶν. οὕτω δὲ τὰ τέσσαρα ἔτη περιελάμβανον ἐν ὅλῳ χιλίας τετρακοσίας ἔξηκοντα πέντε ἡμέρας, ἦτοι περιεῖχον τέσσαρας πλείονας ἡμέρας τοῦ ἀκριβοῦς. Τὴν ἐπιστασίαν τῶν ἐμβολίμων μηνῶν εἶχον οἱ ποντίφικες, ἀλλ' οὐτοι διὰ πολιτικοὺς σκοπούς καὶ μάλιστα κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς δημοκρατίας ἐμήκυνον ἡ συνέτεμνον τὸν χρόνον δ' αὐθιρέτου χρήσεως τοῦ ἐμβολίμου μηνός. Τελευταῖον τοιαύτην εἶχε

πάθεις ἀλλοίωσιν τὸ ἔτος. Ὡστὲ περιέστη εἰς διαφορὰν τριῶν μηνῶν ἀπὸ τοῦ ἡλιακοῦ ἔτους. Τὸ ἀτοπὸν τοῦτο θέλων νὰ θεραπεύσῃ δὲ Ἰουλίος Καῖσαρ ἀνέθηκεν εἰς τὸν ἔξ 'Αλεξανδρείας ἀστρονόμον Σωσιγένην τὴν ἐντολὴν νὰ διορθώσῃ τὸ ἡμερολόγιον. Ὁ Σωσιγένης εἰσήγαγε τὸ ἡλιακὸν ἔτος ἀντὶ τοῦ σεληνιακοῦ. Κατὰ δὲ τὴν ἐπικρατοῦσαν γνώμην τῶν τότε χρόνων ἡ διάρκεια τοῦ ἡλιακοῦ ἔτους ὑπελογίζετο εἰς τριακοσίας ἑξήκοντα πέντε ἡμέρας καὶ ἕξ ὥρας, ἦτοι εἰς ἐνδεκα πρῶτα λεπτὰ καὶ δώδεκα δεύτερα πλείονα τοῦ ἀληθοῦς. Ἡ ὑπὸ τοῦ Σωσιγένους ἐπενεγχθεῖσα διόρθωσις τοῦ ἡμερολογίου ἐγένετο κατὰ τὸ ἔτος 46 π. Χ., καθ' ὃ προστέθησαν δύο ἐμβόλιμοι μῆνες ἐκτὸς τῆς συγήθους προσ θήκης καθ' ἔκαστον δεύτερον ἔτος εἴκοσι δύο ἔως εἴκοσι τριῶν ἡμερῶν. Οὕτω δὲ διὰ τῆς προσθήκης τῶν δύο μηνῶν ἐκ πεντήκοντα ἐπτὰ ἡμερῶν καὶ τῶν εἴκοσι τριῶν ἐμβόλιμων ἡμερῶν τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἀπετελέσθη ἐκ τετρακοσίων τεσσαράκοντα πέντε ἡμερῶν καὶ ἐπωνομάσθη ἔτος συγχύσεως. Εἰς τὸ μέλλον λοιπὸν ὅρι σημ, ὥστε τὰ μὲν τρία ἔτη νὰ ἔχωσιν ἀνὰ τριακοσίας ἑξήκοντα πέντε ἡμέρας, τὸ δὲ τέταρτον τριακοσίας ἑξήκοντα ἔξ, αἱ δὲ περισσεύουσαι ἡμέραι τοῦ ἡλιακοῦ ἔτους νὰ κατανέμωνται εἰς τοὺς μῆνας Ἰανουάριον, Ἀπρίλιον, Ἰούνιον, Αὔγουστον, Σεπτέμβριον, Νοέμβριον καὶ Δεκέμβριον, εἰς δὲ τὸν Φεβρουάριον, περιλαμβάνοντα εἴκοσι καὶ ὅκτω ἡμέρας, ὡρίσθη νὰ προστίθηται ἀνὰ πᾶν τέταρτον ἔτος ἡ ἐμβόλιμος ἡμέρα, ὥστε νὰ περιλαμβάνῃ εἴκοσι καὶ ἑννέα ἡμέρας.

'Αλλ' ὁ Καῖσαρ ἡναγκάστη θη καὶ πάλιν νὰ στρατεύσῃ ἐπὶ τὴν Ἱερίαν, ὅπου οἱ Πομπηῖανοί εἶχον συναθροισθῆ μετὰ τὴν ἐν Θάψῳ φίληταν ὑπὸ τοὺς υἱοὺς τοῦ Πομπηίου, Γναῖον καὶ Σέξτον, καὶ τοὺς στρατηγοὺς Λαβιηνὸν καὶ Οὐρον. Συναφθείσης δὲ παρὰ τὴν Μοῦνδην μάχης φονίκης καὶ πεισματώδους, ὁ Καῖσαρ κατετρόπωσε κατὰ κράτος τοὺς ἑαυτοῦ ἀντιπάλους. Ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ, ἐν ἥ δὲ Καῖσαρ ἡναγκάσθη ἐπὶ τινας στιγμὰς νὰ προνοήσῃ μαλλιον περὶ τῆς ἴδιας ζωῆς ἥ περὶ νίκης, ἐπεισον τριάκοντα χιλιάδες μὲν ἐκ τῶν ἀντιπάλων καὶ πάντες οἱ ἀρχηγοί, πλὴν τοῦ Σέξτου,

'Ρωμ. καὶ Ἑλλην. Ἰστορία Γ. Τσαγρῆ

διαφυγόντος εἰς τὰ Πυρρηναῖα, ἐκ δὲ τῶν τοῦ Καίσαρος ἐφονεύ-
θησαν χίλιοι (45 π. Χ.). Ἡ σύγκλητος ἐψήφισεν ἐπὶ τῇ νίκῃ
ταύτη πεντηκονθήμερον εὐχαριστήριον θυσίαν εἰς τὸν θεούς καὶ
παρέσχεν εἰς τὸν νικητὴν τὸ δικαίωμα νὰ φορῇ διηνεκῶς τὸν πορ-
φυροῦν μανδύαν τῶν θριαμβευτῶν, νὰ περιβάλληται τὸν ἐκ δάφνης
στέφανον καὶ νὰ φέρῃ τὰ ὑψηλὰ ἔρυθρὰ πέδιλα τῶν ἀρχαίων τῆς
“Αλβίας βασιλέων. Δι’ ἀποφάσεως δὲ τοῦ δήμου ἐδωρήθη εἰς αὐ-
τὸν καὶ οἰκία δημοσίᾳ ἐπὶ τοῦ Παλατίνου λόφου, ἀνεκρηύχθη ἵσό-
θεος δικτάτωρ καὶ προεχειρίσθη ὑπατος ἐπὶ δεκαετίαν. Δι’ ἔλ-
λον δὲ δόγματος τῆς συγκλήτου ὡρίσθη, ἵνα κατὰ τὴν ἑορτὴν
τῶν Παλιλίων, ἐν ᾧ ἡ ἑωρτάζοντο τὰ γενέθλια τῆς Ρώμης, τελῶν-
ται δημόσιοι ἀγῶνες εἰς ἀνάμνησιν τῆς περὶ τὴν Μοῦνδαν νίκης.
Οὕτω δ’ ἀνυψοῦτο ὁ νικητὴς τῶν διπαδῶν τοῦ Πομπηίου εἰς τὴν
τάξιν δευτέρου Ρωμαίου. Μετὰ τὴν ἐν Θάψῳ μάχην ἀνεκρηύχθη
ἡμίθεος, ἥδη δὲ ἀπεθεώθη τελείως, καὶ ὁ ἀνδρίας αὐτοῦ ἴδρυθη ἐν
τῷ ναῷ τοῦ Κυρίου, φέρων τὴν ἐπιγραφὴν Θεῷ ἀητήτῳ (Deo
invicto). “Ἐτερον ἄγαλμα αὐτοῦ καθιερώθη εἰς τὸ Καπιτώλιον
παρὰ τὰ τῶν ἀρχαίων βασιλέων τῆς Ρώμης, καθιερώθη δὲ εἰς
αὐτὸν καὶ ἴδιος σύλλογος ἱερέων, Ιουλίων κληθέντων. Ἐπεκλήθη
ἴλευθερωτὴς (Liberator) καὶ ἐψήφισθη, ἵνα δημοσίᾳ δαπάνη
ίδρυθῇ ναὸς τῆς θεᾶς Ἐλευθερίας πρὸς τιμὴν αὐτοῦ. Ἡ δὲ τιμη-
τικὴ προσηγορία αὐτοκράτωρ στρατηγὸς (Imperator), ἣτις ἐδί-
δετο προσωριῶς εἰς τὸν θριαμβεύοντα στρατηγὸν μέχρι τοῦδε,
ἀπενέμετο νῦν ὑπὸ τῆς συγκλήτου εἰς τὸν Καίσαρα ὡς προσ-
ωνυμία τιμητικὴ διηνεκής, ἴσοβιος ἀλλ’ οὐχὶ κληρονομική. Μὴ
ἀρκουμένη δὲ ἡ σύγκλητος εἰς τὴν ἀποθέωσιν τοῦ Καίσαρος, παρ-
έσχεν εἰς αὐτὸν καὶ τὴν ἐπίκλησιν πατρός τῆς πατρίδος, ἐκήρυξεν
ἑορτάσιμον τὴν ἡμέραν τῶν γενεθλίων του, καὶ τὸν μῆνα, καθ’ ὃν
ἐγεννήθη, μετωνόμασεν Ιούλιον ἀντὶ Κυνητίλιου (Quintilis). Διέ-
ταξε προσέτι καὶ τὴν ἀνίδρυσιν ἀνδριάντων τοῦ Καίσαρος ἐν πά-
σαις ταῖς ἴσοπολίτισι καὶ τοῖς ναοῖς τῆς Ρώμης, καὶ ἀνήγειρεν
εἰς τιμὴν αὐτοῦ καὶ δεύτερον ναόν, ἀφιερωμένον εἰς τὴν Ὁμόνοιαν.

'Αλλὰ τὴν τελευταῖν ταύτην τιμὴν δὲν ἀπεδέχθη ὁ Καίσαρ. 'Αλλ' ἔξ ὅλων τούτων τῶν τιμῶν ἔλειπε μία, ἡτις ἦτο ἡ κορωνίς ὅλων ἔλειπεν ἡ προσωνυμία τοῦ βασιλέως. Τέλος κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Δυνατῶν προσηγέγηθη δῆμοςίᾳ ὑπὸ τοῦ ὑπάτου Μάρκου Ἀντωνίου καὶ τὸ βασιλικὸν διάδημα, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἔτυχε τῆς ἐπιδοκιμασίας τοῦ παρισταμένου πλήθους, ὁ Καίσαρ ἀπεποιήθη αὐτό. Καὶ ὡς δικτάτωρ καὶ ὑπατος ὁ Καίσαρ εἶχεν ἀπασαν τὴν ἐκτελεστικὴν ἔξουσίαν μετὰ δικαιώματος τοῦ νὰ λαμβάνῃ χρήματα ἐκ τοῦ δῆμοσίου θησαυροῦ. 'Ως imperator εἶχε τὴν ὑπερτάτην ἀρχηγίαν τῶν στρατευμάτων, καὶ ὡς ἐπιστάτης τῶν ἥθων συνεκόδτει τὴν σύγκλητον κατ' ἀρέσκειαν. 'Ως δῆμαρχος εἶχε τὸ δικαίωμα τῆς ἀρητικυρίας καὶ τὰ τῆς νομοθετικῆς ἔξουσίας, καὶ ὡς μέγιστος ἀρχιερεὺς ἐκανόνιζε τὰ τῆς θρησκείας κατὰ τὸ συμφέρον του. "Οἷν κατὰ τύπους ὑφίστατο δημοκρατία, πράγματι δ' ἦτο μοναρχία.

§ 46. Δολοφονία τοῦ Καίσαρος.

Αἱ καθ' ἐκάστην δυσκόρεσκειαι τῶν Πομπηϊκῶν ἔλαβον ἐπὶ τέλους τὸν τύπον τῆς συνωμοσίας. 'Εξήκοντα τούτων, ἐν οἷς καὶ πολλοὶ φίλοι τοῦ Καίσαρος, συνώμοσαν νὰ φονεύσωσι τὸν Καίσαρα κατὰ τὰς εἰδούς τοῦ Μαρτίου, ὅτ' ἔμελλε νὰ συνεδριάσῃ ἡ σύγκλητος ἐν τῷ θεάτρῳ τοῦ Πομπήιου καὶ ἀπονείμῃ εἰς αὐτὸν τὴν προσωνυμίαν τοῦ βασιλέως. "Οτε δὲ ὁ Καίσαρ ἦλθεν εἰς τὴν σύγκλητον, ὁ μὲν Δέκιμος Βροῦτος ἀπησχόλησε τὸν Ἀυτώνιον ἐκτὸς τοῦ βουλευτηρίου, δὲ Κίμθρος, πλησιάσας τὸν Καίσαρα, παρεκάλει αὐτὸν ὑπὲρ τοῦ ἔξοριστου ἀδελφοῦ του. Τότε περιεστοίχισαν τὸν Καίσαρα καὶ οἱ λοιποὶ συνωμόται, καὶ πρῶτος δὲ Κάσκας, δοθέντος τοῦ συνθήματος, πλήττει αὐτὸν ἐκ τῶν ὅπισθεν παρὰ τὸν αὐχένα, παραχρῆμα δὲ διασταυροῦνται καὶ τῶν ἄλλων συνωμοτῶν τὰ φρονικὰ δίφη. 'Ο Καίσαρ μόνος ἀμύνεται καθ' ὅλων. 'Αλλ' ὅτε εἶδε καὶ τὸν Ἰούγιον Βροῦτον, τοῦ δποίου

ἐν Φαρσάλω εἶχε σώσει τὴν ζωήν, ἀνυψώσαντα τὸ ξίφος, ἀνέκραξε· Καὶ σύ, νιέ μου Βροῦτε, καὶ καλύψας τὸ πρόσωπον διὰ τῆς τηθέννου κατέπεσε μέγας μεγαλωστὶ πρὸ τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Πομπηϊού φέρων ἐπὶ τοῦ σώματος εἴκοσι τρεῖς πληγάς (15 Μαρτίου 43 π. Χ.). Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καίσαρος κατηργήθη ἡ δικτατωρία. Οἱ φονεῖς τοῦ Καίσαρος, φοβηθέντες ἐκ τῆς βιθυνηδὸν κατ' αὐτῶν ἑξεγέρσεως τοῦ λαοῦ, κατέφυγον μετὰ στίφους μονομάχων εἰς τὸ Καπιτώλιον. 'Ο δ' ὑπατος Μάρκος Ἀντώνιος ἀναθαρρήσκεις ἐκ τούτου καὶ συνενηνοθεὶς μετὰ τοῦ ὑπάρχου Λεπίδου διέταξε τὴν μεταστάθμευσιν ἐνὸς λεγεῶνος εἰς τὸ πεδίον τοῦ "Ἀρεως ἐκ νήσου τινὸς τοῦ Τιθέρεως, καὶ συνεκάλεσε τὴν σύγκλητον εἰς συνέλευσιν ἐν τῷ Ἡσκυλίνῳ λόφῳ, κειμένῳ μακρὰν τοῦ Καπιτωλίου (17 Μαρτίου 43 π. Χ.). Συγχρόνως κατέλαχε καὶ μετήνεγκεν εἰς τὸν οἰκόν του τὸν τε δημοσίον θησαυρὸν ἐκ τρισμυρίων ταλάντων καὶ τὰ ἔγγραφα καὶ τὸ ταμεῖον τοῦ Καίσαρος ἐκ τετρακισχιλίων ταλάντων. Ἡ δὲ σύγκλητος κατὰ πρότασιν τοῦ Κικέρωνος ἔταμε μέσην τινα ὅδὸν καὶ οὕτε τὸν Καίσαρα ἐκήρυξε τύραννον, οὕτε τοὺς συωμότας κατεδίκασεν ὡς φονεῖς, ἀλλ' ἀπένειμε γενικὴν ἀμνηστίαν καὶ λήθην τοῦ παρελθόντος καὶ ἐπεκύρωσεν ὅλα τὰ ἐκ τῶν νόμων τοῦ Καίσαρος κεκτημένα δικαιώματα. Τὴν ἐπισῆσαν συνῆλθεν ὁ δῆμος εἰς τὴν ἀγοράν, ὁ δὲ Κικέρων, δημητροφόρος λίαν εὐφραδῶς καὶ πάλιν περὶ δύμονίας καὶ εἰρήνης, συνεκίνησε τὰ πλήθη. Οἱ συωμόται προσεκλήθησαν νὰ κατέλθωσιν ἐκ τοῦ Καπιτωλίου καὶ πρὸς ἀσφάλειαν αὐτῶν αὐτὸς ὁ Ἀντώνιος καὶ ὁ Λέπιδος ἔστειλαν ὡς ὄμηρους τοὺς ἰδίους υἱούς. 'Αφ' οὐ λοιπὸν ὁ Καίσαρ δὲν εἶχε κηρυχθῆ τύραννος καὶ εἶχον γίνει ἔγκυρα τὰ ὑπ' αὐτοῦ πεπραγμένα, ἐπρεπε νὰ γίνη δεκτὴ καὶ ἡ διαθήκη του καὶ νὰ τελεσθῇ δημοσίᾳ ἡ ταφὴ του. 'Αλλ' ὅτε κατὰ τὴν μεγαλοπρεπῆ κηδείαν αὐτοῦ ὁ Ἀντώνιος διὰ λαμπροῦ ἐπικηδείου λόγου ἐξῆρε τὰς ἀρετὰς, ὑπέμνησε τὰς ἀγαθοεργίας, ἐπέδειξε τὸν διάτρητον καὶ καθημαγμένον γιτῶνα καὶ τὸν νεκρὸν τοῦ Καίσαρος, φέροντα εἴκοσι τρεῖς πληγάς, ὃν ἡ σύγκλητος εἶχε κηρύξει ιερὸν καὶ ἀσυ-

λον καὶ πατέρας τῆς πατρίδος, καὶ ἀνέγνωσε τὴν διαθήκην αὐτοῦ, τότε δὲ λαὸς ἐπυρπόλησε τὸ βουλευτήριον καὶ ἐφώρμησε μανιώδης κατὰ τῶν συνωμοτῶν, ἵνα κατασπαράξῃ αὐτούς, ἀλλὰ πάντες προλαβόντες διεσώθησαν διὸ τῆς φυγῆς, δὲ νεκρὸς παρεδόθη εἰς τὰς φλόγας αὐτοσχεδιασθεῖσης πυρᾶς.

Διὰ τῆς διαθήκης του δὲ Καίσαρος γενικὸν μὲν αληθονόμον καὶ Οετὸν υἱόν του καθίστα τὸν ἀνεψιόν του Γάϊον Ὀκτάβιον, τοὺς δὲ πέρον τοῦ Τιβέρεως κήπους του ἐδώρει εἰς τὸν δῆμον, εἰς ἑκαστὸν δὲ Ρωμαίον πολίτην ἐδώρει ἐδόμηκοντα πέντε ἀρχαίας δραχμάς.

§ 47. Μάρκος Ἀντώνιος. Γάϊος Ὀκταβιανός.

Ο περὶ τὴν Μουτίναν πόλεμον.

Ο ὑπατος Μάρκος Ἀντώνιος, συγκεντρώσας ἥδη πᾶσαν τὴν ἔξουσίαν, ἀπέβη παντοδύναμος· ἀλλ’ ἐμπόδιον τῶν φιλοδόξων αὐτοῦ σκοπῶν ἡγείρετο ἔνθεν μὲν δὲ Λέπιδος, ἀνὴρ μυριόπλουτος, ἐτέρωθεν δὲ δὲ νεαρὸς Γάϊος Ὀκτάβιος ἐπανελθὼν εἰς Ρώμην ἐκ τῆς Ἀπολλωνίας, ὅπου διετέλει σπουδάζων τὰ ἐλληνικὰ γράμματα. Ἐκεῖ διατρίβων ἐλαχίς τὸ δεινὸν ἄγγελμα τοῦ θανάτου τοῦ θείου Καίσαρος καὶ ὅτι ἀνεκρηρύσσετο θεὸς υἱὸς αὐτοῦ καὶ γενικὸς αληθονόμος, μετονομασθεὶς ἔκτοτε Ὀκταβιανός. Ἐπειδὴ δὲ δὲ Αντώνιος ἤρεντο νὰ παραχωρήσῃ εἰς αὐτὸν τὴν χρηματικὴν περιουσίαν τοῦ Καίσαρος, δὲ Ὀκταβιανὸς ἐξεποίησε πάντα τὰ πάτρια του κτήματα καὶ διένειπεν εἰς τοὺς ἀπόρους πολίτας τὰ ὑπὸ τοῦ Καίσαρος αληθοδοτηθέντα. Διὰ τῆς μεγαλόφρονος ταύτης γενναιοδωρίας ἐκέρδησε τοῦ πλήθους τὴν εὔνοιαν, καὶ ἔνεκα τῆς ἀκρας φιλαρχίας τοῦ Αντωνίου προσείλκυσε καὶ πολλοὺς τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ καὶ μάλιστα τὸν βόρεα Κικέρωνα.

Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ Λέπιδος εἶχε μεταβῆναι εἰς τὴν ἀνατεθεῖσαν αὐτῷ ἐπαρχίαν τῆς Ἰθηρίας, δὲ δὲ Αντώνιος διὰ ψηφίσματος τοῦ

δήμου παρὸν τὴν γνώμην τῆς συγκλήτου ἀνέλαβεν ἀντὶ τῆς εἰς αὐτὸν ἀνατεθείσης Μακεδονίας τὴν ἥδη ὑπὸ τοῦ Δεκίμου Βρούτου κατεχομένην ἐκτὸς τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν· ἐπειδὴ δὲ ὁ Βροῦτος ἡγούμην νὰ ὑπακούσῃ εἰς τοῦ δήμου τὸ ψήφισμα, ὁ Ἀντώνιος ἐστράτευσε κατ' αὐτοῦ μετὰ πολυαριθμου στρατοῦ καὶ ἐκ τῆς Μεσημβρίνης Ἰταλίας μετέβη εἰς τὴν ἐντεῦθεν τοῦ Πάδου Γαλατίαν καὶ ἀνέλαβε τὴν ἐκπολιόρκησιν τῆς Μουτίνης, ὅπου εἶχεν ἐγκλεισθῆ ὁ Δέκιμος Βροῦτος. Ἀλλ' ἡ σύγκλητος ἐκήρυξε τὸν μὲν Δέκιμον Βροῦτον ἀξιον, τὸν δὲ Ἀντώνιον ἐχθρὸν τῆς πατρίδος καὶ ἐπεμψε κατ' αὐτοῦ τοὺς δύο ὑπάτους, Πάνσαν καὶ Ἰρτιον, καὶ τὸν Ὁκταβιανὸν ως ἀντιστράτηγον. Ἀλλὰ δις ἡττηθεὶς ὁ Ἀντώνιος μόλις κατώρθωσε νὰ σωθῇ μετ' ὄλγων ἴππεων καὶ κατέφυγε διὰ τῆς Τυρρηνίας εἰς τὴν Ναρθωνῖτιν· τὴν δὲ φυγὴν αὐτοῦ διηκόλυνεν ἐξ ὑστεροβούλιας ὁ Ὁκταβιανός, παρεμβαλὼν πλεῖστα προσκόμματα εἰς τὸν Δέκιμον Βροῦτον, σπεύδοντα πρὸς καταδίωξιν αὐτοῦ (43 π. X.).

**§ 48. Τοίτος μέγας ἐμφύλιος πόλεμος. Δευτέρα τριαρχία.
Προγραφαί. Ἡ ἐν Φιλίπποις μάχη (42 π. X.)**

Ἡ σύγκλητος μετὰ τὴν ἐν Μουτίνῃ ἡτταν τοῦ Ἀντώνιου ἐπέδειξε φανερῶς τὰς συμπαθείας αὐτῆς πρὸς τοὺς φονεῖς τοῦ Καίσαρος. Καὶ εἰς μὲν τὸν Δέκιμον Βροῦτον ἀνέθηκε τὴν στρατηγίαν τῆς ὑπατικῆς στρατιᾶς πρὸς καταδίωξιν καὶ ἔξολόθρευσιν τοῦ Ἀντώνιου, τὸν δὲ Γάϊον Κάσσιον ἀνεγνώρισεν ως διοικητὴν τῆς Συρίας, εἰς δὲ τὸν Σέξτον Πομπήιον ἐχορήγησε τὴν ναυαρχίαν. Ἐνεκα τούτου ὁ Ὁκταβιανὸς ἀπεφάσισεν δριστικῶς νὰ συμφιλιωθῇ μετὰ τοῦ Ἀντώνιου, ἐπειδὴ τάχιστα ἐπείσθη ὅτι οὐδέν ἡδύνατο νὰ προσδοκᾷ ἐκ τῆς συγκλήτου. Ὁ Ἀντώνιος φθάσας ἀσφαλῶς εἰς Ναρθωνῖτιν κατὰ πρῶτον μὲν ἐκάλεσεν ὑπὸ τὰ ὅπλα τοὺς ἐν ταῖς φυλακαῖς δούλους καὶ ἀπετέλεσεν ἐξ αὐτῶν ἵκανὴν στρατιάν, ἐπειτα δὲ ἀνελπίστως προσεκόμισεν εἰς αὐτὸν καὶ τρεῖς λεγεῶνας ὁ πραίτωρ Βάσσος, ἡγώθη δὲ μετ' αὐτοῦ καὶ ὁ ὑπαρχος

Λέπιδος, ὅστις εἶχεν ὑφ' ἔαυτὸν ἐπτὰ λεγεῶνας. Ἐκηρύχθησαν δὲ ὑπὲρ τοῦ Ἀντωνίου καὶ ὁ διοικητὴς τῆς πέραν τῶν Ἀλπεων Γαλατίας Πλάγκος καὶ ὁ τῆς Ἰθηρίας Πολλίων, ὥστε ὁ φυγάς Ἀντώνιος εὑρέθη ἐν βραχεῖ ἡγούμενος εἴκοσι τριῶν λεγεώνων. Ὁ δὲ Ὁκταβίανός, μαθὼν ὅτι ὁ Βροῦτος καὶ ὁ Κάσσιος προσεκλήθησαν εἰς τὴν Ἰταλίαν ὑπὸ τῆς συγκλήτου, προκατέλαθεν αὐτούς, φθάσας εἰς Ῥώμην μετὰ ὄκτω λεγεώνων, καὶ ἐξηγάγκασε τὴν σύγκλητον νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς ὅλα αὐτοῦ τὰ αἰτήματα. Ὕπατος δ' ἐκλεγεὶς κατὰ πρῶτον ἐπεδίωξε καὶ ἐπέτυχε τὴν ἐπικύρωσιν τῆς υἱοθετήσεώς του ὑπὸ τοῦ Καίσαρος, ἐπειτα διὰ τοῦ συνυπάτου Ηεδίου ἐπρότεινε καὶ ἐπέτυχε τὴν ἀνάκλησιν τῆς προγραφῆς τοῦ Ἀντωνίου καὶ τοῦ Λεπίδου. Μετ' ὅλιγον οἱ τρεῖς οὗτοι ἄνδρες, συνελθόντες ἐν τινι νησιδίῳ πλησίον τῆς Βοονίας, συνέστησαν τὴν δευτέραν τριαρχίαν καὶ διενεμήθησαν πρὸς ἀλλήλους τὰς ἐπαρχίας τῆς Δύσεως (43 π. Χ.). Ἡ δὲ Ἀνατολή, ἐπειδὴ κατείχετο ὑπὸ τοῦ Βρούτου καὶ τοῦ Κασσίου, ἔμεινεν ἀδιανέμητος, ὡς καὶ ἡ Ἰταλία. Καὶ ὁ μὲν Ὁκταβίανός καὶ Ἀντώνιος ἀνέλαθον νὰ πολεμήσωσι τὸν Βροῦτον καὶ Κάσσιον, ὁ δὲ Λέπιδος ἔμειλε νὰ ὅρσουρῇ τὰ συμφέροντα τῆς τριαρχίας διαιμένων ἐν Ῥώμῃ, περιθεθλημένος τὴν ὑπατείαν. Οἱ τρεῖς οὗτοι ἄνδρες εἶχον συγκεντρώσεις ὑφ' ἔαυτοὺς τεσσαράκοντα τρεῖς λεγεῶνας, ὑπεσχέθησαν δὲ καὶ εἰς ἔκχοτον τῶν στρατιωτῶν ἀμοιβὴν πέντε χιλιάδων δραχμῶν μετὰ τὸ πέρας τοῦ πολέμου καὶ τὴν ἀπονομὴν τῶν γαιῶν δέκα ὄκτω ἵταλικῶν πόλεων. Πρὸς δὲ ἐξασφάλισιν τῆς ἀρπαγείσης ἐξουσίας καὶ πρὸς συλλογὴν χρημάτων προσέφυγον ἀμέσως εἰς προγραφάς καὶ φρικαλέας σφαγάς, μὴ φεισθέντες μήτε συγγένεων μήτε φίλων. Ἐν βραχεῖ δὲ ἐφονεύθησαν τριακόσιοι συγκλητικοὶ καὶ δύο χιλιάδες ἵππεῖς, ἐν οἷς καὶ ὁ ἡγεμὼν Κικέρων καὶ πλεῖστοι ὄλλοι ἐκ τῶν πλουσίων, ἵνα ἀφαρπάσωσι τὰς περιουσίας των. Ὁ δῆμος ἐκπληκτος καὶ ἐνεὸς παρεχώρησε διὰ ψηφίσματος τὴν ἀρπαγείσαν ἀρχὴν καὶ τὴν ὑπατικὴν ἐξουσίαν ἐπὶ πενταετίαν μετὰ δικαιώματος τοῦ νὰ διατέωσι κατὰ τὸ δόκον πάντα τ'

ἀξιώματα. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Βροῦτος καὶ ὁ Κάσσιος εἶχον καταστῆ κύριοι ἀπόστοις τῆς Ἀνατολῆς ἀπὸ τοῦ Ἀδρία μέχρι τοῦ Εὐφράτου καὶ εἶχον στρατολογήσει ἐν Ἑλλάδι εἴκοσι λεγεῶνας καὶ εἴκοσι χιλιάδας ἵππεῖς. "Απαντες σχεδὸν οἱ Ἑλληνες, πλὴν τῶν Λακεδαιμονίων, συνετάσσοντο μετ' αὐτῶν. Μεταξὺ τῶν νεοσυλλέκτων ἦσαν καὶ πολλοὶ γενναῖοι νεανίσκοι φοιτῶντες εἰς τὰς σχολὰς τῶν Ἀθηνῶν, ἐν οἷς καὶ ὁ οὐίος τοῦ Κικέρωνος καὶ ὁ ποιητὴς Ὁράτιος, δὲν ὁ Βροῦτος ἀνέδειξε χιλιάρχον. Οἱ Ἀθηναῖοι ὑπεδέχθησαν αὐτοὺς μετὰ μεγάλων τιμῶν καὶ ἴδρυσαν πρὸς τιμὴν αὐτῶν δύο χαλκοῦς ἀνδριάντας παρὰ τοὺς ἀνδριάντας τοῦ Ἀρμοδίου καὶ Ἀριστογείτονος.

Μετὰ τὰς ἐν Ῥώμῃ διαδραματισθείσας φρικαλέας σφραγίδας ὁ Ὁκταβιανὸς καὶ ὁ Ἀντώνιος ἐπῆλθον κατὰ τῶν δημοκρατικῶν καὶ ἐστρατόπεδευσαν ἀπέναντι αὐτῶν παρὰ τὴν πόλιν Φιλίππους. Ὁ μὲν Ἀντώνιος εἶχεν ἀντιμέτωπον τὸ στρατόπεδον τοῦ Κασσίου, ὃ δὲ Ὁκταβιανὸς τὸ τοῦ Βρούτου. Ὁ Βροῦτος ἐγίκησε καὶ ἐκυρίευσε τὸ στρατόπεδον τοῦ Ὁκταβιανοῦ, ὃ δὲ Ἀντώνιος ἐγίκησε καὶ ἐκυρίευσε τὸ στρατόπεδον τοῦ Κασσίου. Οἱ περὶ τὸν Κάσσιον τρέπονται εἰς ἄτακτον φυγήν, αὐτὸς δὲ καταφυγὼν εἰς παρακείμενον ὄψιν μάρμαρα καὶ ἴδων σῶμα ἱππέων ἐπελαῦνον πρὸς αὐτὸν ὑπὸ τὸν Βροῦτον, ὅστις νικητὴς ἥδη ἐσπευδεῖ πρὸς βοήθειάν του, καὶ ἐκλαβὼν αὐτὸν ὡς ἔχθρικόν, φοιβούμενος δὲ μὴ ζωγρηθῆ, διέταξε τὸν ἀπελεύθερον αὐτοῦ Πίνδαρον νὰ φονεύσῃ αὐτόν (42 π. X.). Μετὰ εἴκοσιν ἡμέρας, συναρθείσης δευτέρας μάχης, ἡττήθη καὶ ὁ Βροῦτος, ὅστις ἀποβαλὼν πᾶσαν περὶ τοῦ μέλλοντος ἐλπίδα ηὔτοκτόνησε. Μετὰ τὴν μάχην δεκατέσσαρες χιλιάδες τῆς δημοκρατικῆς στρατιᾶς παρεδόθησαν εἰς τοὺς νικητάς, οἱ δὲ λοιποὶ τῶν ἐπιζησάντων κατέφυγον εἰς Σικελίαν πρὸς τὸν Σέξτον Πομπήιον.

§ 49. Ἀντώνιος καὶ Κλεοπάτρα.—Περούσιανδς πόλεμος.

Ἡττα τοῦ Σέξτου Πομπήιου καὶ δολοφονία αὐτοῦ.

Μετὰ τὴν ἐν Φιλίπποις νίκην ὁ μὲν Ὁκταβιανὸς ἐπέστρεψεν

εἰς Ρώμην, ἵν' ἀπονείρη εἰς τοὺς στρατιώτας του τὰς τιμὰς ὅς
ὑπεσχέθη καὶ καταπολεμήσῃ τὸν Σέξτον Πομπήιον, ὁ δὲ Ἀντώ-
νιος ἀπῆλθεν εἰς Ἀσίαν, ἵνα τιμωρήσῃ τοὺς ὄπαδούς του Κασσίου
καὶ Βρούτου καὶ συλλέξῃ χρήματα διὰ τὸν στρατόν του. Διελθὼν
ἔξι Ἀθηνῶν ὁ Ἀντώνιος, ὅπου καὶ κατὰ τὸ 58 π. Χ. εἶχε δια-
τρίψει ὡς σπουδαστής, ἐπέδειξε πρὸς τὰς προσφιλεῖς του Ἀθηνας
ἀγάπην καὶ φιλοφροσύνην ἔχαιρετον, καὶ ἔχαιρεν ἀκούων ἑαυτὸν
φιλέλληνα προσαγορευόμενον καὶ μάλιστα φιλαθήναιον διὰ τὰς
πολλὰς πρὸς τὴν πόλιν δωρεάς. Πλὴν δὲ ἄλλων εὔεργετημάτων,
ἐδώρησεν εἰς τὴν πόλιν καὶ τὰς νήσους Αἴγιναν, Κέων, Σκίαθον,
Τίκον καὶ Πεπάρηθον, εἰς δὲ τοὺς ὑπὸ του Κασσίου πιεσθέντας
Ροδίους ἐγάρισε τὴν Ἀνδρον, Τῆνον, Νάξον καὶ τὴν ἐν Καρίᾳ
Μύνδον. Ἐν Ἐφέσῳ διατοίθων ὁ Ἀντώνιος ἐπέβαλε βαρυτάτην
φορολογίαν εἰς τοὺς ἐν Ἀσίᾳ, ὅπως ἐντὸς δύο ἑτῶν πληρώσωσι
φόρους ἐννεακτίας ὅλης, ἀν καὶ πρὸ μικροῦ εἶχον πληρώσει διακο-
σίας χιλιάδας ταλάντων εἰς τὸν Κάσσιον. Ἐν Ταρσῷ δὲ τῆς Κι-
λικίας προσεκάλεσε τὴν βιστίλισσαν τῆς Αἰγύπτου Κλεοπάτραν,
ἵνα δώσῃ λόγον διὰ τὰς πρὸς τὸν Κάσσιον παρασχεθείσας βοη-
θείας. Ἀλλ’ αὕτη διὰ τῶν θελγάντρων καὶ τῆς ἔζοχου καλλονῆς
της συνήρπασεν αὐτόν. Οὐ Ἀντώνιος ἀφίσας τότε τὴν διοίκησιν
τῆς Ἀσίας εἰς τοὺς ὑπάρχους αὐτοῦ, αὐτὸς μετὰ τῆς Κλεοπά-
τρας μετέβη εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ἔνθα διῆλθεν ὅλον τὸν χειμῶνα
ζῶν ἀσώτως. Ἀλλ’ ἐνῷ ὁ Ἀντώνιος κατανάλισκε πολύτιμον χρό-
νον εἰς ἀναρμόστους ἔρωτας, λησμονῶν καὶ Ρώμην καὶ τὴν σύζυ-
γον Φουλβίαν καὶ τοὺς Πλάθους, ἡ Φουλβία καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ
Λεύκιος Ἀντώνιος, ὑπατος τότε ὅν, διήγειραν στάσιν τοῦ λαοῦ,
καὶ ὁ Λεύκιος Ἀντώνιος ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ του Ὁκταβι-
ανοῦ, συνεκέντρωσεν ἐν Πραινέστεφ τῆς Λατίνης δέκα ἑπτὰ λε-
γεῶνας καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ρώμην, ἔνθα ἔχαιρετίσθη ὡς αὐτο-
κράτωρ (Imperator). Ἀλλὰ μόλις ἐνεφανίσθη ὁ στρατηγὸς του
Ὁκταβιανοῦ Ἀγρίππας, ὁ Λεύκιος Ἀντώνιος ἐκ τῆς Ρώμης
κατέφυγε καὶ ἐνεκλείσθη εἰς τὴν πόλιν Περουσίαν, καὶ μετὰ μα-

κράν πολιορκίαν, στενογράφθεις ὑπὸ τοῦ λιμοῦ, ἡναγκάσθη νὰ παραδοθῇ. Καὶ ἡ μὲν πόλις μετὰ τὴν λαχοραγωγίαν ἐπυρπολήθη, ὁ δὲ Ὁκταβειανὸς ἐκ συνέσεως ἐφείσθη τοῦ Ἀντωνίου γάρ οἱ τοῦ ἀδελφοῦ του, ὡς καὶ τῶν στρατιωτῶν· ἀλλὰ τετρακόσιοι περὶ που συγκλητικοὶ καὶ ἱππεῖς ἀχθέντες εἰς Ῥώμην ἐσφάγησαν ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τοῦ ἀριερωμένου εἰς τὸν Καΐσαρα. Ἐνεκα τούτων ὁ Μάρκος Ἀντώνιος ἡναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν.

Μετὰ ταῦτα ἐπῆλθε νέα συνδιαλλαγὴ καὶ διανομὴ τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους, καὶ πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς νέας ταύτης συμφίλιωσεως ὁ Ἀντώνιος ἔλαβε σύζυγον τὴν ἀδελφὴν τοῦ Ὁκταβειανοῦ, Ὁκταβειανὸν, ἀντὶ τῆς θανούσης Φουλβίας. Καὶ ὁ μὲν Μάρκος Ἀγτώνιος ἔλαβε τὴν Ἀνκτολὴν μέχρι τοῦ Ἀδρίου καὶ ἐπέστρεψεν εἰς Ἀσίαν πρὸς καταπολέμησιν τῶν Πάρθων, ὁ δὲ Λέπιδος ἔλαβε τὴν Ἀφρικὴν καὶ ὁ Ὁκταβειανὸς ἔλαβε τὴν διοίκησιν τῆς Δύσεως καὶ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ καταπολεμήσῃ τὸν Σέξτον Πομπίλιον (39 π. Χ.). Οἱ Ὁκταβειανός, ἐνισχυθεὶς καὶ ὑπὸ μοίρας τοῦ στόλου τοῦ Ἀντωνίου ἐξ ἐκατὸν εἴκοσι νηῶν, κατεναυμάχησε διὰ τοῦ ναυάρχου Ἀγρίππα τὸν Σέξτον, ὅστις καταφυγὼν εἰς τὴν Μίλητον ἐδολοφονήθη βραδύτερον ὑπὸ τοῦ Ἀντωνίου (35 π. Χ.). Ἐπειτα διενεγκθεὶς καὶ πρὸς τὸν Λέπιδον ἀφήρεσεν ἀπ' αὐτοῦ τὴν Ἀφρικὴν καὶ ἐπέτρεψεν εἰς αὐτὸν νὰ φέρῃ μόνον τὸ τοῦ ἀρχιερέως ἀξιωματικὸν θανάτου. Οὕτω δὲ τὸ δῆλον ῥωμαϊκὸν κράτος περιῆλθεν ὑπὸ τὴν δυαρχίαν τοῦ Ἀντωνίου καὶ τοῦ Ὁκταβειανοῦ.

§ 50. Ἡ ἐν Ἀκτίῳ ἥττα τοῦ Ἀντωνίου καὶ θάνατος αὐτοῦ.

Μετὰ τὴν ἀπὸ τῆς τριαρχίας ἀποχώρησιν τοῦ Λεπίδου ὁ μὲν Ὁκταβειανὸς ἐπιστρέψας εἰς Ῥώμην διεκήρυξεν ὅτι μετὰ τὴν καταπολέμησιν τῶν Πάρθων ὑπὸ τοῦ Ἀντωνίου θὲ καταθέσωσιν ἀκρότεροι τὴν ἔξουσίαν. "Οθεν ὁ δῆμος ἀνεκήρυξεν αὐτὸν εὐεργέτην, ἐδώρησε δημόσιον οἶκον καὶ ἐχορήγησε τὴν δημαρχικὴν ἀσυλίαν. Ο δὲ Ἀντώνιος, διαχειμάσας ἐν Ἀθήναις μετὰ τῆς Ὁκταβειανὸς κατὰ τὸ 39 π. Χ., διῆλθεν ἐν μέσῳ νέων ἐνδείξεων

τῆς πρὸς αὐτὸν κολακείας τῶν Ἀθηναίων, πανηγυρίζων τὰς κατὰ τῶν Πάρθων νίκας του διὰ δημοσίων ἀγώνων, καθ' οὓς παρέστη ἐνδεδυμένος ως Ἡρακλῆς. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι, ἀφ' οὗ ἐξήντλησαν πᾶσαν ἔξευτελιστικὴν κολακείαν, ἐτέλεσαν καὶ τοὺς μυστικούς αὐτοῦ γάμους μετὰ τῆς Ἀθηνᾶς· ἀλλ' ὑπεχρεώθησαν νὰ πληρώσωσι χίλια τάλαντα ως προῖκα διὰ τὴν θείαν τοῦ Ἀντωνίου σύζυγον.

Ἐξ Ἀθηνῶν ὁ Ἀντώνιος ἔπλευσεν εἰς τὴν Συρίαν, ἔνθα ἐδεσμεύθη καὶ πάλιν ὑπὸ τῶν θελγάτρων τῆς Κλεοπάτρας, καὶ πέμψας τὸ διαζύγιον εἰς τὴν ἐνάρετον σύζυγον αὐτοῦ Ὁκταβίαν, διένειμε τὰς χώρας τῆς Ἀσίας εἰς τοὺς υἱούς ἐκείνης. Καὶ εἰς μὲν τὴν Κλεοπάτραν καὶ τὸν πρωτότοκον υἱὸν της, Πτολεμαῖον Καισαρίωνα, ὃν ἀνεγνώρισεν ἐπισήμως ως υἱὸν τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος, ἐδώρησε τὴν Αἴγυπτον, τὴν Κοίλην Συρίαν, τὴν Κιλικίαν μετὰ τῆς Κύπρου καὶ τὴν Κρήτην μετὰ τῆς Κυρηναϊκῆς. Εἰς δὲ τοὺς δύο ἐκ τῆς Κλεοπάτρας υἱούς αὐτοῦ παρεχώρησεν, εἰς μὲν τὸν Φιλάδελφον τὸ βασιλειόν τῆς Συρίας καὶ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, εἰς δὲ τὸν Ἀλέξανδρον τὴν Ἀρμενίαν καὶ τὰς πέραν τοῦ Εύφρατον χώρας (32 π. Χ.). "Ενεκα τούτων ἡ σύγκλητος ἀρχήρεσεν ἀπ' αὐτοῦ τὴν ὑπατείαν, καθήρεσε τῆς ἀρχῆς καὶ, διὰ ν' ἀποφύγη τὴν ὄνομασίαν ἐμφυλίου πολέμου, ἐκήρυξε τὸν πόλεμον οὐχὶ κατὰ τοῦ Ἀντωνίου, ἀλλὰ κατὰ τῆς Κλεοπάτρας, ως σφετερισθείσης ῥωμαϊκᾶς ἐπαργίας.

Ἡ Ἑλλὰς καὶ πάλιν, πᾶσα σχεδόν, πλὴν τῶν Μαντινέων καὶ Δακεδαιμονίων, ἐτάχθη μετὰ τοῦ Ἀντωνίου καὶ καθυπεβλήθη εἰς καταπιέσεις καὶ στρατολογίας τοσοῦτον ὀλεθρίας, καθ' ὃσον ἡ πληθυσμὸς αὐτῆς εἶχεν ἥδη πολὺ ἐλαττωθῆ· οἱ δὲ τριήραρχοι τοῦ Ἀντωνίου διὰ νὰ πληρώσωσι τὰς πολυχρίμους αὐτῶν ναῦς ἤναγκάζοντο ν' ἀρπάζωσιν ἀντὶ ἐμπείρων ναυτῶν ὄνηλάτας, θεριστάς, ὄδοιπόρους καὶ παιδας. Αἱ δύο ἀντίπαλοι στρατιαις εύρεθησαν ἀντιμέτωποι κατὰ τὰς ἀντικειμένας ἀκτὰς τοῦ Ἀμφρακικοῦ κόλπου, ἢ μὲν τοῦ Ὁκταβιανοῦ ἐξ ὄγδοήκοντα χιλιάδων πεζῶν

καὶ δώδεκα χιλιάδων ἵππων ἐπὶ τῆς Ἡπειρωτικῆς παραλίας, ὡς δὲ τοῦ Ἀγτωνίου ἔξι ἑκατὸν χιλιάδων πεζῶν καὶ δώδεκα χιλιάδων ἵππων ἐπὶ τῆς Ἀκρανανικῆς παρὰ τὸ Ἀκτιον. Πρὸ αὐτῶν δ' ἐνκυλόχουν καὶ οἱ δύο στόλοι, ὁ μὲν τοῦ Ἀγτωνίου ἐκ πεντακοσίων νηῶν παρὰ τὸν εἴσπλουν τοῦ κόλπου, ὁ δὲ τοῦ Ὀκταβίανοῦ ἐκ διακοσίων πεντήκοντα νεῶν εἰς ἀπόστασιν ἐνὸς καὶ ἡμίσεος χιλιομέτρου ἀπὸ τοῦ στόλου τοῦ ἀντιπάλου (20 Σεπτεμβρίου 31 π. Χ.). Ἡ ναυμαχία ἀρξαμένη περὶ τὴν μεσημβρίαν, ἔμενεν ἐπὶ πολὺν χρόνον ἄκριτος, ὅτε αἴφνης ἡ Κλεοπάτρα μεθ' ἐξήκοντα τριήρων δίδει τὸ σημεῖον τῆς φυγῆς, ὁ δ' Ἀγτώνιος παρηκολούθησε τὴν φυγομαχήσασαν Κλεοπάτραν. Μετ' ὀλίγον παρεδόθη καὶ ὁ στόλος αὐτοῦ εἰς τὸν Ὀκταβίανον, ὡς καὶ ὁ ἐν τῇ Ἑρῷ διατελῶν στρατὸς τὴν ἑδόμην ἡμέραν ἀπὸ τῆς ναυμαχίας. Πρὸς τοὺς ἡττημένους προσηνέγκθη ἐπιεικῶς ὁ Ὀκταβίανος· ἐπὶ δὲ τῆς χώρας, ἔνθα εἰχε στρατοπεδεύσει, ἔκτισε πρὸς ἀνάμνησιν τοῦ μεγάλου γεγονότος τὴν Νικόπολιν· Ἰδρυσε δὲ καὶ πενταετηρικὸν ἀγῶνα, τὰ Ἀκτια, πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος, ἀναζήσας τὴν προεδρίαν αὐτῶν εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους, οὓς ἄλλως καὶ πολυτρόπως εὐηργέτησε, διότι συνεπολέμησαν μετ' αὐτοῦ περὶ τὸ Ἀκτιον. Ἀνταμειθῶν δὲ τὴν πίστιν τῶν Λακεδαιμονίων ἐδώρησεν εἰς αὐτοὺς τὰ Κύθηρα καὶ τὴν Καρδαμύλην, τὰς Φαρᾶς καὶ τὴν Θουρίαν, ὃν οἱ κάτοικοι συνεμάχουν μετὰ τοῦ Ἀγτωνίου. Ετίμησε δὲ καὶ τὴν Σπάρτην ἐπισκεφθεὶς αὐτὴν καὶ παρακαθήσας εἰς τὰ συσσίτια. Λίαν ἐπιεικῆς ἐδείχθη καὶ πρὸς τὰς ἐλληνικὰς πόλεις, αἵτινες συνεμάχουν μετὰ τοῦ Ἀγτωνίου, οὐδὲ πρὸς τὰς Αθήνας ἐφάνη λίαν αὐστηρός, ἀρκεσθεὶς ν' ἀφαιρέσῃ ἀπ' αὐτῶν τὴν Αἴγιναν καὶ τὴν Ἐρέτοιαν. Ἰδιάζουσαν εὔνοιαν ἐπέδειξεν ὁ Ὀκταβίανος εἰς τὴν πόλιν τῶν Πατρῶν, ἣν κατέστησε φωματικὴν ἀποικίαν, ἀποικίσας πολλοὺς ἐκ τῆς περὶ τὸ Ἀκτιον ἀγωνισθείσης στρατιῆς. Ἡ πόλις ἀνεκηρύχθη ἐλευθέρα καὶ κατέστησαν εἰς αὐτὴν ὑποτελεῖς ἡ Δύμη, αἱ Φαραί, ἡ Τριταία καὶ ἡ χώρα τῶν Ὀζολῶν Λοκρῶν πλὴν

τῆς Ἀμφίστης. Αἱ Πάτραι, ως καὶ ἡ Νικόπολις καὶ ἡ Κόρινθος διὰ τῆς προστασίας τοῦ Ὀκταβιανοῦ καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ κατέστησαν πόλεις πολυάνθεωποι· καὶ λαμπραὶ καὶ ταχέως ἔξηληνίσθησαν. Τελευταῖον ὁ Ὀκταβιανός, διαχειμάσας ἐν Σάμῳ, ἀνεκήρυξεν αὐτόνομον καὶ ἐλευθέρων καὶ αὐτὴν καὶ, διαρρυθμίσας τὰ κατὰ τὴν Ἐλλάδα καὶ τὴν Ἀσίαν, ἐν ἕαρι τοῦ ἐπιόντος ἔτους ἐπέκλιθε κατὰ τοῦ εἰς Αἴγυπτον φυγόντος Ἀντωνίου, ὅστις, ἀπελπισθεὶς μετὰ τὴν αὐτομόλησιν τοῦ ἴππικου καὶ τοῦ στόλου του πρὸς τὸν ἐπιφανέντα νικητὴν καὶ τὴν ἡτταν τοῦ πεζικοῦ μετὰ τὴν συναφθεῖσαν μάχην, ηὔτοκτόνησε.

Μάτην ἡ Κλεοπάτρα ἀπεπειράθη νὰ σαγηνεύσῃ τὸν Ὀκταβιανὸν διὰ τῶν θελγήτρων της. Μαθοῦσα δὲ ὅτι μετὰ τρεῖς ἡμέρας ὄφειλε ν' ἀναχωρήσῃ εἰς Ῥώμην, ἀπεφάσισε ν' αὐτοκτονήσῃ. Προτίνα δέ τινα εὐρέθη νεκρὰ κατακειμένη ἐν κλινῇ χρυσῇ καὶ κεκοσμημένη βασιλικῶς. Μεταξὺ τῶν φερομένων λόγων περὶ τοῦ θανάτου αὐτῆς ὁ πιθανώτατος εἶναι, ὅτι ἀπέθανε δηγθεῖσα ὑπὸ ἀσπίδος, ἥτις εἶχε προσκομισθῆ κατὰ διαταγὴν αὐτῆς ἐντὸς καλάθου σύκων. Ο δὲ Ὀκταβιανὸς διέταξε νὰ θάψωσι τὴν νεκρὰν βασίλισσαν πλησίον τοῦ Ἀντωνίου, καθ' ᾧν εἶχεν ἐκφράσει εὐχήν. Μετὰ τὸν θάνατον τῆς Κλεοπάτρας ὁ Ὀκταβιανὸς κατέλαβε τοὺς θησαυροὺς αὐτῆς καὶ τὸ βασίλειον· οὕτω δὲ κατελύθη καὶ ἡ ἐν Αἴγυπτῳ δυναστεία τῶν Πτολεμαίων, ἡ δ' Αἴγυπτος ἔγεινεν ἐπαρχία ρωμαϊκὴ (30 π. Χ.).

§ 51. Ὀκταβιανὸς Αὔγουστος (30 π. Χ.—14 μ. Χ.).

Διατάξας ὁ Ὀκταβιανὸς τὰ κατὰ τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Ἀσίαν, ἐπέστρεψε διὰ τῆς Ἐλλάδος εἰς Ῥώμην, ἔνθα ἐτέλεσε τρεῖς μεγαλοπρεπεῖς θριάμβους, ἵνα μὲν διὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἰλλυρίας καὶ Δαλματίας, ἔτερον διὰ τὴν ἐν Ἀκτίῳ νίκην καὶ τοίτον διὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς Αἴγυπτου (29 π. Χ.). Ἀπὸ τοῦ 31 π. Χ. εἶχεν ἀναγορευθῆ ὑπατος καὶ ἐπὶ ὄκταετίαν διετήρησε τὴν ὑπατικὴν ἀρχὴν, ἥτις παρεῖχεν εἰς αὐτὸν πᾶσαν τὴν ἐκτελεστικὴν ἔξου-

σίκν. Μετὰ δὲ τῆς ὑπατείας συγενώσας καὶ τὴν τιμητείαν καὶ προσλαβόν ώς συνύπατον καὶ τὸν Ἀγρίππαν, ἐτέλεσε τῷ 28 π. Χ. τὰ δύο κυριώτατα ἔργα τοῦ τιμητοῦ, ἥτοι τὴν ἀπογραφὴν καὶ τὴν σύνταξιν τοῦ καταλόγου τῶν συγκλητικῶν, ἀπολείψας ἀπ' αὐτοῦ τοὺς ἀναξίους. Κατὰ τὴν γενομένην ταύτην ἀπογραφὴν ὁ μὲν ἀριθμὸς τῶν Ρωμαίων πολιτῶν ἀνῃλθεν εἰς τέσσαρα ἑκατομμύρια καὶ ἑπτακοντα χιλιάδας, εἰς διπλάσιον σχεδὸν ἀριθμὸν τῆς πρὸ ἐθνομήκοντα ἐτῶν γενομένης ἀπογραφῆς, ὁ δ' ἀριθμὸς τῶν συγκλητικῶν ἀπὸ χιλίων περιωρίσθη εἰς ἑξακοσίους. Κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἔθος τῶν τιμητῶν ὁ Ἀγρίππας κατέστησε τὸν συντιμητὴν πρόσκριτον τῆς συγκλήτου. Ἐν τοιαύτῃ δὲ ἴδιότητι καλούμενος princeps senatus ἢ συνηθέστερον ἀπλῶς princeps ἢ ἀληθὴς ἡγεμὼν διὰ τοῦτο καὶ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων καὶ ἀντὸς καὶ οἱ πρῶτοι διάδοχοι αὐτοῦ καλοῦνται ἡγεμόνες. Διὰ τοῦ ἀξιώματος τούτου παρείχετο τὸ δικαίωμα εἰς τὸν Ὁκταβιανὸν νὰ ἔκρηται γνώμην πρῶτος ἐφ' ὅλων τῶν ζητημάτων. Οὕτω δὲ ἡ σύγκλητος ἐλάφυσε θέσιν συνεδρίου συμβουλευτικοῦ, ἢν θέσιν κατεῖχεν ἡ σύνοδος τῶν πατέρων ἐπὶ τῶν βασιλέων. Τῷ 27 π. Χ. ἡ σύγκλητος ἀπένειμε τῷ Ὁκταβιανῷ τὴν προσηγορίαν Imperator διὰ βίου, ώς καὶ εἰς τὸν Ἰούλιον Καίσαρα. Καὶ εἶχε μὲν ἡ τοιαύτη προσωνυμία, ὡφ' ἦν ἔννοιαν ἔδωκεν αὐτὴν ἡ σύγκλητος, ἀπλῶς σημασίαν τιμητικήν· ἀλλ' ὁ Ὁκταβιανός, ὃν ἥδη κατ' οὓςίαν αὐτοκράτωρ στρατηγὸς καὶ ἀνώτατος στρατηγὸς τοῦ στρατοῦ, διὰ τῆς πράξεως ταύτης τῆς συγκλήτου προσελάμβανε καὶ πρόσθετον εἰς τὴν πραγματικήν αὐτοῦ δύναμιν χαρακτῆρα νομίμου διηγεοῦς ἀνωτάτου ἀρχηγοῦ καὶ θύμντορος πασῶν τῶν κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν δυνάμεων τῆς πολιτείας καὶ τὸ δικαίωμα τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου πάντων τῶν στρατιωτικῶν ἀνδρῶν. Τὸ ἀξιώματος τοῦτο ἡ σύγκλητος ἥθελε ν' ἀπονείμῃ ἰσοβίως εἰς τὸν Ὁκταβιανόν· ἀλλ' οὔτος ἀπεδέχθη αὐτὸ μόνον ἐπὶ μίαν δεκαεπτάν. Ἐπειδὴ τὸ ἀξιώματος τοῦ ἀνθυπάτου ἐθεωρήθη ώς μέγα βάρος διὰ τὸν Ὁκταβιανόν, ἀπεφασίσθη νὰ συμμερισθῇ αὐτὸ

μετὰ τῆς συγκλήτου. Οὕτω δὲ τὰς μὲν μᾶλλον ταραχώδεις καὶ ὑπὸ βαρθάρων ἀπειλουμένας ἐπαρχίας ἀνέλαβε νὰ διοικῇ αὐτὸς ὁ Ὁκταβιανός, ἥτοι τὰς δύο Γαλατίας, τὴν ἐντὸς τοῦ Ἱεροῦ Ἰσπανίαν, τὴν Συρίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον, τῶν δ' ἄλλων ἐπαρχιῶν τὴν διοίκησιν ἀφῆκεν εἰς τὴν σύγκλητον. Οὕτω δ' αἱ ἐπαρχίαι εἶχον διπλῆν διοίκησιν, στρατιωτικὴν μὲν αἱ καισαρικαῖ, πολιτικὴν δ' αἱ συγκλητικαῖ· ἡ δὲ στρατιωτικὴ διοίκησις τούτων ἔμελλε νὰ διεξάγηται ὑπὸ ὑπάρχων τοῦ Αὔγουστου (legati) καὶ οὐχὶ ὑπὸ τῶν ἀνθυπάτων τῆς συγκλήτου. Ἐπειδὴ ἡ ἀρχὴ αὐτῆς συνεπῆγε καὶ τὴν ἀνωτάτην ἀρχὴν ἐπὶ πασῶν τῶν ἐπαρχιῶν, ἡ σύγκλητος διώρισεν αὐτὸν καὶ ἀνθύπατον. Ἀπένειμε δὲ εἰς αὐτὸν καὶ τὴν προσωνυμίαν τοῦ Αὔγουστου, ἥτοι Σεβαστοῦ, ἥτις ἀπεδίδετο μόνον εἰς θεοὺς καὶ τοὺς ἱεροὺς χώρους. Υπὸ δὲ τὴν ἐπωνυμίαν ταύτην τοῦ Αὔγουστου εἶναι γνωστὸς ἐν τῇ ἴστορίᾳ ὁ πρῶτος μονάρχης τῶν Ῥωμαίων. Τὸν δ' ὅγδοον μῆνα sextilim μετωνόμασεν ἡ σύγκλητος Αὔγουστον, καθ' ὃν χρόνον εἶχε προσαρτήσει εἰς τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος τὴν Αἴγυπτον. Τῷ 23 π. Χ. ὁ Ὁκταβιανός, ἀποθέμενος τὴν ὑπατείαν, ἔλαβε παρὰ τῆς συγκλήτου διὰ βίου τὸ δημαρχικὸν ἀξιωμα, διὰ τοῦ ὅποιου ἡ μοναρχία ἔξουσία ἐλάμβανε βάσιν δημοκρατικὴν κατ' ὄνομα μόνον. Ἔκτοτε κυρίως ἀρχεται ἡ ἐποχὴ τῆς ἐν τῇ Ῥώμῃ μοναρχίας. Ἄλλ' ὁ Αὔγουστος δὲν εἶναι οὔτε βασιλεύς, οὔτε δικτάτωρ, οὔτε καὶ ὑπατος, ἀλλὰ πρόκριτος μὲν ἐν τῇ συγκλήτῳ, αὐτοκράτωρ δ' ἐν τῷ στρατῷ, δημαρχος ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ ἀνθύπατος ἐν ταῖς ἐπαρχίαις. Ἡ δὲ νέα προσωνυμία Αὔγουστος, ἀπηλλαγμένη πάστης ἀναμνήσεως, ἀνύψωσεν αὐτὸν ὑπὲρ πάντας τοὺς ἀνθρώπους. Καὶ ἐτυμολογικῶς μὲν οὐδὲν ἄλλο σημαίνει ἡ τὸν ηὐξημένον, τὸν περίβλεπτον, ἀλλ' ἐν τῇ ἱερατικῇ ὅμιλος γλώσσῃ εἶχε δοθῆ εἰς αὐτὴν μυστική τις σημασία. Διὰ δὲ τῆς ἀποδοθείσης εἰς τὸν Ὁκταβιανὸν προσωνυμίας τοῦ Αὔγουστου, ἥτις ἔκτοτε κατέστη ἐνδεικτικὴ διὰ τοὺς μονάρχας, δὲν ἐπηκτήθη μὲν ἡ ὄλικὴ δύναμις αὐτοῦ ὡς αὐτοκράτορος, ἀλλ' οὔτος ἐτίθετο

ύπεράνω πάντων ὡς ἐν οὐρανώφ τινὶ χώρῳ. Καὶ ὡς αὐτοκράτωρ μὲν ἐνέπνεε φόβον διὰ τὴν κεκτημένην αὐτοῦ ἴσχυν, ὡς Αὔγουστος δ' ἐνέπνεε σεβασμὸν διὰ τὴν προσγραφομένην εἰς αὐτὸν ὑπεράνθρωπον οὐσίαν. Τῷ 33 π. Χ. δ Αὔγουστος, ἀποδημήσας τῆς Ρώμης, μετέβη εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ παρέσχεν εἰς τοὺς κατοίκους διὰ συνετῶν μέτρων ἀνακούφισιν τῶν δεινῶν, τὰ δποῖα εἰχον ὑποστῆ κατὰ τοὺς τελευταίους πολέμους, διωρήσας εἰς αὐτοὺς τοὺς καθυστερουμένους φόρους καὶ μετριάσας αὐτοὺς διὰ τὸ μέλλον. Μετὰ τριετῆ δ' ἀπουσίαν ἐπιστρέψας εἰς Ρώμην εὑρε τὴν πόλιν δυσθυμοῦσαν ἔνεκα τῶν συμφορῶν τοῦ λαιμοῦ, τῆς πλημμύρας καὶ τῆς σιτοδείξας, αἴτινες ἔθεσάνιζον αὐτήν. Ἡ σύγκλητος, ἀπειλούμενη ὑπὸ τοῦ λαοῦ, διώρισε τὸν Αὔγουστον δικτάτωρα καὶ τιμητὴν διὰ βίου· ἀλλ' δ Αὔγουστος δὲν ἀπεδέχθη τὰ κινδυνώδη ταῦτα ἀξιώματα, ἀλλὰ μόνον τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ στοῦ. Οὕτως ὁ δημόσιος θηταρός καὶ οἱ σιτοθολῶνες τῆς Αἰγύπτου ἐπενήργησαν θαυμασίως ἐπὶ τῆς σιτοδείξας. Συγχρόνως ἡ σύγκλητος διώρισεν αὐτὸν τιμητὴν ὑπὸ τὸ ὄνομα ἐπιμελητοῦ τῶν ἥθων. Ἐπωφελούμενος ἐκ τοῦ ἀξιώματος τούτου ἐξέδωκε διαφόρους εἰδικοὺς νόμους πρὸς βελτίωσιν τῶν ἥθων, τὰ ὄποια πρὸ πολλοῦ κέρχισαν νὰ διαφθείρωνται, καὶ πρὸς περιορισμὸν τῆς πολυτελείας. Ἰδὼν δὲ καὶ τὴν δισημέραι προσθίνουσαν ἐλάττωσιν τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τὴν διαφθορὰν τῶν ἥθων, ἐμερίμησεν ὑπὲρ τῆς αὐξήσεως τῶν γάμων καὶ δι' εἰδικοῦ νόμου ἐπέβαλε τὸν γάμον ὡς δημοσίαν ὑποχρέωσιν. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ. Λεπίδου ἐλαθε καὶ τὸ ἀξιώματα τοῦ μεγάλου ἀρχιερέως (12 π. Χ.). Ὁ Ἐπαρχος Οὐάριος, ἐντεταλμένος τὴν εἰσπορᾷν τῶν φόρων, προεκάλεσεν, ἔνεκα τῆς καταθλιπτικῆς αὐτοῦ διαγωγῆς, τὴν ἀποστασίαν τῶν γερμανικῶν λαῶν ὑπὸ τὸν ἀνδρεῖον ἡγεμόνα τῶν Χερούσκων Ἀρμίνιον, ὅστις, περικλείσας αὐτὸν μετὰ τριῶν λεγεώνων ἐξ εἴκοσι ἐπτὸς χιλιάδων ἀνδρῶν ἐν τῷ Τευτούσιον γίρῃ δρυμῷ, κατέκοψεν ἀπαντας (9 π. Χ.). Ὁ Αὔγουστος ὑπὸ τηλικαύτης κατελήφθη λύπης, ὡστε πολλάκις ἡκούσθη λέγων· « Οὐάριος, ἀπόδος μοι τοὺς λεγεωνάς

μου». Μετὰ τὸ πάθημα τοῦτο τὰ ὄρια τοῦ κράτους περιωρίσθησαν ἐντὸς τοῦ Πήνου. "Ἐκτὸς" ἐπὶ δωδεκαετίαν ἐπεκράτησε καθ' ὅλον τὸ ῥωμαϊκὸν κράτος τελεία εἰρήνη καὶ ἐκλείσθη ἡδη τὸ τρίτον ὁ ναὸς τοῦ Ἰανου. Κατὰ τὸ διάστημα αὐτό, ἀφοσιωθεὶς ὁ Αὔγουστος εἰς τὴν ἐσωτερικὴν τοῦ κράτους ἥθυμισιν καὶ βελτίωσιν, εὗρε προθυμοτάτους συνεργούς, τὸν Ἀγρίππαν, τὸν Μαικήναν καὶ ἄλλους· δι' αὐτῶν δὲ πρόγραμμας τὰς ἐπιστήμας καὶ τέχνας, δι' δὲ καὶ δικαίως ἡ ἐποχὴ αὕτη ἐπωνομάσθη ὁ χρυσοῦς αἰώνι τῆς ῥωμαϊκῆς φιλολογίας καὶ τέχνης. Οἱ Αὔγουστος ἐτελεύτησε τὸ 14 ἔτος μ. Χ., ἀγων τὸ ἑδομηκοστὸν ἕκτον ἔτος τῆς ἡλικίας.

§ 52. Ἡ ὑπὸ τοῦ Ὁκταβιανοῦ γενομένη διάταξις
τῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν.

Ἡ Ρώμη δὲν ἐνήσκει ὁμοιομόρφως πάντοτε τὴν κυριαρχίαν αἰτῆσι ἐπὶ τῶν κατακτωμένων χωρῶν. Συνήθως αὔται διφρουροῦντο ὡς ἐπαρχίαις ῥωμαϊκαὶ ὑπὸ ἀνωτάτου ἐπιτρόπου τῆς ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς, πεμπομένου κατ' ἔτος, δι' οἱ "Ἑλληνες ὡνόμαζον στρατηγὸν ἢ ἀνθύπατον. Εἰς τοιοῦτον τύπον διοικήσεως καθυπεβλήθησαν αἱ πλεισται τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν, ἰδίως ἡ Μακεδονία, ἡ Μικρὰ Ἀσία, ἡ Συρία, ἡ Κρήτη, ἡ Κύπρος, ἡ Αἴγυπτος, ἀλλ' ὅμη καὶ ἡ κυρίως Ἐλλάς καὶ ἡ Ρόδος. Μετὰ δὲ τὴν ἀλωσιν τῆς Κορίνθου ἡ Ἐλλάς δὲν μετεβλήθη εἰς ἐπαρχίαν ῥωμαϊκήν, οὐδὲ ἐγένετο φόρου ὑποτελής. Τότε κατὰ πρῶτον ἐρρυθμίσθησαν αἱ σχέσεις τῆς Ρώμης οὐχὶ πρὸς ἀπασαν τὴν Ἐλλάδα, ἀλλὰ πρὸς μόνην τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν καὶ τοὺς συμμάχους αὐτῆς, Βοιωτούς, Ἡρακλειώτας, Φωκεῖς καὶ Εύβοεῖς, οἵτινες καὶ μόνοι ἐπολέμησαν τότε πρὸς τοὺς ῥωμαίους, τινὲς δὲ οὐδόλως μετέσχον τοῦ ἀγῶνος, ἀλλοι δέ, ὡς ἡ Σπάρτη, ἦσαν σύμμαχοι τῆς Ρώμης.

"Οτε δὲ ὁ Ὁκταβιανὸς ἐγένετο αὐτοκράτωρ καὶ ἐρρύθμισεν ἐκ νέου τὸ ὅλον ῥωμαϊκὸν κράτος, κατέστησε καὶ τὴν ἐντεῦθικ Ἑλλάδα ἐπαρχίαν ῥωμαϊκήν, διοικουμένην ὑφ' ἐνὶς ἀνθυπάτου Ρωμ. καὶ Ἑλλην. Ἰστορία Γ. Τσαγρῆ

ἀποστελλομένου κατ' ἔτος καὶ ἐδρεύοντος ἐν Κορίνθῳ ἀλλὰ δὲν ὑπήγετο καὶ ἀπασχόλησεν τὴν δικαιοδοσίαν αὐτοῦ, εἰμὶ μόνον αἱ πόλεις ἐκεῖναι, ὅσαι εἶχον ἀγωνισθῆ τὸν τελευταῖον κατὰ τῆς Ρώμης πόλεις, δι' ὃ καὶ οὐδὲν Ἐλλὰς ἐλέγετο ἡ ἐπαρχία αὕτη, ἀλλ' Ἀχαΐα. Πολλαὶ δὲ πόλεις τῆς Ἐλλάδος καὶ κῶραι ἐξηκόλογούθησαν νὰ θεωρῶνται ἐλεύθεραι καὶ σύμμαχοι τῆς Ρώμης. Τοι-αῦται ἦσαν αἱ Ἀθῆναι, ἡ Σπάρτη, τὸ κοινὸν τῶν Ἐλευθερολακώνων, αἱ Θῆραι, τὸ "Αργος, ἡ Ἐλάτεια, αἱ Θεσπιαί, ἡ Τανάγρα, ἡ Αἰτωλία, ἡ Ἀκαρνανία καὶ ἡ Θεσσαλία. Αἱ ἐπαρχίαι αὗται δὲν ἐπλήρωντο τακτικὸν φόρον, οὐδὲ κατείχοντο ὑπὸ ἡρωματικῶν στρατευμάτων, ἀλλὰ πολιτευόμεναι κατὰ τοὺς πατρίους νόμους καὶ θεσμοὺς διέσωζον τούλαχιστον κατὰ τύπους τὸν ἔθνικὸν αὔτων χαρακτῆρα. Κατὰ δὲ τὴν ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου διαίρεσιν τῶν ἐπαρχιῶν εἰς καισαρικὰς καὶ συγκλητικὰς ἡ Ἀχαΐα ὑπήγετο εἰς τὰς δευτέρας.

§ 53. Αὐτοκράτορες ἐκ τοῦ ὄκου τοῦ Αὐγούστου. (14—43 μ. Χ.)

α') Τιβέριος. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Αὐγούστου τὴν πρώτην θέσιν ως διάδοχος αὐτοῦ εἶχεν ὁ νέος Ἀγρίππας· ἀλλ' ὁ Τιβέριος, καταλαβὼν τὸν θρόνον, διέταξεν εὐθὺς τὸν φόνον αὐτοῦ (14-17 μ. Χ.). Οἱ δὲ παρὰ τὸν Ρήγην λεγεωνες στασιάσαντες ἀνεκρήρυξαν αὐτοκράτορα τὸν προσφιλέστατον Γερμανικόν, υἱὸν τοῦ Δρούσου, ὃν ἂκων εἶχεν υἱοθετήσει ὁ Τιβέριος. Ἀλλ' ὁ μεγαλόφρων γεανίας ἀπέκρουσε τὴν ἀντιποίησιν τῆς ἀρχῆς καί, μεταχειρισθεὶς πᾶν μέσον, κατέστειλε τὴν στάσιν· διατηρήσας δὲ καὶ τὴν κατὰ τὸν Ρήγην στρατηγίαν κατετρόπωσε τὸν Ἀρμίνιον εἰς μάχην φονικωτάτην (16 μ. Χ.). Ο Τιβέριος δὲν ἥδυνατο νὰ καταστείλῃ τὸ ἀκοίμητον πάθος τῆς δυσπιστίας του καὶ ἀνακαλέσας τὸν Γερμανικὸν εἰς Ρώμην ἔπειμψεν αὐτὸν ταχέως εἰς τὴν Ἀσίαν, διὰ γὰ

εἰρηνεύση τὰς στασιαζόμενας ἐπαρχίας· ἐκεῖ δὲ κατὰ μυστικὴν παραγγελίαν αὐτοῦ ἐδηλώθη οὐσθίη ὑπὸ τοῦ διοικητοῦ τῆς Συρίας Πίσωνος (19 μ.Χ.). ‘Αφ’ οὐ δ’ ὁ Τιβέριος ἀπηλλάγη οὕτω καὶ τοῦ Γερμανικοῦ, ἐπεδειξεν δὲν τὴν κακουργίαν τῆς ψυχῆς του καὶ, εὔρων ὅργανον κατάλληλον τὸν ὑπαρχόν τῶν Πρατιωριανῶν Σητανόν, ἐξετραχγηλίσθη εἰς πλείστους φόνους οἰκείων, συγγενῶν καὶ ἄλλων ἐπισήμων ἀνδρῶν διὰ τῆς δημιουργίας τοῦ αἰσχροῦ γένους τῶν μηνυτῶν.

Ἐν τούτοις ὁ Τιβέριος, ἀν καὶ διέπραξε τόσους πολλοὺς καὶ ἀδίκους φόνους ἐν Ρώμῃ, πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἐποιεύθη λίαν ἐπιεικῶς. Ἐπειδὴ ή Μακεδονία καὶ ή Ἀχαΐα παρεπονοῦντο διὰ τὰς καταπίέσεις, ἃς ὑφίσταντο ὑπὸ τῶν κατ’ ἔτος πεμπομένων ἀνθυπάτων, οἱ Τιβέριος, ἵν ἀνακουφίσθωσιν ἀπὸ τὴν καταπίεσιν τούτων, κατέστησεν αὐτὰς προσωρινῶς ἐπαρχίας καισαρικᾶς ἀντὶ συγκλητικῶν. Καὶ εἰς μὲν τὰς συγκλητικὰς ἐπέμποντο πρὸς διοίκησιν αὐτῶν κατ’ ἔτος ἀνθύπατοι, τῶν δὲ καισαρικῶν ἐπαρχιῶν ἡ διοίκησις ἐπετρέπετο εἰς πρεσβευτὰς οὓχι ἐπὶ ἓν ἔτος μόνον, ἀλλ’ ἐφ’ ὅσον ἐφαίνετο εὐλογον εἰς τὸν Καίσαρα, ἦτοι τὸν αὐτοκράτορα. Ἐκ τούτου γίνεται κατάδηλον, ὅτι αἱ καισαρικαὶ ἐπαρχίαι ὑφίσταντο ὀλιγωτέρας πιέσεις ἢ αἱ συγκλητικαὶ. Ἐνεκα τούτου ὁ Τιβέριος συνήνωσε τὰς δύο ταύτας ἐπαρχίας μετὰ τῆς Μυσίας, τῆς καισαρικῆς ἐπαρχίας. Καὶ ή διάταξις αὕτη διετηρήθη μέχρι τοῦ 44 μ. Χ. Ἐπίσης, ἐπειδὴ τὸ Αἴγιον ὑπέστη μεγάλας βλάβης ὑπὸ σεισμῶν, ἀπηλλάγη παντὸς φόρου ἐπὶ τριετίαν ὑπὸ τῆς συγκλήτου κατὰ πρότασιν τοῦ Τιβέριου.

Ἄλλα καὶ ἄλλα τεκμήρια ἔχομεν τῆς πολιτικῆς αὐτονομίας, ἡς ἀπελάψθαν τότε τινὲς τῶν ἐλληνικῶν πολιτειῶν, ἐξ ὧν ἀναφέρομεν τὰ ἔξης. Οἱ Λακεδαιμόνιοι διεφίλονείκουν πρὸς τοὺς Μεσσηνίους περὶ τοῦ ναοῦ τῆς Λιμνάτιδος Ἀρτέμιδος. Η δίκη αὕτη δὲν ἐκρίθη ὑπὸ τῶν ἐνταῦθα ῥωμαϊκῶν ὀρχῶν, ἀλλ’ ἐν Ρώμῃ ὑπὸ τῆς συγκλήτου καὶ τοῦ αὐτοκράτορος ἀφ’ οὐ δ’ ἡκούσθησαν ἐκατέρων τῶν ἔθνῶν οἵ πρεσβεῖς, δι γαδὸς ἀπεδόθη εἰς τοὺς Μεσσηνίους.

β') Καλιγόλας (37-41 μ. Χ.). Ἡ εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον τῆς Ρώμης ἀνύψωσις τοῦ Γαίου Καλιγόλα, υἱοῦ τοῦ ἐνδόξου Γερμανικοῦ καὶ τῆς Ἀγριππίνης, ἐπλήρωσε τὸν κόσμον χαρᾶς καὶ ἀγαλλιάσεως, αἱ δὲ πρώται πρᾶξεις αὐτοῦ ἐπεκύρωσαν τὴν γενικὴν προσδοκίαν. Ἀλλὰ τὸν σύγδοον μῆνα ἀπὸ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀνυψώσεώς του μετεβλήθη ὁ συνετὸς καὶ πρᾶξος ἡγεμῶν εἰς τύραννον ἀπηνῆ καὶ παράφρονα, καὶ τὰς πρώτας ἀγαθὰς αὐτοῦ πρᾶξεις διεδέχθησαν πάθη ἄγρια, φιλαργυρία καὶ ὕβρις, ἀκολασία καὶ ἀσέβεια. Ἡ μεγίστη αὐτοῦ ἐπιθυμία ἦτο ν' ἀναγνωρίζηται ὑπὸ πάντων θεὸς καὶ νῷ τυγχάνη θείων τιμῶν, περιβελλόμενος τὰ ὄνόματα πάντων τῶν θεῶν. Αἱ εἰς τὸν Ρῆγον καὶ μέχρι τῆς Μάγγης ἐκστρατεῖαι αὐτοῦ παρουσιάζουσιν ἀληθῆ παρῳδίαν ἐκστρατειῶν, διότι ἔκει μὲν τοποθετήσας Γαλάτας τινὰς μετημφεσμένους εἰς Γερμανούς ἡχητιώτερον αὐτούς, εἰς δὲ τοὺς αἰγιαλούς τῆς Μάγγης οἱ στρατιῶται ἐφορμήσαντες ἐπλήρωσαν τὰς περικεφαλαίας αὐτῶν κογχυλίων, δίκην λαφύρων. Διὰ τὰς νίκας ταύτας ὁ Καλιγόλας ἐτέλεσεν ἐν Ρώμῃ μεγαλοπρεπῆ θρίαμβον. Ἀξιοσημείωτος δὲ προσέτι εἶνε ἡ ἀσωτεία καὶ σπατάλη αὐτοῦ, καὶ ὅπως ἀνταποκριθῇ εἰς τὰς δαπάνας αὐτοῦ προέβη εἰς τὰς προγραφὰς τῶν πλουσιωτάτων πολιτῶν, ἵνα σφετερισθῇ τὴν περιουσίαν αὐτῶν ἐφόνευε δ' ἐξ ἀπλοῦ ἔρωτος πρὸς τὸν φόνον, καὶ ἐδυσφόρει, διότι σύμπασα ἡ ἀνθρωπότης δὲν εἶχε μίαν κεφαλὴν διὸ ν' ἀποκόψῃ αὐτὴν δι' ἐνὸς καὶ μόνου κτυπήματος. Ἐπὶ τέλους μετὰ τετραετῆ παράφρονα αὐτοκρατορίαν ἐδολοφονήθη ὑπὸ συνωμοτῶν (41 μ. Χ.).

γ') Κλαύδιος (41-54 μ. Χ.). Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καλιγόλα οἱ Πραιτωριανοὶ ἀνηγόρευσαν αὐτοκράτορα τὸν πεντηκοντάτη θεῖον αὐτοῦ καὶ ἀδελφὸν τοῦ Γερμανικοῦ Κλαύδιον, ὃν ἀνευρόντες κεκρυμμένον καὶ πτήσσοντα ἐκ φόβου ἐν τινι γωνίᾳ τοῦ Παλατίου ἤγαγον ἐκεῖθεν εἰς τὸ στρατόπεδον. Ὁ Κλαύδιος ἥμειψεν ἔκαστον τῶν Πραιτωρικῶν διὰ τριακοσίων ἑδομήκοντα πέντε ἀρχαίων δραχμῶν. Οὕτω δὲ καθίερωσε τὸ ὀλέθριον σύστημα τῆς

διὰ χρημάτων ἔξωνήσεως τῆς στρατιᾶς: 'Αλλ' ἡ βασιλεία αὐτοῦ ἐλαμπούνθη διὰ μνημείων μεγαλοπρεπῶν, δι' ἐνδόξων κατορθωμάτων καὶ νομοθετικῶν μεταρρυθμίσεων. Πρῶτον ἕργον αὐτοῦ εἶνε ὁ παρὰ τὰς ἐκδιλὰς τοῦ Τιθέρεως ἔξορυχεὶς ῥωμαϊκὸς λιψάνη, δι' ὃν ἐδιπλανήθησαν ἐπτὰ ἑκατομμύρια πεντακόσιαι χιλιάδες ἀρχαῖων δραχμῶν καὶ ἔξησταλίσθη ἡ 'Ρώμη ἀπὸ τῆς σιτοδείας. Διὰ τῆς ἀσφαλοῦς προσοργίσεως τῶν σιταγωγῶν ὀλκάδων. Δεύτερον ἕργον εἶνε ἡ κατασκευὴ δύο ὑδραγωγίων, δι' ὃν ηὔξηθη κατὰ τὸ τοίτον τὸ πόσιμον ὅδωρ τῆς 'Ρώμης χάριν τούτων δ' ἐδιπλανήθησαν περὶ τὰ δέκα τέσσαρα ἑκατομμύρια ἀρχαῖων δραχμῶν. Τοίτον δ' ἕργον, ἔτι μᾶλλον κολοσσαῖον, εἶνε ἡ ἀποξήρανσις τῆς Φουκίνης λίμνης. Περὶ τὴν ἔξόρυξιν τῆς σήραγγος, ἔχούσης μῆκος πέντε χιλιάδων ἔξακοσίων μέτρων καὶ ἔξαγούσης τὰ ὅδατα διὰ τῶν βράχων τῶν Ἀπεννίνων εἰς τὸν Λειόν ποταμόν, ἡσχολήθησαν ἐπὶ ἐνδεκα ἔτη τριάκοντα χιλιάδες ἐργάται.

'Ο Κλαύδιος διέκ μὲν τῶν περιφανῶν στρατηγῶν αὐτοῦ, Παυλίνου καὶ Γέτα, καθηυπέταξε τὴν Μαυριτανίαν, διὰ δὲ τοῦ Πλαυτίου τὴν Βρεττανίαν, καὶ διὰ τοῦ Κορθούλωνος κατεπολέμησε τοὺς Γερμανοὺς καὶ Φρεισλέους. 'Ανακληθεὶς δ' οὗτος αἴφνης παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος εἰς τοὺς παρὰ τὸν 'Ρῆγον σταθμοὺς διετάφευσε διὰ τῶν λεγεώνων του διώρυγα, ἐνοῦσαν τὸν Μόσαν καὶ 'Ρῆγον. Οὐχ ἡτον ἀξιοσημείωτα εἶνε διάφορα ἀστικὰ αὐτοῦ νομοθετήματα, δι' ὃν ἐβελτιώθη ἡ πόλη τῶν δούλων καὶ τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας κατὰ τῆς αὐθικρέτου παντοδυναμίας τοῦ οἰκοδεσπότου.

Κατὰ τοὺς ἀρχαίους νόμους ὁ δοῦλος ἦτο καθ' ὅλοκληρίαν ὑποχείριος τοῦ δεσπότου, ἣν δὲ καθίστατο ἀνίκανος πρὸς ἔργασίαν, ἢ ἐφονεύετο ἢ ἔξετίθετο εἰς τὴν νῆσον τοῦ Τιθέρεως· ἀλλ' ὁ Κλαύδιος διέταξε ὥστε τοῦτο νὰ ἴσοδυναμῇ πρὸς ἀπελευθέρωσιν καὶ ἐκήρυξεν ἀνδροφόνον τὸν φονεύοντά τινα τῶν δούλων αὐτοῦ. 'Ως τιμητὴς δ' ὁ Κλαύδιος κατέστησε 'Ρωμαίους πολίτας πλείστους ὄσους ἀπελευθέρωσις δούλους καὶ παρεχώρησε τὸ δικαίωμα νὰ

μετέχωσι τῆς συγκλήτου καὶ οἱ πέραν τῶν "Αλπεων τῆς Γαλατίας πολίται. Προσέτι κατέλυσε καὶ τὴν λατρείαν τοῦ Καληγόλα καὶ ἀποκατέστησε τὰ ἀρχαῖα θρησκευτικὰ νόμιμα. Ὡς πρὸς δὲ τὰς ὄλλας λατρείας ἐπέδειξε θαυμαστὴν ἀνεξιθρησκείαν, καὶ μίαν μόνην θρησκείαν ἐν τῶν ιθυγενῶν κατεδίωξε, τὴν τῶν Δρυιδῶν. Πρὸς δὲ τοὺς Ἰουδαίους ὑπῆρξεν ἐλευθεριώτατος, χορηγήσας εἰς αὐτοὺς τὴν ἀδειάν νὲ λατρεύωσι τὸν θεόν των οὐ μόνον ἐν Ἱερουσαλήμ καὶ Ἀλεξανδρείᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν ὄλλαις πόλεσιν.

"Αλλὰ δυστυχῶς ἡ διοίκησις τῶν κοινῶν παρεδόθη εἰς τοὺς κακοὺς αὐτοῦ συμβούλους, οἷοι ἦσαν οἱ ἀπελεύθεροι Νάρκισσος καὶ Πάλλας, Κάλλιστος καὶ Πολύδιος, καὶ ἡ περιέργητος ἐπὶ κακοθείᾳ σύζυγος αὐτοῦ Μεσσαλίνα, ὡς καὶ ἡ μετ' αὐτὴν ἐτέρα αὐτοῦ σύζυγος, ἡ κακοῦργος Ἀγριππīνα, ἥτις, ὅπως ἀναβίβασῃ εἰς τὸν θρόνον ὅσον τὸ ταχύτερον τὸν μετὰ τοῦ πρώτου σύζύγου της δεκαεπταετῆ οὔνον της, ἐδηλητηρίασε τὸν Κλαυδίον. Ἡ Ἀγριππīνα ἔπεισε διὰ δώρων τοὺς Πραιτωριανοὺς ν' ἀνακηρύξωσιν αὐτοκράτορα τὸν οὔνον της Νέρωνα ἀντὶ τοῦ Βρεττανικοῦ, οὗοῦ τοῦ Κλαυδίου καὶ τῆς Μεσσαλίνας, ἡ δὲ σύγκλητος ἐπεκύρωσε τὴν ἐκλογὴν τοῦ Νέρωνος.

δ') *Νέρων* (54-68 μ. Χ.). Ἡ ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀνάβασις τοῦ Νέρωνος ἐπανηγυρίσθη τὸ κατ' ἀρχὰς μετ' ἐνθουσιασμοῦ, διότι ἦλπιζον ὅτι ἔληξαν ἡδη τὰ δεινὰ τῆς ἀνθρωπότητος. Καὶ ἀληθῶς κατὰ τὰ πρῶτα πέντε ἔτη ὁ Νέρων ἀνεδείχθη ἐπιεικῆς καὶ δίκαιοις ἀλλὰ κατόπιν ἀπέβη ὁ κακοῦργότατος τῶν τυράννων, διότι πλὴν τῶν ἀναριθμήτων φόνων, οὓς διέπραξεν, εἴτ' ἐκ πλεονεξίας εἴτε ἐξ ὕμοτητος, προέβη καὶ εἰς τὸν φόνον πολλῶν τῶν πλησιεστάτων αὐτοῦ συγγενῶν.

"Ο Νέρων, ἀν καὶ εἶχε σύζυγον ἐναρετωτάτην, τὴν θυγατέρα τοῦ Κλαυδίου Ὁκταβίαν, παρημέλησεν ὅμως αὐτὴν καὶ ἐνεκοπώθη ἔρωτας αἰσχρούς. Ἐπειδὴ δὲ ἡ μήτηρ αὐτοῦ Ἀγριππīνα ἤλεγχεν αὐτὸν διὰ τὸν ἀκόλαστον αὐτοῦ βίον καὶ ἡπείλησεν ὅτε

Θὰ ἐνεργήσῃ τὴν ἀπόδοσιν τῶν δικαιωμάτων ἐπὶ τοῦ θρόνου εἰς τὸν Βρεττανικόν, δὲ Νέρων προέβη εἰς τὴν ἐν συμποσίῳ δηλητηρίασιν αὐτοῦ καὶ εἰς τὴν ἐκ τοῦ Παλατίου ἀποπομπὴν τῆς μητρός του· μετὰ δὲ ταῦτα προέβη καὶ εἰς τὸν φόνον αὐτῆς. Ἐξώθησε δ' αὐτὸν εἰς τὸν φόνον τῆς μητρὸς ἡ Σαβίνα Ποππαία, ἵνε ἐμμανῶς ἡράσθη, καὶ ἔζετέλεσεν αὐτὸν ὁ ἀπελεύθερος αὐτοῦ Ἀνίκητος μὲν τὸν μάλιστα καταχθόνιον τρόπον. Ἔπειτα δὲ προέβη δὲ Νέρων καὶ εἰς τὸν θάνατον τῆς συζύγου Ὁκταβίας, καὶ ἐπὶ τέλους, καταληφθεῖς ποτε ὑπὸ κτηνώδους ὄργης, ἐφόνευσε καὶ τὴν Ποππαίαν διὰ λακτίσματος.

Οἱ Νέρων εἶχε τὴν μανίαν νὰ ἐπιδεικνύηται ως ἀοιδὸς καὶ ὑποκριτής, ως ἀθλητής καὶ ἀρματηλάτης. Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν ἡγωνίσθη ως ἡνίοχος ἀρματηλατῶν ἐν τῷ πεδίῳ τοῦ Βατικανοῦ. Κατὰ δὲ τὴν πρώτην τέλεσιν τῶν Νερωνείων ἀγώνων διηγωνίσθη καὶ αὐτὸς δὲ Νέρων ως τεχνίτης καὶ ἔλαθε τὸ ἄθλον τῆς εὐγλωττίας καὶ κιθαρῳδίας· ἡ δὲ σύγκλητος ἐψήφισε χάριτας εἰς τοὺς θεούς διὰ τὴν νίκην, ἥτις περιέβαλε διὰ νέκας δᾶσης τὴν Ρώμην. Ἐν τῷ μέσῳ τῶν θεαμάτων αὐτῶν συνέβη ἐν Ρώμῃ μεγάλη πυρκαϊά, ἥτις διαρκέσασα ἐπὶ ἐννέα ἡμέρας ἀπετέφρωσεν ἐκ τῶν δέκα τεσσάρων τὰ δέκα διαμερίσματα τῆς πόλεως. Ἡ σύγκλητος, θέλουσα ν' ἀπαλλάξῃ τὸν Νέρωνα ἀπὸ τῆς γενικῆς κατακραυγῆς τοῦ πλήθους, τὸ ὄποιον ἀπέδιδεν εἰς αὐτὸν τὸν ἐμπροσμὸν τῆς πόλεως, ἐπέρριψε τὴν εὐθύνην εἰς τοὺς ἐν Ρώμῃ τότε πολυαριθμούς Χριστιανούς. Ἐνεκα τούτου συνέβη δὲ πρῶτος κατὰ τῶν Χριστιανῶν διωγμός, καθ' ὃν ἡ ὡμότης ἐφεῦρε τὰς φοβερωτάτας βασάνους. Ἡ πυρποληθεῖσα πόλις ἀνεκτίσθη ὥραιοτέρα καὶ αἱ ῥῦμαι αὐτῆς ἐχαράχθησαν εὐρύτεραι, τὸ δὲ παλάτιον τοῦ Νέρωνος, ἐπικληθὲν χρυσοῦς οἶκος, ἐκτίσθη ἐπὶ εὐρυτάτου χώρου μετ' ἔξαιρετικῆς πολυτελείας καὶ λαμπρότητος. Πρὸς ἀνοικοδόμησιν δὲ αὐτοῦ καὶ καλλωπισμὸν ἐφορολογήθησαν ἀπηνῶς αἱ ἐπαρχίαι τοῦ κράτους, ἡ δὲ Ἑλλὰς ἀπεγυμνώθη τῶν ἀρχαίων αὐτῆς κειμηλίων. Θέλων δὲ δὲ Νέρων νὰ ἐπιδείξῃ τὴν μεγάλην του καλλι-

τεγχικήν ἀξίαν, ἀπεδήμησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καί, διαγωνισθεὶς καθ' ὅλους τοὺς ἀγῶνας, ἔλαβε γιλίους ὄκτακοσίους ὄκτω στεφάνους, ἀνακηρύττων αὐτὸς ὁ Νέρων, λιγυρῷ τῇ φωνῇ τὰς ἑαυτοῦ νίκας. Ἐξώκειλε δ' εἰς τὰς ἐσχάτας αἰσχρούργιας, ἐλεηλάτησε πᾶσαν τὴν χώραν, ἀπεγύμνωσε τοὺς ναούς, ἵνα κοσμήσῃ τὰ ἴδια ἀνάκτορα, καὶ ἐφόνευσεν ἀναριθμήτους ἀνθρώπους, ἵνα σφετερισθῇ τὰς περιουσίας των. Θέλων δ' ὁ Νέρων ν' ἀμειψῆ τὴν εὐγενεστάτην Ἑλλάδα ἐνάλεσε πλείστους ἐκ ταύτης τῆς ἐπαρχίας νὰ παραστῶσιν ἐν Κορίνθῳ τῇ 28 Νοεμβρίου τοῦ 67 μ. Χ., τελουμένων τῶν Ἰσθμίων.

Οτε δὲ συνῆλθον οἱ ὄχλοι ἐν ἐκκλησίᾳ κατὰ τὴν ἀγοράν, ἀναβὰς αὐτὸς ὁ Νέρων εἰς τὸ βῆμα ἐδημηγόρησεν ἀπ' αὐτοῦ πρὸς τὸ συρρεῦσαν πλῆθος καὶ εἶπεν ἐλληνιστὶ αὐτολεῖσθαι τὰ ἔζης·

«Ἀπροσδόκητον ὑμῖν, ὃ ἔνδρες Ἑλληνες δωρεάν, εἰ καὶ μηδὲν παρὰ τῆς ἡμῆς μεγαλοφροσύνης ἀνέλπιστον, χαρίζομαι, τοσαύτην, ὅσην οὐκ ἔχωρήσατε αἰτεῖσθαι. Πάντες οἱ τὴν Ἀγαίαν καὶ τὴν ἔως νῦν Πελοπόννησον κατοικοῦντες Ἑλληνες λάθετε ἐλευθερίαν, ἀνεισφορίαν, ἦν οὐδὲν ἐν τοῖς εὐτυχεστάτοις ὑμῶν πάντες χρόνοις ἔσχετε· ή γάρ ἀλλοτρίοις ή ἀλλήλοις ἐδουλεύσατε».

Τὸ ἀνέλπιστον ἀληθῶς τοῦτο δώρημα συνάδευσεν ὁ Νέρων δι' εὐχῶν τινων καὶ παρατηρήσεων. Ηὔχήθη νὰ ἥθελε παράσχει ταύτην τὴν δωρεάν ἀκόμη ἀκμαζούσης τῆς Ἑλλάδος, ἵνα πλείονες ἀπολαύσωσι τῆς χάριτος, καὶ ἔξέφρασε τὴν λύπην του, ὅτι ἐστερήθη ταύτης τῆς εὐτυχίας ἐλθών εἰς τὸν κόσμον ἀργά. Ἀλλὰ καὶ νῦν ὅπωσδήποτε παρέχει τὴν εὐεργεσίαν ὅχι δι' ἔλεον ἀλλὰ δι' εὐνοίαν καὶ ηὐχαρίστησε τοὺς ἐλληνικοὺς θεούς, ὅτι ἐπέδειξαν εἰς αὐτὸν πάντοτε καὶ διὰ γῆς καὶ διὰ θαλάσσης πρόνοιαν ἀγαθήν, ὡστε νὰ δυνηθῇ νὰ παράσχῃ εἰς τοὺς Ἑλληνας τὴν μεγάλην ἐκείνην εὐεργεσίαν. Ἀλλ' ή ἐλευθερία αὕτη, ἦν εἶχε παραχωρήσει ὁ Νέρων, ἀφηρέθη μετὰ πενταετίαν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Βεσπασιανοῦ.

Ἐπιστρέψας εἰς Ῥώμην εἰσῆλασεν ως Ὁλυμπιονίκης, κρημνι-

σθέντος μέρους τῶν τειχῶν. Ἐπὶ δέκα τέσσαρα ὅλα ἔτη ἐπίεσε βαρύτερον ἐφιάλτου ὁ Νέρων τὴν ἀνθρωπότητα, καὶ ἐπὶ τέλους ὁ κόσμος ἀπηλλάγη δι' ἐπαναστάσεως. Ὁ Νέρων ἐπιζητεῖ τὴν σωτηρίαν διὰ φυγῆς, καὶ μέλλων νὰ συλληφθῇ ὑπὸ τῶν διωκόντων ἱππέων, ἐσφαξεν αὐτὸς ἑαυτόν. Σὺν τῷ Νέρωνι ἐξέλιπε καὶ ὁ οἶκος τοῦ Αὐγούστου.

§ 54. Βεσπασιανὸς (70-79 μ.Χ.) καὶ Τίτος (79-81 μ.Χ.).

Ιουδαικὸς πόλεμος. Καταστροφὴ τῆς Ιερουσαλήμ.

Μετὰ τὸν Νέρωνα οἱ λεγεῶνες ἀνεβίβασαν ἐντὸς δέκα ὥκτω μῆνῶν τὸν ἕνα μετὰ τὸν ἄλλον τέσσαρας αὐτοκράτορας, τὸν Γάλβαν, τὸν Ὀθωνα, τὸν Βιτέλλιον καὶ τὸν Βεσπασιανὸν (68 - 69 μ. Χ.). Ὁ Βεσπασιανὸς διὰ μὲν τῆς ἔμφρονος ἑαυτοῦ διοικήσεως ἐστερέωσε καὶ ἐλάμπουντε τὴν πολιτείαν, διὰ δὲ τῆς ἀστηρᾶς οἰκονομίας καὶ τῆς δικαίας φρονολογίας ἡνώρθωσε τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους καὶ ἐξετέλεσεν ἔργα λαμπρά καὶ ώφελιμα. Οὕτως ἀνωκοδόμησε τὸν κατὰ τὸν τελευταῖον ἐμφύλιον πόλεμον πυρποληθέντα ναὸν τοῦ Καπιτωλίνου Διός, ἀνήγειρε μεγαλοπρεπῆ ναὸν τῆς Εἰρήνης καὶ μεγαλοπρεπὲς ἀμφιθέατρον, τὸ καλούμενον Κολοσσαῖον, δυνάμενον νὰ περιλάβῃ περὶ τὰς ὄγδοοντα ἑπτὰ χιλιάδας θεατῶν. Ἡνώρθωσε δὲ καὶ τὸ ἀξιώματα τῆς συγκλήτου, διαγράψας ἐκ τοῦ καταλόγου πάντας τοὺς ἀναξίους τοῦ ἀξιώματος καὶ ἀντικαταστήσας αὐτοὺς διὰ τῶν ἐπιφανεστάτων ἀνδρῶν. Διωργάνωσε δὲ καὶ τὸν στρατὸν καὶ ὥρισε τὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις τοῦ κράτους εἰς τριάκοντα λεγεῶνας. Ἐν ἔτει δὲ 74 μ. Χ. ἀφήρεσε καὶ τὸ ἄδωρον δῶρον τοῦ Νέρωνος, τὴν εἰς τοὺς Ἑλληνας χορηγηθεῖσαν ἐλευθερίαν καὶ ἀνεισφορίαν, καὶ πλὴν τῶν πρὸ τοῦ Νέρωνος ἐλευθέρων ἐλληνικῶν πόλεων πᾶσαι αἱ λοιπαὶ ἐγένοντο καὶ πάλιν φόρου ὑποτελεῖς εἰς τὴν Ῥώμην. Τότε κατέστη καὶ πάλιν συγκλητικὴ ἐπαρχία ἡ Ἑλλάς, ὁ δὲ αὐτοκράτωρ ἀντὶ ταύτης ἀνελάμβανε τὴν Σαρδὼ, ἦν ὁ Νέρων ἐλευθερώνων τὴν Ἑλ-

λαδά είχε παραχωρήσει εἰς τὴν σύγκλητον. Ἐπίσης δὲ Βεσπα-
σιανὸς ἀφήρεσε τὴν ἐλευθερίαν ἀπὸ τῆς ἐν Συρίᾳ Κομμαγηνῆς,
τῆς Τραχείας Κιλικίας, τῆς Ρόδου, τοῦ Βυζαντίου καὶ τῆς Σα-
μουνίου.⁶ Επὶ τέλους δὲ διὰ τοῦ υἱοῦ του Τίτου κατέστειλε καὶ τὴν
ἐπὶ Νέρωνος ἐκραγεῖσαν ἐπανάστασιν τῶν Ιουδαίων.

Ἄφορμὴν εἰς τὴν ἐπανάστασιν τῶν Ιουδαίων ἔδωκαν αἱ φορο-
λογικαὶ καταπιεσεῖς τῶν Ρωμαίων διοικητῶν. Οἱ ἐπαναστάται
ἐφόνευσαν τὴν ἁρματικὴν φρουρὴν καὶ ἡλευθέρωσαν τὴν Ιερουσα-
λήμ (66 μ. Χ.). Οἱ Νέρων διέτριβε τότε⁷ ἐν Ελλάδι⁸ μαθὼν δὲ
τὴν ἀποστασίαν, ἀπέστειλε πρὸς κατεύνασιν αὐτῆς τὸν στρατη-
γὸν Βεσπασιανόν, ὅστις, συμπαραλαβὼν καὶ τὸν υἱόν του Τίτον,
εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ιουδαίαν μετὰ ἑξήκοντα χιλιάδων ἀνδρῶν καὶ
ἐφόνευσε καὶ ἐξηγραπόδισε περὶ τὰς ἐκατὸν χιλιάδας ἀνθρώπων.
Οἱ Ιουδαῖοι, ἀποσυρθέντες ἐκ τῶν χωρῶν, ἐνεκλείσθησαν ἐν Ιερου-
σαλήμ, ὅπόθεν ἀντέταξαν ἀληθῆς ἡρωϊκὴν ἄμυναν μετ' ὅλας τὰς
φατειαστικὰς αὐτῶν ἔριδας καὶ τὰς ἐμφυλίους σφαγάς. Μετὰ
τὴν εἰς Ρώμην ἐπόνοδον τοῦ Βεσπασιανοῦ, τὴν πολιορκίαν τῆς
πόλεως ἀνέλαβεν δὲ Τίτος. Η πόλις ἦτο ὠχυρωμένη διὰ περιθό-
λου τειχῶν, ἐχόντων περίμετρον δώδεκα χιλιάδων μέτρων. Ο
Τίτος κατὰ πρῶτον διηγήθυνε τὰς ἐφόδους κατὰ τοῦ κάτω μέρους
τῆς νέας πόλεως, ἷν περιέβαλε τεῖχος ἔχον ἑξήκοντα πύργους,
καὶ μόλις μετὰ πολιορκίαν πεντήκοντα ἡμερῶν κατέρριψε γὰρ ἐκ-
πορθήσῃ τὴν συνοικίαν ἐκείνην. Άλλῃ ὅπισθεν αὐτῆς ἀγυψοῦντο δύο
ὅρη, καὶ ἐπὶ μὲν τῆς κορυφῆς τοῦ ἐνὸς ἦν ἀνεγγηγερμένον τὸ μεγα-
λοπρεπὲς Ἱερόν, ὑπερασπιζόμενον ὑπὸ τριῶν ὄρέων, τοῦ Μωρίου, τῆς
Αντωνίας καὶ τῆς Σιών, ἐπὶ δὲ τῆς κορυφῆς τοῦ ἐτέρου ἡ συνοι-
κία "Ἀκρα, ἥτις καὶ πρώτη ἐκυριεύθη μετὰ πολιορκίαν ὀκτὼ
ἡμερῶν. Μάτην δὲ Τίτος ἐπανειλημμένως προσεκαλεσε τοὺς ὑπερ-
ασπιστὰς τοῦ Ἱεροῦ γὰρ παραδοθῶσιν· δὲ φανατισμὸς ὑπερίσχυσε
τοῦ ὑπολογισμοῦ καὶ δὲ μεγαλοπρεπῆς ναὸς τοῦ Σολομῶντος ἐγέ-
νετο παρανάλωμα τοῦ παμφάγου πυρός (8 Ιουλίου 70 μ. Χ.).
Κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 70 μ. Χ. ἐπεσον

καὶ τῆς Σιδών τὰ τείχη ἐν τῷ μέσῳ τῶν στεναγμῶν τῶν υἱῶν τοῦ Ἰσραὴλ, οἵτινες ἔθλεπον ἐκπληρουμένας τὰς δεινὰς προφητείας περὶ τῆς τύχης τῆς πατρίδος των. Οἱ φυνευθέντες κατὰ τὴν φιβεράν ταύτην πολιορκίαν ἀνῆλθον περὶ τὰς πεντακοσίας χιλιάδων, οἱ δὲ ἔξανδρα ποδισθέντες εἰς ἑκατὸν χιλιάδας.

Πρὸς τιμὴν τοῦ πορθητοῦ τῆς Ἱερουσαλήμ ἀνιδρύθη ἐν Ῥώμῃ πλησίον τῆς ἀγορᾶς (Forum Romanum) ἀψίς θριαμβευτικὴ σφραγίδη μέχρι τῆς σήμερον. Ἐν τοῖς ἀναγλύφοις ἔξεικον ζετατὸν νικητήριος πομπή, ἡς προεξέχει ὁ νικητὴς φερόμενος ἐπὶ τοῦ θριαμβευτικοῦ ἀρματος καὶ στεφόμενος ὑπὸ τῆς θεᾶς Νίκης, τὰ πολυτιμότατα ἐκ τοῦ ἱεροῦ λάφυρος καὶ ἡ ἐπιτάφωτος λυχνία, ἥτις διεσώθη ἐκ τοῦ πυρός.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βεσπασιανοῦ ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ Τίτος. Ἡ πραότης, ἡ μεγαλοφροσύνη καὶ ἡ δικαιοσύνη κατέστησαν αὐτὸν τὸν ἀγαπητότατον τῶν ἡγεμόνων, δι' ὃ καὶ ἐπεκλήθη ἀγάπημα καὶ ἐντρύφημα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ὁνομαστὴ μάλιστα ἀπέβη ἡ πρὸς τὸ εὐεργετεῖν τάσις αὐτοῦ· δι' ὃ καὶ ἐθεώρει ὡς ἀπολεσθεῖσαν τὴν ἡμέραν ἐκείνην, καθ' ἥν δὲν ἐποίει εὐεργεσίαν τινά. Ἡ δὲ μεγαλοφροσύνη αὐτοῦ μάλιστα ἐξεδηλώθη, ὅτε ὁ νεώτερος ἀδελφός του Δομιτιανὸς ἤγειρε στάσιν πρὸς ἀρπαγὴν τοῦ θρόνου· ὁ Τίτος ἀντὶ νὰ τιμωρήσῃ αὐτὸν προσέλαθεν ὡς συνάρχοντα. Αἱ ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας αὐτοῦ ἐπισυμβάσαι θεομηνίαι ἐπήνεγκον θλιβερὰς καταστροφάς. Πυρκαϊὰ διαρκέσασα ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἀπετέφρωσε τὸ πλεῖστον μέρος τῆς Ῥώμης καὶ λοιμὸς διαδοθεὶς ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἰταλίαν ἡρήμωσε πλείστους οἴκους. Σεισμὸς δὲ φοβερὸς ἐκλόνησε τὸ ἔδαφος, καὶ τρεῖς πόλεις, τὸ Ἡράκλειον, ἡ Πομπηΐα καὶ αἱ Σταθίαι ἐκαλύφθησαν ὑπὸ χειμάρρου λάθις καὶ τέφρας τοῦ ἐκρηγέντος Βεσουβίου. Ο Τίτος ἀπεπεράτωσε καὶ τὸ κολοσσιαῖον ἀμφιθέατρον καὶ ἔκτισε τὰς φερωνύμους αὐτοῦ Θέρμας, αἵτινες κοσμηθεῖσαι καὶ διὰ θεάτρου καὶ βιβλιοθήκης ἐχρησίμευον ὅχι μόνον ὡς λουτρά, ἀλλὰ καὶ ὡς κέντρον πνευματικῆς ἀναπτυξέως. Ἀλλ' αἴφνης καταληφθεὶς

ύπὸ σφοδροῦ πυρετοῦ ἐξεμέτρησε τὸ ζῆν. Ὁ πρώτος καὶ αἰφνίδιος αὐτοῦ θάνατος παρέσχε τὴν ὑπόνοιαν ὅτι ἐδηλητηριάσθη ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του.

§ 55. Φλάβιος Δομιτιανός (84-96 μ. Χ.).

Ο Δομιτιανὸς εἶχεν ἐπιδεῖξει ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας τὴν δύστροπον φύσιν του, ἀναδειχθεὶς ὡμὸς καὶ θρασὺς ἐν ταῖς εὐτυχίαις, δειλὸς δὲ καὶ χαμερόπης ἐν ταῖς δυσπραγίαις. "Οτε δ' ἀνῆλθεν ἐπὶ τοῦ θρόνου, ἐξετραχηλίσθη εἰς ἀγρίας σφαγάς. Ἐδίωξεν ἐκ τῆς Ἰταλίας πάντας τοὺς Στωϊκοὺς καὶ ἐκήρυξεν αἱματηρὸν διωγμὸν κατὰ τῶν Χριστιανῶν. Ζηλώσας δὲ καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ πολέμου δόξαν ἐξεστράτευσεν ἐπὶ τοὺς πέραν τοῦ Ρήγου οἰκουντας Χάττους καὶ χωρὶς γὰ τῇδη μηδὲ μακρόθεν τοὺς πολεμίους, ἐπιστρέψας εἰς Ρώμην κατήγαγε θρίαμβον καὶ προσηγορεύθη νέος Γερμανικός. Ἐτέρων ἐκστρατείαν ἐπεχείρησε κατὰ τῶν Δακῶν· ἀλλὰ μόλις εἶδε τοὺς πολεμίους διαβαίνοντας τὰ σύνορα, ἐτράπη εἰς φυγὴν ἀκατάσχετον, ἐξαγοράσας τὴν εἰρήνην ἀπὸ τοῦ βασιλέως αὐτῶν Δεκεβάλου (89 μ. Χ.). Τέλος ἐδολοφονήθη ὑπὸ συνωμοτῶν προγεγραμμένων ὑπὸ αὐτοῦ.

ΑΙΩΝ ΤΩΝ ΑΝΤΩΝΙΝΩΝ (96—180 μ. Χ.).

§ 56. Νέρβας καὶ Τραϊανός.

Ἡ σύγκλητος μετὰ τὸν φόνον τοῦ Δομιτιανοῦ ἀνεκήρυξεν αὐτοκράτορα τὸν γηραιὸν Νέρβαν, ἔνδρα μεγαλόφρονα, ἀγαθὸν καὶ ἐνάρετον. Ἀπ' αὐτοῦ ἀρχεται νέα ἐποχὴ λαμπρῶν αὐτοκρατόρων, διαρκέσσα ἐπὶ ὅγδοοκοντα τέσσαρα ἔτη, ητις ἐπωνομάσθη αἰών τῶν Ἀντωνίων. Ὁ Νέρβας κατήργησε καὶ τὰς ἐπ' ἀσεβείᾳ πρὸς τὴν πολιτείαν δίκας καὶ τὰς κατὰ τῶν Χριστιανῶν καταδιώξεις καὶ ἡπείρησε διὰ ποινῶν αὐστηρῶν τοὺς ψευδομηνυτάς. Ἡλάττωσε τοὺς φόρους καὶ ἐστειλε τρεῖς κληρουχίας ἐκ τῶν ἐν Ρώμῃ πενήτων,

δωρήσας εἰς αὐτοὺς γαίας ὡν ἡ ἀξία ἀνήρχετο ἐν ὅλῳ εἰς δέκα πάντες ἑκατομμύρια ἀρχαίων δραχμῶν. Προσέτι διέταξεν ὅπως τὰ ἔξ ἀπόρων γονέων τέκνα διατέφρωνται δημοσίᾳ δαπάνῃ μέχρις ἐνηλικιώσεως. Συνορῶν δ' ἑαυτὸν ἀνίκανον διὰ τὸ γῆρας νὰ χαλι- ναγωγήσῃ τοὺς Πραιτωριανούς, ἀνέβη εἰς τὸ Καπιτώλιον· πρὸ δὲ τοῦ ἀγάλματος τοῦ Διός, παρόντων καὶ τῶν συγκλητικῶν καὶ τῶν ἱππέων, νίθιτησε τὸν Τραϊανόν, τὸν ἔζοχώτερον τοῦ κράτους στρατηγόν, καὶ κατέστησεν αὐτὸν συμμέτοχον τῆς δημοχρίας καὶ τῆς αὐτοκρατορικῆς ἔξουσίας.

Ο Τραϊανὸς προύτιμήθη ὑπὸ τοῦ Νέρβα ὡς διάδοχος αὐτοῦ ἀντὶ παντὸς ἄλλου συγγενοῦς του διὰ τὰς ἔξοχους στρατιωτικὰς καὶ πολιτικὰς αὐτοῦ ἀρετᾶς, ἐξ ὧν ἀξιοσημείωτος εἶναι μάλιστα ἡ ἀπλότης τῶν ἥθων καὶ ἡ βαθυτάτη συγαίσθησις τοῦ καθήκον- τος καὶ τῆς δικαιοσύνης. Ὄτε παρέδιδε τὸ ξίφος, ὅπερ ἦτο τὸ σύμβολον τῆς ἀρχῆς, εἰς τὸν ὄπαρχον τῶν Πραιτωριανῶν, Δικί- νιον Σούραν, εἴπε τοὺς ἔξης λίαν βαρυσημάντους λόγους· «Τὸ ξίφος αὐτὸν θέλεις μεταχειρισθῆν ὑπὲρ ἐμοῦ μέν, ἀν πράττω τὸ ἀγαθόν, κατ' ἐμοῦ δέ, ἀν πράττω τὸ κακόν».

Ἐπειδὴ δὲ Δομιτιανὸς εἶχεν εἰρηνεύει πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Δακῶν Δεκέβαλον, ἐπὶ πληρωμῇ ἐπησίου φόρου, οὐ Τραϊανός, θέλων ν' ἀποπλύνῃ τὴν ἀδεξίαν αὐτήν, ἐστράτευσεν ἐπὶ τὴν Δακίαν, καὶ νικήσας τὸν Δεκέβαλον εἰς δύο μάχας ἔξηνάγκασεν αὐτὸν ν' ἀπο- δεχθῆν ὑπὸ βαρυτάτους ὅρους τὴν εἰρήνην (101 μ.Χ.). Άλλὰ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν αὐτοῦ, ἐπειδὴ δὲ Δεκέβαλος ἤθέτησε τὰς συνθή- κας, οὐ Τραϊανὸς εἰσέβαλε τὸ δεύτερον εἰς τὴν Δακίαν καὶ μετέ- βαλεν αὐτὴν εἰς ἐπαρχίαν ῥωμαϊκήν.

Ο Τραϊανὸς ἐπιστρέψας εἰς Ρώμην ἐκ τοῦ πολέμου ἀφιερώθη εἰς τὴν ἑσωτερικὴν τοῦ κράτους διοίκησιν, εἰς ἣν ἀνέπτυξε τοιαύ- τας ἀρετᾶς, ὥστε ἡ σύγκλητος καὶ δὲ λαὸς ἀπένειμαν εἰς αὐτὸν τὴν προσωνυμίαν τοῦ ἀρίστου. Διὰ τῆς φειδωλῆς διαχειρίσεως τῶν δημοσίων χρημάτων δὲ Τραϊανὸς κατεσκεύασε πλεῖστα κολοσ- σιαῖα καὶ ὡφέλιμα ἔργα, οἷον λιθίνην γέφυραν ἐπὶ τοῦ "Ιστρου"

Βασιζομένην ἐπὶ εἶκοσι τόξων καὶ ἔχουσαν μῆκος χιλίων ἑκατὸν μέτρων, καὶ τὸν Τραϊάνειον κίονα, μνημεῖον ἐπιφανὲς τῆς καταχτήσεως, τῆς Δακίας. Τὸν κατασκεύασμα τοῦτο εἶναι δωρικοῦ ἡμίθυμοῦ, ἔχει δὲ ὑψός τριάκοντα μέτρων καὶ περικοσμεῖται ὑπὸ δύο χιλιάδων πεντακοσίων ζῳδίων, ἀτινα ἔξεικον! Ζουσι ζωηρῶς τὰ βάζοντα φόρα τῶν Δακῶν. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ ἐστήθη ἐπίχρυσος ἀνδρίας τοῦ αὐτοκράτορος, ὃστις ἐν μὲν τῇ δεξεῖ ἐκράτει ξίφος, ἐν δὲ τῇ ἀριστερῷ σφαῖραν. Συνέστησε πολλαχοῦ ἀποικίας καὶ ἔχάραξε καὶ ἐπεσκεύασε πλείστας στρατιωτικὰς ὁδούς. Ἐξέδωκε καὶ νόμον περὶ ἀνατρυφῆς τῶν ἀπόρων παιδῶν, οἵτινες ἐδιάσκοντο ν' ἀγαπῶσι τὴν πατρίδα ὡς μητέρα καὶ νὰ εἶναι στήριγμα μὲν αὐτῆς ἐν πολέμῳ, κόσμημα δὲ ἐν εἰρήνῃ.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ ἑκατοστοῦ δεκάτου τρίτου ἔτοὺς εἰσβαλὼν εἰς τὴν Ἀρμενίαν ἀνέκτησεν αὐτὴν ἀπὸ τοῦ βχειλέως τῶν Πάρθων καὶ, διεβάς τὸν Τίγριν, ἐκυρίευσε τὰ Σοῦσα, τὴν Σελεύκειαν καὶ τὴν Κτησιφῶντα, τέλος δὲ κατέστησε φωμαῖκας ἐπαρχίας καὶ τὴν Μεσοποταμίαν καὶ Ἀσσυρίαν (116 μ. Χ.). Ἐπιστρέψων εἰς τὸ Ρώμην ἐτελεύτησεν ἐν Σελινοῦντι τῆς Κιλικίας (117 μ. Χ.).

§ 57. Πόπλιος Αὔλιος Ἀδριανός (117-138 μ. Χ.).

Τὸν Τραϊανὸν ἀτεκνον τελευτήσαντα διεδέχθη ὁ ὑπὸ αὐτοῦ υἱὸς θετηθεὶς ἀνεψιός του Ἀδριανός, ὃστις εἶχε παρακολουθήσει εἰς ὅλας τὰς ἐκστρατείας. Ὁ Ἀδριανός, φροντίζων μᾶλλον περὶ τῆς ἀσφαλείας τοῦ κράτους ἢ περὶ τῆς ἐπεκτάσεως τῶν ὅρίων αὐτοῦ, παρεχώρησεν εἰς μὲν τοὺς Πάρθους πάσας τὰς πέραν τοῦ Εὐφράτου γύρας, τοὺς δὲ Ἀρμενίους κατέστησε φόρου ὑποτελεῖς ὑπὸ ἵδιον ἡγεμόνα. Ἐπίσης κατέλιπε καὶ τὴν μεσημβρινὴν Σκωτίαν καὶ πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς Βρεττανίας ἐκ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Πίκτων καὶ Σκώτων ἀνήγειρε μέγχα τείχος φέρον τὸ ὄνομά του. Προσέτι καὶ ἐν Γερμανίᾳ ἀνήγειρε πολλὰ προχώματα παρὰ τὰς ὅχθας τοῦ Γήνου καὶ Ἰστρου. Φροντίζων δὲ καὶ περὶ τῆς εὐημερίας τῶν ἀπαν-

ταχοῦ ὑπηκόων τὸν μετὰ πενταετῆ εἰρηνικὴν βασιλείαν περιώδευσε πεζὴ καὶ ἀσκεπής ὄλοκληρον τὴν ἀχανῆ αὐτοκροτορίαν ἀπὸ τῆς Βρεττανίας καὶ Ἰθηνίας μέχρις Αἴγυπτου καὶ Ἀρμενίας, καταναλώσας εἰς τὰς περιοδείας δέκα τέσσαρα ὅλα ἔτη. Εύηργέτησε πλειστας πόλεις τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐξετέλεσε διάφορα ἔργα· ἔχάρκεν ἀπὸ Κορίνθου μέχρις Ἀθηνῶν στρατιωτικὴν ὁδὸν καὶ κατεσκεύασεν ὑδραγωγεῖον ἐν Κορίνθῳ, δι’ οὗ ἐφερεν εἰς τὴν πόλιν ἀφθονον ὕδωρ ἐκ τῆς ἐν Στυρφαλίᾳ λίμνης. Ἐν Νεμέᾳ κατεκεύασεν ἵπποδρομον καὶ ἐν Μαντινείᾳ μεγαλοπρεπῆ ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος καὶ ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν Μεγάραις καὶ ἐν Ἀθαῖς τῆς Φωκίδος. Ἄλλ’ ἡ πόλις ἐκείνη, ἥτις ἐφείλκυσε τὰ μάλιστα τοῦ Ἀδριανοῦ τὴν εὔνοιαν, ὑπῆρχαν αἱ Ἀθῆναι, ἃς πεντάκις ἐπεσκέψθη, καὶ ἐπὶ πολὺν χρόνον διατρίψας ἐν τῇ πόλει ὡς πολιτης Ἀθηναῖος ἐμυήθη καὶ τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια. Ἀνήγειρεν ἐν αὐτῇ ναὸν τῆς Ἡρας καὶ τοῦ Διὸς καὶ ιερὸν εἰς ὅλους τοὺς θεούς, γυμνάσιον καὶ μεγαλοπρεπῆ στοάν ἐξ ἑκατὸν εἴκοσι κιονών ἐκ λίθου φρυγίου, περιλαμβάνονταν καὶ πλουσίαν βιβλιοθήκην. Ἐφερεν εἰς πέρας καὶ τὸν ἐπὶ Πεισιστράτου ἀρξάμενον μέγαν ναὸν τοῦ Ὁλυμπίου Διός, ἔχοντα τεσσάρων σταδίων περίμετρον καὶ περιστύλιον ἑκατὸν εἴκοσι τεσσάρων κιονών, καὶ κατεσκεύασε τὸ μέχρι τῆς σήμερον σφέζομενον ὑδραγωγεῖον. Προσέτι ἀνήγειρε πρὸς τὸ νοτιοανατολικὸν μέρος τῆς Ἀκροπόλεως παρὰ τὰς ὅχθας τοῦ Ἰλισσοῦ νέαν ὅμώνυμον πόλιν, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου τῆς μέχρι τῆς σήμερον σωζομένης Πύλης τοῦ Ἀδριανοῦ.

Αἰδ’ εἰσ’ Ἀθῆναι Θησέως ἡ πρὸν πόλις.

Αἰδ’ εἰσ’ Ἀδριανοῦ καὶ οὐχὶ Θησέως πόλις.

Ἄλλὰ καὶ τὴν Ῥώμην ἐκαλλώπισε διὰ μεγαλοπρεπῶν οἰκοδομημάτων. Ἀνήγειρεν ἐν αὐτῇ μεγαλοπρεπῆ ναὸν τῆς Ἀφροδίτης πλησίον τοῦ Τιθέρεως ἐπὶ βάσεως τετραγώνου καὶ ἔκτισε τὸ ἴδιον αὐτοῦ πελώριον μαυσωλεῖον, ὅπερ κατὰ τοὺς μέσους

αιῶνας μετεβλήθη εἰς φρούριον· ἀντὶ δὲ τῶν ὑπὸ τῶν Γότθων καταστραφέντων ἀγαλμάτων ἴδρυθη τὸ τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ, ἀπὸ τοῦ ὄποιου φέρει καὶ τὴν προσωνυμίαν Πύργος τοῦ Ἀγγέλου ως καὶ ἡ Αἰλία γέφυρα, ἡ συνδέουσα αὐτὸ μετὰ τῆς πόλεως. Ἐκτισε δὲ καὶ τὴν ἐν Τιθούροις τῆς Λατίνης ἔπαυλιν καὶ ἐγκατέστησεν ἐν αὐτῇ, ἔχουσῃ περίμετρον πέντε περίπου χιλιομέτρων, ἀπότοπα τῶν θαυμασιωτάτων κτιρίων τοῦ Λυκείου, τῆς Ἀκαδημίας, τοῦ Πρυτανείου καὶ τῆς Ποικίλης Στοάς τῶν Ἀθηνῶν συελέγησαν δ' ἐν αὐτῇ ἀπαντα τὰ ἐξ Ἐλλάδος καὶ Αἰγύπτου συληθέντα καλλιτεχνήματα. Ἐν Θράκῃ ἔκτισε νέαν πόλιν, ὄνομάσσεις αὐτὴν Ἀδριανούπολιν. Ἐξ Ἀθηνῶν δὲ Ἀδριανὸς διεπέρασεν εἰς Μικρὰν Ασίαν καὶ, διαδραμὼν τὴν Ἀραβίαν, διέθη εἰς Αἴγυπτον, ὅπου, διατρίβων ἐν Ἀλεξανδρεῖ, ἔμαθε τὴν ἀποστασίαν τῶν ἐν Παλαιστίνῃ Ιουδαίων. Ἀφορμὴν πρὸς τὴν ἀποστασίαν ἔδωκε τὸ διάταγμα τοῦ αὐτοκράτορος πρὸς ὅδρυσιν νέας ἀποικίας ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς Ιερουσαλήμ ὑπὸ τὸ ὄνομα Αἰλία Καπιτωλίνα καὶ ἀνέγερσιν ναοῦ τοῦ Καπιτωλίνου Διὸς ἐν τῷ χώρῳ, ἐφ' οὐ εἶχεν ἴδρυθη δὲ ναὸς τοῦ Ιεχωβᾶ. Τὸ διάταγμα προσέθαλε καὶ τὸ ἔθνος καὶ τὸ θρησκευτικὸν αἵσθημα τῶν Ιουδαίων. Τὴν ἡγεμονίαν τῆς στάσεως ἀνέλαβε γέος τις, Σίμων Βαρχωχεῖος (υἱὸς Ἀστέρος), δοτις ἐπωνόμαζεν ἐκυρτὸν Μεσσίαν. Ὁ Ἀδριανὸς κατώρθωσε μετὰ τριετεῖς φονικοὺς ἀγῶνας νὰ καταστείῃ τὴν στάσιν, κατεδαφίσας περὶ τὰς χιλίας πόλεις καὶ φονεύσας ὑπὲρ τὰς πεντακοσίας χιλιάδας ἀνθρώπων, τοὺς δὲ ἐπιζήσαντας ἔξανδραποδίσας (132-135 π. Χ.).

§ 58. Ἀντωνῖνος δὲ Εὐσεβῆς (138-161 μ. Χ.).

Τὸν Ἀδριανὸν διεδέχθη δὲ διὰ τὰς ἐξόχους αὐτοῦ ἀρετὰς ὑπὸ αὐτοῦ υἱοθετηθεὶς Ἀντωνῖνος, δὲ ἐπωνυμασθεὶς Εὐσεβῆς. Ἐπὶ τῆς μαρχῆς αὐτοῦ βασιλείας τὸ ὁρματικὸν κράτος ἀπήλαυσε τῶν ἀγαθῶν τῆς εἰρήνης, δὲ φιλειρηνικώτατος βασιλεὺς τοιαύτην εἶγεν

ἀποστρόφὴν πρὸς τὸν πόλεμον, ὅστ' ἔλεγε· « Προτιμῶ νὰ σώσω τὴν ζωὴν ἐνὸς Ῥωμαίου πολίτου ἢ νὰ φονεύσω χιλίους ἐχθρούς ». Δι’ εἰδικῶν τινων διατάξεων, αἵτινες ἐνεπνεύσθησαν ὑπὸ τοῦ φιλελευθέρου πνεύματος τοῦ αὐτοκράτορος, ἐβελτίωσε τὴν θέσιν τοῦ δούλου, κηρύξας ἀνδροκτόνον τὸν φονεύοντα τὸν ἑαυτοῦ δοῦλον. Τὰ μάλιστα θαυμάζεται ἡ λιτότης ἐν τῷ βίῳ καὶ ἡ φειδωλὴ τοῦ δημοσίου πλούτου διαχείρισις, ἥτις ἀπεδείχθη ἐκ τῆς εὐπορίας τοῦ δημοσίου ταμείου, τὸ δποῖον μετὰ τὸν θάνατόν του περιεῖχε πλέον τῶν ἔξακοσίων ἑκατομμυρίων ἀρχαίων δραχμῶν. Εἰς τὴν σύζυγόν του, συνιστῶν τὴν οἰκονομίαν, ἔλεγε· « Δὲν ἔχομεν ἴδιαν περιουσίαν καὶ ἀφ’ ὅτου ἀνήλθομεν εἰς τὴν ἀρχὴν περιουσίᾳ τοῦ ἡγεμόνος εἴνε ἡ εὐδαιμονία τοῦ λαοῦ του ». Οἱ Ἀντωνῖνος πρὸ τοῦ θανάτου του εἶχεν υἱόθετήσει τὸν ἐπι θυγατρὶ γαμβρόν του, τὸν φιλόσοφον Μάρκον Αὔρηλιον καὶ τὸν Λεύκιον Οὐηρον.

§ 59. Μάρκος Αὐρήλιος (161-180 μ. Χ.).

Οἱ Μάρκος Αὔρηλιος ἀνελθὼν εἰς τὸν θρόνον συνήντησε πολλὰ προσκόμματα, ἀντίθετα ὅλως πρὸς τὰς θεωρίας τοῦ ἴδεώδους βίου, ἡς ὡς φιλόσοφος ἐπορέσθευεν. Ἰδίως ἐξ ἀρχῆς ἐπίκρανεν αὐτὸν ὁ θετὸς αὐτοῦ ἀδελφός, Λεύκιος Οὐηρος, ὃν αὐτὸς ὑπείκων εἰς αἰσθημα κακῶς ἐννοούμενης γενναῖορροσύνης κατέστησε γαμβρὸν του καὶ συνάρχοντα, ἐν καὶ οὗτος κατείχετο ὑπὸ πλείστων ἐλαττωμάτων. Οἱ Οὐηρος, ἀποσταλεὶς κατὰ τῶν ἀποστατησάντων Πάρθων, ἀντὶ νὰ δράμῃ εἰς τὸ θέατρον τοῦ πολέμου, ἐδαπάνησεν ἐν Ἀντιοχείᾳ πολύτιμον χρόνον εἰς ἡδυπαθεῖς διασκεδάσεις καὶ εὐωχίας, ώστε ὁ Μάρκος Αὔρηλιος μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Πάρθων κατατρόπωσιν δύο ῥωμαϊκῶν στρατιῶν ἐν Συρίᾳ ἡναγκάσθη ν’ ἀποστείλῃ ἀντ’ αὐτοῦ τοὺς δύο ἀρίστους στρατηγούς, Πρίσκον καὶ Κάσσιον. Τούτων ὃ μὲν Πρίσκος εἰσβιλὼν εἰς τὴν Ἀραβίαν ἔξεδιώξειν ἐξ αὐτῆς τοὺς πολεμίους καὶ ἐκνοίευσε τὴν πρωτεύου-

'Ρωμ. καὶ Ἑλλην. Ιστορία Γ. Τσαγρῆ

σαν αὐτῆς 'Αρτάξατα, ὁ δὲ Κάσσιος εἰσθκλῶν εἰς τὰ βόρεια τῆς Μεσοποταμίας ἐνίκησε τοὺς Πάρθους εἰς δύο φρονικάς μάχας καὶ ἐκυρίευσε τὴν "Εδεσσαν καὶ τὴν Νίσιβιν. "Ἐπειτα διελθὼν τὴν Μεσοποταμίαν ἔφθασεν εἰς τὸν Κάτω Τίγριν, καὶ προελάσας ἐκυρίευσε τὴν Σελεύκειαν καὶ τὴν Κτησιφῶντα, τὴν πρωτεύουσαν τῶν Πάρθων. Οὕτως ἀπηλευθερώθη ἡ Ἀρμενία καὶ ἀνεκτήθη ἡ Μεσοποταμία. 'Αλλ' ἡ ἐκ τοῦ παρθικοῦ πολέμου κοινὴ εὐφροσύνη μετεβλήθη εἰς πένθος γενικὸν ἔνεκα τοῦ λοιποῦ, τὸν ὅποῖον μετήγαγον ἐκ τῆς Ασίας εἰς τὸ ἡωμαῖκὸν κράτος οἱ νικηφόροι λεγεῶνες. 'Αλλ' ἔτι μᾶλλον ἐπηγέρησε τὸ κακὸν ἡ δεισιδαιμονία τοῦ ὄχλου, ἐξ οὗ πιεζόμενος ὁ Μάρκος Αὐρήλιος προσέφυγε πρὸς καταπολέμησιν τοῦ κακοῦ εἰς πάντας τοὺς θρησκευτικοὺς ἔξιασμούς. Μεταξὺ τῶν ἔξιαστηρίων θυμάτων συμπεριελήφθησαν καὶ οἱ Χριστιανοί, καὶ δι' αὐτοκρατορικοῦ διατάγματος ἀπηγορεύθη ἡ εἰσαγωγὴ παντὸς νέου θρησκεύματος, διαταράττοντος τὰς ψυχὰς τοῦ λαοῦ. "Ἐνεκα τούτου ἐξηγέρθη σφοδρὸς διωγμὸς κατὰ τῶν Χριστιανῶν. 'Αλλ' ἐν τῷ μέσῳ τῶν δεινῶν τούτων ἐνέσκηψεν ἔτι μεγαλειτέροις θύελλαι πρὸς βρῷραν τοῦ κράτους, ἡ ἀποστασία τῶν γερμανικῶν φύλων, τὰ ὅποια συνεμάχησαν μετὰ τοῦ μεγάλου ἔθνους τῶν Μαρκομάνων, οἵτινες ἐπωφελούμενοι ἐκ τοῦ παρθικοῦ πολέμου εἰσέβαλον εἰς τὴν Παννονίαν. Κατ' αὐτῶν ἀπεστάλη ὁ ὑπαρχος τῶν Πραιτωριανῶν Οὐίνδιξ, δοτις συνάψας φονικωτάτην μάχην ἐν Στειρίᾳ ἡττήθη καὶ ἐπεσε καὶ αὐτὸς ἐν τῇ μάχῃ μετὰ εἴκοσι χιλιάδων Ρωμαίων. Οἱ δὲ βάρβαροι οὐ περικαταβάντες τὰς "Αλπεις ἐπεχείρησαν τὴν ἐκπολιόρκησιν τῆς Ἀκυληίας. 'Ο Μάρκος Αὐρήλιος ἔνεκα τῆς ἐκ τοῦ λοιποῦ λειψανδρίας, ἐξοπλίσας ἐκ τοῦ προχείρου στρατιάν, ἀπέστειλε κατὰ τῶν βαρβάρων καὶ ἐσωσε τὴν πολιορκουμένην πόλιν. Καταφθάσας δὲ κατόπιν καὶ αὐτὸς ἐξηνάγκασε τοὺς βαρβάρους νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰ ἴδια (168 μ. Χ.).

Τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐτελεύτησεν ὁ Οὐηρος, ὁ δὲ Μάρκος Αὐρήλιος ἦναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ πάλιν εἰς τὰς παριστρίας χώρας ἔνεκα νέας ἐπιδρομῆς τῶν Μαρκομάνων ὅπου πρὸς καταπολέμησιν αὐτῶν

παρέμεινεν ἐπὶ ἔξαετίαν (169-175 μ. Χ.). Η σύγκλητος ἀπένει-
μενη εἰς τὸν Μάρκον Αὐρήλιον μετὰ τὴν εἰς Ῥώμην ἐπιστροφήν
του πανηγυρικὰς τιμᾶς καὶ ἀνδρισμενῆς ἐπὶ μὲν τοῦ Καπιτωλίου τὸν
ἔφιππον αὐτοῦ ἀνδριάντα, σφέζουμενον μέχρι τῆς σήμερον, ἐν δὲ τῷ
πεδίῳ τοῦ Ἀρεως θριαμβευτικὴν ἀψίδα καὶ τὸν Ἀγωνίνειον κίονα.
'Αλλ' ἐπειδὴ ἀπεστάτησαν καὶ πάλιν οἱ βάρβαροι, ὁ Μάρκος
Αὐρήλιος ἤναγκάσθη καὶ πάλιν τὸ τρίτον νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸν
Ἴστρον, συμπαραλαβὼν καὶ τὸν υἱόν του Κόρμυδον, ὑπατον ἥδη
ῶντα, καὶ ἐνίκησεν αὐτοὺς ἐν μάχῃ κρισίμῳ. Ἐνῷ δ' ἐμελέται νὰ
εἰσβάλῃ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς ἐγχρικῆς χώρας καὶ μεταβάλῃ αὐτὴν
εἰς ἐπαρχίαν ἡματικήν, ἀπέθανεν αἴφνις ἐν Οὐΐνδοβόνη, τῇ σημε-
ρινῇ Βιέννη, εἰς ἡλικίαν ἔς-ήκοντα ἑτῶν (180 μ.Χ.).

§ 60. Αἱ ἐν Ἀθήναις φιλοσοφικαὶ καὶ ἀρτορικαὶ σχολαὶ.

'Ἐν ταῖς ἀρχαῖαις Ἀθήναις ὑπῆρχε πρακτικὴ σχολή, ἐν ᾧ φοι-
τῶντες οἱ νέοι παρεσκευάζοντο πρὸς τὰς στρατιωτικὰς καὶ πο-
λιτικὰς ὑπηρεσίας τῆς πατρίδος διὰ καταλλήλων ἀσκήσεων. Ὁ
θεσμὸς οὗτος διετηρήθη καὶ κατὰ τοὺς ῥωμαῖκους χρόνους, καθ'
οὓς ἐνεγράφοντο εἰς τοὺς καταλόγους τῶν ἐφήβων καὶ νεανίσκοι ἔξ
ἄλλων χωρῶν. Καὶ κατὰ μὲν τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς τῆς Ἑλλά-
δος τὴν ἐπιμέλειαν τῆς σχολῆς εἶχον ἡ Βουλὴ καὶ οἱ στρατηγοί,
ἐπὶ δὲ τῶν χρόνων τῶν Κρισάρων εἰδικός τις ἄρχων, καλούμενος
κοσμητής. Οἱ κοσμηταὶ οὗτοι εἶχον τὴν ἐπίβλεψιν τῶν ἐφήβων οὐ
μόνον ὡς πρὸς τὴν γυμναστικὴν καὶ τὰς στρατιωτικὰς ἀσκήσεις,
ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὰ λοιπὰ μαθήματα. 'Αλλ' ἐπὶ τῶν πρώτων
τῆς Ῥώμης αὐτοκρατόρων ἡ φιλοσοφία εἶχεν ἐκπέσει εἰς τὴν
νέαν μαρφωθεῖσαν σοφιστικὴν τέχνην, ητις παρεξέκλινεν εἰς παρά-
λογον ἐρμηνείαν καὶ διαστροφὴν τῶν ἀρχαίων αὐτῆς δογμάτων.
'Αλλ' ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Νέρωνος ἡ φιλοσοφία, συνδυασθεῖσα
μετὰ τῆς ἡγεμονίας καὶ λαβούσα τύπον ἐκλεκτικῆς διδασκαλίας
τῶν παλαιοτέρων δογμάτων, προηλθεν εἰς νέαν ἀκμήν. Καὶ μέχρι

μὲν τῶν χρόνων τῶν Ἀντωνίνων οἱ φιλόσοφοι καὶ ḥήτορες ἐδίδασκον κατ' ἴδιαν ἐπὶ μισθῷ παρεχούμενῳ ὑπὸ τῶν ἀκροατῶν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου ἰδρυθησαν τακτικαὶ ἔδραι ἐπὶ ἀδρᾶς πληρωμῇ τῶν διδασκόντων. Αἱ καθηγητικαὶ αὗται καθέδραι ἐκλήθησαν θρόνοι. Οἱ Μάρκος Αὐρηλίος, ὁ παντάπασι σχεδὸν ἔξελληνισθεὶς καὶ γράψας εἰς τὴν Ἑλληνικὴν τὰς ἀρχὰς τῆς Στωϊκῆς φιλοσοφίας, διωργάνωσε καὶ τὰς ἐν Ἀθήναις σχολάς, καὶ διὰ τῆς διοργανώσεως ταύτης ἰδρύθη, ὡς εἶπεν, τὸ πρῶτον τοῦ κόσμου πανεπιστήμιον, περιλαμβάνον δύο κυρίως σχολάς, τὴν φιλοσοφικὴν καὶ τὴν σοφιστικήν, ὡν ἐκάστη μὲν περιελάμβανε τὴν διδασκαλίαν τῶν τεσσάρων ἐπισήμων αἵρεσεων, Πλατωνικῶν, Περιπατητικῶν, Στωϊκῶν καὶ Ἐπικουρείων, ἡ δὲ σοφιστικὴ περιελάμβανεν ἴδιας τὴν ḥήτορικὴν καὶ τὴν πολιτικὴν; ἦτοι τὴν νομικὴν ἐπιστήμην. Οἱ ὑπὸ τοῦ δημοσίου μισθούμενοι θρόνοι ἦσαν ἕξ, ἀνὰ εἴς δι' ἐκάστην τῶν τεσσάρων αἵρεσεων καὶ δύο διὰ τὴν σοφιστικήν. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτων ὑπῆρχον καὶ πολλοὶ ἄλλοι εἰς ἀμφοτέρας τὰς σχολάς διδάσκαλοι, οἵονει ὑφηγηταί. Καὶ οἱ μὲν προστάμενοι τῶν φιλοσοφικῶν αἵρεσεων καθηγηταὶ ἐκλογοῦντο ἴδιας σχόλαρχοι, οἱ δὲ τῆς σοφιστικῆς σχολῆς, καθ' ὃ ἐπισημότεροι, προεστῶτες τῆς νεότητος. Ἐπὶ πᾶσι τῆς μὲν φιλοσοφικῆς σχολῆς προεστατο εἰς ἀρχῶν, καλούμενος ἔφορος, ἐκ δὲ τῶν δύο θρόνων τῆς σοφιστικῆς ὁ μὲν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος μισθούμενος ἐπωνυμάζετο βασιλικὸς θρόνος, δην ὁ κατέχων προεστατο τῆς ὅλης σοφιστικῆς σχολῆς, δὲ ὑπὸ τῆς πόλεως συντροφούμενος ὀνομάζετο πολιτικὸς θρόνος. Διωρίζοντο δὲ οἱ καθηγηταὶ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος κατ' ἐκλογὴν ἐκ τῶν ἐν τῇ πόλει ἀρίστων καὶ σοφωτάτων ἀνδρῶν. Οἱ ἐτήσιοι μισθὸς ἐκάστου τῶν τεσσάρων σχόλαρχῶν καὶ ὁ τοῦ βασιλικοῦ θρόνου τῆς σοφιστικῆς σχολῆς ἦτο ὡρισμένος εἰς δέκα χιλιάδας ἀττικὰς δραχμαῖς, δὲ τοῦ πολιτικοῦ θρόνου εἰς ἕξ χιλιάδας. Ἐάν δὲ εἴς τὴν λαμπρὸν ταύτην ἀμειβὴν προσθέσωμεν καὶ τὴν ἐκ τῶν διδάκτορων παρὰ τῶν ἀκροατῶν καὶ τὴν ἀτέλειαν καὶ ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῶν λειτουργιῶν, καθίσταται ὅτι οἱ

θρόνοι δὲν παρεῖχον μόνον ύλικὰς ὡφελείας, ἀλλὰ καὶ τιμᾶς καὶ ἀξιώματα. Αὐτοὶ εἶχον ἀνὰ χεῖρας τὴν ἐκπαίδευσιν τῆς νεολαίας, αὐτοὶ ἐπλούτουν, αὐτοὶ ἐπιμῶντο εἰς τὰ Ὀλύμπια, αὐτοὶ τέλος εἰσέβιλλον εἰς τὴν Ῥώμην ὡς διαμορφωταὶ τῆς κοινωνίας ἐκείνης, ητις, καὶ περ ἀνριαρχήσασα τῆς Ἑλλάδος, δὲν ἔπαισεν ἀνομολογοῦσα τὴν ὑπεροχὴν αὐτῆς. Καὶ δὲν ἀπηγορεύετο μὲν καὶ ἡ ἴδιωτικὴ διδασκαλία, ἀλλ' ἡ νεότης προετίμα νὰ συρρέῃ εἰς τοὺς ὑπὸ τῆς πόλεως καὶ τῆς βασιλείας ἀνεγκωρισμένους ὡς ἀρίστους. Εἰς δὲ τῶν ἐπιφανεστάτων καθηγητῶν ὑπῆρξε καὶ Ἡρώδης ὁ Ἀττικός.

§ 61. Ἡρώδης ὁ Ἀττικός.

Ο Ἡρώδης κατήγετο ἐξ ἑνὸς τῶν ἐπιφανεστάτων καὶ πλουτιωτάτων οἰκιῶν τῶν Ἀθηνῶν. Ο πατέρος του, Ἰούλιος ὁ Ἀττικός, εὗρε κατὰ τύχην ἀμέτροτον θησαυρὸν ἐν τινὶ αὐτοῦ οἰκίᾳ. Κατὰ τὸν νόμον μέρος τοῦ πλούτου ἀνῆκεν εἰς τὸν αὐτοκράτορα· ὅθεν ἔσπευσεν γάρ εἰς τὸν τότε αὐτοκράτορα Νέρβαν· « Θησαυρόν, ὃ βασιλεῦ, ἐπὶ τῆς ἐμαυτοῦ οἰκίας εὑρηκα, τί οὖν περὶ αὐτοῦ κελεύεις; » Ο δὲ καλὸς καὶ ἀφιλοκερδῆς Νέρβας ἀπεκρίθη· « Χρῶ οἵς εὔρες ». Ο Ἀττικὸς ἔσπευσε νὰ παραστήσῃ εἰς τὸν αὐτοκράτορα ὅτι ὁ θησαυρὸς εἶνε παρὰ πολὺ μέγας δι' αὐτόν, ἵδιωτην δῆτα. « Παραχρῶ τῷ ἔρματι », ἀπεκρίθη πάλιν ὁ αὐτοκράτωρ, « σὸν γάρ ἔστιν ». Ο Ἰούλιος καὶ ζῶν πολυειδῶς εὐηργέτησε τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων καὶ θανὼν κατέλιπε διὰ τῆς διαθήκης του εἰς ἕκαστον τῶν συμπολιτῶν μίαν μνᾶν ἐτησίως. « Οστε, ἂν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην οἱ Ἀθηναῖοι πολεῖται ἦσαν ἔξακισχίλιοι, τὸ ἐτήσιον αὐτὸν κληροδότημα ἀνήρχετο εἰς τὸ ὑπέρογκον ποσὸν τῶν ἔξακοσίων χιλιάδων δραχμῶν. Ἄλλ' ἵδιαζουσαν ἐπιμέλειαν ἔδειξεν εἰς τὴν ἀνατροφὴν καὶ ἐκπαίδευσιν τοῦ οὐρανοῦ του Ἡρώδου, καλέσας ἐπὶ ἀδραῖς ἀμοιβαῖς τοὺς ἐνδοξοτάτους τῶν τότε σοφιστῶν, οὓς δὲ μαθητὴς ὑπερηκόντισεν, ἀναδει-

χθείς εἰς τῶν δεινοτάτων ἑητόρων καὶ φιλοσόφων. Ὁ Ἡρώδης πολυειδῶς ἐτιμήθη ὑπὸ τῶν τότε αὐτοκρατόρων καὶ ἔτι ζῶντος τοῦ πατρός του διωρίσθη, μόλις εἰκοσαέτης ὥν, ὑπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ διορθωτής, ἦτοι αὐτοκρατορικὸς ἀντιπρόσωπος, τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν ἐλευθέρων πόλεων. Ἐπιστρέψας εἰς Ἀθήνας ἔγεινεν ἀγορανόμος καὶ ἐπώρυμος ἀρχων καὶ Ἑλλαδάρχης τῶν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἰδρυθέντων πυνελληνίων ἀγύρων. Βραδύτερον μισταβίς εἰς Πώμην καὶ διακοινόμενος ἐπὶ ῥητορικῇ δεινότητι ἐμύησε τὸν ἔλληνα λόγον τὸν Μάρκον Αὐρήλιον, ἀνυψώθη δὲ καὶ εἰς τὸ ὑπατικὸν ἀξίωμα (143 μ. Χ.). Τὸ πλεῖστον τῆς ζωῆς αὐτοῦ διηγαγεν δὲ Ἡρώδης ἐν Ἀθήναις καὶ εἰς τὰς λαμπράς ἐπαύλεις, ἃς εἶχεν ἐν τοῖς περιγύρωρις τῆς πόλεως, μάλιστα δὲ ἐν Μαραραθῶνι, φιλοσοφῶν ἐνταῦθα καὶ ῥητορεύων ἐν τῷ μέσῳ ἀπείρων σοφιστῶν, οἵτινες ἀνεγνώριζον τὴν ὑπεροχὴν τοῦ πλουσίου καὶ ἐλευθερίου ἐκείνου συναδέλφου. Ὅτι δημοσιεύει τὸν ὄνομα τοῦ Ἡρώδου εἴνε τὰ πολυάριθμα κατασκευάσματα, διὸ ὡν ἐκόσμησε τὰς Ἀθήνας καὶ πλείστας ἀλλας πόλεις τῆς Ἐλλάδος, καὶ διὰ τὰ διποτα ἐδαπάνησε μυθώδη ποσά. Ἐν Τραπέζῃ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἔκτισε πολυαρχόπανον ὑδραγωγεῖον, εἰς κατασκευὴν τοῦ ὄποιου, πλὴν τῶν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος χορηγηθέντων ἑξακοσίων ταλάντων, ἐδαπάνησε μυθώδη ποσά. Ἐν Κορίνθῳ φιλοδόμησεν ψῆφεῖον καὶ ἐπλήρωσεν ἀγαλμάτων τὸ ιερὸν τοῦ Ἰσθμίου Ποσειδῶνος, ἐν Ολυμπίᾳ ὑδραγωγεῖον, ἐν Δελφοῖς στάδιον καὶ λουτῆρας ἐν Θερμοπύλαις. Ἡ Πελοπόννησος, ἡ Εὔβοια, ἡ Βοιωτία, ἡ Θεσσαλία, ἡ Ἡπειρος, ἡ Ἰταλία ἐλαθον ἀλληλοδιαδόχως πλείστας παρ' αὐτοῦ εὐεργεσίας. Ἀλλ' ἴδιας εὐεργετικὸς ἀνεδείχθη πρὸς τὰς Ἀθήνας, ἐν αἷς πλὴν ἀλλων φιλοδόμησε καὶ τὸ Παναθηναϊκὸν στάδιον, ὅπερ ἐκεῖθεν τοῦ Ἰλισσοῦ εἶχε κτίσει δὲ ῥητωρ Λυκοῦργος καὶ λαμπρῶς διεκόσμησεν δὲ Ἡρώδης ἐντὸς τετραετίας διὸ ἐδωλίων ἐκ πεντεληγίου λίθου καὶ ὅπερ νῦν νέον τέκνον τῆς ἀναγεννηθείσης Ἐλλάδος ἀνφιοδόμησεν ὡς εἶχεν ἐν τῇ ἀρχαιό-

τητι. Ἐπὶ τῆς ἑτέρας τῶν δύο πλευρῶν τοῦ Σταδίου φοιδόμησεν δὲ Ἡρώδης ναὸν Τύχης καὶ ἴδρυθη ἐν αὐτῷ περικαλλὲς ἐλεφάντινον ἄγαλμα τῆς θεᾶς. Τὸ δὲ Ὡδεῖον φοιδομήθη μεγαλοπρεπὲς ἐκ λίθου κατὰ τοὺς νοτιοδυτικοὺς πρόποδας τῆς Ἀκροπόλεως. Τοῦτο, ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας διατελέσαν κεκαλυμμένον ὑπὸ χωμάτων, μόλις πρὸ δὲ λιγῶν ἐτῶν ἀπειχώθη καὶ ἀπεκάλυψε τὸ ἄρχαῖον αὐτοῦ σχῆμα, ἥν σχετικὴ τὴν λαμπρότητα. Οἱ Ἀθηναῖοι εὐγνωμονοῦντες πρὸς τὸν μέγιστον αὐτῶν εὐεργέτην ἐκήδευσαν αὐτὸν πανηγυρικῶς, θανόντα κατὰ τὸ ἔβδομηκοστὸν ἔκτον ἔτος τῆς ἡλικίας, ἐν τῷ παρ' αὐτοῦ κατασκευαζόμενῃ Παιανίην ταῖς φοιδαῖς (177 μ. Χ.).

§ 62. Οἱ μετὰ τὸν Μάρκον Αὐρήλιον αὐτοκράτορες.

Ἡ υπὸ Σεπτιμίου Σεβήρου πολιορκία καὶ ἄλωσις
τῆς Κανασταντινουπόλεως.

Τὸν Μάρκον Αὐρήλιον διεδέχθη δὲ ὅλως ἀνδρεῖος υἱὸς αὐτοῦ Κόμμυδος, ἀπὸ τοῦ ἀποίου ἀρχεταιοῦ νέα θηλερὴ ἐποχὴ διὰ τὸ φωμαϊκὸν κράτος, πολλοὶ δὲ τῶν συγκλητικῶν καὶ τῶν πλησιεστάτων αὐτοῦ συγγενῶν ἔπεισον θύματα τῆς αἵμοθόρου ψυχῆς του. Οἱ Κόμμυδος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του, ἀποπτύσας πάντα σωφροσύνης χαλινόν, μετέβαλε τὸ Πελάτειον εἰς οἶκον ἀκολασίας. Ἡ αὐτοκρατορία αὐτοῦ εἶναι διηγεκῆς σειρὴ ὀμῶν ἔργων καὶ ἀδικημάτων, μωρίας καὶ ἀστωτείας.² Επαιρόμενος ἐπὶ τῇ ἀθλητικῇ αὐτοῦ ῥώμῃ ἐνεφχυίζετο εἰς τὸ Κολοσσαῖον ώς μονομάχος, καὶ τοσοῦτον κατήσχυνε καὶ ἐξηγετέλισε τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξιώματα διὰ παντοίων ὀμοτήτων καὶ βδελυρῶν πράξεων, ὥστε ἐπὶ τέλους ἐδολοφοιηθῆ νότι' αὐτῶν τῶν αὐλικῶν του, οὓς εἶχε προγράψει (192 μ.Χ.). Η δὲ σύγκλητος ἀνηγόρευσεν ἀντ' αὐτοῦ αὐτοκράτορα τὸν γηραιὸν ἔπαρχον τῆς πόλεως Περτίνακα, ὃστις θελήσας νὰ περιστείλῃ τὴν ἀγαλίνωτον πλεονεξίαν τῶν Πραιτωριανῶν ἔπεισε θῦμα τῆς γενναίας ἐκείνης ἀποπείρας μετ' αὐτοκρατορίαν ὄγδοηκοντα καὶ μιᾷς ἡμερῶν.

Οἱ Πραιτωριανοὶ ἀποθρασυνθέντες τότε⁷ ἔξέθηκαν εἰς πλειστηριασμὸν τὸν θρόνον τοῦ Αὐγούστου καὶ ἀνηγόρευσαν αὐτοκράτορα τὸν Διδίον Ἰουλιανόν, ὃστις προσήνεγκεν ἔξι χιλιάδας διακοσίας πεντήκοντα δραχμὰς εἰς ἕκαστον τῶν Πραιτωριανῶν, ἀνερχομένων εἰς δώδεκα χιλιάδας. 'Αλλ' οἱ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις λεγεῶντες ἀγανακτήσαντες ἔνεκα τοῦ ἔξευτελισμοῦ τούτου ἐπανεστάτησαν καὶ ἀγεκῆρυξαν αὐτοκράτορας τοὺς ἔχυτῶν στρατηγούς, οἱ μὲν ἐν Βρεττανίᾳ τὸν Κλαύδιον Ἀλβίνον, οἱ δὲ⁸ ἐν Συρίᾳ τὸν Νίγρον καὶ οἱ ἐν Παννονίᾳ τὸν Σεβήρον, ὃστις πλησιέστερον ὅν τῶν ἄλλων τῆς Ρώμης κατίσχυσε καὶ κατέλαβε τὸν θρόνον. 'Αφικόμενος δὲ⁹ ἔξω τῆς Ρώμης ἐδέχθη παρὰ πρεσβείας ἐκατὸν συγκλητικῶν τὴν ὑποταγὴν τῆς συγκλήτου· μεθ' ὃ προσκληθέντες οἱ Πραιτωριανοὶ ἦλθον εἰς ὑπόντησίν του ἅνει ὅπλων καὶ θώρακος καὶ μετὰ πομπικῆς ἐσθῆτος δαρυηφοροῦντες, περικυκλώσας δὲ¹⁰ ἐκεῖνος διὰ τῶν ἵλλυρικῶν λεγεώνων διέλυσεν αὐτούς. Καὶ ὁ μὲν Διδίος Ἰουλιανὸς κατεδικάσθη εἰς θάνατον ὑπὸ τῆς συγκλήτου, ὃ δὲ¹¹ Σεβήρος εἰσελθὼν εἰς τὴν Ρώμην καὶ ἀναγορευθεὶς αὐτοκράτωρ ἐτράπη κατὰ τοῦ Νίγρου, ὃστις ἔχων ὑπὲρ ἔχυτοῦ τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον, τὴν Θράκην καὶ τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ καταλαβὼν τὸ ὄχυρὸν Βυζάντιον ἔθεώρει βεβαίαν ὑπὲρ ἔχυτοῦ τὴν νίκην. 'Εν τούτοις οἱ λεγεῶντες τοῦ Σεβήρου κατώρθωσαν νὰ σώσωσι τὴν ὑπὸ τοῦ Νίγρου πολιορκουμένην Πέρινθον καὶ νὰ νικήσωσι τὸν Νίγρον, δην καταφθάσαντες φεύγοντα πρὸς τὸν Εὐφράτην ἀπέκτειναν (194 μ. Χ.). 'Ο Σεβήρος ἐκ Περινθου μετέβη εἰς Μεσοποταμίαν, ὅπως τιμωρήσῃ τοὺς βασιλίσκους αὐτῆς, τοὺς μετὰ τοῦ Νίγρου ταχθέντας, ἀφήσας πολυάριθμον στρατὸν πρὸς ἐκπόρθησιν τοῦ Βυζαντίου. Καὶ ἐνῷ αἱ ἀσιατικαὶ πόλεις παρεδίδοντο δειλῶς εἰς τὸν νικητήν, οἱ Βυζαντῖοι καὶ ζῶντος τοῦ Νίγρου καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἀντέστησαν κρατερῶς ἐπὶ τριετίαν, ἐπιτρέψαντες τὴν ἄμυναν τῆς πόλεως εἰς τὸν μηχανικὸν Ποίσκον, ὃστις δίκην 'Αρχιμήδους ἀπέκρουσε τὰς ἐφόδους τῶν πολιορκητῶν.

'Αλλ' ὅτι δὲν κατώρθωσαν ἐπὶ τριετίαν οἱ πολιορκηταὶ ἀπέναντι τῆς ἐπιστήμης καὶ τοῦ ἡρωίσμου τῶν ἀμυνομένων κατώρθωσεν ἔτερος ἀμείλικτος πολέμιος, ὁ λιμός. 'Αφ' οὐ δὲ οἱ δυστυχεῖς πολιορκούμενοι ὑπέστησαν πάσας τὰς ἐκ τῆς σιτοδείξις ἀποκαρτερήσεις, ἐπὶ τέλους ἡναγκάσθησαν νὰ παραδοθῶσιν εἰς τὸ ἔλεος τῶν νικητῶν. 'Αλλ' οὕτοι ἀνευ οἴκτου ἔθνανάτωσαν ἀπαντας τοὺς ἐν τέλει καὶ τοὺς στρατιώτας καὶ κατέσκαψαν τὰ θαυμάσια τείχη τῆς πόλεως, ἥτις στερηθεῖσα τῆς ἐλευθερίας ἔχαρισθη εἰς τοὺς γείτονας Περινθίους. 'Ἐπίσης καὶ ἡ στασιδόσασα 'Αντιόχεια ἐτάχθη ὑπὸ τὴν ἀντίπαλον Λαοδίκειαν. Μετὰ τὴν ἡτταν τοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἀντιπάλου ἐτράπη ὁ Σεβῆρος κατὰ τοῦ ἐν Βρεττανίᾳ Ἀλβίνου, δοτις ἡττηθεὶς ἐν μάχῃ φονικωτάτῃ παρὰ τὸ Λούγδουνον τῆς Γαλατίας ηύτοκτόνησεν. 'Ο Σεβῆρος ἐπανελιών νικητὴς εἰς τὴν 'Ρώμην δεινῶς περιύθρισε τὴν σύγκλητον καὶ εἶκοσιν ἐγγένει τῶν συγκλητικῶν ἐφόνευσεν ως φρονήσαντας τὰ τοῦ Ἀλβίνου. "Ἐπειτα δ'" ἐστράτευσε κατὰ τῶν Πάρθων, οἵτινες εἰσέβαλον εἰς Μεσοποταμίαν καὶ, νικήσκεις αὐτοὺς πολιορκοῦντας τὴν Νίσιριν, εἰσῆλασεν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀσίας, ἐκυρίευσε τὴν Βασιλῶνα, τὴν Σελεύκειαν καὶ τὴν Κτησιφῶντα, ἦν δεινῶς ἐλεηλάτησε, καὶ ἀπήγαγεν ἐκατὸν χιλιάδας αἰχμαλώτων. 'Ἐπιστρέψας εἰς 'Ρώμην ἀνεδείχθη ὅλως ἄλλος ἀνήρ (202 μ. Χ.). Φιστήγαγε νόμους πρὸς βελτίωσιν τῶν ἡθῶν, διεχειρίσθη μετὰ φειδῶν καὶ χρηστότητος τὰ οἰκονομικὰ καὶ ἐβελτίωσε τὰ τῆς δικαιοσύνης διὸ σορῷ διαταγμάτων τῶν νομομαθῶν συμβούλων Παπινιανοῦ, Παύλου καὶ Οὐλπιανοῦ. Μετὰ ἔζησετὴ συνετὴν καὶ ἀγαθὴν διοίκησιν ἐστράτευσεν εἰς Βρεττανίαν κατὰ τῶν εἰς αὐτὴν ἐπιδραμόντων Καληδονίων, συμπαραλαβῶν μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τοὺς δύο μίσις, Βασσιανὸν καὶ Γέταν, οἵτινες καὶ διεδέχθησαν αὐτὸν ἀποθανόντα ἐν Ἐθεράκῳ τῆς Βρεττανίας (211 μ. Χ.). 'Ο Βασσιανός, ὁ ἐπονομασθεὶς Καρκανάλλας, εὐθὺς ως παρέλασε τὴν ἀρχήν, παρέσχε τὰ δειγματα τῆς θηριώδους ψυχῆς του, φονεύσας τὸν Γέταν ἐν αὐταῖς ταῖς ἀγκάλαις τῆς μητρός του καὶ εἶκοστην

χιλιάδας ἄλλους πολίτας ὡς φίλους ἔκείνου. Μετὰ τὸν φόνον τοῦ ἀδελφοῦ του διέταξε τὴν ἀποθέωσιν αὐτοῦ εἰπών· « Ἐστω θεός, ἀρκεῖ μόνον νὰ μὴ ὑπάρχῃ εἰς τὴν ζωήν ». Δικαιολογῶν δὲ τὸν φόνον αὐτοῦ, ὑπέμνησεν εἰς τὴν σύγκλητον ὅτι καὶ δὲ θεμελιωτὴς τῆς Ῥώμης ἐφόρευσε τὸν ἀδελφόν του. Ἡ ἀχαλίνωτος σπατάλη, ἡ νέα αὔξησις τοῦ στρατιωτικοῦ μισθοῦ, αἱ δαπανηρόταται οἰκοδομαὶ του ταχέως ἐξήντα λησαν τοὺς θησαυρούς, οὓς εἶχε συσσωρεύσει ἡ οἰκονομικὴ διαχείρισις τοῦ Σεβήρου. Ὁθεν ὁ Καρακάλλας πρὸς εὑρεσιν νέων πόρων προέβη εἰς γένον ὅλως μέτρον, ὅπερ κατέστησεν ἀξιομνημόνευτον τὴν ἐποχήν του. Διὰ διατάγματος ἐδόθη ἡ ὁρμαῖκὴ ἴσοπολιτεία εἰς ἀπαντας τοὺς ἐλευθέρους τοὺς οἰκοῦντας ἀνὰ τὸ ὁρμαῖκὸν κράτος. Διὰ τῆς διατάξεως ταύτης ἐξέλιπεν ἡ διάκρισις μεταξὺ ἀστῶν καὶ Λατίνων, δούλων, συμπάχων καὶ ὑπηκόων. Ἀπαντες οἱ ἐλεύθεροι ἐγένοντο ἥδη Ῥωμαῖοι πόλιται καὶ πλὴν τούτων ὑπῆρχον μόνον ἀπελεύθεροι καὶ δοῦλοι. Οἱ λόγοι, οἱ προκαλέσαντες τὴν διάταξιν ταύτην, ἦσαν λόγοι οἰκονομικοί, διότι οἱ νέοι πολίται (Peregrini) ἐξηκολούθησαν νὰ ἐπιβαρύνωνται ὅχι μόνον διὰ τῶν ἀρχαίων εἰσφορῶν τῶν ἐπαρχιατῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς πληρωμῆς τῶν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων πολιτῶν καταβαλλομένων κατὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν καὶ κατὰ τὴν ἀποδοχὴν αληρονούμιας εἰς εἰδικάς τινας περιστάσεις. Διὰ τῆς παροχῆς ταύτης τοῦ δικαιώματος τῆς ἴσοπολιτείας τὰ μάλιστα ἐπωφελήθησαν οἱ Ἐλληνες, οἵτινες ἐκ τῆς ὑπερτέρας αὐτῶν μορφώσεως καὶ τῆς ὑπερόχου δεξιότητος ἥδυνθήθησαν ν' ἀνέλθωσιν εἰς τ' ἀνώτατα τῆς πολιτείας ἀξιώματα. Ἄλλ' ἡ τοιαύτη τοῦ ἐλληνισμοῦ ὠφέλεια δὲν προήρχετο βεβαίως ἐκ τῆς ἀγαθῆς τοῦ Καρακάλλα προθέσεως. Οἱ Καρακάλλαις, ὅν καὶ δὲν ἦσο ἄγευστος τῆς ἐλληνικῆς παιδείας, οὐδεμίκιν ὅμως προστασίαν παρέσχεν εἰς τὰς ἐν Ἀθήναις φιλοσοφικὰς σχολὰς, οὐδὲ ἐπέδειξε συμπάθειάν τινα πρὸς τὴν σύγχρονον Ἐλλάδα. Ἄλλα δὲν ἔμεινε καὶ ξένος πρὸς τὰς στρατιωτικὰς ἀναμνήσεις τοῦ ἐλληνικοῦ παρελθόντος ὡς ἐκ τῶν πανταχόθεν περιβαλλόντων τὸ ὁρμαῖκὸν κράτος πολεμίων. Ζηλώσας

δὲ τὴν δόξαν τοῦ Ἀχιλλέως καὶ Ἀλεξάνδρου συνέστησε καὶ φάλαγγα Ἀλεξάνδρου ἐκ δέκα ἔξι χιλιάδων Μακεδόνων, ὡς καὶ δύο σπαρτιατικούς λόγους, τὸν Δακωνικὸν καὶ τῶν Πιτανάτην, καὶ ἄγων αὐτοὺς καὶ τοὺς Πραιτωριανούς λεγεῶνάς του ὅμητες κατὰ τῶν Πάρθων διὰ τῆς Μεσοποταμίας. Ἄλλα καθ' ἕδον ἐδολοφονήθη ὑπὸ τοῦ ὑπάρχου τῶν Πραιτωριανῶν Μακρίου, ὅστις καὶ ἀνεκηρύχθη τὴν τετάρτην ἡμέραν ἀπὸ τοῦ φόνου ὑπὸ τοῦ στρατοῦ αὐτοκράτωρ (217 μ. Χ.).

Ο Μακρῖνος, πωλήσας τὴν εἰρήνην πρὸς τοὺς Πάρθους, καθηρέθη τοῦ θρόνου μετὰ βασιλείαν ἐνὸς περίπου ἔτους διὰ στάσεως τοῦ στρατοῦ. Ἀνηγορεύθη δὲ αὐτοκράτωρ ὁ Ἀβίτος, παρασταθεὶς ὡς υἱὸς τοῦ Καρακάλλα καὶ ἐπονυμασθεὶς Ἐλεγάθιλος ἀπὸ τοῦ ἐν Ἐμέσῃ λατρευομένου θεοῦ Ἐλ-Γαβᾶλ, ἐνῷ ιεράτευεν (218-222 μ. Χ.). Ο Ἐλεγάθαλος κατήνεγκε θανάσιμον πληγὴν εἰς τε τὰ ἀρχαῖα ῥωμαϊκὰ ἦθη καὶ εἰς τὴν θρησκείαν, εἰσαγαγὼν εἰς τὸν θρόνον τῆς Ρώμης τὰς βασιλείας καὶ τὰ δργια τῆς Συρίας, μεθ' ὃν συνεδέετο ὡμότης ὑπερβάσα πᾶν ὅριον. Θέλων δὲ νὰ ἔχῃ καὶ πλήρη ἐλευθερίαν εἰς τὰς κτηνώδεις αὐτοῦ ἀκολασίας, ἀφῆκε πᾶσαν φροντίδα περὶ τῶν τοῦ πολιτείας εἰς τὴν μάρμην καὶ μητέρα αὐτοῦ ἀλλ' οἱ Πραιτωριανοὶ στασιάσαντες ἐφόνευσαν αὐτὸν καὶ ἀνηγόρευσαν ἀντ' αὐτοῦ αὐτοκράτορα τὸν Ἀλεξάνδρον Σεβῆρον (222 μ. Χ.).

§ 63. Ἀλέξανδρος Σεβῆρος.—Κατάλυσις τοῦ παρθικοῦ κράτους.—"Ιδρυσις τοῦ νέου περσικοῦ κράτους.

Ο Σεβῆρος, φύσει ὅν ἀγαθὸς καὶ φιλοδίκαιος ἀνήρ, ἡγάπα τὴν ἀρετὴν καὶ ἐμίσει τὴν κακίαν, τρόφιμος δ' ὃν τῆς ἐλληνικῆς παιδείας ταχέως ἀποκατέστησε τὴν ἴσχυν τῶν νόμων καὶ τοῦ δικαίου ὑπὸ τὰς συνετὰς συμβουλὰς τοῦ διασήμου νομομαθοῦς Δομιτίου Οὐλπιανοῦ, ὅστις προήδρευεν ἐκκαιδεκαμελοῦς συμβουλίου. Ο νεαρώτατος αὐτοκράτωρ ἔζεγειρόμενος τοῦ ὑπνου εἰσήρχετο εἰς τὸ

εύκατήριον, ἐν φυλέται τῶν εἰκόνων τῶν ἀποθεωθέντων προκατόχων ήσαν καὶ αἱ εἰκόνες τοῦ Ὁρφέως, τοῦ Ἀθραάμου, Ἀπολλωνίου τοῦ Τυανέως καὶ αὐτὴ ἡ τοῦ Χριστοῦ. Μετὰ τὴν προσευχὴν ἡσχιλεῖτο μετὰ τῶν συμβούλων εἰς τὰ τῆς πολιτείας, ἐπειτα ἐπεδίδετο εἰς τὴν ἀνάγνωσιν, καὶ ἰδίως τοῦ Πλάτωνος Κικέρωνος, Βιργιλίου, Ὁρατίου, Πολυύδρου, καὶ τέλος εἰς σωματικὰς ἀσκήσεις. Πρωτίστη φροντὶς αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἡ βελτίωσις τῆς κατασεως τῶν ἀπόρων τάξεων καὶ ἡ ἀνάληψις τῶν ἀπόρων παιδών.

'Αλλ' αἴφνης τὴν εἰρήνην τὴν βασιλείαν τοῦ Σεβήρου διετάραξεν ὁ νέος ἀναγορευθεὶς βασιλεὺς τῶν Περσῶν Ἀρταξέρξης ὁ Α', δότις διατελῶν ἀξιωματικὸς ἐν τῷ παρθικῷ στρατῷ καὶ ἐπαναστατήσας κατὰ τοῦ βασιλέως τῶν Πάρθων Ἀρταξέρχου τοῦ Δ' κατέλυσε τὸ κραταιὸν τῶν Πάρθων βασιλείου, ἐκτεινόμενον ἀπὸ τοῦ Ἰνδοῦ μέχρι τοῦ Εύφρατου, μετὰ διάρκειαν τετρακοσίων ἑδομήκοντα ἐτῶν. Ἐπὶ δὲ τῶν ἐρειπίων αὐτοῦ ἀνίδρυσε τὸ νέον περσικὸν κράτος μετὰ τῆς ιερατικῆς τῶν μάγων τάξεως καὶ τῶν ἄλλων προπατορικῶν θεσμῶν. 'Ο ίδρυτὴς τοῦ ἀναβούντος νέου περσικοῦ κράτους τῶν Σασσανιδῶν, ἐκ τοῦ ἐπωνύμου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Βαζάν, Σασσάν, μετὰ λήθαιγον πέντε αἰώνων, καυχώμενος ὅτι ἔλκει τὴν καταγωγὴν ἀπὸ τῶν Ἀχαιμενιδῶν, νικήσας τὸν τελευταῖον Ἀρσακίδην περιεβλήθη τὴν τιάραν καὶ ἀνακτίσας τὴν Περσέπολιν ἀνέδειξεν αὐτὴν πρωτεύουσαν τοῦ νέου περσικοῦ κράτους (227 μ. Χ.). 'Ο νέος τῶν Περσῶν βασιλεὺς φιλοδοξῶν ν' ἀναγεώσῃ τὰς δάφνας Κύρου τοῦ μεγάλου, οὐ παρίστανεν ἑαυτὸν νόμιμον διάδοχον, ἐπέδραμε τὴν ἥρωματικὴν Μεσοποταμίαν· οἱ δὲ ἥρωματικοὶ λεγεῶνες δὲν ἡδυνήθησαν ν' ἀντιτάξουσι γενναῖαν ἀμυναν εἰς τὴν φοιτερὰν ὄργην τῶν βαρβαρικῶν στιφῶν. 'Οθεν ἡναγκάσθη νὰ δράμῃ εἰς τὴν Ἀσίαν αὐτὸς ὁ Ἀλέξανδρος Σεβήρος, ὡγων πολυπληθῆ στρατιὰν κατὰ μέγα μέρος ἐκ τῶν παραρρηγίων καὶ παριστρίων λεγεώνων, μεθ' ὧν συνηγόρη καὶ ἡ ἀνασυσταθεῖσα μακεδονικὴ φάλαγξ. Μετὰ πόλεμον διαρκέσαντα ἐπὶ δέκα ὄκτω μῆνας καὶ μετὰ φονικωτάτας συναρθείσας μάχας μόλις κατώρθωσεν ὁ Σεβήρος νὰ

ἔξισθη τοὺς Πέρσας ἐκ τῆς Μεσοποταμίας (232-233 μ. Χ.). Ἀπο-
κρούσσας οὕτως δὲ Σεβῆρος τοὺς Πέρσας καὶ ἔξασφαλίσας ἐφ' ἵκανα
ἔτη τὴν εἰρήνευσιν τῆς Ἀσίας, ἐπετάχυνε τὴν εἰς Ῥώμην ἐπιστρο-
φήν του καὶ ὀμέσως ἐστράτευσεν εἰς τὴν Γαλατίαν, ὅπως ἀπο-
κρούσῃ ἐκ τῶν γαλατικῶν καὶ ἴλλυρικῶν ἐπαρχιῶν τὰς νέας ἐπι-
δρομὰς τῶν βαρβάρων. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀπόχρουσιν αὐτῶν στα-
σιάσας δὲ στρατὸς ἐφόνευσε τὸν Σεβῆρον καὶ ἀνηγόρευσαν ἀντ' αὐ-
τοῦ αὐτοκράτορα τὸν χιλίαρχον Μαξιμῖνον τὸν καλούμενον Θρᾷκα
(235-238 μ. Χ.).

§ 64. Οἱ Μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον Σεβῆρον αὐτοκράτορες.

Ἐσωτερικαὶ ἐν τῷ ὁμαϊκῷ οράτε ταραχαί. Οἱ χρόνοι
τῶν λεγομένων τριάκοντα τυράννων.

Μαξιμῖνος δὲ Θρᾷξ ἦτο υἱὸς Γότθου ποιμένος, γιγάντειον δὲ
ἔχων τὸ ἀνάστημα καὶ ἔσοχον ἀθλητικὴν ἥρμην, διέπρεψεν ἐκ
νεαρᾶς ἡλικίας ὡς ποιμὴν καταδιώκων τοὺς ληστὰς καὶ ὡς στρα-
τιώτης ἐν ταῖς μάχαις. Ἀλλ᾽ ἡ ἀνδρεία αὐτοῦ ἦτο ὡμὴ καὶ
Οηριώδης, δι᾽ δὲ καὶ ἐπέσυρε τῆς συγκλήτου καὶ τοῦ δήμου τὸ
μῆσος, οἱ δὲ λεγεῶνες τῆς Ἀφρικῆς στασιάσαντες ἀνηγόρευσαν
ἀντ' αὐτοῦ αὐτοκράτορα τὸν ἀνθύπατον Γορδιανὸν μετὰ τοῦ ὄμω-
νύμου υἱοῦ του, οὓς ἀνεγνώρισε καὶ ἡ σύγκλητος. Οἱ δύο Γορδια-
νοὶ ἡττηθέντες ὑπὸ τοῦ διοικητοῦ τῆς Μαυριτανίας ἐφονεύθησαν,
ἡ δὲ σύγκλητος μὴ δυναμένη ἐκ φόρου νὰ ὀπισθογωρήσῃ ἀνεκήρυ-
ξαν ἀντ' αὐτῶν δύο συγχρόνως αὐγούστους, τὸν Ποπιανὸν καὶ τὸν
Βαλενίνον, καὶ ἔνα καίσαρα, Γορδιανὸν τὸν Γ'. Οἱ Πραιτωριανοὶ
φονεύσαντες ἀμφοτέρους τοὺς αὐγούστους ἀνηγόρευσαν αὐτοκρά-
τορα τὸν καίσαρα Γορδιανόν, μόλις ἀγοντα τὸ δέκατον τρίτον
ἔτος τῆς ἡλικίας. Οὔτος δὲ χειραγωγόμενος ὑπὸ τοῦ πενθεροῦ
Τιμησιμέου, διώρισεν ὑποχογὸν τῶν Πραιτωριανῶν, ἐκυβέρνησε
συνετῶς τὸ κράτος. Ἀλλὰ Φίλιππος δὲ Ἀραψ, φονεύσας τὸν Γορ-
διανὸν κατέλαβεν αὐτὸς τὸν θρόνον (244-249 μ.Χ.). Μετὰ ἔξαετῆ

βασιλείαν ὁ κατὰ τὴν Ἰλλυρίαν στρατὸς στασιάσας ἀνηγόρευσεν αὐτοκράτορα τὸν στρατηγὸν αὐτοῦ Δέκιον, ὃστις συνάψας μάχην πρὸς τὸν Φίλιππον καὶ νικήσας ἐφόνευσεν αὐτόν (249-251 μ.Χ.).

Ο Δέκιος ἦτο μὲν γενναῖος ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, ἀλλὰ διὰ τὸ ὄλιγοχρόνιον τῆς βρασιλείας αὐτοῦ οὐδὲν ἐπετέλεσεν ἔργον ἀξίου. λόγου ἐν εἰρήνῃ ἢ ἐν πολέμῳ, ὑπῆρξε δὲ κατὰ τὸ βραχὺ διάστημα τῆς ἀρχῆς ἀπογῆς διώκτης τῶν Χριστιανῶν. Αὐτ' αὐτοῦ οἱ λεγεῶνες ἀνεκήρυξαν αὐτοκράτορα τὸν Γάλλον, ὃστις ἐξαγοράσας τὴν εἰρήνην παρὰ τῶν Γότθων ἐπανῆλθεν εἰς Ρώμην (251 μ.Χ.). Αντὶ δὲ τοῦ Γάλλου, φονευθέντος ὑπὸ τῶν ἴδιων στρατιωτῶν, αὐτοκράτωρ ἀνηγορεύθη διοικητὴς τῆς Μοισίας Αἰμιλιανὸς (253 μ. Χ.). Ἀλλὰ καὶ τοῦτον, φονευθέντα μετὰ τέσσαρας μῆνας, διεδέχθη ὁ νικητὴς τῶν Ἀλαζανῶν Οὐαλεριανός, συμπαραλαβών συνάρχοντα καὶ τὸν υἱὸν Γαλλιηνόν (254-260 μ. Χ.).

Ο βασιλεὺς τῶν Περσῶν Σαπώρης (περσιστὶ Σαχ-πούρο) εἰσελάσσας εἰς Ἀρμενίαν καὶ συγηνεύσας διὰ διαφόρων ἐπαγγειῶν τὸν βασιλέα αὐτῆς Χοσρόην ἐφόνευσεν αὐτὸν μετὰ παντὸς τοῦ σίκου καὶ κατέκτησε τὴν Ἀρμενίαν (253 μ. Χ.). Απὸ τῆς Ἀρμενίας εἰσβαλὼν εἰς τὴν Μεσοποταμίαν ἐκυρίευσε τὴν Νίσιθιν καὶ τὰς Κάρρας· ἐκεῖθεν δ' εἰσέβαλεν εἰς τὴν Συρίαν καὶ λαφυραχωγήσας τὴν χώραν ἐφθασεν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, ἣν κυριεύσας κατέστρεψε κατὰ τὸ πλεῖστον. Ἀλλὰ καταφθάσαντος τοῦ Οὐαλεριανοῦ δ Σαπώρης ἀπεχώρησε τῆς Συρίας καὶ ἡ Ἀντιόχεια ἐλυτρώθη. Πλὴν τῶν δεινῶν τούτων αἱ χῶραι τῆς Ἀσίας ὑπέστησαν φοβεράς δημόσεις καὶ ὑπὸ τῶν Γότθων, ὡς ἥπιθήσεται ἐκτενῶς κατωτέρω. Ο δὲ Οὐαλεριανὸς σπεύσας πρὸς σωτηρίαν τῆς ὑπὸ τῶν Περσῶν πολιορκουμένης Ἐδέσσης καὶ ἐλθὼν εἰς συνέντευξιν περὶ συνδιαλλαγῆς πρὸς τὸν Σαπώρην συνελήφθη δολίως ὑπ' αὐτοῦ καὶ ἐφονεύθη (260 μ. Χ.). Μετὰ ταῦτα δ Σαπώρης διαβὰς τὸν Εὐφράτην ἐκυρίευσε καὶ ἐλεηλάτησε τὴν Χαλκίδα, τὴν Ἀντιόχειαν, τὴν Ταρσὸν καὶ πλείστας ὄλλας ἐλληνιδας πόλεις καὶ ἐποιλιόρκησε τὴν Καισάρειαν περιέχουσαν περὶ τᾶς τετρακοσίας χιλιάδας κατοίκων

καὶ μετὰ μακρὸν πολιορκίαν κυριεύσας αὐτὴν διὰ προδοσίας διέπραξε δεινὴν σφαγὴν τῶν κατοίκων. Καὶ οἱ μὲν Πέρσαι ἐξηκολούθησαν πορθοῦντες τὴν Συρίαν καὶ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ἀλλ’ ὁ Ἐλληνος στρατηγὸς Κάλλιστος ἐπιτεθεὶς κατὰ τῶν διεσπαρμένων βαρβάρων ἐπήνεγκε μεγάλην σφαγὴν καὶ ἔξηνάγκασε τὸν Σαπώρην νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ Ἰδια. Τότε καὶ ὁ ἐκ Παλμύρας Ὁδυνάθος ἢ Ὁδενάρχας ἐπιπεσὼν κατὰ τῶν ἐπιστρεφόντων εἰς τὰ Ἰδια Περσῶν ἐπήνεγκεν οὐδὲν ἡττον μεγάλην σφαγὴν, ὃ δ’ αὐτοκράτωρ Γαλλιηνὸς οὐ μόνον προεχείρισεν αὐτὸν στρατηγὸν τῆς Ἀνατολῆς, ἀλλ’ ἐτίμησε καὶ διὰ τοῦ ἀξιώματος τοῦ καίσαρος καὶ τοῦ αὐγούστου. Ἐπὶ τοῦ Γαλλιηνοῦ τὸ ῥωμαϊκὸν κράτος, πλὴν τῶν ἔχθρικῶν ἐπιδρομῶν, ὑπέστη καὶ τὰ δεινὰ τῆς πολυαρχίας καὶ τῶν ἐμφυλίων σπαραγμῶν, διότι οἱ ἐν ταῖς διαφόρωις ἐπαρχίαις λεγεῶντες ἀνεκήρυξαν ἰδίους αὐτοκράτορας· ὥστε ἡ ἐποχὴ αὕτη ἐπεκλήθη ἐποχὴ τῶν τριάκοντα τυράννων, ἣν καὶ οἱ ἀνακηρυχθέντες ἦσαν δεκαεννέα μόνον. Ἀλλὰ πάντες σχεδὸν οὗτοι ἐφονεύθησαν, οἱ μὲν ὑπ’ ἀλλήλων, οἱ δὲ ὑπὸ τοῦ Γαλλιηνοῦ. Ἀλλὰ καὶ οὗτος ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν ἵλλυρικῶν λεγεώνων καὶ ἀνεκηρύχθη ἀντ’ αὐτοῦ αὐτοκράτωρ ὁ Κλαύδιος (268 μ. Χ.).

§ 65. Γοτθικαὶ ἐπιδρομαῖ·—Κλαύδιος ὁ Δ'.

Οἱ Γότθοι, ἀνήκοντες εἰς τὰ γερμανικὰ φῦλα, περὶ τὰ τέλη τοῦ πρώτου μ. Χ. αἰῶνος ἥκουν τὰ παράλια τῆς Βαλτικῆς θαλάσσης, περὶ δὲ τὰ μέσα τοῦ δευτέρου μ. Χ. αἰῶνος κατελθόντες ἐκ τῶν ὑπερβορείων αὐτῶν οἰκήσεων ἐξηπλώθησαν πρὸς ἀνατολὰς καὶ νότον τῶν Καρπαθίων ὄρέων, καὶ καθυποτάξαντες τὰ γερμανικὰ καὶ τὰ σαρματικὰ φῦλα κατέλαβον τὰς παρὰ τὸν Τάναον καὶ Βορυσθένην χώρας. Οὕτω δ’ ἐξετάθησαν κατ’ ὄλιγον ἀπὸ τῆς Βαλτικῆς μέχρι τῶν Βορείων ἀκτῶν τοῦ Εὐξείνου Πόντου. Ἐπωφελούμενοι δὲ τῶν ἐν τῷ ῥωμαϊκῷ κράτει ἐμφυλίων ἕρθων ἥρχισαν ἐπιμονώτερον τὰς ἐπιδρομάς των. Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν ἐπὶ Φιλίππου

τοῦ Ἀραθος εἰσέβαλον ἀκωλύτως εἰς τὴν Δακίαν καὶ διαβάντες τὸν Ἰστρὸν εἰσήλασαν εἰς τὴν Μοισίαν καὶ Θράκην καὶ προέβησαν λεηλατοῦντες τὰς χώρας μέχρι τῆς Μαρκιανουπόλεως, ἦν καὶ ἐποιεόρκησαν· οἱ δὲ κάτοικοι ἔξηγέρασαν διὰ πολλῶν χρημάτων τὴν τῶν βαρβάρων ὑποχώρησιν. Ἀλλ' οὐτοι δελεασθέντες ὑπὸ τῆς λείας ἐπινέλαθον μετ' ὀλίγον τὰς ληστρικὰς ἐπιδρομάς, εἰς δύο μοίρας διαιρεθέντες, ὥν ἡ μὲν προέθη εἰς τὴν δήμωσιν τῆς Μοισίας, ἡ δ' ἐπέρα, ἐξ ἐθδομήκοντα γιλιαδῶν ἀνδρῶν ὑπ' αὐτὸν τὸν στρατηλάτην τῶν Γότθων προήλασε μέχρι τῆς ἐν Μοισίᾳ Νικοπόλεως καὶ ἐποιεόρκησεν αὐτήν. Ἀλλ' ἐπελθὼν ὁ Δέκιος ἔζηνάγκασεν αὐτοὺς νὰ ὑποχωρήσωσι· μεθ' ὃ διαβάντες τὸν Αἴγαον εἰσῆλασαν εἰς τὴν Θράκην, καὶ νικήσαντες παρὰ τὴν μακεδονικὴν Βέρροιαν τὸν ῥωμαϊκὸν στρατὸν ἐκυρίευσαν ἐξ ἐφόδου τὴν Φιλιππούπολιν. Πρὸς ἐπανόρθωσιν τῆς μεγάλης ταύτης καταστροφῆς ἐπέδραμεν ὁ Δέκιος, καὶ νικήσας πολλάκις τοὺς βαρβάρους ἔπεισε μετὰ τοῦ οὐροῦ ἐν τῇ συναφθείσῃ τελευταίᾳ κρισίμῳ μάχῃ ἐν Μοισίᾳ, προδοθεὶς ὑπὸ τοῦ Γάλλου, ὅστις ἀνακηρυχθεὶς αὐτοκράτωρ ὑπὸ τῶν λεγεώνων ἔπεισε τοὺς βαρβάρους νὰ ὑποχωρήσωσιν εἰς τὰ ἵδια ἐπὶ πληρωμῇ ἐτησίου φόρου (251 μ.Χ.). Ἀλλὰ δὲν παρῆλθε πολὺς χρόνος ἀπὸ τῆς ἐπαισχύντου ταύτης εἰρήνης καὶ ἀναρίθμητα στίφη Γότθων κατέλαθον τὴν Ἰλλυρίαν, τὴν Μοισίαν καὶ Θράκην· λεηλατοῦντες δὲ προήλασαν μέχρι τῶν παραλίων τοῦ Εὔξείνου Πόντου. Ἐκεῖθεν διὰ γιλιαδῶν πλοιαρίων ἀποβιβασθέντες εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας προήλασαν ἀκωλύτως μέχρι τοῦ Βοσπόρου, ὃ δὲ διοικητὴς τῆς Μοισίας καὶ μετὰ ταῦτα αὐτοκράτωρ Αἰμιλιανός, κατατροπώσας ἐν μάχῃ φονικωτάτῃ τοὺς βαρβάρους, ἔσωσε τὰς χώρας ἐκείνας (253 μ. Χ.). Ἐπὶ δὲ τοῦ Οὐαλεριανοῦ εἰσέβαλον καὶ πάλιν εἰς τὴν Θράκην καὶ Μακεδονίαν, δησοῦντες δὲ προέθησαν μέχρι τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἐποιεόρκησαν τὴν πόλιν, ὅποθεν ἀπόκρουσθεντες ἐπέστρεψαν εἰς τὰ ἵδια. Συγγρόνως ἐτερα βαρβαρικὰ στίφη εἰσέβαλον εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ κυριεύσαντες τὸν Πιτυούντα καὶ τὴν Τραπεζοῦντα ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Ταυρικὴν χερσόνησον συγκομιζον-

τες πολύτιμα λάφυρα καὶ πλήθη ἀνδραπόδων. Ἀλλοι δὲ πάλιν κατελθόντες διὰ ἔηρᾶς παρὰ τὴν δυτικὴν τοῦ Εὔξείνου Πόντου παραλίαν μέχρι Βυζαντίου καὶ διαπεράσαντες ἐκεῖθεν ἐπὶ ἀλιευτικῶν πλοιαρίων εἰς Χαλκηδόνα ἐκυρίευσαν τὴν πόλιν καὶ ἐλεητάρτησαν τὴν Νικούμηδειαν, τὴν Νίκαιαν, τὴν Κίον, τὴν Ἀπάμειαν καὶ τὴν Προῦσαν. Ἐν τούτοις οἱ βάρβαροι, ἐπωφελούμενοι ἐκ τῆς ἀπὸ τῶν τριάκοντα κληθέντων τυράννων ἐπικρατούσης ἐν τῷ ὁμαλαῖψι κράτει πολυαρχίας ἢ μᾶλλον ἀναρχίας, ἐκ τοῦ ἐνσκήψατος λοιμοῦ καθ' ἀπασαν τὴν χερσόνησον τοῦ Αἴμου καὶ ἐκ τῶν ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ καταστρεπτικωτάτων σεισμῶν ἐλεητάρτησαν, αἰφνιδίως τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, καταστρέψαντες σὺν τοῖς Ἑλλοις καὶ τὸν ἐν Ἐφέσῳ περικαλλέστατον ναὸν τῆς Ἀρτέμιδος, ὅστις πολλάκις καὶ πρότερον καταστραφεὶς καὶ λαμπρότερος ἐκ τῆς τέφρας ἀνακύψας ἔμελλε ν' ἀφανισθῆ ἐκτοτε διὰ παντός. Ἐπιβιβασθέντες δὲ οἱ βάρβαροι ἐπὶ πεντακοσίων πλοίων διέπλευσαν τὴν Μαιώτιδα λίμνην καὶ τὸν Εὔξεινον Πόντον καὶ εἰσβιβάντες εἰς τὸν Θρακικὸν Βόσπορον ἐκυρίευσαν τὸ Βυζάντιον καὶ τὴν Χρυσόπολιν. Ἐπειτα εἰσπλεύσαντες εἰς τὴν Προποντίδα κατέστρεψαν τὴν περιφανῆ Κύζικον, καὶ διαπεράσαντες διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου εἰς τὸ Αἶγαῖον πέλαγος ἐκυρίευσαν τὴν Δῆμυνον καὶ Σκῦρον καὶ ἐκεῖθεν ἄλλοι μὲν ἐξεγένθησαν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ μετὰ καταπληκτικῆς ταχύτητος ἐκυρίευσαν τὴν Κόρινθον, τὴν Σπάρτην, τὸ "Ἀργος καὶ τὴν Τεγέαν, ἄλλοι δ' ἀποβιβάσθέντες εἰς τὸν Πειραιάν ἐκυρίευσαν ἐξ ἐφόδου τὰς Ἀθήνας. Ἐνῷ δ' οἱ βάρβαροι ἐλεητάτουν τὴν πόλιν καὶ τὴν ὑπαίθρον χώραν, διεστοριογράφος Δέξιππος, διὸ οὐ πόλις πολλάκις εἰχεν ἀναδείξει σφραγίσας περὶ τοὺς δισχιλίους φυγάδας καὶ ἐνθαρρύνας αὐτοὺς διὰ λόγου μεστοῦ φιλοπατρίας, ἐπῆλθε κατὰ τῶν τῇδε κάκεῖσε πρὸς λαφυραγωγίαν διεσπαρμένων βαρβάρων, κατέκψε πολλοὺς τούτων καὶ ἡλευθέρωσε τὴν πόλιν. Ἐκ τῶν διασωθέντων ἐκ τῆς σφαγῆς οἱ μὲν ἐπειβιβασθησαν εἰς τὰ πλοῖα, οἱ δ' ἔψυγον διὰ ἔηρᾶς καταδιωκόμενοι καὶ φονευόμενοι ὑπὸ τῶν ἀπανταχόθεν ἐξεγερθέντων Ἑλλή-

'Ρωμ. καὶ Ἑλλην. Ἰστορία Γ. Τσαγρῆ

νων. Ἐν τῷ μεταξὺ δ' ἀπεβίβάσθησαν καὶ δύο ρωμαϊκαὶ στρατιαὶ, ἡ μὲν ὑπὸ τὸν Μαρκιανὸν εἰς τὴν Ἡπειρον καὶ τὴν Θεσσαλίαν, ἡ δὲ ὑπὸ τὸν αὐτοκράτορα Γαλλιηνὸν εἰς τὴν Ἰλλυρίαν, οἵτινες συνεπλήρωσαν τὴν καταστροφὴν τῶν ἐξ Ἑλλάδος φευγόντων βαρβάρων (267 μ. Χ.). Ἀλλ' ἐν ἔτει 269 μ. Χ. οἱ Γότθοι, εἰς τριακοσίας εἴκοσι χιλιάδας ἐνόπλων ἀνδρῶν ἀνερχόμενοι μετὰ γυναικῶν καὶ παιδών, ἐπιβάντες ἐπὶ δύο χιλιάδων πλοίων, κατέπλευσαν ἀπὸ τοῦ Ἑλλησπόντου εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος καὶ ἐξεγένθησαν εἰς τὰς διαφόρους χώρας τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους. Ἡ Μοισία, ἡ Θράκη, ἡ Μακεδονία, ἡ Θεσσαλία, ἡ ἡπειρωτικὴ Ἑλλάς, ἡ Πελοπόννησος, αἱ Κυκλαδεῖς, ἡ Ῥόδος, ἡ Κρήτη καὶ ἡ Κύπρος ὑπέστησαν φοβερὰς λεηλασίας καὶ δηλώσεις τῶν εἰς μοίρας διαχωρισθέντων τούτων ἐπιδρομέων. Ἀλλ' οἱ πλεῖστοι τούτων κατεστράφησαν ἐν μέρει μὲν ὑπὸ τοῦ ρωμαϊκοῦ στόλου, ἐν μέρει δὲ ὑπὸ τοῦ λοιμοῦ, ὅστις δεινὸς ἐνέσκηψεν εἰς τὰς ἀγατολικὰς τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους ἐπαρχίας ἀπὸ τῶν πρώτων ἐνιαυτῶν τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Γαλλιηνοῦ. Καὶ δὲ μὲν αὐτοκράτωρ Κλαύδιος ἐπελθὼν κατὰ τῶν εἰς Μακεδονίαν ἐπιδραμόντων κατετρόπωσεν αὐτοὺς ἐν μεγάλῃ κρισίμῳ μάχῃ παρὰ τὴν Ναϊσσόν, δι' ὃ καὶ ἐπωνυμάσθη Γοτθικός. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ Αὔρηλιανὸς πολλάκις ἀποκρούσας πέραν τοῦ Ἱστρου τοὺς Γότθους ἐξηνάγκασεν αὐτοὺς νὰ ταπεινωθῶσι, νὰ δώσωσιν δμήρους, νὰ παράσχωσιν εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν στρατὸν δύο χιλιάδας ἵππεῖς, καὶ πρὸς τελείαν αὐτῶν εἰρήνευσιν παρεχώρησε τὴν Δακίαν. Ἐπειτα ἐστράτευσε κατὰ τῆς βασιλίσσης τῆς Παλμύρας Ζηνοβία.

§ 66. Κατάλυσις τοῦ βασιλείου τῆς Παλμύρας ὑπὸ Αὐρηλιανοῦ. — Οδαίναθος καὶ Ζηνοβία.

Ἡ Παλμύρα, κτισθεῖσα ὑπὸ τοῦ βασιλέως Σολομῶντος ἐπὶ ὄμωνύμου ὀάσεως, κειμένης ἐν τῇ Συριακῇ ἐρήμῳ, ἐν θέσει ἀξιολογωτάτη, ἐκαλεῖτο ἐν τῇ ἐπιχωρίῳ γλώσσῃ Θαδμόρ. Τοῦ ὄνόματος δὲ τούτου σημαίνοντος φοίνικα μετάφρασις, φαίνεται, εἴνε τὸ Παλμύρα τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων ἐκ τοῦ λατινικοῦ palma=φοῖνιξ.

Απέβη δὲ αὕτη σὺν τῷ χρόνῳ πόλις πλουσιωτάτη καὶ πολυάνθρωπος, οὐδ' ἔμεινεν ἀμοιρός τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ὅτε ὁ ἑλληνισμὸς εἰσῆλασεν εἰς τὴν Συρίαν διὰ τῶν Σελευκιδῶν. Ὑποταγεῖσα ὑπὸ τοῦ Τραϊανοῦ μετεβλήθη εἰς ἄποικον τῆς Ῥώμης καὶ ἔχαιρε τὰ αὐτὰ δικαιώματα, ἀπερ παρεῖχε τὸ Ῥωμαϊκὸν δίκαιον εἰς τὰς ὑπὸ αὐτὴν ὑποτεταγμένας πόλεις, ἔχουσα ἴδιους στρατηγούς καὶ ἀγορανόμους, βουλὴν καὶ ἐκκλησίαν τοῦ δήμου. Εἰς μεταξὺ τῶν ἐπιφανεστάτων αὐτῆς ἀνδρῶν ὑπῆρξε καὶ ὁ Ὁδαίναθος ἢ Ὁδενάφας, ὅστις, ὡς εἴδομεν, συντελέσας εἰς τὸν καταστροφὴν τῶν Περσῶν καὶ καταδωξας αὐτοὺς μέχρι τῆς Κτησιφῶντος, ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς ὑπὸ τῶν Αράβων, ἀνεγνωρίσθη δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Γαλλιτηνοῦ τὸ πρῶτον στρατηγὸς τῆς Ἀνατολῆς ἐπειτα δ' ἐτιμήθη καὶ διὰ τῆς προσωνυμίας καίσαρος καὶ αὐγούστου. Οὕτω δὲ ἡ Παλμύρα ἀνεγνωρίσθη ὡς βασιλεὺς καὶ ὁ Ὁδαίναθος ἀπεκάλει ἑαυτὸν βασιλέα τῶν βασιλέων. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Ὁδαίναθου ἀνέλαβε τὴν ἀρχὴν τοῦ βασιλείου τῆς Παλμύρας καὶ τῆς Ἀνατολῆς ἢ σύζυγος αὐτοῦ Ζηνοβίᾳ, ἢ πολυθρύλητος διὰ τὸ κάλλος, τὴν σύνεσιν, τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν, τὴν εὐγλωττίαν καὶ τὸν δλῶς ἀρρενωπὸν χαρακτῆρα καὶ βίον. Κυριώτατος δ' αὐτῆς σύμβουλος καὶ ὑπουργὸς διετέλεσεν ὁ Ἐλλην τὴν καταγωγήν, τὴν παιδείαν καὶ τὸ φρόνημα Λογγῆνος. Ἡ Ζηνοβίᾳ ἦρχεν ἥδη ἀπόστοις τῆς Συρίας, τῆς Αἰγύπτου καὶ τῶν πλείστων τῆς Μικρᾶς "Ασίας χωρῶν καὶ ἐμελέτη νὰ ἐκτείνῃ τὸ κράτος αὐτῆς ἐφ' ὅλης τῆς Μικρᾶς" Ασίας, ὅτ' ἐστράτευσε κατ' αὐτῆς ὁ αὐτοκράτωρ Αὔρηλιανός.

Τὰ στρατεύματα τῆς Ζηνοβίας ἡττηθέντα ἐπανειλημμένως ἡναγκάσθησαν νὰ ἐκχωρήσωσι τῆς Μικρᾶς "Ασίας." Ἐπειτα ἡττηθέντα ἐν κρισίμῳ μάχῃ συναρφείση πρὸ τῶν τειχῶν τῆς Ἐμέσου ὑπεχώρησαν εἰς τὴν Παλμύραν, ἥτις μετὰ μακράν πολιορκίαν δι' ἔλλειψιν τροφῶν ἡναγκάσθη νὰ παραδοθῇ. Ὁ Αὔρηλιανός ἐφείσθη τῶν κατοίκων καὶ τῆς πόλεως καὶ μόνον ἐθανάτωσεν ἀπαντας τοὺς πιστοὺς τῆς Ζηνοβίας φίλους, ὡς καὶ τὸν Λογγῆνον, ὅστις

ύπέστη τὸν θάνατον λίαν ἀταράχως ὡς γνήσιος ὄπαδὸς τῶν νεο-
πλατωνικῶν δογμάτων.

’Αλλ’ ἐπειδὴ μετ’ ὅλιγον οἱ Παλμυρηνοὶ ἐπανεστάτησαν καὶ
ἐφόνευσαν τὴν ῥωμαϊκὴν φρουράν, ὁ αὐτοκράτωρ καταλαβὼν πάλιν
τὴν πόλιν τοὺς μὲν κατοίκους ἀπαντας σχεδὸν κατέσφαξε, τὴν δὲ
λαμπρὸν πόλιν κατηδάφισε καὶ μετέβαλεν εἰς ἔδαφος. Ἡ δὲ Ζη-
νοβία ἀπαγθεῖσα εἰς Ρώμην ἐκόσμησε τὸν θρίαμβον τοῦ νικητοῦ
καὶ διεβίωσεν ὡς Ρωμαία δέσποινα εἰς ἀρχοτικήν τινα ἐπαυλιν.

§ 67. Οἱ μετὰ τὸν Αὔρηλιανὸν αὐτοκράτορες.

Μετὰ τὸν Αὔρηλιανὸν διολοφονηθέντα ἡ σύγκλητος ἀγτ’ αὐτοῦ
ἀνηγόρευσεν αὐτοκράτορα τὸν συγκλητικὸν Τάκιτον (275-276
μ. Χ.). ’Αλλ’ οἱ λεγεῶνες μετὰ ἐπτάρημην περίπου βασιλείαν ἐφό-
νευσαν καὶ αὐτὸν καὶ ἀντ’ αὐτοῦ ἀνηγόρευσαν τὸν Πρόδον (276-
282 μ. Χ.). Οἱ Πρόδοις κατὰ τὸ βραχὺ διάστημα τῆς ἀρχῆς
αὐτοῦ ἀνεδείχθη εἰς τῶν ἀρίστων αὐτοκρατόρων. ’Αφοῦ ἀποκατέ-
στησε τὴν τάξιν πρὸς βορρᾶν τῶν ”Αλπεων, κατεπολέμησεν ἐν
’Ιλλυρίᾳ μὲν τοὺς Σαρμάτας, ἐν Θράκῃ δὲ τοὺς Γέτας καὶ ἐν
Μικρῷ ’Ασίᾳ τοὺς πειρατὰς τῆς ’Ιλλυρίας, ἐδολοφονήθη καὶ αὐ-
τὸς ὑπὸ τῶν λεγεώνων. ’Αντ’ αὐτοῦ δ’ ἀνηγορεύθη ὁ Κάρος, ὃστις
προσέλαβεν ὡς συνάρχοντας καὶ τοὺς δύο υἱούς του, Καρῖνον καὶ
Νουμεριανόν. Οἱ Κάρος νικήσας τοὺς εἰς Θράκην εἰσβαλόντας Σαρ-
μάτας καὶ παραδόντις τὴν διοίκησιν τῶν δυτικῶν ἐπαρχιῶν εἰς τὸν
Καρῖνον, αὐτὸς ἐστράτευσε μετὰ τοῦ Νουμεριανοῦ ἐπὶ τοὺς
Πέρσας, ἀλλ’ ἐδολοφονήθη ἐν τῇ σκηνῇ του ὑπὸ τῶν ἔχυτοῦ στρα-
τιωτῶν. Μετ’ οὐ πολὺ ἐφονεύθη καὶ ὁ Νουμεριανός, οἱ δὲ λεγεῶνες
μετὰ πέντε ἡμέρας ἀνηγόρευσκεν αὐτοκράτορα τὸν ἐκ Δαλματίας
Διοκλητιανόν, ὃστις κατατροπώσας τὸν Καρῖνον ἐν Μοισίᾳ ἀνεγνω-
ρίσθη μόνος αὐτοκράτωρ τοῦ ὅλου ῥωμαϊκοῦ κράτους (283 μ. Χ.).

§ 68. Οἱ Διοκλητιανὸς καὶ οἱ συνάρχοντες αὐτῷ αὐτοκράτορες.

’Απὸ τοῦ Διοκλητιανοῦ ἀρχεται νέα διὰ τὸ ῥωμαϊκὸν κράτος

ἐποχή, καθ' ἣν οὔτος ἡδυνήθη ν' ἀποδώσῃ εἰς αὐτὸ τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἀσφάλειαν. Πρῶτος αὐτός, κατανοήσας ὅτι μόνος δὲν ἐπήρχει εἰς τὴν διοίκησιν τῆς ἀχανοῦς αὐτοκρατορίας καὶ ἔνεκα τῶν ἐσωτερικῶν στάσεων καὶ ἔνεκα τῶν ἔξωτερικῶν ἐπιδρομῶν, προσέλαβε καὶ ἔτερον συνάρχοντα, τὸν ἐκ Παννονίας γενναῖον αὐτοῦ στρατηγὸν Μαξιμιανόν. Προσηγόρευσε δ' αὐτὸν κατὰ πρῶτον μὲν καίσαρα, ἔπειτα δὲ αὐγουστον, καὶ, παραχωρήσας εἰς αὐτὸν τὴν διοίκησιν τῶν δυτικῶν ἐπαρχιῶν, Ἰταλίας, Ἀφρικῆς, Ἰσπανίας, Γαλατίας καὶ Βρεττανίας, ὥρισεν ως ἔδραν ἐκείνου μὲν τὸ Μεδιόλανον, ἑαυτοῦ δὲ τὴν Νικουμήδειαν τῆς Βιθυνίας. Μετὰ ὄκταετίαν δ' ἐκάτερος προσέλαβε καὶ ἔτερον συνάρχοντα, κληθέντα καίσαρα, ὃ μὲν Διοκλητιανὸς τὸν ἐκ Δακίας Γαλέριον, ὃ δὲ Μαξιμιανὸς τὸν ἐκ Δαρδανίας Κωνστάντιον, τὸν ἔνεκα τῆς ἀκρας ὡχρότητος κληθέντα Χλωρόν (293 μ. Χ.). Καὶ ἐκεῖνος μὲν ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τῶν παριστρόων ἐπαρχιῶν, τῆς Μακεδονίας, τῆς Ἐλλάδος καὶ τῆς Κρήτης, καὶ ως ἔδρα αὐτοῦ ὥρισθη τὸ Σιρμιον· ὃ δὲ Κωνστάντιος ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τῆς Ἰσπανίας, τῆς Γαλατίας καὶ τῆς Βρεττανίας, καὶ ως ἔδρα αὐτοῦ ὥρισθη ἡ Αύγουστα Τριβηρῶν. Μετὰ τὴν νέαν ταύτην διεκνομὴν τοῦ κράτους ἐπῆλθεν ἡ νέα τῶν ἐπαρχιῶν διαιρεσίς καὶ αἱ πρότερον πεντήκοντα ἐπτὰ ἐπαρχίαι διηρέθησαν εἰς ἐνενήκοντα ἔξι, αἵτινες ἐτάχθησαν εἰς δώδεκα διοικήσεις.

’Αφοῦ δὲ οὗτοι ἀνέλαβον τὴν διοίκησιν τῶν ἐπαρχιῶν καὶ τὴν ἀμυνὴν τῶν ὁρίων τοῦ κράτους, ἐπαυσαν καὶ αἱ ἔξωτερικαὶ ἐπιδρομαὶ καὶ αἱ ἐσωτερικαὶ στάσεις, πανταχοῦ δὲ τοῦ κράτους ἐπεκράτησεν ἡσυχία καὶ τάξις. ’Αλλὰ ταύτην διετάραξε μετ' οὐ πολὺ τὸ ὑπὸ τοῦ Διοκλητιανοῦ ἐκδοθὲν κατὰ τῶν Χριστιανῶν διάταγμα κατὰ προτροπὴν τοῦ Γαλέριου, τὸ ἀπαγορεῦον τὴν ἐλευθέραν ἔξασκησιν τῶν θρησκευτικῶν ἑαυτῶν καθηκόντων (303 μ.Χ.).

§ 69. Διάδοσις καὶ ἔξαπλωσις τοῦ χριστιανισμοῦ.

’Επὶ τῆς μοναρχίας τοῦ Αύγουστου ἐγεννήθη ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ιουδαίας ἐκ Πνεύματος ἀγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου ὁ Κύ-

ριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός. Κατὰ τὸ τριακοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ ἥρχισε νὰ διδάσκῃ δημοσίᾳ εἰς τὸν λαὸν τὸ Εὐαγγέλιον τῆς θείας ἀπολυτρώσεως. Τὰ κυριώτερα τῶν δογμάτων τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἰησοῦ ἦσαν ἡ πίστις εἰς Ἑνα, ἡ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ἀδελφικὴ ἀγάπη, ἡ ἀθανασία τῆς ψυχῆς καὶ ἡ μετὰ θάνατου κρίσις καὶ ἀνταπόδοσις. Τὰ δόγματα ταῦτα ἀνταπεκρίνοντο εἰς τοὺς πόθους καὶ ἐθεράπευον πάσας τὰς θρησκευτικὰς ἡθικὰς τοῦ ἀνθρώπου ἀνάγκας. Μετὰ τριετῆ διδασκαλίαν πλήρη εὐεργεσιῶν καὶ θαυμάτων οἱ Ἰουδαῖοι, ἐξ ἐθελοκακίας καὶ φθόνου τυφλούμενοι, ἀντὶ νὰ πιστεύσωσιν εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ θεανθρώπου, κατεδίκασαν αὐτὸν εἰς τὸν σταυρικὸν θάνατον. Ἄλλος δὲν ἥδηνατο νὰ κρατήσῃ τὸν Ἰησοῦν, τὸν ἔχοντα τὸ κράτος τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου. Τὴν τρίτην ἡμέραν ἀπὸ τῆς σταυρώσεως ὁ Ἰησοῦς ἀνέστη ἀπὸ τῶν νεκρῶν καὶ μετὰ τεσσαράκοντα ἡμέρας ἀπὸ τῆς ἀναστάσεως ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανούς. Μετὰ πεντήκοντα δὲ ἡμέρας ἀπὸ τοῦ θανάτου, ἦτοι κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς, κατῆλθε τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον εἰς τοὺς μαθητὰς του ἐν εἴδει πυρίνων γλωσσῶν καὶ διεφώτισεν αὐτοὺς νὰ κατανοήσωσι τὰ ὑψηλὰ διδάγματα τῆς θείας διδασκαλίας.

Κατὰ τὴν αὐτὴν δὲ ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς ἥρχισε τὸ πρῶτον κήρυγμα τῶν Ἀποστόλων· κατ’ αὐτὴν προσῆλθον εἰς τὸν χριστιανισμὸν τρεῖς χιλιάδες, μετ’ ὅλιγας ἡμέρας δὲ ἀριθμὸς αὐτῶν ἀνῆλθεν εἰς πέντε χιλιάδας. Οὕτως ἐν Ιερουσαλύμοις ἰδρύθη ἡ πρώτη χριστιανικὴ ἐκκλησία, ἡς ἐπίσκοπος ἐγένετο Ἰάκωβος ὁ Ἀδελφόθεος ἢ Δίκαιος ἐπικαλούμενος. Ἄλλοι οἱ Ἰουδαῖοι ἤγειραν σφοδρὸν διωγμὸν κατὰ τῶν ὀπαδῶν τῆς νέας θρησκείας, καθ’ ὃν ἐμαρτύρησεν ὁ διάκονος Στέφανος ὁ πρωτομάρτυς (36 μ. Χ.). Οὐδικῆς διασκορπίσας τοὺς μαθητὰς τοῦ Εὐαγγελίου συνετέλεσεν εἰς τὴν ταχυτέραν αὐτοῦ διάδοσιν καὶ ἐκτὸς τῆς Παλαιστίνης, εἰς τὴν Φοινίκην καὶ Συρίαν, ἐν ᾧ ἡ σπουδαιωτέρα τῶν ἐκκλησιῶν ἀπέβη ἡ τῆς Ἀντιοχείας καὶ ἥδη τὸ πρῶτον οἱ ὀπαδοὶ τῆς νέας θρησκείας ἐπεκλήθησαν Χριστιανοί. Εγτὸς δὲ τῶν

πρώτων τριῶν αἰώνων ἐξηπλώθη ὁ χριστιανισμὸς εἰς τὰς ἔξης χώρας, ἐν αἷς ἴδρυθησαν πολυάριθμοι ἐκκλησίαι. Ἐν Παλαιστίνῃ, ἐν Καισαρείᾳ, ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἐν Ἐφέσῳ, ἐν Δαμασκῷ, ἐν Σελευκείᾳ, ἐν Ἐδέσσῃ, ἐν Φιλαδέλφειᾳ, ἐν Κτησιφῶντι, ἐν Βερροίᾳ, ἐν Σμύρνῃ, ἐν Πάτμῳ, ἐν Περγάμῳ, ἐν Σάρδεσιν, ἐν Λαοδικείᾳ, ἐν Θυατείροις, ἐν Κύπρῳ, ἐν Γαλατίᾳ, ἐν Καππαδοκίᾳ, ἐν Βιθυνίᾳ, ἐν Κρήτῃ, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἐν Θράκῃ, ἐν Πόντῳ, ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἐν Ἀθήναις, ἐν Κορίνθῳ, ἐν Πάτραις, ἐν Ἰταλίᾳ, ἐνθα ἀρχαιοτέρα ἐκκλησία εἴνε ἡ ἐν Ῥώμῃ, ὅπου ἐδίδαξεν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος καὶ ὅπου κατὰ τινα παράδοσιν ἐμαρτύρησε καὶ ὁ Παῦλος καὶ ὁ Πέτρος, ὃ γενόμενος κατὰ τὴν παράδοσιν ταύτην πρῶτος ἐπίσκοπος Ῥώμης. Ἐκ Ῥώμης ὁ χριστιανισμὸς εἰσῆχθη εἰς τὴν Ἀφρικήν, ἡς πρωτεύουσα ἐκκλησία ὑπῆρξεν ἡ τῆς Καρχηδόνος. Ἐκεῖθεν ὁ χριστιανισμὸς ταχέως ἐξηπλώθη καθ' ὅλην τὴν Νομιμίδιαν καὶ Μαυριτανίαν. Ἐν Γαλλίᾳ ὁ χριστιανισμὸς εἰσῆχθη κατὰ τὸν δεύτερον αἰώνα, καὶ αἱ ἀρχαιότεραι αὐτῆς ἐκκλησίαι εἴνε ἡ τοῦ Λουγδούνου καὶ ἡ τῆς Βιέννης. Ἐν δὲ ταῖς παρὰ τὸν Δούναβιν χώραις, αἱ ἀρχαιότεραι ἐκκλησίαι κατὰ τὸν τρίτον αἰώνα εἴνε ἡ τοῦ Λαυρεακοῦ καὶ ἡ τῆς Αύγουστης. Οὕτω δὲ περὶ τὸ τέλος τοῦ τρίτου μ.Χ. αἰώνος τὸ Εὐαγγέλιον εἶχε κηρυχθῆ πρὸς ἀνατολὰς μὲν μέχρι τῶν συνόρων τῆς Ἰνδικῆς, πρὸς δυσμὰς δὲ μέχρι τῆς Ἰσπανίας.

Εἰς τὴν ταχεῖαν ταύτην τοῦ χριστιανισμοῦ ἐξάπλωσιν καὶ τὸν θρίαμβον αὐτοῦ συνετέλεσεν πολλὰ καὶ ποικίλα πράγματα καὶ μάλιστα ἡ θεία τῶν δογμάτων αὐτοῦ τελειότης. Ἐπειτα ἡ ἐνότης τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου, ὑπὸ τὴν ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν, ἡτις διηκόλυνε τὴν συγκοινωνίαν, καὶ μάλιστα ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα, ἡτις διὰ τὴν πλήρην ἐντέλειαν αὐτῆς καὶ λεπτότητα ἦτο ἐπιτηδεία νὰ ἐρμηνεύῃ τὰς ὑψηλὰς ἐννοίας τοῦ νέου θρήσκευματος καὶ ἡτις διὰ τοῦ μεγάλου Ἀλεξανδρου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ εἶχε διαδοθῆ εἰς ὅλον τὸν τότε γνωστὸν κόσμον καὶ ἦτο εἰς πάντας καταληπτή. Οἱ πρῶτοι λοιπὸν κήρυκες τοῦ Εὐαγγελίου, οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ τούτων διάδοχοι, οἱ ἐπονομαζόμενοι πατέρες τῆς

έκκλησίας, διὰ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας ἐλάλησαν καὶ ἔκρημξαν τὸ Εὐαγγέλιον. Αὐτὸς δὲ Ἀπόστολος Παῦλος, ὅστις ἀπὸ φοβεροῦ τῆς νέας θρησκείας διώκτου μετεβλήθη εἰς ἔνθερμον κήρυκα τοῦ Εὐαγγελίου, εἰς τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν ἐδίδαξε καὶ εἰς αὐτὴν ἔγραψε τὰς σωζομένας δέκα τέσσαρας αὐτοῦ ἐπιστολάς. Ἐπίσης καὶ τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια, αἱ πράξεις τῶν Ἀποστόλων, αἱ ἐπτὰ καθολικὰ ἐπιστολὰ καὶ ἡ Ἀποκάλυψις, τὰ ἀποτελοῦντα τὰ βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης, πάντα τὰ συγγράμματα τῶν πρώτων πατέρων τῆς ἐκκλησίας, οἱ κανόνες καὶ τὰ δόγματα τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων καὶ αὐτὸς τὸ σύμβολον τῆς ἀμωμήτου ἡμῶν πίστεως εἰς τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν ἔγραψησαν.

§ 70. Οἱ κατὰ τῶν Χριστιανῶν μεγάλοι διωγμοί.

'Αλλ' εἰς τὴν ἔξαπλωσίν του ὁ χριστιανισμὸς συνήντησε πλεῖστα προσκόρματα. Κατὰ πρῶτον εἶχε ν' ἀντιπαλαίσῃ πρός τε τὴν ἔθνικὴν καὶ ἰουδαϊκὴν θρησκείαν, ὡς ἐκ τῶν νέων ἀρχῶν τὰς ὄποιας ἐπρέσθενε καὶ ως ἐκ τῶν συμφερόντων τῶν ὄπαδῶν τῶν θρησκευμάτων αὐτῶν, τὰ ὄποια μεγάλως παρέβλαπτεν. Ἐπειτα πολλοὶ τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων κατεδίωξαν τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν, ἐπειδὴ ἔξελάμβανον τοὺς ὄπαδους αὐτῆς ἐκ τοῦ βίου, δην διηγον, ὡς ἀποτελοῦντας μυστικὰς ἐταιρείας κατὰ τῶν καθεστώτων θεσμῶν τοῦ κράτους. Ἔνεκα τούτου οἱ εἰς Χριστὸν πιστεύοντες κατεδίωκοντο ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων καὶ διὰ τοῦ μαρτυρικοῦ των θανάτου ἐθεβαίουν τὴν εἰς Χριστὸν ἀκράδαντον πίστιν των. Οἱ τοιοῦτοι ἐπεκλήθησαν μάρτυρες τῆς πίστεως. Ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Νέρωνος ἡγέρθη δὲ πρῶτος μέγας κατὰ τῶν Χριστιανῶν διωγμός, καθ' ὃν ἡ ἀμείλικτος ὥμοτης τοῦ διώκτου τυράννου ἐφεύρε τὰς φοβερωτάτας βασάνους (64 μ. X.).

'Εγέδυον αὐτούς ζῶντας μὲν δοράς ἀγρίων θηρίων καὶ ἔρριπτον εἰς τοὺς κύνας, ἵνα τοὺς κατασπαράξωσιν, ἔθαπτον αὐτούς ζῶντας ἢ περιαλείφοντες τὰ σώματα αὐτῶν δι' εὐφλέκτων ὑλῶν προσέδεον ἐπὶ πασσάλων καὶ ἔκαιον αὐτούς.

Κατὰ τὸν ἐπὶ Νέρωνος διωγμὸν ἐμαρτύρησαν οἱ Ἀπόστολοι Παῦλος καὶ Πέτρος (68 μ. Χ.). Δεύτερος κατὰ τῶν Χριστιανῶν διωγμὸς ἐγένετο ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Δομιτιανοῦ (96 μ. Χ.), ὃστις εἰσαγαγὼν τὸ σύστημα τῆς καταγγελίας τῶν ὑπόπτων διέταξε νὰ φονεύσωσι τὸν ἀνεψιόν του Φάδιον Κλήμεντα, κατηγορηθέντα μετ' ἄλλων ἐπὶ ἀθεϊσμῷ καὶ ιουδαϊσμῷ, τουτέστιν ἐπὶ χριστιανισμῷ, ὃστις ἐθεωρεῖτο μίγμα ἀπιστίας καὶ ιουδαϊκῆς δεισιδαιμονίας. Τότε κατὰ τὴν παραδόσιν ἔξωρίσθη καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης εἰς Πάτμον, ὅπου ἔγραψε τὴν Θείαν αὐτοῦ Ἀποκάλυψιν. Ἀπὸ τοιούτων συκοφαντιῶν ἀπήλλαξε τοὺς Χριστιανοὺς ὁ ἐνάρετος Νέρβας· ἀλλ᾽ ὁ διάδοχος αὐτοῦ Τραϊανὸς (98 - 117 μ. Χ.) ἀνενέωσε τὸν περὶ μυστικῶν ἐταιρειῶν νόμον, καθ' ὃν οἱ Χριστιανοὶ ἐθεωροῦντο διττῶς ἔνοχοι, ἔνθεν μὲν ὡς ἔχθροὶ τῆς ἐπικρατούσης θρησκείας, ἔνθεν δὲ ὡς παραθείνοντες διὰ τῶν συναθροίσεων ἀσυτῶν τὴν ἀπαγόρευσιν κατὰ τῶν ἐταιρειῶν. Ἀλλὰ τὸ διάταγμα τοῦ Τραϊανοῦ δὲν ἀπέβλεπε κυρίως εἰς πραγματικὸν κατὰ τῶν Χριστιανῶν διωγμόν, ἀλλ᾽ ἐθεσπίσθη τὸ ἔξης· «Οἱ Χριστιανοὶ νὰ μὴ ἀναζητῶνται, μηδὲ νὰ ισχύωσιν αἱ ἀνώνυμοι καταγγελίαι, ἀλλὰ νὰ τιμωρῶνται μόνον, ἀν καταγγελλόμενοι ἥθελον ἀποδειχθῆ ἔνοχοι· ὡς ποινὴ δ' ἐπεβάλλετο ὁ θάνατος, οὔτεινος ἀπολλάσσοντο οἱ ἀπαρνούμενοι τὸν Χριστόν». Ἐπὶ τοῦ διωγμοῦ τούτου ἐμαρτύρησεν ὁ ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας Ἰγνάτιος καὶ ὁ ἐπίσκοπος Ιεροσολύμων Συμεὼν, ἐκεῖνος μὲν κατασπαραχθεὶς ἐν τῷ ἀμφιθεάτρῳ τῆς Ρώμης ὑπὸ τῶν θηρίων, οὔτος δ' ὑποστάς τὸν σταυρὸν θάνατον. Ὁ δὲ Μάρκος Αύρηλιος (161-180 μ. Χ.) ἔνεκκ τοῦ ἐνσκήψαντος εἰς τὸ κράτος ὀλεθρίου λοιμοῦ κατέφυγε πρὸς καταπολέμησιν αὐτοῦ εἰς πάντας τοὺς ὑπὸ τῶν θρησκευτικῶν βιβλίων ὑπαγορευομένους ἔξιλασμούς. Μεταξὺ δὲ τῶν ἔξιλαστηρίων θυμάτων συμπεριελήφθησαν καὶ οἱ Χριστιανοί, καὶ ὁ φιλόσοφος αὐτοκράτωρ ἐξ ἀνθρωπίνης ἀδυναμίας πρὸς κατευνασμὸν τῶν πνευμάτων ἔξεδωκεν αὐτοκρατορικὸν διάταγμα, δι' οὗ διέτασσεν ἀναλόγως τῆς κοινωνικῆς τάξεως τὴν ἔξορίαν ἢ τὸν θάνατον.

ώς ποινὴν κατὰ τῶν εἰσαγόντων νέα θρησκεύματα διαταράττοντα τὰς ψυχὰς. Οὕτω δὲ πλεῖστοι ὑπέστησαν τὸν μαρτυρικὸν θάνατον, ἐν οἷς καὶ ὁ ἐπίσκοπος Σμύρνης Πολύκαρπος, δὲ τελευταῖος μαθητὴς τῶν Ἀποστόλων, καὶ ἐν Ῥώμῃ ὁ φιλόσοφος Ἰουστῖνος (168 μ. Χ.) καὶ ἐν Λουγδούνῳ, ὅπου δὲ διωγμὸς ὑπῆρξεν ἔτι σφρότερος, δὲ ἐπίσκοπος Πομεινός (177 μ. Χ.).

Ἐν ἔτει δὲ 202 μ.Χ. ὁ αὐτοκράτωρ Σεπτίμιος Σεβήρος ἐξέδωκε διάταγμα ἀπαγορεῦον τὴν παραδοχὴν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Τὸ διάταγμα προεκάλεσε φοβεροὺς διωγμοὺς ἐν Αἴγυπτῳ, ἐν Καππαδοκίᾳ, ἐν τῇ Βορείῳ Ἀφρικῇ καὶ ἐν Γαλλίᾳ, ὅπου ὑπέστη τὸν μαρτυρικὸν θάνατον δὲ ἐν Λουγδούνῳ ἐπίσκοπος Εἰρηναῖος, καὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ὅπου ἐμαρτύρησεν ὁ Λεωνίδας, πατὴρ τοῦ Ὁριγένους. Ὁ διωγμὸς οὗτος ἐξηκολούθησεν ἐπὶ τινὰ ἔτη καὶ ἐπὶ τοῦ Καρανάλλα (211-217 μ. Χ.). Ἐπὶ δὲ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξανδρού Σεβήρου (222-235 μ. Χ.) οἱ Χριστιανοὶ ἀπήλαυσαν τελείας εἰρήνης καὶ ἡδύναντο ἐλευθέρως καὶ τὰ θρησκευτικὰ αὐτῶν καθήκοντα νὰ τελῶσι καὶ ναοὺς γὰρ κτίζωσιν. Ἀλλὰ τὴν μακράν ταύτην εἰρήνην διέκοψε νέος διωγμὸς ἐγερθεὶς κατὰ τῶν Χριστιανῶν καὶ μάλιστα κατὰ τῶν ιερέων ἐπὶ Μαξιμίνου τοῦ Θρακοῦ (235-238 μ. Χ.). Ὁ δὲ σφρότερας πάντων τῶν προηγουμένων διωγμῶν ὑπῆρξεν δὲ ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Δεκίου (249-251 μ.Χ.). Τὸ ὑπ’ αὐτοῦ ἐκδοθὲν διάταγμα ἔλαβε χαρακτῆρα καθολικῆς καὶ συστηματικῆς καταδίώξεως. Οἱ Χριστιανοὶ δὲν κατεδιώκοντο ἀπλῶς ὡς αἱρετικοὶ ή ὄπαδοι ἀπηγορευμένης θρησκείας, ἀλλὰ μᾶλλον ὡς ἐχθροὶ τῆς πολιτείας. Κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦτον δὲ θάνατος ἐπεβάλλετο ὡς συνήθης τιμωρία καὶ μάλιστα κατὰ τῶν ἐπισκόπων, ὃν πλεῖστοι ἐμαρτύρησαν, ὡς δὲ τῆς Ῥώμης Φαβιανός, δὲ τῆς Ἀλεξανδρείας Βαβύλας, δὲ τῶν Ἱεροσολύμων Ἀλέξανδρος, δὲ τῆς Συρίας Ἀχάτιος. Ἐτι τοι διωγμὸς οὗτος ἐπὶ τοῦ Γάλλου καὶ Οὐαλεριανοῦ (253-260 μ. Χ.), διστις τὸ 258 ἐξέδωκε διάταγμα, δι’ οὐ αἱ μὲν συνελεύσεις τῶν Χριστιανῶν ἀπηγορεύοντο, οἱ δὲ ἐπίσκοποι, οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ

διάκονοι ἔπρεπε νὰ ἔξοριζωνται. Τὸ δ' ἐπόμενον ἔτος ἔξεδωκε νέον σφοδρότερον διάταγμα, δι' οὐ ἐπεθάλλετο οὐ μόνον ἀφαίρεσις τῶν στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν βαθμῶν ἀπὸ παντὸς δημολογοῦντος τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν, ἀλλὰ καὶ ὁ θάνατος. Τότ' ἐμαρτύρησεν ὁ τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπος Σέξτος ὁ Β', ὁ διάκονος αὐτοῦ Δαυρέντιος καὶ ὁ τῆς Καρχηδόνος ἐπίσκοπος Κυπριανός. Ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ Γαλλιηνὸς (260-268 μ. Χ.) ἀπηγόρευσε τοὺς κατὰς τῶν Χριστιανῶν διωγμοὺς καὶ ἀνεγνώρισε τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν ως ἐπιτετραμμένην. Ἐκτὸτ' ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη ἐπεκράτησε τελέα εἰρήνη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ὅτε ἐπὶ τοῦ Διοκλητιανοῦ ἔξιγγέρθη ὁ σφοδρότατος πάντων τῶν διωγμῶν (284-305 μ. Χ.). Ἐπειδὴ δὲ οἱ Χριστιανοὶ παρεισέμυσαν εἰς ὅλας τὰς τάξεις, καὶ εἰς αὐτὰ τ' ἀνάκτορα τοῦ βασιλέως, οἱ ἑθνικοὶ ἥλπισαν ὅτι διὰ συστηματικῆς τινος καταδιώξεως θὰ δυνηθῶσι νὰ πνίξωσιν ἐν τῷ αἷματι τὴν ὄσημέραι προαγομένην καὶ κρατυνομένην πίστιν καὶ ἡγωγίσθησαν παντὶ σθένει νὰ πείσωσιν εἰς τοῦτο καὶ τὸν Διοκλητιανόν. Οἱ Διοκλητιανὸς ἀπετροπιάζετο τὴν τοιαύτην βιαιοπραγίαν, ἀλλ' ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ καὶ αἵμοβόρος Γαλέριος ἐπεισεν ἐπὶ τέλους αὐτὸν νὰ μεταβάλῃ φόρονμα καὶ νὰ προγράψῃ τὸ χριστιανικὸν θρήσκευμα. Ὅθεν τῇ 23 Ιανουαρίου τοῦ 303 μ. Χ. ἔτους ὑπεγράψῃ ἐν Νικομηδείᾳ τὸ πρῶτον τοῦ διωγμοῦ τούτου θέσπισμα, δι' οὐ παρηγγέλλετο ἡ καταστροφὴ τῶν χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἡ ἀπὸ τῶν Χριστιανῶν ἀφαίρεσις τῶν στρατιωτικῶν καὶ ἀστικῶν δικαιωμάτων. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ διάταγμα τοῦτο δὲν ἔφερε τὸ προσδοκώμενον ἀποτέλεσμα, ἀπεφασίσθη νὰ ληφθῶσιν αὐστηρότερη μέτρα, καὶ δύο προσέτει ἔξεδόθησαν τὸ ἐν μετά τὸ ἄλλο θεσπίσματα, δι' ων δὲ διωγμὸς ἐπεξετάθη καθ' ἀπασαν τὴν Ῥωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν. Οὕτω δὲ ἀπὸ τῆς ἀφαίρέσεως τῶν δικαιωμάτων ὁ Γαλέριος προέβη εἰς τὴν ἔξορίαν καὶ ἀπὸ τῆς ἔξορίας εἰς τὸν μετά βασανιστηρίων θάνατον. Χιλιάδες ἀνδρῶν, γυναικῶν καὶ παιδῶν ἐμαρτύρησαν καρτερικῶς ὑπὲρ τῆς πίστεως, ὡστ' ἐκίνησαν τὸν ἔλεον καὶ τὸν οἴκτον καὶ αὐτῶν τῶν ἑθνικῶν καὶ ἔξήγει-

ραν πολλαχοῦ τὴν καινὴν γνώμην κατὰ τῆς ἀνηλεοῦς ἐκείνης θηριωδίας. Ἐνῷ δὲ σφιδρῶς ἐμαίνετο ὁ δεινὸς οὐτος κλύδων, προέκυψεν εἰς τὸ μέσον ως σωτὴρ ὁ μέγας Κωνσταντῖνος.

§ 66. Κωνσταντῖνος ὁ μέγας.—Ἡ πρώτη οἰκουμενικὴ σύνοδος.—Κτίσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ο Κωνσταντῖνος, ὁ ἐπικληθεὶς μέγας, ἦτο υἱὸς Κωνσταντίου τοῦ Χλωροῦ καὶ τῆς ἀγίας Ἐλένης, γεννηθεὶς τῷ 274 μ. Χ. ἐν Ναϊσσῷ τῆς Μοισιας (τῇ νῦν Νίσσᾳ). Τῷ 296 μ. Χ. προχειρίσθεις χιλίαρχος ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Διοκλητιανοῦ παρηκολούθησεν αὐτὸν εἰς τὴν ἐν Αἰγύπτῳ ἐκστρατείαν, τὸ δ' ἐπόμενον ἔτος παρηκολούθησε τὸν Γαλέριον εἰς τὸν κατὰ τῶν Περσῶν πόλεμον. Τῷ δὲ 305 μ. Χ. οἱ δύο αὔγουστοι, ὁ Διοκλητιανὸς καὶ ὁ Μαξιμιανός, εἴτε ἐκόντες εἴτε ἄκοντες, παρητήθησαν τῆς ἀρχῆς, καὶ εἰς τὸ ὑπατον αὐτῶν ἀξίωμα προήχθησαν οἱ δύο καίσαρες, ὁ Γαλέριος καὶ ὁ Κωνστάντιος, ἀντ' αὐτῶν δὲ καίσαρες ἀνηγορεύθησαν ὁ Φλάβιος Σεβῆρος καὶ ὁ Μαξιμῖνος. Ο Κωνστάντιος ἀπεβίωσε μετὰ ἓν ἔτος, δὲ στρατὸς ἀνηγόρευσεν αὔγουστον τὸν Κωνσταντῖνον. Ἀλλ' ὁ Γαλέριος δὲν ἡθέλησεν ν' ἀναγνωρίσῃ ως αὔγουστον τὸν Κωνσταντῖνον καὶ ἀνηγόρευσεν ἀντ' αὐτοῦ ως τοιοῦτον τὸν Σεβῆρον, πρῶτον δὲ καίσαρα τὸν Μαξιμῖνον. Ο Κωνσταντῖνος μετριοπαθῶς φερόμενος δὲν ἀντετάχθη εἰς τὴν διάταξιν ταύτην, ἀλλ' ἔκρυψε τὴν ἀγανάκτησίν του καὶ ἡρκέσθη εἰς τὸ τοῦ δευτέρου καίσαρος ἀξίωμα. Ἀλλ' ἔτεραι περιστάσεις προεκάλεσαν τὴν ἥπην μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν τούτων.

Η Ρώμη στασιάσασα ἀναγορεύει αὔγουστον τὸν Μαζέντιον, υἱὸν τοῦ Μαξιμιανοῦ, ὅστις κατὰ προτροπὴν τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀναλαμβάνει πάλιν τὸ ἀποτεθέν τοῦ αὐγούστου ἀξίωμα. Ο κατ' αὐτῶν ἐκπεμφθεὶς Σεβῆρος, ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ τῶν ἰδίων στρατιωτῶν, παραδίδεται καὶ φονεύεται, δὲ Γαλέριος ἀναγορεύει ἀντ' αὐτοῦ αὔγουστον τὸν Λικίνιον (307 μ. Χ.). Ο δὲ Μαξιμιανὸς φοβούμενος τὸν Γαλέριον ἐπιζητεῖ τὴν συμμαχίαν τοῦ Κωνσταντίνου καὶ δοὺς

εἰς αὐτὸν σύζυγον τὴν θυγατέρα του Φαῦσταν ἀνεκόρυξε καὶ αὐτὸν αὔγουστον, καὶ μετ' ὄλιγον ἀνεκηρύχθη αὔγουστος καὶ ὁ Μαξιμῖνος. Οὕτω δ' ἐν τῷ ῥωμαϊκῷ κράτει ἡροὶ συγχρόνως ἔξι αὐγουστοῖ. Πρώτην δ' ἀφορμὴν εἰς τὴν μεταξὺ αὐτῶν ἡῆξιν ἔδωκεν ὁ Μαξιμιανός, ὅστις διχονοήσας πρὸς τὸν υἱόν του Μαξέντιον κατέφυγε πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον· ἀλλ' ἐπιθεουλευθεὶς τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἐφονεύθη ὑπ' αὐτοῦ. Τὸ ἐπόμενον ἔτος ἀπέθανε καὶ ὁ Γαλέριος, τὸ δὲ κράτος αὐτοῦ διενεμήθη ὁ Μαξιμῖνος καὶ ὁ Διοκλήτιος. Καὶ οὕτοις μὲν ἡροῖον ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ὁ δὲ Κωνσταντῖνος καὶ ὁ Μαξέντιος ἐν τῇ Δύσει. Ἀλλ' ὁ Μαξέντιος ἐπιθυμῶν τὴν κατάκτησιν καὶ τῶν δυτικῶν ἐπαρχιῶν ἀνήγγειλεν ὅτι μελετᾷ νὰ ἐκδικηθῇ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του. Οἱ δὲ Κωνσταντῖνος θέλων νὰ προλάβῃ αὐτὸν ἔσπευσε νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἀλλὰ φθάσας εἰς τοὺς πρόποδας τῶν "Αλπεων περιέστη εἰς ἀμυγχανίαν δεινὴν, διότι ὁ στρατός του ἦτο ὄλιγαριθμότερος καὶ διότι ἐδίστασε νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ πολιορκήσῃ τὸ Καπιτώλιον, οἱ δὲ οἰωνοὶ ἦσαν ἀπαίσιοι. "Οθεν ὁ Κωνσταντῖνος εἰς τὴν δεινὴν ταύτην ἀμυγχανίαν εὑρεθεὶς ἀπεφάσισε νὰ ζητήσῃ τὴν προστασίαν τοῦ θεοῦ, δην ἐσέβετο καὶ ὁ πατήρ του. Ἐνῷ δὲ προστύχετο, εἶδε περὶ τὴν μεσημβρίαν ἐν τῷ οὐρανῷ φωτεινὸν σημεῖον εἰς σχῆμα σταυροῦ μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς Ἐν τούτῳ νίκα. Τὴν δὲ νύκτα εἶδε καθ' ὑπνον του τὸν Χριστὸν καὶ ἔλαβε τὴν παραγγελίαν νὰ ποιήσῃ ἀπομίνημα τοῦ σημείου ἐκείνου καὶ νὰ μεταχειρίζηται τοῦ λοιποῦ αὐτὸῦ ὡς προφυλακτικὸν σύμβολον εἰς τὰς πολεμικὰς συγκρούσεις. "Οθεν ὁ Κωνσταντῖνος τὴν πρωῖαν κατεσκεύασε τὴν πρώτην χριστιανικὴν σημαίαν, τὴν ὅποιαν ἐπωνόμασε λάβαρον. Προπορευομένης δὲ τῆς νέας ταύτης σημαίας, ὑπερέβη ὁ Κωνσταντῖνος τὰς "Αλπεις καὶ ὕδρης θαρρούντως κατὰ τοῦ Μαξεντίου. Νικήσας δὲ παρὰ τὸ σημερινὸν Τουρινὸν καὶ τὴν Οὐηρῶνα τὸν στρατὸν τοῦ Μαξεντίου, κατετρόπωσε τελευταῖον καὶ αὐτὸν πρὸ τῆς Ῥώμης ἐν μάχῃ φονικωτάτῃ. Καὶ ὁ μὲν ἡττηθεὶς Μαξέντιος φεύγων καὶ σπεύδων μετὰ τῶν λοιπῶν φυγάδων νὰ διαβῆ-

τὴν ἐπὶ τοῦ Τιθέρεως Μουλθίαν γέφυραν κατέπεσεν ἐξ αὐτῆς διαρραγείσης, καὶ ἐπνίγη εἰς τὸν ποταμόν, ὃ δὲ Κωνσταντῖνος εἰσῆλθε τὴν ἐπιούσαν θριαμβευτικῶς εἰς Ρώμην (312 μ. Χ.). Τελέσας δὲ θριαμβὸν ὁ Κωνσταντῖνος, οὕτε εἰς τοὺς θεοὺς ἔθυσεν οὕτε ἀνέβη εἰς τὸ Καπιτώλιον, ἔστησε δ' ἐντὸς τῆς πόλεως καὶ τὸν ἴδιον ἀνδριάντα, κρατοῦντα εἰς τὰς χεῖρας δόρυ ἐν σχήματι σταυροῦ.

Ἐντεῦθεν ἀπελθὼν εἰς Μεδιόλανον ἐτέλεσε τοὺς γάμους τῆς ἀδελφῆς του Κωνσταντίας μετὰ τοῦ Λικίνιου καὶ ἐξέδωκεν ἀπὸ κοινοῦ μετ' αὐτοῦ τὸ πρῶτον ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν διάταγμα, δι' οὐ ἐπετρέπετο καὶ εἰς αὐτοὺς γὰρ τελῶσι πανδήμως καὶ ἐλευθέρως τὰ τῆς λατρείας αὐτῶν (313 μ. Χ.). Προσέτι δὲ διέταξε ν' ἀποδοθῶσιν εἰς τοὺς Χριστιανοὺς αἱ ἀπ' αὐτῶν ἀφαιρεθεῖσαι ὑπὸ τῶν ἔθνων ἐκκλησίαι καὶ τὰ κτήματα αὐτῶν. Μετὰ τὴν νίκην ὁ μέγας Κωνσταντῖνος ἀπέβη κύριος τῆς Δύσεως, ὡς καὶ οἱ Λικίνιος ἀπέβη κύριος τῆς Ἀνατολῆς, νικήσας τὸν Μαξιμίνον. Ἀλλὰ τάχιστα ἐπῆλθεν ἡ σύγκρουσις καὶ μεταξὺ τῶν δύο τούτων αὐτοκρατόρων, καὶ ὁ Λικίνιος δις ἡττηθεὶς ἡναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὸν ἀντίπαλον τὴν Ιλλυρίαν, τὴν Μακεδονίαν, τὴν Δαρδανίαν, τὴν κυρίως Ἐλλάδα καὶ τὴν ἄνω Μοισίαν (314 μ. Χ.). Ἐκτοτε ἐπὶ δεκαετίαν περίπου ἐπεκράτησε τελεία εἰρήνη καθ' ὅλον τὸ ἀχανὲς ῥωμαϊκὸν κράτος. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ὁ Κωνσταντῖνος διερρύθμισεν ἀπασαν τὴν πολιτικὴν καὶ ποινικὴν νομοθεσίαν κατὰ τὰς νέας τοῦ Εὐαγγελίου ἀρχάς. Ἐνῷ δὲ ἡ νέα πίστις ἐκρατύνετο ὀσημέραι καὶ ἐξηπλοῦτο εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς χώρας, ἐν Ἀσίᾳ, ὅπου ἦρχεν ὁ Λικίνιος, ὑφίστατο νέους διωγμούς. Οὕτω δ' ὁ Λικίνιος προσελκύσας τὴν εῦνοιαν τῶν ἔθνων καὶ νομίσας ἔχυτὸν ἐξησφαλισμένον ἡτοιμάσθη νὰ ἐπέλθῃ ἀναφανδὸν κατὰ τοῦ Κωνσταντίνου (323 μ. Χ.). Οἱ δύο ἀντίπαλοι συνήθροισαν πολυαριθμούς κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν δυνάμεις. Καὶ ὁ μὲν Κωνσταντῖνος συνήθροισε τὰς μὲν πεζικὰς αὐτοῦ δυνάμεις ύφ' ἔχυτὸν ἐν Θεσσαλονίκῃ, τὰς δὲ ναυτικὰς ἐν Πειραιεῖ ὑπὸ τὸν νέον αὐτοῦ Κρίσπον· ὁ δὲ Λικίνιος τὰς μὲν πεζικὰς αὐτοῦ δυνάμεις

παρὰ τὴν Ἀδριανούπολιν, τὰς δὲ ναυτικὰς ἐν Ἑλλησπόντῳ. Πρῶτος δὸς Κωνσταντῖνος ἐφορμήσας κατετρόπωσε τὸν Λικίνιον καὶ κατεδίωξε μέχρι Βυζαντίου, ὅπου ὡχυρώθη ὁ Λικίνιος. Ὁ δὲ Κρίσπος ἀπάρας ἐκ Πειραιᾶς κατετρόπωσε τὸν στόλον τοῦ Λικινίου καὶ διασχίσας τὸν Ἑλλήσποντον ἐπεφάνη νικηφόρος πρὸ τοῦ Βυζαντίου καὶ ἐπήνεγκεν οὕτω τὴν δλῆν κρίσιν τοῦ ἀγῶνος. Ὁ Λικίνιος ἀμέσως ὑπεχώρησεν εἰς τὴν ἔναντι παραλίαν. Ἀλλὰ καὶ ὁ Κωνσταντῖνος λύσας τὴν πολιορκίαν διαβαίνει τὸν πορθμὸν καὶ παρακολουθεῖ τὸν ἀντίπαλον. Συγκροτηθεῖσας δὲ μάχης παρὰ τὴν Χρυσόπολιν, ἡττᾶται κατὰ κράτος ὁ Λικίνιος καὶ καταφεύγει εἰς Νικομήδειαν (10 Σεπτεμβρίου 323 μ. Χ.). Ἀλλὰ πρὶν ἢ παρέλθῃ τὸ ἔτος ἀπαγγονίζεται τῇ διαταγῇ τοῦ Κωνσταντίνου ἰδιωτεύων ἐν Θεσσαλονίκῃ (324 μ. Χ.). Οὕτω δὲ ὁ Κωνσταντῖνος ἀπέβη μόνος αὐτοκράτωρ τοῦ ὅλου ἥμαρικοῦ κράτους. Ἔκτοτε ὁ Κωνσταντῖνος ἐκηρύχθη ἀναφανδὸν ἔνθερμος προστάτης τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καὶ διὰ δύο νέων ἐκδιθέντων διαταγμάτων ἐπροστάτευε τὰ δίκαια τῶν Χριστιανῶν ἀπέναντι τῶν ἐθνικῶν. Ἀλλὰ τὴν ἐπελθοῦσαν ἥδη γαλήνην τῆς ἐκκλησίας διετάραξεν ἡ αἵρεσις τοῦ Ἀρείου, ἡτις ἡπελῆσεν ν' ἀνατρέψῃ ἐκ βάθρων τὸ χριστιανικὸν οἰκοδόμημα. Ὁ Ἀρείος, ἀνὴρ λόγιος, ἦτο πρεσβύτερος τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐκκλησίας. Οὗτος διδάσκων ἐπ' ἐκκλησίας εἰσῆγε καινοτομίαν εἰς τὸ δόγμα τῆς τρισυποστάτου θεότητος, κηρύττων τὸν υἱὸν οὐχὶ διμοούσιον τῷ Πατρὶ Θεὸν ἐκ Θεοῦ γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, ἀλλ' ὡς κτίσμα τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα ὑπ' αὐτοῦ ἐν χρόνῳ. Ἡ διδασκαλία αὕτη, ὡς εἰκός, διετάραξε τὰ πνεύματα τῶν Χριστιανῶν. Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, ὅτε μετὰ τὴν κατατρόπωσιν τοῦ Λικινίου ἐφθασεν ὁ Κωνσταντῖνος εἰς Νικομήδειαν. Μετ' ἀγανακτήσεως ἤκουσε τὴν νέαν ταύτην τῶν Χριστιανῶν διένεξιν καὶ μάτην προσεπάθησε νὰ διαλλάξῃ τοὺς ἀντιφρονοῦντας καὶ καταπαύσῃ τὴν ἔριδα. Ὅθεν ἐν τῇ μεγαλοφυΐᾳ αὐτοῦ συνεκάλεσεν ἐν Νέκαϊᾳ τῆς Βιθυνίας τὴν πρώτην οἰκουμενικὴν σύνοδον, ἐν ᾧ συνῆλθον περὶ τὰ τέλη Ἰου-

νίου τοῦ ἔτους 325 μ. Χ. ἐν ὅλῳ τοιαχόσιοι δέκα ὀκτὼ ἐπίσκοποι, πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι. Ἡ σύνοδος αὕτη, τῆς ὁποίας προήδρευσεν αὐτὸς ὁ Κωνσταντῖνος, παρεδέχθη τὴν ἀρχὴν τοῦ ὁμοουσίου τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ νιοῦ, ἀνεθεμάτισε τοὺς ἀντιδοξοῦντας καὶ ἐξώρισε τὸν Ἀρειον καὶ τοὺς εὐαρίθμους αὐτοῦ δπαδούς. Ἡ πρώτη αὕτη οἰκουμενικὴ σύνοδος συνέθεσε τὸ Σύμβολον τῆς ἀμωμάτου ἡμῶν πίστεως, ἀπὸ τοῦ πρώτου μέχρι τοῦ ἕκτου ἀριθμοῦ συνεπλήρωσε δ' αὐτὸ μέχρι τοῦ μωδεκάτου ἡ δευτέρα ἐν Κωνσταντίνουπόλει οἰκουμενικὴ σύνοδος ἐν ἔτει 381 π. Χ. Ἡ Ρώμη ἀπὸ τοῦ Διοκλητιανοῦ εἶχε παῦσει ἀπὸ τοῦ νὰ εἴνε ἡ τακτικὴ τοῦ κράτους πρωτεύουσα, ὁ δὲ Κωνσταντῖνος δὲν διέκειτο εὐμενῶς πρὸς αὐτήν, διότι καὶ ἡ ἀριστοκρατικὴ μερὶς διέμενε πιστὴ εἰς τὴν εἰδωλολατρείαν καὶ αὐτὸς ὁ Κωνσταντῖνος ὑπέστη ἐν αὐτῇ πολλὰς πολιτικὰς πικρίας καὶ οἰκογενειακὰς θλίψεις. Ἔνεκα δὲ τούτων καὶ διότι ἔθλεπεν ὅτι ἡ ἀσφάλεια τῆς Ρώμης ἤπειλεῖτο διηγεινῶς ἐν μὲν τῇ Δύσει ὑπὸ τῶν γερμανικῶν φύλων, ἐν δὲ τῇ Ἀνατολῇ ἤπειλεῖτο αὐτὴ ἡ ὑπαρξίας τοῦ κράτους ὑπὸ τῶν Γότθων καὶ Περσῶν, μετέθεσε τὴν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους ἀπὸ τῆς Ρώμης εἰς τὸ ἐπὶ τοῦ θρακικοῦ Βοσπόρου ἀρχαῖον Βυζάντιον, τὸ ὄποιον ἐπωνομάσθη Νέα Ρώμη καὶ βραδύτερον Κωνσταντινούπολις.

Τὸ ὅλον κράτος διήρεσεν ὁ Κωνσταντῖνος εἰς τέσσαρα μεγάλα τμήματα ἢ ἐπαρχίας, τὴν Ἀγατολήν, τὴν Ἰλλυρίαν μετὰ τῆς Ἐλλάδος, τὴν Ἰταλίαν μετὰ τῆς Ἀφρικῆς καὶ τὴν Δύσιν, περιλαμβάνονταν τὴν Γαλατίαν, Ἰσπανίαν καὶ Βρετανίαν. Μικρὸν δὲ πρὸ τοῦ θανάτου ὁ Κωνσταντῖνος ἐδέχθη τὸ ἄγιον βάπτισμα παρὰ τοῦ ἐπισκόπου τῆς Νικομηδείας Εὔσεβiou. Ἐτελεύτησε δὲ τῇ 21 Μαΐου 387 π. Χ., καθ' ἣν ἡμέραν ἔκτοτε ἡ ὄρθοδοξος ἐκκλησία ἱορτάζει τὴν μνήμην αὐτοῦ μετὰ τῆς μητρός του, τῆς ἀγίας Ἐλένης. Καὶ ἡ μὲν ἐκκλησία συγκατέλεξεν αὐτὸν μεταξὺ τῶν ἀγίων, ἡ δὲ ἴστορία ἐπωνόμασε μέγαν.

ΠΙΝΑΞ

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΤΟΝ ΓΕΤΟΝΟΤΩΝ

Κτίσις τῆς Ἀρχαίας π. Χ.....	754
Ἀρπαγὴ τῶν θυγατέρων τῶν περιόκων ὑπὸ τῶν Ἀρωμαίων.—Πόλεμος Σαδίνων πρὸς τοὺς Ἀρωμαίους. Συμφιλίωσις καὶ συμβασιλεία Ἀρωμύλου μετὰ τοῦ Τίτου Τατίου.—Ο περὶ ἀναλήψεως τοῦ Ἀρωμύλου μῆθος π.Χ.	716
Κατασκαφὴ τῆς Ἀλέας Δόγγας καὶ μετοίκισις τῶν κατοίκων ἐπὶ τοῦ Καιλίου λόφου ὑπὸ Ὀστιλίου.—Μεταρρύθμισις τοῦ πολιτεύματος ὑπὸ Σερδίου Τυλλίου.—Ἐξωσις τοῦ Ταρκυνίου, κατάλυσις τῆς βασιλείας καὶ ἔδρυσις τῆς ὑπατείας π. Χ.....	510
Ηπτα τοῦ Ταρκυνίου παρὰ τὴν Ῥηγίλλην λίμνην π. Χ.	496
Ἀποχώρησις τῶν πληγείων εἰς τὸ ἱερὸν ὅρος καὶ σύστασις τῆς δημαρχίας π. Χ.....	494
Ἀγροτικὸς νόμος Σπορίου Κασσίου π. Χ.....	486
Πόλεμος κατὰ τῶν Οὐόλσκων.—Ο Κοριολανὸς ἐπέρχεται κατὰ τῆς Ἀρχαίας μετὰ τῶν Οὐόλσκων π. Χ....	480
Η ἐν Κρεμέρᾳ πανωλεθρία τοῦ γένους τῶν Φαθίων π.Χ.	477
Νόμος Ποπλιλίου Βολέρωνος π. Χ.....	472
Σύστασις τῆς δεκαρχίας καὶ σύνταξις τῶν δώδεκα πινάκων π. Χ.....	451-450
Ἀρωμ. καὶ Ἑλλην. Ἰστορία Γ. Τσαγρῆ	11

Κατάλυσις τῆς δεκαρχίας π. Χ.....	449
Σύστασις χιλιαρχίας καὶ τιμητείας π. Χ.....	445
Πόλεμοι Ῥωμαίων κατὰ Τυρρηγῶν π. Χ.....	483-395
"Αλωσις Φιδηγῶν π. Χ.....	396
"Αλωσις Οὐγῆων ὑπὸ Καμίλλου π. Χ.....	395
Πυρπόλησις τῆς Ῥώμης ὑπὸ τῶν Γαλατῶν π. Χ.....	388
Στρατιωτικὴ μεταρρυθμίσεις ὑπὸ Καμίλλου π. Χ.....	384
Λικίνιοι-Σέξτιοι νόμοι. Ἐξίσωσις τῶν δύο τάξεων π. Χ.	366
Πόλεμοι πρὸς τοὺς Σαυνίτας π. Χ.....	343-293
Πόλεμος πρὸς τοὺς Ταραντίγους καὶ Πύρρον τὸν βασιλέα τῆς Ἡπείρου π. Χ.....	281-275
Νίκη τοῦ Πύρρου ἐν Ἡρακλείᾳ π. Χ.....	280
Νίκη τοῦ Πύρρου παρὰ τὸ Ἀσκλον π. Χ.....	279
Μετάθεσις τοῦ Πύρρου εἰς Σικελίαν π. Χ.....	279-276
"Ἐπιστροφὴ τοῦ Πύρρου καὶ ἡττα αὐτοῦ παρὰ τὸ Βενέ- βεγον π. Χ.....	275
Καθυπόταξις τῆς Ἰταλίας ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων π. Χ....	275-267
Πρῶτος Καρχηδονικὸς πόλεμος π. Χ.....	264-241
Κατάληψις Μεσσήνης καὶ Ἀκράγαντος ὑπὸ τῶν Ῥω- μαίων π. Χ.....	262
Ναυμαχία παρὰ τὰς Μυλὰς π. Χ.....	260
Ναυμαχία παρὰ τὸ Ἐκνομον ἀκρωτήριον π. Χ.....	258
Μεταφορὰ τοῦ πολέμου εἰς Ἀφρικὴν π. Χ.....	256
"Ἡττα καὶ αἰχμαλωσία Ῥηγούλου ὑπὸ Ξανθίππου π. Χ.	255
Περιορισμὸς τοῦ πολέμου εἰς Σικελίαν π. Χ.....	254-242
Κατατρόπωσις τοῦ στόλου τῶν Καρχηδονίων παρὰ τὰς Αἴγαουσας π. Χ.....	242
Συνομολόγησις εἰρήνης π. Χ.....	241
Κατάκτησις Σαρδοῦς καὶ Κύρου ὑπὸ Ῥωμαίων καὶ κατά- ληψις τοῦ πλείστου τῆς Ἰλλυρίας καὶ τῆς ἐντεῦθεν τῶν	
"Αλπεων Γαλατίας π. Χ.....	239-222
Κατακτήσεις Καρχηδονίων ἐν Ἰθηρίᾳ π. Χ.....	238-221

Δεύτερος Καρχηδονικὸς πόλεμος π. Χ.....	218-202
Εἰσβολὴ τοῦ Ἀγγίδα εἰς Ἰταλίαν, αἱ νίκηι αὐτοῦ παρὰ τὸν Τικίνον ποταμὸν καὶ β' παρὰ τὸν Τρεθίαν π. Χ.....	218
Τρίτη νίκη αὐτοῦ παρὰ τὴν Ταρσιμένην λίμνην π. Χ..	217
Τετάρτη νίκη αὐτοῦ ἐν Κάγγαις π. Χ.....	216
Τροπὴ τοῦ πολέμου.—Ἀποτυχία τοῦ Ἀγγίδα πρὸς οκτά- ληψιν τῆς Νεαπόλεως, Νώλας καὶ Κύμης π. Χ....	215
“Αλωσις Καπύνης, Ἀκράγαντος καὶ Τάραντος ὑπὸ Ῥω- μαίων π. Χ.....	214-212
Πολιορκία καὶ ἀλωσις Συρακουσῶν ὑπὸ Μαρκέλλου καὶ φόνος Ἀρχιμήδους π. Χ.....	212-209
“Ηττα καὶ φόνος Γναίου καὶ Ποπλίου Σκιπίωνος ἐν Ισπανίᾳ π. Χ.....	211
Καθυπόταξις τῆς Ἰθηρίας ὑπὸ τοῦ ἀνθυπάτου Ποπλίου Σκιπίωνος π. Χ.....	206
“Ο Σκιπίων ἀναγορεύεται ὑπατος καὶ μεταφέρει τὸν πό- λεμον εἰς τὴν Ἀφρικὴν π. Χ.....	204
“Ηττα καὶ αἰχμαλωσία Ἀγγωνος ὑπὸ Σκιπίωνος π. Χ...	204
Καταστροφὴ τοῦ ἐν Ἰτύῃ στρατοπέδου τῶν Καρχηδο- νίων ὑπὸ Σκιπίωνος π. Χ.....	204
“Αγάλησις τοῦ Ἀγγίδα ἐκ τῆς Ἰταλίας π. Χ.	203
“Ἡ ἐν Ζάμφι μάχη π. Χ.....	202
Συνομολόγησις τῆς εἰρήνης π. Χ.....	201
Πόλεμος μεταξὺ Αἰτωλῶν καὶ Φιλίππου Ε' π. Χ.....	211-204
Πόλεμος μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Φιλίππου π. Χ.....	200-197
“Ἡ ἐν Κυνὸς κεφαλοῖς μάχη π. Χ.....	197
Πόλεμος τῶν Ῥωμαίων πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Συρίας “Αντίοχον τὸν Γ' π. Χ.....	192-190
“Ηττα ‘Αντιόχου κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν π. Χ.	190
Θάνατος Ἀγγίδα, Σκιπίωνος καὶ Φιλοποίμενος π. Χ...	183
Πόλεμος τῶν Ῥωμαίων πρὸς τὸν Ηερσέα π'. Χ.....	171-168
“Ἡ ἐν Πύδνᾳ μάχη π. Χ.....	168

Ἐπανάστασις Μακεδονίας ὑπὸ Ἀνδρίσκου π. X.....	149
Κατάλυσις τοῦ βασιλείου τῆς Μακεδονίας π. X.....	148
Τρίτος Καρχηδονικὸς πόλεμος π. X.....	149-146
Καταστροφὴ τῆς Καρχηδόνος π. X.....	146
Ἡ ἐν Σκαρφείᾳ καὶ ἡ ἐν Δευκοπέτρᾳ ἡπτα τῶν Ἀχαιῶν π. X.....	147-146
Καταστροφὴ τῆς Κορίνθου ὑπὸ Μούμιου π. X.....	146
Καταστροφὴ τῆς Νουμαντίας π. X.....	133
Θάνατος Τιθερίου Γράνχου π. X.....	132
Θάνατος Γαῖου Γράνχου π. X.....	121
Ο κατὰ τοῦ Ἰουγούρθα πόλεμος π. X.....	111-103
Καταστροφὴ Κίμδρων καὶ Τευτόνων ὑπὸ Μαρίου π. X..	102
Ο συμμαχικὸς πόλεμος π. X.....	91-88
Σφαγὴ ὀγδοήκοντα χιλιάδων Ἰταλῶν ἐν Μικρᾷ Ασίᾳ π. X.	88
Ο πρῶτος κατὰ τοῦ Μιθριδάτου πόλεμος π. X.....	88-84
Ο πρῶτος ἐμφύλιος πόλεμος π. X.....	88-72
Κατατρόπωσις Μαρίου ὑπὸ Σύλλα καὶ ἐκστρατεία αὐτοῦ κατὰ Μιθριδάτου π. X.....	88
Ὑπερίσχυσις Μαρίου καὶ Κίννα κατὰ τῶν διπαδῶν τοῦ Σύλλα π. X.....	88
Θάνατος τοῦ Μαρίου π. X.....	86
Ηολιορκία καὶ ἄλωσις τῶν Ἀθηγῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς ὑπὸ Σύλλα π. X.....	87-86
Νίκαι Σύλλα παρὰ τὴν Χαιρώνειαν καὶ τὸν Ὁρχομενὸν π. X.....	86
Ἡ ἐν Δαρδάνῳ συνομολόγησις τῆς εἰρήνης πρὸς τὸν Μι- θριδάτην π. X.....	84
Ἐπιστροφὴ Σύλλα εἰς Ἰταλίαν π. X.....	83
Προγραφαὶ καὶ γίκαι τοῦ Σύλλα κατὰ τῶν ἰημονοκρατι- κῶν π. X.....	83-82
Δικτατωρία τοῦ Σύλλα π. X.....	81
Κατάθεσις τῆς δικτατωρίας π. X.....	79

Θάγατος τοῦ Σύλλα π. Χ.....	78
Ἐξακολούθησις τοῦ ἐμφυλίου πολέμου π. Χ.....	78-72
Ἡττα Λεπίδου καὶ θάγατος αὐτοῦ π. Χ.....	77
Ο ἐν Ἱσπανίᾳ κατὰ τοῦ Σερτωρίου πόλεμος π. Χ.....	76-72
Δολοφονία Σερτωρίου ὑπὸ Περπέννα π. Χ.....	72
Δουλικὸς πόλεμος π. Χ.....	73-71
Καταστροφὴ τῶν πειρατῶν ὑπὸ Πομπηῖου π. Χ.....	67
Δεύτερος κατὰ τοῦ Μιθριδάτου πόλεμος π. Χ.....	74-63
Ἡττα καὶ φυγὴ Μιθριδάτου εἰς Ἀρμενίαν π. Χ.....	71
Περιφανῆς νίκη Λουκούλλου παρὰ τὰ Τυρανόκερτα καὶ ἔτερα παρὰ τὰ Ἀρτάξατα π. Χ.....	69
Ἀγάθεσις τοῦ κατὰ Μιθριδάτου πολέμου εἰς τὸν Πομ- πήιον π. Χ.....	66
Καθυπόταξις Βιθυνίας, Πόντου, Κιλικίας, Συρίας, Φοινί- κης καὶ Παλαιστίνης π. Χ.....	66-63
Συγωμοσία τοῦ Κατιλίνα π. Χ.....	63
Θάγατος αὐτοῦ ἐν τῇ μάχῃ τῆς Πιστωρίας π. Χ.....	62
Σύστασις τῆς πρώτης τριαρχίας π. Χ.....	60
Ἀναγέωσις αὐτῆς π. Χ.....	55
Στρατεία Κράσσου εἰς Συρίαν κατὰ τῶν Πάρθων καὶ θά- γατος αὐτοῦ π. Χ.....	53
Δεύτερος ἐμφύλιος πόλεμος π. Χ.....	49-45
Διάδασις τοῦ Ρουδίνωνος ὑπὸ τοῦ Καίσαρος καὶ φυγὴ τοῦ Πομπηῖου ἐκ Ρώμης π. Χ.....	49
Η ἐν Φαρσάλῳ μάχη π. Χ.....	48
Φυγὴ τοῦ Πομπηῖου εἰς Αἴγυπτον καὶ δολοφονία αὐ- τοῦ π. Χ.....	48
Ἡττα καὶ θάγατος Πτολεμαίου καὶ ἀνάρρησις τῆς Κλεο- πάτρας εἰς τὸν θρόνον π. Χ.....	48
Ἡττα Φαργάκου υἱοῦ Μιθριδάτου ὑπὸ Καίσαρος π. Χ...	47
Η ἐν Θάψῳ μάχη π. Χ.....	46
Η ἐν Μούνδᾳ μάχη π. Χ.....	45

Δολοφονία τοῦ Καίσαρος π. Χ.....	43
Σύστασις τῆς δευτέρας τριαρχίας π. Χ.....	43
Τρίτος ἐμφύλιος πόλεμος π. Χ.....	42-30
Ἡ ἐν Φιλίπποις μάχη, ἡτταὶ καὶ θάνατος Κασσίου καὶ Βρούτου π. Χ.....	42
Ἡ ἐν Ἀκτίῳ ναυμαχία π. Χ.....	31
Φυγὴ Ἀντωνίου καὶ Κλεοπάτρας εἰς Αἴγυπτον καὶ αὐ- τοκονία αὐτῶν π. Χ.....	30
Κατάλυσις τῆς ἐν Αἰγύπτῳ δυναστείας τῶν Πτολε- μαίων π. Χ.....	30
Μοναρχία Ὁκταβιανοῦ-Αὐγούστου π. Χ.	30-μ. X.-14
Ἀπονομὴ εἰς αὐτὸν τῆς προσωνυμίας Αὐγούστου καὶ ἀλ- λωγ τιμῶν.—Ἀπογραφὴ τῶν πολιτῶν π. Χ.....	28
Διάταξις τῶν ῥωμαϊκῶν ἐπαρχιῶν π. Χ.....	27
Θάνατος τοῦ Αὐγούστου μ. Χ.....	14
Τιδέριος μ. Χ.....	14-37
Καλιγόλας μ. Χ.....	37-41
Κλαύδιος μ. Χ.....	41-54
Ἀπελευθέρωσις τῶν δούλων μ. Χ.....	41
Δηλητηρίας Κλαυδίου ὑπὸ τῆς συζύγου του Ἀγριππί- νης μ. Χ.....	54
Νέρων μ. Χ.....	54-68
Φόνος τῆς μητρὸς Ἀγριππίνης ὑπὸ τοῦ Νέρωνος μ. Χ.	58
Φόνος τῆς συζύγου ὑπὸ τοῦ Νέρωνος μ. Χ.....	62
Ἡ ἐν Ρώμῃ πυρκαϊὰ καὶ δι πρῶτος κατὰ τῶν Χριστια- νῶν διωγμὸς μ. Χ.....	64
Ἡ εἰς Ἑλλάδα ἀποδημία τοῦ Νέρωνος μ. Χ.....	66
Ἀποστασία τῶν Ιουδαίων μ. Χ.....	66-70
Ἀπονομὴ ἐλευθερίας εἰς τοὺς "Ἑλληνας ὑπὸ Νέρω- νος μ. Χ.....	67
Αὐτοκονία τοῦ Νέρωνος μ. Χ.....	68
Πολιορκία καὶ καταστροφὴ τῆς Τερουσαλήμ ὑπὸ Τί-	

του μ. Χ.....	70
Βεσπασιανὸς μ. Χ.....	70-79
Τίτος μ. Χ.....	79-81
‘Η ὑπὸ τῆς ἐκρήξεως τοῦ Βεσουθίου καταστροφὴ τοῦ Ἡρακλείου, τῆς Πομπηΐας καὶ τῶν Σταθιῶν μ. Χ... ..	79
Δομιτιανὸς μ. Χ.....	81-96
‘Ο δεύτερος κατὰ τῶν Χριστιανῶν διωγμός.—Δολοφονία Δομιτιαγοῦ μ. Χ.....	96
Νέρδας μ. Χ.....	96-98
Τραϊανὸς μ. Χ.....	98-117
Καθυπόταξις τῆς Δακίας μ. Χ.....	114
‘Ο τρίτος κατὰ τῶν Χριστιανῶν διωγμός.—‘Η Μεσοπο- ταμία καὶ Ἀσσυρία γίνονται ἐπαρχίαι ῥωμαϊκαὶ μ. Χ.	116
‘Αδριανὸς μ. Χ.....	117-138
‘Η εἰς τοὺς Πάρθους παραχώρησις πασῶν τῶν πέραν τοῦ Εὐφράτου χωρῶν μ. Χ.....	117
Στάσις τῶν Ἰουδαίων μ. Χ.....	132-135
‘Αντωνίνος δὲ Εύσεβης μ. Χ.....	138-161
Μάρκος Αὐρήλιος μ. Χ.....	161-180
‘Αγάκτησις Ἀρμενίας καὶ Μεσοποταμίας μ. Χ.....	166
Διοργάνωσις τῶν ἐν Ἀθήναις φιλοσοφικῶν σχολῶν.—‘Ο τέταρτος κατὰ τῶν Χριστιανῶν διωγμός. — ‘Ο κατὰ τῶν Μαρκομάννων πόλεμος μ. Χ.....	167-175
Κόμμαδος μ. Χ.....	180-192
Περτίναξ μ. Χ.....	192
Δίδιος Ἰουλιανὸς μ. Χ.....	193
‘Ο πλειστηριασμὸς τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου μ. Χ... ..	193
Σεπτίμιος Σεβήρος μ. Χ.....	193-211
Διάλυσις τῶν Πραιτωριανῶν μ. Χ	193
Ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ Σεβήρου, Νίγρου καὶ Ἀλβί- γου μ. Χ.....	193-197
Πολιορκία καὶ ἄλωσις τοῦ Βυζαντίου μ. Χ.	193-196

‘Ο πέμπτος κατὰ τῶν Χριστιανῶν διωγμὸς μ. Χ.	202
Καρακάλλας μ. Χ.	211-217
‘Απογομὴ δικαιώματος Ῥωμαίου πολίτου εἰς πάντας τοὺς ἔλευθέρους ὑπηκόους τοῦ κράτους μ. Χ.	212
Μακρῖνος μ. Χ.	217-218
‘Ελεγάδαλος μ. Χ.	218-222
‘Αλέξανδρος Σεβήρος μ. Χ.	222-235
Κατάλυσις τοῦ παρθικοῦ κράτους καὶ ἀγίδρυσις τοῦ γέου περσικοῦ μ. Χ.	226
Πόλεμος πρὸς τοὺς Πέρσας καὶ ἔξωσις αὐτῶν ἐκ τῆς Μεσοποταμίας μ. Χ.	232-233
Μαξιμίνος ὁ Θρᾷξ μ. Χ.	235-238
Νέος κατὰ τῶν Χριστιανῶν διωγμός.—Οἱ δύο Γορ- δίανοι μ. Χ.	238
Δεινὴ ἀναρχία.—Γορδίανὸς ὁ Γ' μ. Χ.	238-244
Φιλιππος ὁ Ἀραψ μ. Χ.	244-249
‘Επιδρομὴ τῶν Γότθων μ. Χ.	245
Δέκιος μ. Χ.	249-251
Νέος σφοδρότερος κατὰ τῶν Χριστιανῶν διωγμὸς μ. Χ.	249
Πόλεμος πρὸς τοὺς ἐπιδραμόντας Γότθους. Ἡρωϊκὸς θά- νατος τοῦ Δεκίου μ. Χ.	251
Γάλλος μ. Χ.	251-253
Ἀλμιλιανὸς μ. Χ.	254
Οὐαλεριανὸς μ. Χ.	254-260
Γαλλιηνὸς συγάρχων τοῦ πατρός του μ. Χ.	254-268
‘Ο ὅπὸ τοῦ Οὐαλεριανοῦ νέος κατὰ τῶν Χριστιανῶν διωγμὸς μ. Χ.	258 καὶ 259
‘Ο πρὸς τοὺς Πέρσας πόλεμος. Θάνατος Οὐαλερια- νοῦ μ. Χ.	260
‘Η ἐποχὴ τῶν τριάκοντα τυράννων μ. Χ.	259
Εἰσβολὴ τῶν Γότθων εἰς τὰς Ἑλληνικὰς χώρας.—“Αλωσις τῶν Ἀθηνῶν.—Ἐκδίωξις αὐτῶν ἐκ τῆς Ἀττικῆς ὅπὸ	

Δεξίππου μ. Χ.	267
Κλαυδίος ὁ Γοτθικὸς μ. Χ.	268-270
Κατατρόπωσις τῶν Γότθων ὑπὸ Κλαυδίου μ. Χ.	269
Αὐρηλιανὸς μ. Χ.	270-275
Κατατρόπωσις τῶν Γότθων ὑπὸ Αὐρηλιανοῦ, εἰρήνευσις καὶ ἐγκατάστασις αὐτῶν ἐν Δακίᾳ μ. Χ.	271-272
Κατάλυσις τοῦ βασιλείου τῆς Παλμύρας ὑπὸ Αὐρηλια- νοῦ μ. Χ.	273
Τάκιτος μ. Χ.	275-276
Πρόδος μ. Χ.	276-282
Κάρος καὶ οἱ δύο υἱοί του μ. Χ.	282-284
Διοκλητιανὸς μ. Χ.	284-305
Ἀγαγόρευσις τοῦ Μαξιμιανοῦ ὡς αὐγούστου καὶ παραχώ- ρησις εἰς αὐτὸν τῆς διοικήσεως τῶν δυτικῶν ἐπαρ- χιῶν μ. Χ.	285-305
Πρόσληψις ἑτέρων δύο συναρχόντων ἐπονομασθέντων καισάρων, Γαλερίου καὶ Κωνσταντίου τοῦ Χλωροῦ μ. Χ.	285
Παραίτησις Διοκλητιανοῦ καὶ Μαξιμιανοῦ μ. Χ.	305
Οἱ Ἑξ συγχρόνως αύγουστοι μ. Χ.	307
Τὸ λάδαρον τοῦ Κωνσταντίου.	312
Ἡττα καὶ θάνατος Μαξεντίου μ. Χ.	312
Ἡττα Λικινίου.—Μοναρχία τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου μ. Χ.	323
Ἡ κατὰ τῆς αἵρεσεως τοῦ Ἀρείου πρώτη οἰκουμενικὴ σύνοδος μ. Χ.	325
Μετάθεσις τῆς πρωτεύουσης ἐκ Ρώμης εἰς τὴν Κων- σταντινούπολιν μ. Χ.	329
Διανομὴ τοῦ κράτους μ. Χ.	335
Θάνατος τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου μ. Χ.	337

ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

Ἄγνος Μάρκιος δ' βασιλεὺς Πώμης. σ. 6, 7, 11. Ἄδριανὸς αὐτοκράτωρ. σ. 126, 127, 128. Αἰμιλιανὸς αὐτοκράτωρ. σ. 142, 144. Αἰγείας υἱὸς Ἀγχίσου καὶ Ἀφρο- δίτης. σ. 3, 86. Ἀλέινος ὑπατος. σ. 65. » αὐτοκράτωρ. σ. 136, 137. Ἀλέξανδρος Σεβῆρος αὐτοκρά- τωρ. σ. 139, 140, 141, 154. Ἀμίλκας στρατηγὸς Καρχηδο- νίων. σ. 35. Ἀμοῦλιος ἀδελφὸς Νουμίτορος. σ. 4. Ἀγδρίσκος. σ. 51. Ἀγγίδας δ Καρχηδόνιος. σ. 35, 43, 48. Ἀγνων στρατηγὸς Καρχηδονίων. σ. 40, 41. Ἀντίοχος δ Γ' βασιλεὺς τῆς Συ- ρίας. σ. 43, 44, 46, 48, 49. Ἀγτώνιος Μάρκος. σ. 99, 100,	101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109. Ἀντώνιος Λεύκιος. σ. 105. Ἀντωνίγος δ Εύσεβής. σ. 128, 129. Ἀριστίων σοφιστής. σ. 71, 72, 73. Ἀρτάθανος Δ' βασιλεὺς Πάρθων. σ. 140. Ἀρταξέρξης Α' βασιλεὺς Περ- σῶν. σ. 140. Ἀσδρούνδας ἀδελφὸς Ἀγγίδα. σ. 35, 36, 40, 41. Ἀρχέλαος στρατηγὸς Μιθριδά- του. σ. 72, 73. Ἀύρηλιανὸς αὐτοκράτωρ. σ. 146, 147, 148. Ἀχιλλᾶς. σ. 92. Βεσπασιανὸς αὐτοκράτωρ. σ. 120, 121, 122, 123. Βρέννος ἡγεμὼν τῶν Γαλατῶν. σ. 22. Βροῦτος Δέκιμος. σ. 99, 100. Βροῦτος Ἰούνιος. σ. 99, 102, 103, 104.

- Γαλέριος αὗγουστος. σ. 149, 150,
155, 156, 157.
- Γάλλος αὐτοκράτωρ. σ. 142, 144,
155.
- Γαλλιηνὸς αὐτοκράτωρ. σ. 142,
143, 146, 147, 155.
- Γένθιος βασιλεὺς Ἰλλυριῶν. σ. 49.
- Γερμανικός. σ. 114, 116.
- Γορδιανὸς Γ' αὐτοκράτωρ. σ. 141.
- Γράνχος Γάϊος. σ. 61, 62, 63.—
Τιθέριος. σ. 61, 62.
- Δεκέναλος βασιλεὺς Δακῶν. σ.
124, 125.
- Δέκιος αὐτοκράτωρ. σ. 142, 144,
154.
- Δέξιππος διστορικός. σ. 145.
- Δημήτριος δι Φάριος. σ. 44, 45.
- Δίαιος στρατηγὸς Ἀχαιῶν. σ. 51.
- Δίδιος Ἰουλιανὸς αὐτοκράτωρ. σ.
136.
- Διοκλητιανὸς αὗγουστος. σ. 149,
150, 155, 156, 160.
- Δομιτιανὸς αὐτοκράτωρ. σ. 28.
- Ἐλεγάνθαλος αὐτοκράτωρ. σ. 139.
- Ζηνοβία βασίλισσα Παλμύρας. σ.
146, 147, 148.
- Ἡρώδης δι Αττικός. σ. 133, 134,
135.
- Ἰούλιος Ἀττικός. σ. 133.
- Ἰουγούρθας βασιλεὺς Νουμιδίας.
σ. 64, 65, 66.
- Ἴρτιος ὥπατος. σ. 102.
- Καῖσαρ Ἰούλιος. σ. 78, 86, 87,
88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 97,
98, 99, 100, 101, 102, 106, 107.
- Καλιγόλας αὐτοκράτωρ. σ. 116.
- Κάμιλλος δικτάτωρ. σ. 22, 23, 24.
- Καρκανάλας αὐτοκράτωρ. σ. 137,
138, 154.
- Κάρδων ὥπατος. σ. 70, 76.
- Κᾶρος αὐτοκράτωρ. σ. 148.
- Κάσκας φονεὺς Καίσαρος. σ. 99.
- Κάσσιος Σπόριος δι θημοκράτης
σ. 15, 16.
- Κατιλίνας. σ. 84, 85, 86.
- Κέθηγος. σ. 76.
- Κιγκιννᾶτος Καίσων δικτάτωρ.
σ. 17, 18.
- Κικέρων δι ξήτωρ. σ. 53, 54, 85,
100, 101, 103, 104, 140.
- Κινέας σύμβουλος Πύρρου. σ. 32.
- Κίννας ὥπατος. σ. 69, 70.
- Κλαύδιος — Σαδίνος δέκαρχος σ.
69. — Α' αὐτοκράτωρ. σ. 116,
117. — Β' δι Γοτθικός. σ. 143,
146.
- Κλεοπάτρα βασίλισσα Αἰγύπτου.
σ. 93, 104, 105, 107, 108, 109.
- Κόμμωδος αὐτοκράτωρ. σ. 131,
135.
- Κοριολανός. σ. 14, 15.
- Κορηνήλια μήτηρ τῶν Γράνχων.
σ. 53, 61, 64, 86.
- Κράσσος τέλαρχος. σ. 53, 76, 80,
87, 88, 89.

Κρίσπος υἱὸς Κωνσταντίνου. σ.	Μασσανάσσης βασιλεὺς Νουμι-
159.	δίας. σ. 41,43,55,64.
Κριτόλαος στρατηγὸς Ἀχαιῶν.	Μέμμιος δῆμαρχος. σ. 64.
σ.51.	Μενήνιος Ἀγρίππας σ. 14.
Κωνστάντιος ὁ Χλωρός. σ. 149,	Μέτελλος — ὁ Μακεδονικὸς. 51,
156.	52,65,76. — ὁ Κρητικός. σ.
Κωνσταντῖνος ὁ μέγας. σ. 156,	81.
157,158,159,160,161.	Μόμμιος ὑπατος. σ. 52.
Λαμπώνιος. σ. 77.	Νασικᾶς ἀρχιερεύς. σ. 62.
Λέπιδος ὑπαρχος. σ. 100,101,	Νέρδας αὐτοκράτωρ. σ.124,125,
103,106,112.— τρίαρχος. σ.	133,153.
78.	Νέρων αὐτοκράτωρ. σ. 118,119,
Δεύκιος Οὐγῆρος. σ. 129.	120,121,131,153.
Δικίνιος—Στόλων. σ. 25.—αὖ-	Νίγρος αὐτοκράτωρ. σ. 136.
γουστος. σ.157,158,159,160.	Νουμᾶς ἔβασιλεὺς Ρώμης. σ. 6.
Λογγίνος φιλόσοφος. σ.147,147.	Νουμίωρ πατήρ Ρέας Σιλβίας.
Δούκουλλος ὑπατος. σ. 80,83.	σ. 4.
Μακρῆγος αὐτοκράτωρ. σ. 139.	Νωρδανὸς ὑπατος. σ. 70,76.
Μάνλιος Καπιτωλίνος. σ. 23,86.	Ξάνθιππος Δακεδαιμόνιος. σ. 35.
Μαξέντιος αὔγουστος.σ.157,158.	Οδαίναθος βασιλεὺς Παλμύρας.
Μαξιμιανὸς αὔγουστος. σ. 149,	σ.143,146,147.
154,156,157.	Οκταδιαγὸς Αὔγουστος. σ. 101,
Μαξιμῖνος αὔγουστος.σ.156,157,	102,103,104,106,107,108,
158.	109,110,111,113.
Μαξιμῖνος ὁ Θρᾷξ αὐτοκράτωρ.	Οπίμιος ὑπατος. σ. 63.
σ. 141.	Οράτιος ὑπατος. σ. 12,19.
Μάριος ὁ πρεσβύτερος. σ. 65,67,	Οὐαλεριανὸς αὐτοκράτωρ.σ.142,
68,69.	144,155.
Μάριος ὁ νεώτερος. σ. 76,77.	Οὐαρδος στρατηγός. σ. 38,39,97,
Μάρκελλος ὑπατος. σ. 39,57.	112.
Μάρκος Αὐρήλιος. σ. 54,129,	Οὐάρρων ὑπατος. 38, 39.
130,131,132,134,135,154.	Οὐάρδιξ ὑπαρχος. σ. 130.

- Πάγσας ὅπατος. σ. 102.
- Παπίριος πατρίκιος. σ. 23.
- Παυλίνος στρατηγός. σ. 117.
- Παύλος Αἰμιλιος. σ. 37,38,50,53.
- Περπέννας ὅπαρχος. σ. 77,79.
- Περσεὺς βασιλεὺς Μακεδονίας. σ. 49,50,51.
- Περτίναξ αὐτοκράτωρ. σ. 135.
- Πίσων διοικητής Συρίας. σ. 53, 115.
- Πομπήιος δι μέγας. σ. 76,78,80, 81,82,84,86,87,89,90,91, 92,94.
- Πομπήιος Σέξτος. σ. 98,99.
- Ποπλίλιος Βολέρων δήμαρχος σ. 16,62.
- Πορσήνας βασιλεὺς Κλουσίου. σ. 11,12.
- Πρίσκος μηχανικὸς. σ. 136.
- Πρόδος αὐτοκράτωρ. σ. 148.
- Πύρρος βασιλεὺς Ἡπείρου. σ.31, 32,33.
- Πέρα Σιλεία μήτηρ Ρωμύλου.σ.4.
- Πήγουλος ὅπατος. σ. 35.
- Πρωμύλος κτίστης Ρώμης. σ. 4, 26,98.
- Σαπώρης βασιλεὺς Ηερσῶν. σ. 142,143.
- Σεδῆρος αὐγουστος. σ. 151,157. — Σεπτύμιος. σ.135,136,137, 138,154.
- Σεδῆρος Ἀλέξανδρος αὐτοκράτωρ. σ. 139,140.
- Σεμπρώνιος ὅπατος. σ. 37.
- Σέξτος δήμαρχος. σ. 25.
- Σερβίλιος ὅπατος καὶ ἀνθύπατος. σ.13,81.
- Σερτώριος. σ. 77,78,79,81.
- Σηϊανὸς ὅπαρχος. σ. 115.
- Σκαιόλας. σ. 12.
- Σκιπίων Γναῖος. σ. 36,50.—Πόπλιος δι Αφρικανὸς. σ. 36,38, 41,42,43,53,61. — Αἰμιλιανός. σ. 56,58,65,70.
- Σούρας ὅπαρχος. σ. 73,125.
- Σπάρτακος. σ. 79,80,81.
- Στόλων Δικίνιος δήμαρχος.σ.25.
- Σύλλας. σ. 66,68,69,70,71,73, 74,75,76,77,78,84,86,88, 94.
- Σύφαξ βασιλεὺς Νουμιδίας. σ. 41.
- Σωσιγένης ἀστρογόμορος. σ. 97.
- Τάκιτος αὐτοκράτωρ. σ. 148.
- Ταξίλης στρατηγὸς Μιθριδάτου σ. 74.
- Ταρκύνιος δι πρεσβύτερος. σ. 7.
- Ταρκύνιος δι ὑπερήφανος. σ. 9, 10,11.
- Τελεσίνος (Πόντιος) στρατηγὸς Σαυγιτῶν. σ. 77.
- Τερεντίλιος Ἀρσας δήμαρχος. σ. 17,18,19.
- Τιδέριος αὐτοκράτωρ.σ.114,115.
- Τιγράνης βασιλεὺς Ἀρμενίας. σ. 83.

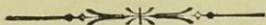
Τίτος Τάτιος σ. 5.	Φίλιππος Ἀραψ ἀντοκράτωρ. σ.
Τίτος αντοκράτωρ σ. 121,123.	141,142,143.
Τραϊανὸς αντοκράτωρ. σ. 124, 125,147,153.	Φίλιππος Ε' βασιλεὺς Μακεδο- νίας. σ. 45,46,47.
Τύλλος Ὁστίλιος γ' βασιλεὺς Ῥώμης. σ. 6.	Φιλοποίμην ὁ Μεγαλοπολίτης. σ. 46.
Φάδιος Καίσαρ. σ. 15,16. — Κόρυτος. σ. 16.—Μαξιμος. σ.	Φίλων Ποπλίλιος δικτάτωρ. σ.
37,39. — Μάρκος. σ. 15, 16, 22.	25.
Φαρνάκης υἱὸς Μιθριδάτου. σ.84.	Φλαμινῖος ὑπατος. σ. 47,53.
Φαῦστα δευτέρα σύζυγος Κων- σταγτίνου. σ. 157.	Φλαμίνιος ὑπατος. σ. 37.
	Φούλιος ὑπατος. σ. 40.
	Φραάτης Γ' βασιλεὺς Πάρθων. σ. 84.

ΔΙΟΡΘΩΤΕΑ

Ἐν σελ.	6	στίχ.	23	ἀντὶ	Ὀστίλιος	γράφε	Ὀστίλιος
»	»	»	28	»	Ὀστίλιον	»	Ὀστίλιον
»	»	18	»	28	»	Ἄτέρνος	Ἄτέρνιος
»	»	35	»	25	»	Ἴσπανίαν	Ἴσπανίας
»	»	57	»	4	»	54	»
							154

Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τοῦ Τυπογραφείου τῶν Καταστημάτων
Δ. Τερζοπούλου καὶ Μ. Σαλιβέρου

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής